

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LX

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаји,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пићер, др Слободан Реметић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сџанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тойолињска,
др Драго Ћујић, др Егон Фекејге, др Викџор Фридман*

Главни уредник:
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
2004

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду, покретач и издавач Александар Белић, члан Српске краљевске академије. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог / главни уредник Милка Ивић. — Год. [1], књ. 1, св. 1/2 (1913) ; год. [2], књ. 2, св. 1/2 (1921)– ; књ. 11 (1931) ; књ. 12 (1933)– ; књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18 св. 1/4 (1949/1950)–, – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913–1938 ; 1949/1950–, – 24 cm

Годишње

ISSN 0350–185x = Јужнословенски филолог

COBISS.SR-ID 615183

Секретар редакције:
др Срето Танасић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 14. 9. 2004.

Издаје:
Институт за српски језик САНУ, Ђуре Јакшића 9

Коректура:
Радмила Жугић

Припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@EUnet.yu

Штампа:
ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

BGF 9280/313

Digitized by Google

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Милка Ивић: О одредби <i>разговешно</i> и поводом ње	1–6
Егис Р. Намп: On Slavic Etymological Dictionaries	7–9
Никша Стипчевић: Стргуни = стригуни	11–14
Милка Ивић: Неочекиваност и њене прагматске ознаке у стандардном српском	15–20
Jerzy Rusek: Turcizmy w Nowym Testamencie Vuka Karadžicia	21–40
Срето Танасић: Безличне реченице са уопштеним агенсом	41–55
Јасмина Московљевић: О дистрибуцији комплементизатора у савременом српском језику	57–65
Ивана Антонић: Синтакса и семантика датива	67–97
Данко Шипка: Лексичка динамика деведесетих: бројке и слова	99–111
Слободан Реметић: Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције	113–123
Софија Милорадовић: Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије	125–134
Првослав Радић: Глаголске <i>-ће</i> конструкције у говорима Косова и Метохије	135–145
Станимир Ракић: О метафоричком означавању људи, животиња, биљака и ствари у српском и енглеском језику	147–176
Радмила Жугић: Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним имсима	177–192

Прикази и критике:

Милка Ивић: Љубљанска <i>Linguistica</i> за 2001. и 2002. годину.	193–198
Александар Лома: Монументалан свеевропски подухват (<i>Atlas Linguarum Europaе</i>)	199–201
Егон Фејксте: Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе	202–208
Срето Танасић: Wiener slawistische Almanach 57: „Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca“	209–212

Марта Бјелетић: Јубиларни зборник посвећен Зузани Тополињској, Славистички студии (Списание на Катедрата за славистика при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ за 2001 година) 10, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 2002, 529 стр.	203–217
Милка Ивић: Софија Милорадовић, <i>Ујошреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканиситички и етномиграциони аспекти</i> , Београд 2003, 365 стр.	218–220
Јасмина Грковић-Мејџор: Milan Mihaljević, <i>Slavenska porredbena gramatika, 1. dio: Uvod i fonologija</i> , Školska knjiga, Zagreb 2002, str. 242.	221–225
Даринка Гортан-Премк: Данко Šipka, <i>Rečnik tvorbenih formata, — početne leksičke liste —</i> , Biblioteka Rečnici, izd. Alma, Beograd 2003, str. 5–279.	226–235
Тања Петровић: Оф <i>All the Slavs My Favorites</i> [Најдражи од свих Словена...] Зборник радова у част 66. ројендана Howarda I. Aronsona <i>Indiana Slavic Studies</i> 12/2001, Bloomington 2002, 83 стр., Victor A. Fridman и Donald L. Dyer (ур.)	236–242
Рајна Драгићевић: П. Балтова, А. Ефимова, А. Липовска, К. Петрова: <i>Български асоциативен речник, прав и обратен: Софийски Универзитет Св. Климент Охридски — Факултет по славјански филологии Руска Академија на науките — Институт за руски език В. В. Виноградов</i>	243–247
Радмила Жугић: Јаворка Маринковић, <i>Микротопонимија бујановачког и прешевског краја</i> . — Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику, Београд, 2002, 169 стр.	248–253

Библиографија

Скраћенице	255–256
Обраћени зборници радова	256–257
Библиографски подаци	257–327

Регистри

Предметни регистар	329–331
Регистар имена	332–341

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

О ОДРЕДБИ *РАЗГОВЕТНО* И ПОВОДОМ ЊЕ

Овај рад начиње једну досад запостављану тему: конфронтирање нашег данашњег са некадашњим, Вуковим, вокабуларом глаголских одредби. У жижи пажње је разлика у некадашњој и садашњој примени регулативних принципа повезивања прилога *разговетно* са глаголима комуникативних радњи, као и чињеница да сагледано стање ствари у том погледу недвосмислено потврђује умесност разврставања прилога са функцијом предикатске одредбе на два посебна семантичко-синтаксичка типа: на тоталне и на парцијалне модификаторе датог глаголског значења.

Кључне речи и изрази: глаголи комуникативних радњи, тотална прилошка детерминација, парцијална прилошка детерминација, *разговетно* данас, *разговетно* у Вуковом језику, *чијко* данас, *чијко* у Вуковом језику, релевантност социјално-културних прилика.

Разговетност је назив својства податности правилној интерпретацији. за радње говорења, писања и читања, које људи предузимају зато да би обезбедили међусобно споразумевање, битно је да буду остварене са тим својством будући да његов изостанак оштећује комуникацију.

На когнитивном плану ове комуникативне активности опстоје као сложене појмовне јединице. У сваку од тих јединица уграђене су две једнако битне спознајне димензије — с једне стране појам о материјализовању одговарајућих изговорних / писаних знакова у служби преношења информационих датости, а с друге стране појам о тим датостима као таквима.

Чим је поступак материјализације неадекватно остварен, аутоматски се успешност информационог поступка доводи у питање, док обрнуто не стоји — изговарање / писање може у датом случају бити сасвим како ваља, а да ипак не буде потпуно разумљиво шта се у ствари говорним / писаним чином желело постићи зато што је давалац саопштења то саопштење непрецизно устројио.

При исказивању комуникативних радњи могуће је да примењени саопштајни захват не покрије собом обе, већ само једну од двеју конститутивних спознајних компоненти њиховог појмовног потенцијала, а коју — то открива одговарајућа прилошка одредба својим присуством уз дати глагол. Тако, рецимо, синтаagma *гласно рећи* (*Пера је то гласно рекао* и сл.) у непосредну менталну визуру поставља само одређени вид материјализовања именоване акције, а синтаagma *збркано рећи* (*Пера је то збркано рекао* и сл.) само њену неадекватност у обављању информативне службе.

У свом раду Ивић 1998, пошто сам претходно подсетила на чињеницу да је још својевремено амерички лингвиста James McCawley (в. McCawley 1973) заинтересовао лингвистичку јавност својом опаском о томе како се глагол *to lend* /= *позајмити*/ удружује с временском одредбом која детерминише само једну од конститутивних компоненти његовог лексичког значења, тј. с податком ‘привремено се налазити у нечијем поседу’ (уп. *Позајмио ми је свој бицикл до уторника*), настојала сам да што јасније укажем на потребу за тим да се, не само у теоријским истраживањима већ и при конкретном граматичком проучавању појединих језика, доследно води рачуна и о следећој околности: прилошке речи и синтагме, с погледом на свој детерминациони обухват, понашају се као одредбе или комплетног или парцијалног типа. Разматрање детерминативне улоге прилога *разговешно* не само да учвршћује уверење у оправданост оваквог појмовно-терминолошког разврставања, већ и упозорава на умесност тога да се оно ревносно примењује не само при анализи временских, већ и начинских одредби глаголских радњи.

Међу представницама глагола са значењем комуникативних активности постоје лексеме које нису, и лексеме које јесу семантизоване са хијерархизацијом по значају поменутих двеју основних спознајних компоненти својственог им појмовног садржаја. Први случај егземплификује собом глаголска лексема *говориши*, а други глаголска лексема *причаши*, чему је најдиректнији доказ њихова комбинабилност, односно некомбинабилност, с одређеним семантичким типом прилога: каже се *говори интересантно* а и *прича интересантно*, али само *говори промукло*, никако и **прича промукло*; код *причаши* је, очигледно, спознајна компонента информисања превагнула по значају над спознајном компонентом гласовне материјализације.

И овим поводом једно начелно упозорење:

Да би лексиколози и лексикографи на прави начин проникнули у примењене принципе лексичког семантизовања глаголских речи у неком датом језику, неопходно је те речи минуциозно тестирати с по-

гледом на њихово прихватање / неприхватање појединих значењских типова адвербијалног детерминатора.

Што се одредбе *разговейно/неразговейно* тиче, она у савременом стандардном српском функционише као прилог са службом обелодањивања оног слухом перципираног инхерентног својства материјализације комуникативне радње које њу, својом оствареношћу/неоствареношћу, чини/не чини податном правилној интерпретацији (уп. *Овог љуџа говорио је разговейно, Мрмљао је нечијо неразговейно* и сл.). Уколико се, међутим, не ради о слушној, већ о визуелној перцепцији, уместо израза *разговейно* и *неразговейно* јавиће се изрази *чијко* и *нечијко* (уп. *Чијко се љошћиши, молим ље!*, *Ово је нечијко наћисано, он љо неће моћи љрочићашћи* и сл.). Деси ли се, пак, да је само информациона спознајна димензија непосредно фокусирана, говорни представник стандардног језика определиће се, по правилу, за детерминаторске речи *јасно/нејасно* (уп. *Том љриликом јасно нам је речено: уколико се љога љройиса не будетће држали, бићетће кажњени, Нејасно се изразио, ља сад и даље не знамо на чему смо* и сл.)

Овакав избор прилошких лексема није идентичан с оним за који се, током XIX, па унеколико и у првим деценијама XX века, већина Срба одређивала пишући вуковским језиком.

У тим далеким временима било је, пре свега, сасвим прихватљиво не обележавати посебно разлику између слушног и визуелног начина регистровања својства 'податан/нподатан правилној интерпретацији'. Другим речима, израз *разговейно* је био на свом месту и у оним приликама у којима ми данас, придржавајући се стандардних правила изражавања, посежемо за одредбом *чијко*.¹ Ево, рецимо, једног карактеристичног примера из Вуковог језика: „Истина је да је овај одговор написан доста ситно и неразговейтно, али уредник Б.Н. ту руку врло добро познаје и моћи ће ласно читати“ (в. РСАНУ, под одредницом *неразговейно*). Вук је, уосталом, у свом *Српском рјечнику* био врло експлицитан — објашњење „*deutlich, nicht untereinander, distinctus*“, које је дао уз одредницу *разговейтан*, он је егземплификовао изјавом: „разговейтно говори, пише“. Осим тога, тада је израз *разговейтан* био и прикладна детерминативна ознака јасности, разумљивости саопштеног. „Прочита ову књигу која је, поред све озбиљ-

¹ У појединим народним говорима, међутим, и дан данас је „на снази“ тај архаичнији принцип некористићења посебног детерминатора онда кад је посредни визуелни увид у дато стање ствари. У РСАНУ, на пример, наведени су, под одговарајућим одредницама, следећи искази преузети из љештанског говора: „Рукопис му је неразговейтан, тешко се може прочитати“, „Пише неразговейтно“.

ности предмета о коме говори, написана тако разговетно“ вели, у једном свом тексту, Милан Ђ. Милићевић (тај пример је преузет из још непубликоване речничке грађе Института за српски језик САНУ). Све што је досад о одредби *разговетно* речено тицало се њеног коришћења уз глаголе комуникативних радњи. Постоје, међутим, непобитне потврде и о томе да су људи употребљавали придевске и прилошке детерминаторе те лексичке оформљености и шире, тј. и онда када се о таквим глаголима није радило, али је постојала потреба за тим да се у жижу пажње постави обавештење о доступности разумевању. „Боље се у такову (опасност) сад у почетку упустити док је ствар разговетна него кад се она замрси“ изјављује, на пример, Илија Гарашанин у свом писму Јовану Мариновићу (в. РСАНУ, под одредницом *замрсити*), док Стојан Новаковић, у својој „Посланици Академији наука филозофских“ каже овако: „Тим је разговетно да је Ђ. Даничић из свога речника искључио све што је у наше дане књижевност привредила за језик“ (Глас СКА 1888, стр. 26).

Иако се изразом *јасно* нису издашно користили, Вук и његови савременици имали су га у свом вокабулару и везивали за њега оно значење које ми данас придајемо изразима *јачно*, *јрецизно*. Тако, на пример, године 1813. Карађорђе упућује допис са оваквом садржином: „...Вама дајемо на знање да ту Прокламацију јасно пред народом читате, и шта ће ко одговорити да ми одмах јавите“ (Карађорђе III, стр. 1272), а Вук 1823. изјављује ово: „Прем да има доста људи који знају много пјесама, али је опет тешко наћи човека који зна пјесме лијепо и јасно“ (Вук, Нар. пј. I, стр. 537).

То што се релативно касно лексема *чијко* уврстила у вокабулар вуковског српског језика налази своје објашњење у социјално-културним околностима под којима је опстојао народ Србије током историјског раздобља обележеног животом и деловањем Вука Караџића. Огромна већина тога народа била је тада, из објективних разлога, неписмена; па како онда очекивати, у таквој средини, неко рано шире усвајање баш те лексеме?! Да су се, међутим, ипак, већ у XIX веку, па макар и поретко, људи служили изразом *чијко*, сведоче примери као што је следећи, који је преузет из *Просветног гласника* XIII, Београд 1892, стр. 12 (наводи га РСАНУ, под одредницом *нечијкосић*); „Често се господа труде да пишу ружно и нечитко, ма да би могли писати лепо и читко... Нечиткост је узвишенија“. А сад, кад смо већ споменули релевантну улогу социјално-културних прилика у регулисању садржине вокабулара једног народа, да се мало замислимо над даљом судбином нашег *чијко*: као и већина човечанства, и ми живимо данас у ери компјутера; ако се у будућности, као што из перспективе дана-

шњице изгледа, буде само по изузетку руком писало, неће ли тај наш израз, а и сви други њему слични широм света, у догледно време „пасте у заборав“?

Иначе, што се тиче односа између принципа коршћења речи *разговейно* у Вуковој и овој нашој данашњој епоси, он одсликава онакав след догађања какав се и могао предвидети: прво је примењиван принцип својеврсне семантичке разуђености, који је осигуравао велику ширину употребе тој речи, а потом је превагнуо други принцип, који је њој ту ширину знатно сузио. Такво је сужавање у складу са законима културног и интелектуалног израстања сваке дате средине — с повишењем њене интелектуализованости неминовно се повишава и потреба за попуњавањем наслеђеног вокабулара лексемама које ће, на одговарајући начин, обелодањивати сваку накнадно освојену тананију појмовну изнијансираност.

На нашим стручњацима за историју језика остаје да, пратећи на бројним текстовима развојни ход српског културног изражавања, што прецизније осветле како епоху коегзистенције израза *разговейно* и његових лексичких конкурената у идентичним доменима семантичко-синтаксичке употребе, тако и оне године у којима се та коегзистенција коначно завршила² фактом уврштавања конкурентних лексичких средстава у изражајни фонд сваког аутентичног представника српског језичког стандарда.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Вук, Нар. пј. I: Вук Стеф. Караџић, *Српске народне ђесме I*, Београд 1976.
- Вук, Српски Рјечник: *Српски рјечник (1852). Сабрана дела Вука Караџића* књ. XI, Београд 1986.
- Глас СКА 1888: Неговање језика српског. Посланица Академији наука философских од Стојана Новаковића, *Глас СКА*, Београд 1888, 5–87.
- Ивић 1998: Милка Ивић, О прилошкој детерминацији глаголског предиката, *Јужнословенски филолог LIV*, 1–14.
- Jakobson 1958: Roman Jakobson, Typological Studies and Their Contribution to Historical Comparative Linguistics, *Proceedings of the VII International Congress of Linguists 1957*, Oslo 1958, 17–25.
- Карађорђе III: Велибор Берко Савић, *Карађорђе. Документи III; 1813–1817*, Горњи Милановац 1988.

² Да таквих привремених коегзистенција старих и нових језичких решења бива и иначе током развојних процеса, одавно се зна у језичкој науци. Корисно је подсетити се: још крајем педесетих година прошлог века, у својим теоријским разматрањима типолошке проблематике, управо поводом помнутих феномена, Роман Јакобсон је почео оперисати појмом о динамичним збивањима у језичкој синхронији (в. Jakobson 1958).

McCawley 1973: James D. McCawley, Syntactic and logical arguments for semantic structures, *Three Dimensions of Linguistic Theory*, Osamu Fujimura, editor, Tokyo 1973, 259–376.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, изд. САНУ, Београд.

Summary

Milka Ivić

ON THE MODIFIER *RAZGOVETNO*

A problem not previously considered is whether the actual Standard Serbian vocabulary of manner adverbs coincides with the one attested in Vuk Karadžić' times. Pointing to some relevant facts concerning the co-occurrence of the speech act verbs with the manner modifier *razgovetno*, this paper not only delineates the differences in the expression of such a manner modification between the earlier stages of Standard Serbian and the contemporary language, but also provides a novel argument for the validity of the author's claim (published in one of her previous articles) that it is theoretically as well as pragmatically important to distinguish between the *partial* and the *total* types of predicate modifiers.

ERIC P. HAMP
(Chicago)

ON SLAVIC ETYMOLOGICAL DICTIONARIES

Разматра се обрада прасл. речи **čelnъ* и њене породице у новијим словенским етимолошким речницима.

Кључне речи: прасловенски, пранидоевропски, етимологија, лексикографија.

Although our reference resources have improved vastly over the past few decades, we are still unfortunately not in a position where it will suffice to consult one inclusive work to find the basic knowledge and evidence on a general level for a fundamental Slavic lexeme. We may take as a useful example the etymon **čelnъ*, which is, after all, not unexplored. (I will discuss on another occasion a different example for which the chance factor of alphabetization does not eliminate certain unfinished dictionaries.)

Machek *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského* is always worth consulting because he offers many imaginative and original, if bold, ideas. This time, however, he does not (p. 75) offer such good citation of forms as other sources and collections. His conclusion „Psl. **čelnъ* původu nejasného“ is not very encouraging, yet prudent.

Sławski *SEJP* I 123, s.v. *czlon*, typically supplies an informative citation of forms: Pol. *czlon* 15th cent., *członek* membrum, articulus, capitulum; Cz. *člen* (*Slow. Prasl.* 2.125 shows the two lexemes, gen. -*nu* and -*na*, Slovak. *člen* gen. -*na*, dial. *član*), *článek*, dial. *član*, Russ. *člen*, Ukr. *člen*, *čelén*, Russ. CS *čelonъ*, SCr. *člân*, Čakav. *člén*. Though these mentions are good, and we are especially grateful for the knowledge of Cz. *článek* (*Slow. Prasl.* 2.126: OCz. *čléněk* : *článek*, Slovak *článok*, *členok*, *člienok*, *člonek* pl. *členki*), Čakav. *člén*, the range of Serbo-Croatian forms in these standard works on other languages is insufficient to make a reconstruction lucidly and unambiguously supported.

Fortunately we now have Skok, *ERHiSJ*, which is always indispensable for its Mediterranean, Balkan, and Romance coverage, priceless for its cultural coverage, highly valuable for its essayistic discussion, and

splendid for its bibliographic references. In the present instance much of these virtues does not apply, but Skok nevertheless serves us where the others fail us in establishing the exact vocalism of the etymon — and here we see the great value of dialect citation in all of etymology. Thus we glean: *člân* 13th cent., *čklân*, *čljân*, *člijen*, Ikav. *člin*, *člên*, *čljèn*, *čkljen* (without reproducing all dialect particulars), to which we may add from *Slow. Prasl.* 2.126 *člânak*, *člânak*, *čljanak* ~ *š-*, *člênak*, *čljênak* ~ *š-*; and 125, *čkljan* ~ *š-*, *šljèn*. This certainly gives us the material to recover *člên*. We further learn that *l* comes from *lj* by dissimilation with *č*, and therefore that *ja* corresponding to *e* reflects **ě*. All of this greatly illuminates the cryptic mentions of Sławski (and of Vasmer), and occupies very little space.

This entry of *ERHiSJ* I 331–2 therefore goes far towards justifying the reconstruction **čelnъ*. We also learn usefully that Romanian *cilen* comes from Russian.

Furthermore, in order to clarify the non-obvious Czech forms we must turn to J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého* I 1894, 205 (*ě, ie se mění v a/á*), where we will find *czlenek* and *czlanek* and a discussion of the internal Czech development. Without this assurance the Czech and Serbo-Croatian vocalisms remain ambiguous; an etymological dictionary should not leave us in this sort of doubt. In this respect Sławski goes part way by pointing out that in **čel-nъ* the **el* becomes **ol* „po *č, ž* and *š*“, thus yielding **čol-nъ*, and citing Meillet *SC* 69, 123.

Vasmer *REW* III 345 gives a learned range of forms, but they are not in all respects the optimum set of citations: Russ. *член* is itself from Church Slavonic; ORuss. *čelenъkъ*, Carpath.-Ukr. dial. *čelenky* ‘Fingerglieder’, Srb. CS *članъ* < **člênъ*, Bulg. *član*, *čl’an* ‘Ast’, SCr. *člân*, *člânak*, Sloven. *člên* (*Słow. Prasl.* 2.125, 126: *člên*, *člên*, *člênek*), Cz. *člen*, Pol. *czlon* (so too for Kašub., and 17th c. Lower Lus. — *Słow. Prasl.*), *člonek*, Upper Lus. *člonk* (*Słow. Prasl.*: *člónk*, *člón*, Lower Lus. *člonk*). Besides these leave many of the doubts or incomplete patches that Sławski leaves; indeed, the latter is a considerable improvement on the aspects which have already been mentioned.

Yet Sławski is less good on the matters external to Slavic that formed a strong part of the experienced Vasmer’s arsenal. Sławski mentions as cognate: Slavic *kol-ěno*, Lith. *kelỹs* ‘kolano’, Greek κῶλον, σκέλος, Skt. *kaṭa* < **kol-to-* ‘Hüfte’.¹ But Vasmer is more critical: He sees as cognates *kolěno*, Greek κῶλον, κωλέα, Attic κολῆ ‘Hüftknochen’,

¹ See E. P. Hamp, „On the Indo-European origins of the retroflexes in Sanskrit“, *JAOS* 116.4, 719–23, note 9, for references to my revision and formulation of Fortunatov’s Law.

κωλήν, -ῆνος 'id.>'; he is rightly less certain of a relation to Greek σκέλος,² etc.

In fact, there are two general remarks to make here. Because of the meaning it is likely that *kolěno* and Lith. *kelys* derive from the IE base **k^wel-* '(re)turn' vel sim., as Pokorny (IEW 640) has it. If that is so, they cannot on phonological grounds be related to Greek κῶλον or κολή, κωλήν, nor to σκέλος. I now believe I have shown that κῶλον was a set (IE **l* + laryngeal) base (Γλωσσολογία 2–3, 1983–1984, 163–8). In that case, it cannot be directly related to Skt. *kaṭa-*, although **čělnъ* could be related as **kelə-no-* if it were originally acuted.

The *Этимологический словарь славянских языков* 4 (1977) 44–5, **čělnъ* and **čělnъkъ*, brings us no new crucial data or opinions, but rewards us with good references to the literature.

The IE background to our etymon remains obscure.

Резиме

Ерик П. Хемп

О СЛОВЕНСКИМ ЕТИМОЛОШКИМ РЕЧНИЦИМА

Разматрање одредница у новијим словенским етимолошким речницима посвећених прасл. речи **čelnъ* и њеним рефлексима илуструје различитост њихових приступа и води закључку да њено индосвропско порекло остаје нејасно, уз опаску да се поређења са прасл. **kol-ěno*, лит. *kelys* итд. < пране. **k^wel-* 'окретати се' и са грч. κῶλον међусобно искључују, јер је, за разлику од првог, овај други корен по свој прилици садржавао ларингал, и реч **čelnъ* би се дала свести на њега под претпоставком да је првобитно била наглашена акутом.

² See now E. P. Hamp, „The laryngeal heteroclitics“, in R. Bielmeier and R. Stempel edd., *Indogermanica et Caucasica: Festschrift für Karl Horst Schmidt zum 65. Geburtstag* (Berlin: de Gruyter, 1994), esp. p. 38, „CDIAL 13073 *sakthân-*, nom. *sakthi*“, *Indo-Iranian Journal* 40 (1997) 259, and *Linguistica* (Ljubljana) 2003: *sákth-*, *šupti-*, + Alb. *sup*.

НИКША СТИПЧЕВИЋ
(Београд)

СТРГУНИ = СТРИГУНИ

Разматра се значење и етимологија стрп. термина *стръгоуњъ*, који бележи Светостефанска хрисовуља цара Душана међу називима за разне врсте занатлија. Закључак је да се ради о називу за шишача оваца, изведеном од корена глагола *сѣриши*.

Кључне речи: старосрпски језик, етимологија, културна историја.

„Нејасно је шта су радили **стргуни** из повеље за Бањску, можда су штавили кожу како се одавно претпоставља“, истакао је Сима Ћирковић у једном свом тексту (1997,11). ЛССВ s.v. „занати“ доноси: „У Светостефанској хрисовуљи је неколико врста занатлија изједначено са сокалницима у радним обавезама: *а ковачи урочни и дрводеље и шавци и сѣргуни и седлари и грнчари и зидари и златѣари сви да ору како и сокалници...* Мање су јасни **стргуније** из Светостефанске хрисовуље, можда штавиоци коже (табаци)“.

РЈА бележи: „STRGUN, m. kožar. U Daničićevom rječniku (coriarius)“. ДАНИЧИЋ доиста бележи — *сѣръгоуњъ*, coriarius, наводећи даровницу Уроша II из 1330 и Светоарханђеловску хрисовуљу цара Душана, у којој се помиње **Бѣанко стръгоуњъ** (уп. МИШИЋ/СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ 103). У поменутој даровници именују се „шавци и стргуније и вси мајсторије да работају и орју јако сокалници“. Синиша Мишић у „Именику појмова“ овако тумачи реч *шавци*: „врста занатлија, кројачи речено модерним језиком. Било је више шаваца: шавци кожушни и скорњани су се бавили обрадом и шивењем коже. У повељи се помињу шавци свитни, а они су се бавили шивењем одела (свита) од тканине“ (id. 186).

И Миклошич се позива на Даничића тумачећи „coriarius“. Истина, Миклошич овако бележи реч: *стръгоуњъ* (MIKLOSICH s.v.). DELLA BELLA s.v. *tosare* тумачи: „stricchi, strixem“, s.v. *tosatore* тумачи „strixitegl“. STULLI II s.v. овако тумачи следеће речи: *strigati* „tagliare con le forbici, forficibus incidere“, *strixēnje* „tosatura, tonsura“, *strixitegl* „to-

satore, tonsor“ . Драгутин Парчић има *striga* „tosatura (delle pecore), *striževina* „lana tosata“, *striženje* „tosatura“ (PARČIĆ s.v.). Парчић је веома важан, јер је бележио речи из Равних Котара и Буковице, где је овчарство и у XIX веку било веома развијено. ВУК сведочи о *сѣрига*: „(у пјесми): Ој ти, овцо, *сѣрига* моја“, што је epitheton ovis. И *сѣрижесе*, п. Вук тумачи са „tonsio“. А Скок указује на „svesl. i prasl. glagol primarne kategorije **strig-*, ‘tondere, šišati’, као и на то да је „samoglasnik i nastao iz ie. dvoglasa *ei* u ie. korijenu **streig-*, koji se nalazi u lat. *striga, strigilis*, gr. στρίγξ, gen. -γός, ппјем. *streiden*“, а помиње и да облик *srǫgati* постоји и у слов., као и у кајкавском (SKOK III s.v. *strići*). Девото упућује на „*strigile* „raschiatoio“ ... da una radicc STRE-IG, „radere, tosare“, attestato nelle aree baltica e germanica“ (DEVOTO s.v. *strigare*). DELI s. v. упућује на влат. **strigila(m)*, од ког облика имамо ит. *striglia* у значењу „чешагија“. ФАСМЕР III s.v. има *стригун* и тумачи: „жеребенок по второму году, у которого подрезают гриву“, а даје и *страгун* и *стригун* (укр.) у истом значењу. Скок указује да овај суфикс „nositelj određenog svojstva, nije ... uvek lako razlikovati od -un posuđeno iz rom. (tal.). Uz obalu -un živ i dobro zastupljen posuđen sufiks za muška lica (radne imenice)“ (SKOK III s.v. -un). Мислим да је Скок у праву када каже да је *сѣрићи* „svesl. i prasl. glagol primarne kategorije **strig-*, ‘tondere, šišati’“ (SKOK III s.v. *strići*).¹

У старом руском језику *стригольникъ* значи „стригач“, а *стрижение* — „то что сострижено, стриженная шерсть“ (СРЕЗНЕВСКИЙ s.v.). А Даљ наводи *стригунъ*, *стригачъ* у значењу „работникъ, стригущій овецъ“ (ДАЛЪ s.v.); полугласу -ь- уз -р- у *стригунъ*, одговара превој -i- у руском и украјинском, а у нашем случају важно је значење на широком словенском простору, а то је — *шишач*, *сѣригач*, занатлија који се бави шишањем, вероватно највише шишањем оваца. Шишање оваца је вазда, као и данас, био тежак посао, за који је потребан и посебан алат, а то су маказе, поред другог прибора, посебних ножева, чешљева и слично. Пре четрдесет година, гледао сам такве приборе у Musée Cluny у Паризу. Тешко је претпоставити да је сваки овчар за своје веће или мање стадо имао потребан алат за шишање оваца; а алат је основна претпоставка сваког заната. А маказе, поготову оне посебне, у средњем веку биле су скупе и драгоцене. Тек од X века појављују се прве маказе са два сечива, спојена у средини ручком у виду два прсте-

¹ Александар Лома ми је љубазно саопштио да је „стерп. *сѣргун* формално могуће свести на прасл. **strǫgunъ* „стригач“ од **strig-ti* и на прасл. **strǫgati*, *strugo* „стругати“, уп. RJA s.v. *strugati* значење b) „strugati kožu čovečju, ili životinjsku“. У том смислу можда би требало допустити алтернативно извођење“. Толико Александар Лома.

на; у XIII и XIV веку настају и маказе са еластичним спојем уместо прстенастом ручком. Биле су на гласу маказе које су се израђивале у Млецима, одакле су и долазиле на Балкан, најчешће преко Дубровника. Уверен сам да су и у нашим средњовековним просторима постојале специјализоване занатлије које су се бавиле шишањем оваца ради добијања и у то доба преважне сировине — вуне. И то су сигурно били *сѣргуни* (*сѣригѹни*, са непренесеним акцентом). Стога не би требало имати недоумица о томе какво је значење ове речи. „Бранко стргун“ јесте, сигуран сам, „Бранко шишач, стригач“. Историографија би се морала ослањати и на етимологију и на семантику, а и на историју заната.

ЛИТЕРАТУРА

- ДАЉ: Вл. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, Москва 1935.
 ЛССВ: *Лексикон срѣског средњег века*, приредили С. Ћирковић и Раде Михаљчић, Београд 1999.
 МИШИЋ/СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ: Сениша Мишић / Татјана Суботин-Голубовић, *Светлоарханђеловска хрисовуља*, Историјски институт, Београд 2003, стр. 103.
 СРЕЗНЕВСКИЈ: И.И. Срезневский, *Материалы для словаря древнерусского языка*, I–III, Санктпетрбургъ 1893–1912.
 ЋИРКОВИЋ 1997: С. Ћирковић, Средњовсковна техника код Срба, *Насѣава истоорије*, год. III, бр. 6.
 ФАСМЕР: Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка I–III*, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, Москва 1971.

*

- DELI: Manlio Cortelazzo / Paolo Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Zanichelli, Bologna, 1979.
 DELLA BELLA: Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico*, Venezia 1728.
 DEVOTO: G. Devoto, *Avviamento alla etimologia italiana*, Mondadori, Milano 1979.
 MIKLOSICH: Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae 1865.
 PARČIĆ: Dragutin A. Parčić, *Vocabolario croato-italiano*, Zara 1901.
 RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
 SKOK: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb 1971–1974.
 STULLI: Joakim Stulli, *Rjecsoslòxje slovinsko-italiansko-latinsko*, I–III, Dubrovnik 1806.

Summary

Nikša Stipčević

STRGUNI = STRIGUNI

The meaning and the etymology of Old Serbian *strьgunь* are considered, which figures in a 14th century charter among other terms designating various kinds of craftsmen. The interpretation as 'shearer' is proposed, relating it to the verbal root of **strigiti* 'to shear'.

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

НЕОЧЕКИВАНОСТ И ЊЕНЕ ПРАГМАТСКЕ ОЗНАКЕ У СТАНДАРДНОМ СРПСКОМ

Рад је посвећен осветљавању како околности под којима се нека дата реченична информација доживљава као неочекивана вест, тако и избору језичких средстава која у стандардном српском функционишу као њихове прагматске ознаке. Указује се, уз то, и на неке специфичне услове под којима информативне датости о којима је реч постају посебан теоријски проблем чије решавање тек предстоји.

Кључне речи и изрази: неочекиваност, прагматске партикуле, *већ, још, још увек, више (не ...)*, речничка кондензација, ниво пресупозиције.

Одредба *йрагмајске (йрагмајске ознаке)* алудира овде на чињеницу да је посредни таква тема која спада у домен *йрагмајске*. Та истраживачка област управо сад, на прагу XXI века, побуђује посебну пажњу научних кругова широм света, чему је главни разлог, сматра се (в. Verschueren 1999, стр. 7), то што прагматична проучавања најдиректније повезују лингвистику с осталим савременим хуманистичким и социјалним дисциплинама. Под обухват прагматског приступа језику спада, наиме, значење, али, како је то још својевремено тачно формулисао М. Baker (в. Baker 1992, стр. 17), не онакво каквим га генерише језички систем, већ каквим га устројавају комуникативни партнери, преносећи га, у некој датој комуникативној ситуацији, једни другима и манипулишући њиме.

Истраживање спроведено у овом раду посвећено је једном прагматском проблему који досад није обрађиван у нашој домаћој стручној литератури, а то је избор и функционисање оних прагматских средстава помоћу којих представник стандардног српског језика упозорава своје саговорнике да је, противно њиховом очекивању, оно о чему их он својим исказом информира — стварност.

Језичке датости које обављају прагматску обавештајну функцију о којој је овде реч називају се, у одговарајућим теоријским разматрањима језика, *йрагмајским йаршикулама*. Термин је у сталној употре-

би у иностраној стручној литератури још од времена када је, употребљавајући га, амерички лингвиста Charles Fillmore објаснио шта под њим треба разумети: прагматске су партикуле оне језичке јединице које служе обелодањивању избора учињеног између бројних начина на које је могуће сместити исказе појединца унутар датог дискурсног контекста („Pragmatic particles ... reflect choices among the numerous ways in which individual utterances can be situated in their discourse context“ — Fillmore 1984, стр. 132–133).

Већ и *још* су најтипичније прагматске ознаке неочекиваности у српском језику. Међутим, при давању података о њиховој употреби оне се никада не помињу као *прагматске партикуле* из простог разлога што, засада, у нашој домаћој стручној средини тај термин још увек није „ухватио корена“.

Скрећући својевремено пажњу на то да у словенском језичком свету улога сигнализатора таквог прагматског упозорења припада изразима типа руског *уже* и *еце*, Helena Běličová се посебно осврнула и на ту околност да речници такве исразе углавном сврставају међу прилоге, док их теоријске расправе по правилу не помињу другачије до као „партикуле“ (Běličová 1986, стр. 145). Слична ситуација некорисћења терминологије која експлицира *прагматик* није мимоишла ни поједине несловенске стручне средине. У једном свом раду објављеном пре десетак година Joan Bîtea, на пример, изричито каже да стручњаци за румунски језик међу прилоге сврставају све једносложне ентитете које, с погледом на својствену им граматичку функцију, није могуће сматрати ни предлозима, ни везницима, ни узвицима („all one-form morphemes which supposedly cannot be treated as prepositions, conjunctions, or interjections“ — Bîtea 1995, стр. 19). Управо идентичном опаском било би прикладно окарактерисати оно што је, у овом погледу, и дан данас, у нашој средини, по правилу, актуелно.

Чињеницу да има посебних израза којима се обелодањује да је, и у којем смислу, оно што се исказом износи неочекивано, сагледали су одавно проучаваоци разних језика, словенских и несловенских. Тако се, на пример, не само захваљујући труду Бјеличове, већ пре деведесетих година прошлог века и те како добро знало за то да руска партикула *уже* саопштава својим присуством у реченици да се нешто десило „пре него што би то човек очекивао“ („earlier than one would expect“ — van Schooneveld 1989, стр.103), а што се тиче француског јој преводног еквивалента *déjà*, познати речник *Trésor de la langue française*, подсећа нас Сања Грахек, указује на оно најбитније што је том изразу, у његовој сигналној служби, својствено: *déjà* саопштава да је у непосредној интелектуалној визури „преурањено јављање једног процеса, чији се почетак очекивао за касније“ (Грахек 1991, стр. 14).

Оно, међутим, о чему се засада још није расправљало, тиче се околности под којима сваки човек, без обзира којим језиком говорио, саопштени му податак о неком актуелном стању ствари неминовно доживљава као својеврсну новост. Разматрању управо тих околности биће посвећено излагање које следи.

Свако неизбежно бива изненађен саопштем му податком о некој постојећој ситуацији под следећим условима:

(1) ако, мада је унапред знао да оствареност те ситуације предстоји, ипак ни слутио није да ће се с њоме тако брзо суочити;

(2) ако никако није очекивао кашњење, него, напротив, обављеност дезактуализације једног раније устројеног стања ствари, а догодило се, кажу му, управо оно што није очекивао;

(3) ако није претпостављао да би она од раније позната му ситуација и дан данас могла бити актуелна, а испало је да јесте;

(4) ако, напротив, њену дезактуализованост, о којој га сад обавештавају, није очекивао.

Узећемо у разматрање, ради провере до којих су граница податне оваквој додатној прагматској семантизованости, следећих осам реченица: *Она је оћйућовала, Она није оћйућовала, Он сјава, Он не сјава, Они сарађују на истом йројекћу, Они не сарађују на истом йројекћу, Она држи Пери часове из мајемајишке, Она не држи Пери часове из мајемајишке.*

У прву од њих могуће је убацити речцу *већ*, али не и *још* (уп. *Она је већ оћйућовала*, али не и **она је још оћйућовала*), а у другу обратно (уп. *Она још није оћйућовала*, али не и **Она већ није оћйућовала*). Ово стога што информацију прве реченице можемо интерпретирати као неочекивану само ако су се сустекли услови типа (1), чему је легитимна сигнална ознака речца *већ*, а друге само ако су се сустекли услови типа (2), чему је легитимна сигнална ознака речца *још*.

За разлику од претходних двеју, трећа реченица — *Он сјава* — комбинабилна је како са *већ* (уп. *Он већ сјава*), тако и са *још* (уп. *Он још сјава*), с тим што *већ* својим присуством указује на то да су у датом случају информативно релевантне околности типа (1), а *још* да су у датом случају информативно релевантне околности типа (2).

Четврта реченица — *Он не сјава* — погодна је за то да се у њу, сходно комуникативној потреби, убаце као одговарајуће прагматске партикуле — у једној прилици речца *још*, у другој прилици иста та речца удружена с изразом *увек*, а у трећој ознака *више*.

Догоди ли се оно прво, новост која је у питању бива семантички обликована у смислу прагматског информативног принципа типа (2) — уп. *Он не сјава са Он још не сјава*. Догоди ли се, међутим, оно дру-

го, то се обликовање аутоматски подређује прагматском информативном принципу типа (3) — уп. *Он не сјава са Он још увек не сјава*, док се релевантност прагматског информативног принципа (4) разоткрива употребом израза *више* — уп. *Он не сјава са Он више не сјава*.

Што се тиче пете и седме реченице, с једне стране, и шесте и осме, с друге, њихове су могућности у погледу прагматских информативних проширивања следеће:

Оне прве две показују се податнима за обелодањивање такве додатне прагматске информације која се устројава или по обавештајном принципу (1) (уп. *Они сарађују на истом пројекћу. Она држи Пери часове из математике са Они већ сарађују на истом пројекћу, Она већ држи Пери часове из математике*) или по прагматском обавештајном принципу (3) (уп. *Они сарађују на истом пројекћу, Она држи Пери часове из математике са Они још увек сарађују на истом пројекћу, Она још увек држи Пери часове из математике*), док је за остале две реченице у истом смислу делотворан или прагматски обавештајни принцип (3), што сигнализује својим присуством израз *још увек* (уп. *Они не сарађују на истом пројекћу, Она не држи Пери часове из математике са Они још увек не сарађују на истом пројекћу, Она још увек не држи Пери часове из математике*) или прагматски обавештајни принцип (4) чему је одговарајућа сигнална ознака реч *више* (уп. *Они не сарађују на истом пројекћу, Она не држи Пери часове из математике са Они више не сарађују на истом пројекћу, Она више не држи Пери часове из математике*).

Има прилика кад нам наша (подсвесно присутна) спознаја животне реалности одузима могућност да саопштено проширимо податком о његовој неочекиваности. Тако, на пример, отуда што смо врло добро упознати с чињеницом да је човек млад све док не остари, а да му никакво треће животно доба иза старости не предстоји, ми сматрамо нормално осмишљеним реченице као: *Он је још млад, Он је још увек млад, Он није више млад, Он је већ сјап*, али не и реченице као: **Он је већ млад, *Он је још сјап, *Он је још увек сјап, *Он није више сјап*.

Разуме се да и дато контекстуално окружење одлучује о томе може ли се или не може употребити нека од прагматских ознака о којима је овде реч. *Још га нисам њозвала, али ћу га њозвати*, рецимо, сасвим је прихватљива изјава, док **Још га нисам њозвала и нећу га њозвати* није.

Понекад је пресудан фактор или (А) семантичка интерпретација предикатског глагола, или (Б) избор именичког појма са којим се предикатски употребљен глагол повезује.

Глагол *волећи*, на пример, може значити или (1) 'бити заљубљен у' или (2) 'гајити пријатељска осећања према', па је изјава *Не во-*

лим га више, али смо пријатељи прихватљива зато што се у њој воле-
ти интерпретира у смислу (1), док изјава без убаченог више није —
*Не волим га, али смо пријатељи.

За ситуацију (Б) посебно су илустративне оне интерпретационе
могућности исказа са којима се суочавамо онда кад је у функцији пре-
дикатске јединице глагол *немајти*.

Узмимо, примера ради, да се са тим предикатски употребљеним
глаголом удружују, с једне стране, именица *колачи*, а с друге именица
Пера. Изјава *Нема колача* ставља њеним примаоцима на знање да ко-
лачи за ову прилику нису предвиђени, а изјава *Нема више колача* да
је илузорно очекивати их — сви су у међувремену поједени. Кад је,
међутим, Пера у питању, рећи *Нема Пера* значи просто устврдити да
Пера ту није присутан, док се изјавом *Нема више Пера* обелодањује
да је коначно престало његово присуство међу живим бићима.

Својом појавом у исказу, овде разматране прагматске ознаке нео-
чекиваног, самим тим што разоткривају да постоји, и у чему је, инфор-
мацијска предност даваоца исказа над примаоцем, истовремено импли-
цирају следеће: обојици, тј. и том даваоцу, и том примаоцу, било је по-
знато каква је ситуација претходила тој о којој исказ саопштава.

Замислимо сад овакву „сцену“: о планираном одласку зајед-
ничког им пријатеља Љубе у Париз разговарају Зоран и Ђока, први у
својству даваоца, а други у својству примаоца обавештења о томе да
је сад све готово — Љуба отишао и пре него што се мислило да ће оти-
ћи! Том разговору, међутим, присуствује и треће лице — неко ко, ина-
че, такође Љубу добро познаје, али ко пре овог разговора појма није
имао ни да ће овај некуд путовати, а камо ли и да је своју намеру и
остварио. Отуда тај „трећи“ Зорановом изјавом *Љуба је већ отишао*-
вао, и то захваљујући присуству у њој речце *већ*, добија, уз основну
информацију 'Љуба је отпутовао', и спознају следећег: да се Љуба
спрема за пут, знали су и Зоран и Ђока; претпостављало се, међутим,
да до одласка неће доћи тако брзо; Ђока није, а Зоран јесте у међувре-
мену сазнао да је претпоставка била погрешна, тј. да се оно што се
имало збити — збило; отуда је Ђока оно што му је Зоран рекао при-
мио као изненађујућу вест.

Ту сад искрсава један теоријски проблем којим се тек треба по-
забавити. Он се своди на питање: какав теоријски статус могу имати
све те управо наведене значењске датости које се, под описаним окол-
ностима, надовезују на основну речничну информацију захваљујући
сигнализаторској функцији прагматске партикуле *већ*?

Далеке 1975. године, дискутујући, на једној међународној кон-
ференцији, поводом нечијег реферата, о теоријском статусу руског
уже, употребљеног у реченици *его уже там нет*, ја сам устврдила да

је ту у том *уже*, које одговара нашем *већ*, сагледиво средство за речену кондензацију, такво, додуше, које је оперативно само на нивоу пресупозиција („a device for sentence condensation, operating, however, only on the level of presuppositions“ — Ivić 1976, стр. 44). Може ли се то моје ондашње тумачење и данас прихватити као умесно?

На савременим лингвистима-теоретичарима, пре свега онима из редова когнитивиста, остаје да на то питање понуде задовољавајући одговор.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Baker 1992: M. Baker, *In Other Words; A Coursebook in Translation*, London 1992.
- Běličová 1986: Helena Běličová, Частицы еще/уже в современных славянских языках, *Linguistische Arbeitsberichte* 54/55, Sektion Theoretische und angewandte Sprachwissenschaft Karl-Marx-Universität, Leipzig 1986, 145–155.
- Bîtea 1995: Joan N. Bîtea, The parts of speech revisited, *Revue roumaine de linguistique*, Tome XL, 1995, No 3, 1–3, Editura Academici române, 15–21.
- Fillmore 1984: Charles J. Fillmore, Remarks on contrastive pragmatics, *Contrastive linguistics: Prospects and problems*, Jacek Fisiak (ed.), Berlin 1984, 119–141.
- Граhek 1991: Сања Граhek, *Морфемни дeјa и енcoгe у модерном француском, Грамађички oйис*, Београд 1991, Научна књига.
- Ivić 1976: Milka Ivić, Diskusie, *Podstavy opisu gramatycznego języka polskiego. Konferencja naukowa (Jaszowiec 2–4, kwietnia 1975 r.)*, Kraków 1976, Institut języka polskiego PAN.
- Van Schooneveld 1989: Cornelis H. van Schooneveld, On Russian Modal Particle *Sprechen mit Partikeln*, Herausgegeben von Harald Weydt, Berlin — New York 1989, 96–104.
- Verschueren 1999: J. Verschueren, *Understanding Pragmatics*, London 1999.

Summary

Milka Ivić

UNEXPECTEDNESS AND ITS PRAGMATIC MARKERS IN STANDARD SERBIAN

The paper sets about to identify something researchers fail to consider: the principles that in Standard Serbian govern the occurrence of the pragmatic devices *već*, *još*, *još uvek*, and *više* (ne...) by means of which the speaker discloses that the information about an actual state of affairs he is giving to his conversation partner happens to be an unexpected news for him. It highlights also the informational effects of *već* on somebody who is listening to the conversation between the speaker and the addressee but who does not share in all details their stock of knowledge about the conversational topic, and it rises the relevant question of the theoretical status of such effects.

JERZY RUSEK
(Kraków)

TURCYZMY W NOWYM TESTAMENCIE VUKA KARADŽICIA

Разматра се Вукова употреба турцизама у преводу Новог завета у поређењу са бугарским преводима. Кључне речи: српски, турски, бугарски, туђице.

O Vukowym przekładzie NT¹ pisano wielokrotnie podkreślając jego wyjątkowe znaczenie. Dla Daničića przekład ten „je na prvom mjestu važan kao radionica u kojoj je Vuk izgrađivao srpski književni jezik na osnovi živog narodnog govora, te onda kao veliko književno delo čija je pojava inaugurisala Vukov sistem književnog jezika modernoj srpskoj književnosti ... Tijem je Vuk u istoriji hrišćanske književnosti podigao srpskom jeziku spomenik kakvim se rijetko koji narod može dičiti, spomenik koji će svagda vjerno javljati učenom svijetu živi jezik onoga naroda za koji je pisan ... Što se tiče jezika ovo djelo Vukovo ne može biti da ne pripada među najljepše prijevode svetoga pisma što ih ima“.²

O svojoj pracy nad przekładem Vuk pisał we Wstępie (Predgovor): „Ja sam se trudio da ovaj prijevod bude vjeran, kaono ti sveto pismo, ali što je moguće više da bude i našijem čistijem narodnijem jezikom. Kod gdjekojijeh stihova, kašto i oko jedne riječi, i prevodeći i šampajući, tražio sam pomoći u deset prijevoda, pak sam najposlije pitao, prije pokojnoga Kopitara a sad F. Miklošića, kako je u originalu. Tako ja sam se trudio što sam više mogao i oko vjernosti i oko jezika; ali pored svega toga truda ne mogu reći da se ne će naći pogrješaka i u jednome i u drugome; jer ljudski posao nikakav ne može biti bez i kake pogrješke“. Przekład ten,

¹ *Нови завјет Госйода нашега Исуса Христѧа*. Превео Вук Стеф. Караџић, у Бечу 1847.

² Ђ. Даничић, Вуков пријевод Новог Завјета, *Видовдан* год. II, бр. 63, Београд 1862, s. 129-131, 137 i 140, *прзедрук w Сийнији сйиси Ђ. Даничића*, I: *Криѧиѧа, йолемика и исийорија књижевносйи*, Сремски Карловци 1925, s. 56-62.

jak pisze „nije za to da se čita u crkvi, nego samo da ga ljudi čitaju kao knjigu, da bi iz nje zakon hrišćanski bolje poznali i što naučili, i da bi s pomoću njega slavenski prijevod u crkvi bolje razumjeli... Budući da sam ja rad da bi se iz ove knjige pored svetog pisma mogao poznati i pravi naš narodni jezik, za to ću ovdje da kažem što o gdje kojijem riječima u njoj“.

Przypomina więc na pierwszym miejscu o turcyzmach w jego przekładzie NT: „Uzeo sam u nju 30 riječi turskijeh, koje evo ovdje postavljam redom: *aždaha, amajlija, adžuvan, badava, basamak, dolama, zanat, ise, kavgadžija, kadar, kaldrma, kesa, kula, lenger, mana, neimar, nišeste, oka, pazar, sahat, soba, sunđer, torba, fildiš, hazna, hajduk, harač, hater, čalma, čaršija*“.

W przekładzie NT Vuk zachował, jak pisze „49 riječi slavenskijeh, koje se u našem narodnom jeziku ne govore, ali se lasno mogu razumjeti i s narodnijem riječima pomiješati“. Użył też 47 wyrazów „koje su od slavenskijeh posrbljene“ a także 84 wyrazów „kojijeh nijesam čuo u narodu da se govore, nego sam ih ja načinio“. Większość tych wyrazów — jak podkreśla — „kazio bi ovako i najprostiji Srbin, samo kad bi mu zatrebale; a može biti da ih i govore“. Vuk objaśnił też znaczenie kilkudziesięciu (39) wyrazów obcych właściwych przekładowi Pisma św., np. *aba, aloje, vaal, mesija, osana, skinija, talant, fariseji*.

Przestudiowałem przekład NT Vuka Karadžicia, pozostając pod urokiem jego pięknego i bogatego języka. Przyjrzałem się dokładnie turcyzmom, stwierdziłem, co było dla mnie dużym zaskoczeniem, że rola elementu tureckiego w przekładzie była większa niż jej genialny tłumacz przypisał. Okazało się, że turcyzmów w NT Vuka jest prawie dwukrotnie więcej niż ich tłumacz wymienił, znacznie więcej niż zachowanych cerkiewizmów. Uznałem, iż warto je omówić. Zapożyczenia te wraz z odpowiednimi cytatami i wskazaniem miejsc, a także chronologią, podaję poniżej. Turcyzmy w NT Vuka rozpatrzę w porównaniu z bułgarskimi przekładami Neofita Rylskiego (1840, dalej: Ryl.), Petko Sławejkowa (1871, dalej: Sław.) i Synodalnym (1925, dalej: Syn.).

Artykuł ten przygotowywałem do księgi poświęconej pamięci Pavla Ivicia, wybitnego dialektologa i historyka języka serbskiego, autora monografii Vuka Karadžicia, i wydawcy jego słownika serbskiego. Tę spóźnioną publikację wielkiemu Uczonemu dedykuję.

Oto spis turcyzmów w przekładzie NT Vuka Karadžicia w porządku alfabetycznym.

Adžuvan ‘pasywny homoseksualista’

Wyrazu tego użył Vuk 1 raz w 1 Kor. 6, 9: ni kurvari, ni idolopoklonici, ni preljubočinci, ni *adžuvani*, ni muželožnici. Turcyzm ten pochodzi

nia perskiego zastąpił pierwotne *malakii*, zachowane w nowobułgarskich przekładach Pisma św.: *malakietvorci* Ryl., Sław., *malakijci* Syn. P. Skok³ I s.v. podkreśla, iż wyraz „*adžuvan* upotrebjavaju Vuk i Daničić u prijevodu Sv. pisma u značenju ‘mladić’“. RSHKNJ⁴ podaje *adžuvan* w znaczeniu ‘pasivni homoseksualac’.

Alat ‘narzędzie’

O wyrazie tym Skok (ER) pisze: „Kao turcizam arapskog podrijetla (ar. pl. *alat* od sg. *alet*) nalazi se u svim balkanskim jezicima“. W języku serbskim poświadczony jest od XVII w.⁵ Vuk użył wyrazu *alat* 1 raz w DA 27, 19: I u treći dan svojima rukama izbacismo *alat* lađarski — *orudija* korableni Ryl., korabnite *prinadležnosti* Syn.

Vuk w swym wykazie turczyzmów wyrazu *alat* nie wymienia.

Amajlija ‘amulet, talizman’

Amajlija, bałkański turczyk arabskiego pochodzenia (ar. pl. *ḥamā'il*, sing *himāla*), w serbochorwackim poświadczony został w XVI w. Vuk użył go 1 raz w tekście ewangelii: i sva djela svoja čine da ih vide ljudi: raširuju svoje *amajlije*, i grade velike skute na haljinama svojima Mt 23, 5 — razširuvat *hranilišta* svoi Ryl., razširjavat *svoite hranilišta* Syn., *pazilkite si* Sław. Vuk turczyzmem *amajlija* zastąpił cerkiewne *hranilište* ‘to, co chroni przed złym’ (trzecie znaczenie w Słowniku Praskim).

Amanet ‘zastaw, ślubowanie, przekazanie, depositum’

Turczyzmu tego arabskiego pochodzenia (ar. *imāna* > tur. *emanet*), rozpowszechnionego szeroko w języku serbochorwackim, użył Vuk dwukrotnie w tekście apostoła: Dobri *amanet* sačuvaj 2 Tym. 1, 14, i uvjeren sam da je kadar *amanet* moj sačuvati i za dan onaj 2 Tym. 1, 12. Bułgarskie przekłady NT mają tu słowiański wyraz *zalog*. W języku sch. wyraz *amanet* poświadczony został na początku XVI w. (1506).⁶

Vuk wyrazu *amanet* nie umieszcza w spisie turczyzmów użytych w NT.

³ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–III, Zagreb 1971–1974; dalej: Skok ER.

⁴ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности, Београд 1959–.

⁵ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880–1976 (dalej: RJAŽU) s.v.

⁶ S. Stachowski, *Studia* 14.

Aždaha ‘smok’

Turczyzm ten perskiego pochodzenia (*aždaha*) poświadczony został w języku sch. od XVIII w. (Stachowski 18). Występuje w dwu postaciach *aždaha* i *aždaja*. Vuk w NT używa tylko nazwy *aždaha*. Użył jej wielokrotnie w tekście Apokalipsy, por.: Velika crvena *aždaha* koja imaše sedam glava i deset rogova Apoc. 12, 3, i *aždaha* stajaše pred ženom Apoc. 12, 4, Mihailo i anđeli njegovi udariše na *aždahu* i bi se *aždaha* i anđeli njezini Apoc. 12, 7, i kad vidje *aždaha* da zbačena bi na zemlju gonjaše ženu koja rodi muško Apoc. 12, 13, i govoraše kao *aždaha* Apoc. 13, 11, i uhvati *aždahu* staru zmiju Apoc. 20, 2. Od *aždaha* poświadczony jest też przymiotnik posesywny: *aždahin* — i vidjeh iz usta *aždahinijeh* Apoc. 16, 13.

Bułgarskie przekłady zachowują słowiańską nazwę *zmija*. W języku sch. *aždaja* jest dziś normalną nazwą dla ‘smoka’. Bułgarski nie zna nazwy *aždaha*, w języku potocznym używany jest tylko *ažder* z tur. *acder*.

Badava ‘darmo, za darmo, bezpłatnie, bez powodu, za nic’

Turczyzm ten arabsko-perskiego pochodzenia (*bād-ī-hawā* > *badava*), poświadczony w języku sch. w XVIII w., używany jest przez Vuka zarówno w tekście ewangelii jak i apostoła i Apokalipsy, por. *za badava* i dajite Mt 10, 8 (Mar. *tune*), i opravdaće se *za badava* blagodaću njegovom, otkupom Isusa Hrista Rom. 3, 24, jer vam *za badava* Božije jevanđelje propovjedih 2 Kor. 11, 7, niti *za badava* hljeb jedosmo u koga 2 Tes. 3, 8, I ko hoće neka uzme vodu života *za badava* Apoc. 22, 17, ja ću žednome dati iz izvora vode žive *za badava* Apoc. 21, 6.

Vuk używa turczyzmu *badava* dla oddania cerkiewno-słowiańskiego *tune*, zachowanego w przekładzie Neofita Rylskiego, Biblia Sławejkowa i Synodalna używają słowiańskiego *darom*.

Turczyzm *badava* przyjął się w sch. i dziś używany jest w serbskim i chorwackim języku literackim. W bułgarskim *badava* jest wyrazem przestarzałym i potocznym.

Barem ‘przynajmniej, choćby, bodaj, bądź co bądź’

Ten turczyzm perskiego pochodzenia, poświadczony w sch. od XVII wieku — jak pisze P. Skok (ER) — „istisnuo iz upotrebe na cijelom teritoriju naš domaći prilog *dajbudi* (v.) i *dar* (v.)“. Vuk użył go kilkakrotnie w tekście ewangelii i apostoła: i moljahu ga da se *barem* skuta od haljine njegove dotaknu Mk 6, 56, ne bi li ga *barem* opitali i našli DA 17, 27, a ono *barem* kao bezumna primite me 2 Kor. 11, 16, tako da i po ulicama iz-

nošahu bolesnike, i metahu na posteljama i na nosilima, da bi kad prođe Petar *barem* sjenka njegova osjenila koga od njih DA 5, 15. Bułgarskie przekłady NT używają *pone*, tylko Neofit Rylski ma w Mt 6, 56 *barem*.

Vuk nie umieścił *barem* w spisie wyrazów tureckich.

Basamak ‘stopień na schodach, schody’

Turcyzmu tego, poświadczonego w sch. od XVIII w., użył Vuk 2 razy w tekście apostoła: a kad bi na *basamacima*, moraše ga vojnici nositi sile radi naroda DA 21, 35, a kad mu popusti stade Pavle na *basamacima* i mahnu rukom na narod DA 21, 40. Bułgarskie przekłady NT używają słowiańskich wyrazów *stolba* Ryl., *stǫpala* Sław., Syn.

Budala ‘głupiec’

Turcyzmu tego, poświadczonego w sch. od XVI w., używa Vuk zarówno w tekście ewangelii jak i apostoła: a ako li ko reče bratu svojemu raka i biće kriv skupštini, a ko reče *budalo*, biće kriv paklu ognjenom Mt 5, 22, *Budale* slijepe, šta je veće, ili zlato, ili crkva koja zlato osveti Mt 23, 17, *Budale* slijepe, šta je veće, ili dar ili oltar, koji dar osveti? Mt 23, 19, mi smo *budale* Hrista radi 1 Kor. 3, 19. W bułgarskich przekładach NT *budala* nie występuje, tłumacze używają słowiańskiego wyrazu *bezumen*. W scs. greckie *mōrōs* oddawane było przez *bujb*. Głupie niewiasty (*děvy buję*) w ewangelii Mt 25, 2, 3, 8 Vuk oddaje przez *lude djevojke*.

Budala jest normalnym wyrazem dla ‘stultus’ w serbskim i chorwackim języku literackim, w bułgarskim turcyzm ten należy do słownictwa języka potocznego.

Vuk nie umieścił wyrazu *budala* w swoim spisie turcyzmów.

Bunar ‘studnia’

Wyrazu tego, poświadczonego w sch. od XVI w. (Stachowski op. cit. 24), właściwego dziś zarówno serbskiemu jak i chorwackiemu, Vuk użył 1 raz w tekście ewangelii: koji od vas ne bi svojega magarca ili vola da mu padne u *bunar* odmah izvadio u dan subotni? Łk 14, 5. Oddaje on scs. *studenecb*, gr. *phréar*. Częściej występuje tu słowiańska nazwa *studenac* (J 4, 11, 12), a w tekście J 4, 6 *izvor* (*izvor* Jakovljev). Bułgarskie przekłady NT Sławejkova i Synodalny konsekwentnie używają nazwy *kladenac*, tylko Neofit Rylski posługuje się turecką nazwą *bunar*.

P. Skok (ER) podkrešla, iz *bunar* jest sinonimem za *zdenac* < *studenac* „u istočnim stranama“. Należy zauważyć, że turcyzm ten jest właściwy również chorwackiemu językowi. W bułgarskim *bunar* jest wyrazem zdecydowanie gwarowym.

Vuk nie umieścił go na liście turcyzmów, których użył w przedkładzie NT.

Dolama ‘długa suknia z rękawami’

Turcyzmu tego, poświadczonego w języku sch. od XV wieku, Vuk użył trzykrotnie w ewangelii św. Jana: A vojnici kad razapeše Isusa uzeše njegove haljine i načiniše četiri dijela svakomu po dijel, i *dolamu* a *dolama* ne bješe šivena nego izatkana sva s vrha do dna J 19, 23, Razdijeliše haljine moje među sobom, i za *dolamu* moju baciše kocke J 19, 24.

Dolama oddaje scs. *hitonъ*, nazwę tę zachowują bułgarskie przekłady NT. Turcyzm *dolama* używany jest dziś zarówno w serbskim jak i chorwackim, w bułgarskim ma status wyrazu gwarowego.

Dud ‘morwa, drzewo morwowe’

Turcyzm ten arabskiego pochodzenia, poświadczony w sch. od XVII wieku, w przedkładzie Vuka użyty został 2 razy w ewangelii św. Łukasza: A Gospod reče: Kad biste imali vjere koliko zrno goruščino, i rekli biste ovome *dudu*: iščupaj se i usadi se u more, i poslušao bi vas Łk 17, 6, i potčavši naprijed, pope se na *dud* da ga vidi Łk 19, 4. Nowobułgarskie przekłady NT posługują się tu słowiańską nazwą *černica*, przekłady scs. zachowują greczyzm *sükamina*.

Dud, właściwe wszystkim językom bałkańskim, używane jest zarówno w serbskim jak i chorwackim, w bułgarskim jest wyrazem gwarowym.

Vuk w spisie turcyzmów wyrazu *dud* nie wymienia.

Zanat ‘rzemiosło, zawód’

Ten bałkański turcyzm arabskiego pochodzenia (arab. *zanaat* > tur. *sanat*), poświadczony w serbskim już w XVI w., używany jest szeroko do dziś w serbskim i chorwackim. Vuk użył go kilkakrotnie w tekście apostoła i w Apokalipsie: da bješe onoga istog *zanata* jer bijahu ćilimarskog *zanata* DA 18, 3, i ne samo što će ova nesreća doći na naš *zanat* da ne prolazi, nego se neće mariti ni za crkvu velike boginje Dijane DA 19, 27, i nikakav majstor ni od kakva *zanata* neće se više naći u tebi Apoc. 17, 22.

Bułgarskie XIX-wieczne przekłady NT posługują się cerkiewizmem *hudožestvo*; *zanajat* wprowadził dopiero Synodalna Biblia w DA 18, 3 i ponieważ imaše s̄štija *zanajat*, ostana u tiah i raboteše a *zanajat* im beše da pravjat šatri. W tej samej Biblii w DA 19, 27 użyta została cerkiewno-ruska nazwa *zanjatie*, a Apoc. 18, 22 *izkustvo*, również cerkiewizm.

Zar ‘czy, czyż’

Partykuła ta pochodzenia tureckiego, poświadczona w sch. od początku XVIII w., powszechna dziś w serbskim i chorwackim, w bułgarskim *zer* określane jest jako wyraz potoczny i gwarowy. Vuk w przekładzie NT partykuły tej używa bardzo często (kilkadziesiąt przykładów), por. Simone! *Zar* spavaš? Ne može li jednoga časa postražiti? Mk 14, 37, *Zar* ne umiješ grčki? DA 21, 37, *Zar* vi možete biti čovjeka Rimljanina, i još bez suda? DA 22, 25, *Zar* vi mislite da se ne može vjerovati da Bog i mrtve podiže? DA 26, 8, *Zar* luduješ, Pavle? DA 26, 24.

Bułgarskim przekładom NT partykuła *zer* jest nieznaną, tłumacze posługują się słowiańskimi *li* i *nima* (Ryl., Sław.).

Vuk w swym spisie turczyzmów *zar* nie wymienia.

Ise ‘część’

Tego bałkańskiego turczyzmu pochodzenia arabskiego, poświadczonego w sch. od XVIII w., Vuk użył 1 raz w tekście apostoła: nema tebi dijela ni *iseta* u ovoj riječi, jer srce tvoje nije pravo pred Bogom DA 8, 21. W bułgarskich przekładach NT występują *mešavina* (Ryl.), *dial* (Sław.), *žrebie* (Syn.).

Kavgadžija ‘warchoł, awanturnik’

Tego bałkańskiego turczyzmu (tur. *kavgaci*, derywat od dial. *kavga*), poświadczonego w sch. w XVII w., użył Vuk dwukrotnie w tekście apostoła: A sad vam pisah da se ne miješate ako koji se brat zove, postane kurvar, ili tvrđica, ili idolopoklonik, ili *kavgadžija*, ili pijanica, ili hajduk; s takovima da i ne jedete 1 Kor. 5, 11, ni lupeži, ni lakomci, ni pijanice, ni *kavgadžije*, ni hajduci, carstva Božijega neće naslijediti 1 Kor. 6, 10.

Bułgarskie przekłady NT używają tu słowiańskich wyrazów: *ukoritel* Ryl., *hulitel* Sław., *hulnik*, *hulitel* Syn. *Kavgadžija* jest wyrazem często używanym w języku potocznym.

Kadar ‘zдолny, mocny, w stanie’

Tego bałkańskiego turcyzmu arabskiego pochodzenia, poświadczonego w sch. od XVIII w., Vuk użył kilkakrotnie, por.: A Bog je *kadar* učiniti 2 Kor. 9, 8, i uvjeren sam da je *kadar* amanet moj sačuvati za dan onaj 2 Tym. 1, 12, Da bude *kadar* Tyt. 1, 9, Pomislivši da je Bog *kadar* Žyd. 11, 19, Ali će ustati, jer je Bog *kadar* podignuti ga Rzym. 14, 4.

Bułgarskie przekłady NT używają tu słowiańskich wyrazów *silen*, *mošten*, *vъzmožen*. W bułgarskim *kadъr* jest wyrazem przestarzałym i gwarowym, a rozszerzony przyrostkiem *-ънъ kadъren* leksemem potocznym.

Kaldrma ‘droga bita, bruk’

Tego bałkańskiego turcyzmu (tur. *kaldirim*, postać sch. *kaldrma* utworzona na wzór *cesta*), poświadczonego w sch. od XVII w., użył Vuk 1 raz w tekście J 19, 13: i sjede na sudijsku stolicu na mjestu koje se zove *kaldrma* a čivutski Gavata. Bułgarskie przekłady zachowują cał. nazwę *litostroton* Ryl., Syn. a Sław. tłumaczy grecki wyraz przez *kamenoposlano*.

Nazwa *kaldrma* jest szeroko używana do dziś zarówno w serbskim jak i chorwackim, podobnie jak w bułgarskim *kaldъръm*.

Kesa ‘trzos, sakiewka’

Turcyzmu tego, poświadczonego w sch. od XVII w., Vuk używa często, por.: Dozvavši pak deset svojijeh sluga dade im deset *kesa*, i reče im: trgujte dok se ja vratim Łk 19, 13, Tada dođe prvi govoreći: gospodaru! *kesa* tvoja donese deset *kesa* Łk 19, 16; Gospodaru, *kesa* tvoja donese pet *kesa* Łk 19, 18, też Łk 19, 24, 25, Ali sad koji ima *kesu* neka je uzme, tako i torbu Łk 22, 36.

Nowobułgarskie przekłady NT rzadko korzystają z turcyzmu *kesija* (Łk 10, 4; 22, 36), częściej zachowują właściwe najstarszym przekładom *mnas* (Ryl.) lub *mnasa* (Sław.), Synodalny przekład ma tu łacińskie *mina*. Neofit Rylski używa w ew. Łk 22, 35 nazwy *vlagalište*.

We współczesnym języku bułgarskim wyraz *kesija* ‘portmonetka, kieska, sakiewka’ jest szeroko używany, podobnie jak w serbskim i chorwackim *kesa*.

Konak ‘nocleg, zajazd’

Turcyzmu tego, utworzonego przy pomocy przyrostka *-ak* od *konmak* ‘nastaniti se’, poświadczonego w sch. od XVI w., Vuk użył kilkakro-

tnie: Otpusti narod, neka idu na *konak* u okolna sela i palanke Łk 9, 12, A uz to ugotovi mi i *konak* Filim 22.

Bułgarskie przekłady NT turcyzmu *konak* nie używają. W tekście ewangelii czytamy: da *noštuvat* Sław., Syn., da *kondisat* (ten sam temat co w *konak*) Ryl. a w Liście do Filimona *podslon* Syn., *obitalište* Sław., *mia-sto* Ryl.

Vuk wyrazu *konak* nie umieszcza w spisie.

Kula ‘słup, wieża’

Kula to bałkański turcyzm arabskiego pochodzenia (arab. *kulla* > tur. *kule*). Jest to zarazem „jedan od najranije potvrđenih turcizama i kao toponim od 1382. i 1386. i u Dušanovu zakoniku“ (Skok ER II, 229). Vuk użył go kilkakrotnie w przekładzie ewangelii: *bijaše čovjek domačin koji posadi vinograd, i ogradi ga plotom, i iskopa u njemu pivnicu, i načini kulu* Mt 21, 33, *Posadi čovjek vinograd i ogradi plotom i iskopa pivnicu i načini kulu* Mk 12, 1, ili oni osamnaest što na njih pade *kula* siloamska i pobi ih Łk 13, 4.

Kula oddaje tu scs. *стълбъ*, wyraz ten zachowują również przekłady NT — Sławejkowa i N. Ryłskiego (*kula* tylko w ewangelii Mt 21, 21). Dopiero Synodalny przekład z r. 1925. wprowadził we wszystkich trzech wypadkach turcyzm *kula*. Dziś jest on powszechnie używanym zarówno w bułgarskim jak i serbskim i chorwackim.

Lenger ‘kotwica’

Turcyzmu tego perskiego pochodzenia, poświadczonego w sch. pod koniec XVIII w., (1791) Vuk użył kilkakrotnie w tekście apostoła: *bacite sa stražnjega kraja lađe četiri lengera* DA 27, 29, i *kad lađari gledahu da pobjegnu iz lađe, i spustiše čamac u more izgovarajući se kao da hoće s prednjega kraja da spuste lengere* DA 27, 40, i *podignuvši lengere, vožahu se po moru* DA 27, 40, koji imamo kao tvrd i pouzdan *lenger* duše, koji ulazi i za najdublje zavjese Žyd. 6, 19.

Bułgarskie przekłady NT zachowują starą, słowiańską nazwę *kotva*, Sławejkow w Pośnaniu do Żydów użył rosyjskiego wyrazu *jakor*.

Nazwa *lenger* ‘kotwica’ w języku serbskim ograniczona została przez *sidro* ze śrgr. *sidero(n)*. Wg Skoka (ER III, 229) „treba pretpostaviti da je riječ *sidro* ušla u naš jezik posredstvom dalmato-romanskoga“.

Mana ‘defekt, mankament, wada, skaza’

Ten bałkański turcyzm arabskiego pochodzenia (ar. *mahana*) upowszechnił się w serbskim i chorwackim w postaci *mana*. Wg Skoka (ER II,

354) „Riječ *mana* je riječ štokavskog govora koja je danas postala općenita zbog prestiža Vukovog jezika“.

Wyrazu *mana* Vuk używa često: koja nema *mane* ... ili takoga čega, nego da bude sveta i bez *mane* Efes. 5, 27, bez *mane* usred roda Filip. 2, 15, po pravdi zakonskoj bih bez *mane* Filip. 3, 6, ali vladika treba da je bez *mane* 1 Tym. 3, 2, ako si bez *mane* 1 Tym. 3, 10, da budu bez *mane* 1 Tym. 5, 7, Ako je toj bez *mane* Tyt. 1, 6, jer vladika treba da je bez *mane* Tyt. 1, 7.

W gwarach bułgarskich *mahana*, *mahna*, *maana*, *mana* jest szeroko rozpowszechnione (zob. BER III, 693). Turcyzm ten nie został wprowadzony do nowobułgarskich przekładów NT, zachowują one słowiańskie *neporočen*, rzadziej *bezporočen* (Syn.).

Mermer ‘marmur’

Wyrazu tego w postaci tureckiej (*mermer*) użył Vuk 1 raz w tekście Apokalipsy: I svakojakijeh sudova od najskupljega drveta, mjedi i gvožđa i *mermera* Apoc. 18, 12. Bułgarskie przekłady mają *mramor*.

Vuk nie wymienia wyrazu *mermer* wśród zapożyczeń tureckich użytych w przekładach NT.

Misir ‘Egipt’

Tego turcyzmu arabskiego pochodzenia używa Vuk często. Jest to powszechna w NT nazwa Egiptu. Od niej poświadczono są również derywaty: *Misirac* (Egipcjanin) i *misirski* (egipski). Oto kilka przykładów: A po smrti Irodovoj, gle, anđeo Gospodnji u snu javi se Josifu u *Misiru* Mt 2, 19, i postavi ga poglavarom nad *Misirom* DA 7, 10, A Jakov čuvši da ima pšenice u *Misiru* DA 7, 12, I Jakov siđe u *Misir*, i umrije DA 7, 15.

Bułgarskie przekłady NT tej tureckiej nazwy Egiptu nie używają. Vuk nie wymienia *Misir* wśród turcyzmów.

Neimar ‘budowniczy, architekt’

Turcyzmu tego arabskiego pochodzenia (ar. *mejmar*, tur. *mimar*), poświadczonego w sch. od XVII w. (Mikalja 1649) i zachowanego do dziś w serbskim i chorwackim, Vuk użył 1 raz w tekście apostoła: Po blagodati Božijoj koja mi je dana ja kao premudri *neimar* postavih temelj, a drugi zida u visinu 1 Korint. 3, 10. Bułgarskie przekłady NT zachowują słowiańskie nazwy — *domozdatelj* (Ryl. i Sław.) i *prvostroitel* (Syn.). Słowniki bułgarskie wyrazu *neimar* nie odnotowują.

Nišeste ‘skrobia, krochmal’

Tego bałkańskiego turczyzmu perskiego pochodzenia, poświadczonego w serbskim dopiero w XIX w. (RJAZU stwierdza, iż *nišeste* występuje tylko u Vuka i ilustruje go przykładem z Apoc. 18, 13), użył Vuk w tekście Apokalipsy 1 raz: i cimeta i tamjana i mira i livana, i vina i uglja, i *nišesteta* i pšenice Apoc. 18, 13. Bułgarskie przekłady mają tu: *čisto brašno* (Ryl.), *semidal* (Sław.), *brašno* (Syn.). W języku bułgarskim *nišeste* jest podobnie jak w serbskim powszechnie używanym wyrazem dla ‘skrobi, krochmalu’.

Oka ‘jednostka wagi równa 1283 g’

Nazwy tej tureckiego pochodzenia użył Vuk kilkakrotnie, por.: A on reče sto *oka* ulja Łk 16, 6, A on reče sto *oka* pšenice Łk 16, 7, *oka* pšenice za groš, i tri *oke* ječma za groš Apoc. 6, 6.

Bułgarskie przekłady NT zasadniczo nie dopuszczają tego mocno zadomowionego i szeroko rozpowszechnionego turczyzmu (zob. BER 4, 827–828). Neofit Rylski używa nazw *miara* i *kilo*, przekład Synodalny ma *hinaks*, *krina* i *miara* (*hinaks* żito, tri *hinaksa* čemik; sto *krini* pšenica, sto *meri* masło), Sławejkow obok *oka* (edna *oka* pšenica, tri *oki* ečemik) i *kora* (sto *kora* żito) wprowadził *vatha* (sto *vathi* masło).

W sch. wyraz *oka* poświadczony został w I poł. XVII wieku.

Pazar ‘plac, targ’

Tego bałkańskiego turczyzmu pochodzenia perskiego (pers. *bazar*, tur. *pazar*), poświadczonego w sch. od XVI w., użył Vuk kilkakrotnie: I kad dođu s *pazara* ne jedu dok ne umiju ruku Mk 7, 4, i odvukoše ih na *pazar* ka knezovima DA 16, 19, i na *pazaru* svaki dan s onima s kojima se udešavaše DA 17, 17, i odande čuvši braća za nas iziđoše nam na susret tja do Apijeva *pazara* i tri krčme DA 28, 15.

Synodalny przekład bułgarski wyrazu *pazar* unika, używa *tržište*, rzadziej *plošad* (DA 28, 15), u Sławejkova znajdujemy *pazar* (Mk 7, 4, DA 17, 17) i *tržište* (DA 16, 19, DA 28, 15), N. Rylski ma *pazar* (Mk 7, 4, DA 17, 17) *toržište* (DA 16, 19) i *torg* (DA 28, 15).

W języku bułgarskim *pazar* poświadczony został w XVII w., dziś jest powszechnie używanym neutralnym wyrazem.

Palanka ‘zapadłe miasteczko, mieścina, małe miasto’

Pochodzenie wyrazu *palanka*, poświadczonego w serbskim pod koniec XVII w., nie zostało całkowicie wyjaśnione. Większość autorów

słowników (Moskovljević, Klaić, Anić)⁷ uważa go za turcyzm; RJAZU pisze „nalazi se u turskom jeziku, ali nije turska, nego je ušla u turski jezik iz našega“.

Vuk Karadžić nie umieścił *palanka* w spisie 30 wyrazów tureckich, które wprowadził do swego przekładu. Uzupełnił go P. Đorđić⁸ odwołując się do słownika Vuka z r. 1852, gdzie jego tureckie pochodzenie Vuk zaznaczył. W NT Vuk użył nazwy *palanka* kilkakrotnie, por.: otpusti ih neka idu u okolna sela i *palanke* da kupe sebi hljeba, jer nemaju šta jesti Mk 6, 36, i kudgod iđaše u sela ili gradove ili u *palanke* Mk 6, 56, neka idu na konak u okolna sela i *palanke* i nek nađu jela Łk 9, 12.

W bułgarskich przekładach NT rzecz przedstawia się następująco: N. Ryłski używa turcyzmu *čiflik* (i *čiflik*), Sławejkow — *kolibi* (Mk 6, 36, Łk 9, 12) i *palanka* (Mk 6, 56). Synodalny przekład posługuje się nazwą *koliba*. *Koliba* to stara pożyczka z gr. *kalýbē*.⁹

Sanduk ‘skrzynia, trumna’

Tego bałkańskiego turcyzmu arabskiego pochodzenia, zaświadczonego w serbskim od końca XVII w., użył Vuk 1 raz w ewangelii Łk 7, 14: i pristupivši prihvati za *sanduk*; a nosioci stadoše, i reče: Momče! tebi govorim, ustani.

N. Ryłski zachował tu starą nazwę *odbr* (scs. *odrb*), przekład Sławejkova i Synodalny używają nowszej nazwy *nosilo*.

Vuk nie umieszcza *sanduk* w spisie turcyzmów.

Sahat ‘godzina’

Tego bałkańskiego turcyzmu arabskiego, który dziś istnieje, jak pisze Skok „općenito u oba dijela književnog i saobraćajnog govora, prvobitno samo u istočnom“ (Skok ER III, 180) używa Vuk bardzo często. Zanotowałem w sumie kilkadziesiąt przykładów, np. Mt 5, 41; 20, 9, 12; 27, 45, 46; Mk 15, 33, 34; Łk 22, 59; 23, 44; J 1, 39; 4, 52, 53; 11, 9; DA 10, 3; 16, 33; 22, 23.

Bułgarskie przekłady NT używają wyłącznie słowiańskiej nazwy *čas*.

⁷ С. М. Московљевић, *Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким савешником*, Београд 1990, В. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1983, VI. Anić, *Rječnik hrvatskog(a) jezika*, Zagreb 1998.

⁸ П. Борђић, О Вукову Новом завјету, *Богословље IX*, Београд 1934.

⁹ Со до етимологији и дрoг прениканија до језикoв слoвијанских, зoб. *Български етимологичен речник* (dalej: BER) 2, 556, F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego II*, 354–355.

Soba ‘pokój, izba, komnata’

Vuk umieścił wyraz *soba* na liście turczyzmów, które wprowadził do przekładu NT. Jego tureckość poddawana jest w wątpliwość. RJAZU pisze ostrożnie: „Riječ je srodna sa staroslov. *istъba*. Ispor. mag. *szoba*, u istom značenju, a u tur. ta riječ znači peč. U bug. je *soba izba s peći*“. Skok stwierdza „istočno-štokavska riječ, danas općenita u književnom i saobraćajnom jeziku. Balkanska riječ, prema Miklošiću od mađarske posuđenice *szoba* iz stvnjem *stuba*“ (Skok ER III, 299).

Vuk użył kilkakrotnie wyrazu *soba* w swoim przekładzie NT: ako vam dakle reku, evo ga u pustinji, ne izlazite, evo ga u *sobama*, ne vjerujte Mt 24, 26, a on će vam pokazati veliku *sobu* prostrtu Łk 22, 12, i bijahu mnoge svijeće gore u *sobi* gdje se bijasmo sabrali DA 20, 8, i svjetlost obasja po *sobi* DA 12, 7.

Bułgarskim przekładom nazwa *soba* jest zasadniczo nieznana. We wskazanych miejscach tłumacze używają *gornica* (Łk 22, 12, DA 20, 8), *skrišnica* Ryl., *вътрешна стая* Sław., *skrišna staja* Syn., *tъmnica* Ryl., Syn., *staja* Sław. (DA 12, 7), niekiedy używa jej Rylski Mt 24, 26.

Turecką nazwą ‘pokoju, komnaty’ jest *odaja* (tur. *oda*). W języku sch. poświadczona została późno: „Između rječnika samo u Vukovu“ (RJAZU). Wyrazu tego Vuk nie wprowadził do swego przekładu NT, Neofit Rylski użył go dwukrotnie w tekście Mt 6, 6 i Łk 12, 3.¹⁰ Stachowski podaje najstarsze poświadczenie wyrazu *odaja* z początku XIX w. (1805, op.cit.).

Skerlet ‘szkarłat, purpura’

Do turczyzmów zaliczyć należy wyraz *skerlet* z tur. *iskerlet*. Vuk w swym spisie go nie podaje, nie wymienia go również P. Đorđić. Za turczyzm uznają go Klaić i RSHKJ.

Vuk wyrazu *skerlet* i przymiotnika *skerletan* używa często, np.: I žena bješe obučena u porfiru i *skerlet* Apoc. 17, 4, tovara zlata i srebra i kamenja dragoga i bisera i uzvoda i porfire i svile i *skerleta* Apoc. 18, 12, i jedna bogobojazna žena, po imenu Lidija, iz grada Tijatirskoga, koja prodavaše *skerlet* DA 16, 14, i *skerlet* i svilu Łk 16, 19, *skerletnu* haljinu J 19, 2.

Nowobułgarskie przekłady NT używają nazw *bagrenica* (Syn., Sław.), Neofit Rylski *červena dreha* i *porfira* (Łk 16, 19, DA 16, 14).

¹⁰ Zob. J. Rusek, Turczyzny w Nowym Testamencie Neofita Rylskiego (1840), *Języki i tradycje Słowian*, Katowice 2003, s. 199–211.

Sunder ‘gąbka’

Tego bałkańskiego turczyzmu pochodzenia greckiego, poświadczonego w sch. w XVIII w., użył Vuk 3 razy w tekście ewangelii: I odmah otrča jedan od njih te uze *sunder* i napuniše octa Mt 27, 48, A jedan otrča te napuni *sunder* octa Mk 15, 36, a oni napuniše *sunder* octa J 19, 29.

Bułgarskie przekłady NT Sławejkowa i Synodalny zachowują słowiańską nazwę *gъba* (scs. *gъba*), tylko N. Rylski użył turczyzmu *songer* w Mt 27, 48; w Mt 15, 36 i J 19, 29 ma słowiańską nazwę *gъba*.

Temelj ‘fundament’

Tureckość wyrazu *temelj* nie jest do końca jasna. Przeważnie uważany jest on za pożyczkę grecką. Ostrożnie w tej sprawie wypowiedział się P. Skok: „Može biti balkanski turcizam grčkog podrijetla. Za to govori *lj* < tur. *l*, dok je u stsrp. grecizmu *l* očuvan. Ili je čist balkanski grecizam.“ (Skok ER III, 450).

Wyrazu *temelj* użył Vuk kilkakrotnie, np. Łk 1, 4; 6, 48, 49; DA 16, 26; 1 Kor. 3, 11, 12.

Bułgarskie przekłady NT używają wyłącznie słowiańskich wyrazów: *osnovanie* (N. Rylski), *osnovanie*, *osnova* (Sławejkow), *osnova* (Synodalny). W scs. jest *osnovanie* i *utvrždenie* (Łk 1, 4). Fakty te przemawiają również za tym, by *temelj* u Vuka Karadžicia potraktować jako zapożyczenie tureckie. W języku tureckim wyraz *temel* ‘fundament, Grundlage, Basis’ jest powszechnie używany.

Tefter ‘księga rachunków, księga kasowa’

Tego bałkańskiego turczyzmu greckiego pochodzenia, poświadczonego w sch. od końca XV wieku (1490, Stachowski op.cit.), używa Vuk w tekście apostoła: Niti da gledaju na laži i na *teftere* od plemêna kojima nema kraja 1 Tym. 1, 4, A ludijeh zapitkivanja i *teftera* od plemêna Tyt. 3, 9.

Bułgarskie przekłady mają tu *rodoslovie*. Vuk wyrazu *tefter* nie umieścił w spisie turczyzmów wprowadzonych przez niego do przekładu NT.

Torba ‘torba’

Tego bałkańskiego turczyzmu używa Vuk bardzo często. Oto kilka przykładów: Ni *torbe* ni hljeba, ni novaca u pojasu Mk 6, 8, ni štapa ni *torbe* Łk 9, 3, bez kese i bez *torbe* Łk 22, 35, ne nosite kese ni *torbe* Łk 10. 4.

Bułgarskie przekłady N. Ryłskiego i Synodalny mają tu *torba*, tylko Łk 12, 33 *kesija*. Przekład Sławejkowa wprowadził wszędzie z wyjątkiem Łk 12, 33 wyraz *trëžik*, najprawdopodobniej tureckiego pochodzenia.

Fenjer ‘latarnia’

Turcyzmu tego greckiego pochodzenia, nie odnotowanego przez Vuka w spisie turcyzmów wprowadzonych do NT, używa Vuk w ewangelii J 18, 3: *Onda Juda uze četu i od glavara svešteničkijeh i fariseja momke, i dođe onamo s fenjerima i sa svijećama i s oružjem*. Turcyzmu tego używają też nowobułgarskie przekłady, najstarsze mają tu słowiański wyraz *světilo*.

Fildiš ‘kość słoniowa’

Tego bałkańskiego turcyzmu perskiego pochodzenia (*fil diši* ‘kość słoniowa’) użył Vuk w Apokalipsie: i svakojakijeh sudova od *fildiša*, i svakojakijeh sudova od najskupljega drveta Apoc. 18, 12.

Nowobułgarskie przekłady mają *slonova kost*, choć sam wyraz *fildiš* jest znany w języku bułgarskim (*fildiš, fildišen*, Gerow¹¹, Duvernois¹²).

Hazna ‘kasa’

Tego bałkańskiego turcyzmu arabskiego pochodzenia, poświadczonego w serbskim od XVI wieku, używa Vuk często, por.: *ne valja ih metnuti u crkvenu haznu*, *jer je uzeto za krv Mt 27, 6*, i *sjedavši Isus prema Božijoj hazni gledaše kako narod meće novce u Božiju haznu Mk 12, 41*, *Ova siromašna udovica metnu više od sviju koji meću u Božiju haznu Mk 12, 43* (też Łk 12, 33, Łk 21, 1, J 8, 20).

Bułgarskie przekłady NT używają słowiańskiej nazwy *škrovišnica*, w tekście Łk 12, 33 — *škrovište*. Tylko Neofit Ryłski wprowadził w Mt 27, 6 obcą nazwę *kasa* (*crkorna kasa*), Synodalny przekład *crkoven kovčeg*.

Haznadar ‘skarbnik, kasjer’

Haznadar to derywat od *hazna* z przyrostkiem *dar* perskiego pochodzenia (w języku tureckim tworzy on nom. *agentis*). Vuk użył go 1 raz w tekście apostoła: *pozdravlja vas Erast, haznadar gradski, i brat Kwart Rzym. 16, 23*.

¹¹ Н. Геров, *Речник на българския език I–V*, Пловдив 1895–1908, przedruk Sofia 1975–1978.

¹² А. Дювернуа, *Словарь болгарскаго языка по памятникамъ народной словесности и произведеніямъ новѣйшей печати*, Москва 1885–1889.

Język bułgarski zna wyrazy *haznatar* i *haznadar*, ale nowobułgarskim przekładom są one obce. Tłumacze NT używają wyłącznie słowiańskich nazw: *stroitel gradski* (Rylski, Sławejkow), *gradski kovčežnik* (Synodalny przekład).

Vuk nie wymienia wyrazu *haznadar* w spisie turcyzmów wprowadzonych do NT, podaje tylko *hazna*.

Hajde 'hejże'

Tego bałkańskiego turcyzmu (tur. wykrzyknik *haydi* obok *hadi*, *hayde* od czas. *haydamak*) Vuk używa bardzo często. Oto niektóre przykłady: *Hajde* za mnom Mt 8, 22; 19, 21; Łk 5, 27; 18, 22; J 4, 43; 21, 19; 22; *hajdemo* na onu stranu Mk 4, 35, *hajdemo* do Vitlejema Łk 2, 15, *hajde* na dubinu Łk 5, 4, *hajdemo* odavde J 14, 31, obuci haljinu svoju, pa *hajde* za mnom DA 12, 8, *hajde* da se vratimo i da obiđemo braću DA 15, 36.

W języku bułgarskim partykuła *hajde* jest szeroko używana. Mimo to żaden z przykładów NT nie dopuścił tego turcyzmu. Bułgarskie starsze przekłady korzystają tu często z greckiego zapożyczenia *ela*, *elate*, przekład Synodalny używa tu słowiańskich *dojdi*, *vъrvi*.

Vuk wyrazu *hajde* nie podaje w swoim spisie turcyzmów.

Hajduk 'rabuś, rozbójnik'

Tego bałkańskiego turcyzmu węgierskiego pochodzenia Vuk używa bardzo często. *Hajduk* występuje w Mt 26, 55; 27, 44; Mk 14, 48; 15, 27; Łk 10, 36; 18, 11; 22, 52; J 10, 1, 8; 18, 40; DA 21, 38; 1 Kor. 4, 10; 5, 11; 6, 10; 2 Kor. 11, 26. Poświadczony jest też przymiotnik *hajdučki* Mt 21, 3; Łk 19, 46; Mk 11, 17.

Bułgarskie przekłady NT używają tu słowiańskich wyrazów *razbojnik*, rzadziej *grabitel* (Łk 18, 11; 1 Kor. 6, 10). *Hajduk* ma dziś w języku bułgarskim status wyrazu ludowego.

Harač 'danina, haracz'

Tego bałkańskiego turcyzmu arabskiego pochodzenia, poświadczonego w serbskim od XVII wieku, Vuk użył kilka razy: Treba li dati *harač* ćesaru Mt 22, 17, treba li ćesaru davati *harač* Mk 12, 14, Treba li nam ćesaru davati *harač* ili ne Łk 20, 22. Od *harač* używany jest też przymiotnik *harački*: Pokažite mi novac *harački* Mt 22, 19.

W bułgarskich przekładach NT turcyzm *harač* nie został poświadczony. Tłumacze używają tu słowiańskich wyrazów: *danъk* (Synodalny), *dan* (Sławejkow). Neofit Rylski oprócz *danok* (Mk 12, 14, Łk 20,

22) posłużył się cerkiewizmem *kinson* (Mt 22, 17, Mt 17, 25, Mt 22, 19 — *kinsonna*) z gr. *kênsos*. W najstarszych przekładach ewangelii wyraz ten nie był tłumaczony.

Hater ‘przyjemność, szacunek, poważanie’

Tego bałkańskiego turczyzmu arabskiego pochodzenia, poświadczonego w sch. od XVIII wieku, użył Vuk dwukrotnie w tekście apostoła: A koja je premudrost odozgo ona je najprije čista a potom mirna, krotka, pokorna, puna milosti i dobrieh plodova, bez *hatera*, i nelicemerna Jakub 3, 17, Zaklinjem te pred Bogom i Gospodom Isusom Hristom i izbranima njegovijem anđelima da ovo držiš bez licemerja, ne čineći ništa po *hateru* 1 Tym. 5, 21.

Bułgarskie przekłady NT nie znają turczyzmu *hater* a używają słowiańskich wyrazów *bezpristrasna* i *po pristrastie*. We współczesnym języku bułgarskim *hater* ma status wyrazu potocznego.

Čador ‘namiot’

Čador to bałkański turczyzm perskiego pochodzenia. Zdaniem Skoka jest to nowe zapożyczenie z czasów osmańskich na Bałkanach. Starszy wariant tego wyrazu to *šator* (Skok, ER I, 286). W języku serbskim są oba wyrazy. Vuk w NT używa tylko nazwy *čador*. Występuje ona w tekście apostoła: i primiste *čador* Molohov i zvijezdu boga svojega Remfana DA 7, 43, Očevi naši imahu *čador* svjedočanstva u pustinji DA 7, 44. W jednym wypadku wyraz *čador* wykorzystał dla objaśnienia cerkiewnego *skinija*: Koji je sluga svetinjama i istinitoj *skiniji*, koju načini Gospod, a ne čovjek (†*čadoru*) Zyd. 8, 2.

We wskazanych tu miejscach bułgarskie przekłady używają cerkiewnego *skinija*, tylko Sławejkow ma w DA 7, 43 turczyzm *šator*. *Šator* występuje też we wszystkich nowobułgarskich przekładach w DA 18, 3.

Čalma ‘turban, zawój’

Tego bałkańskiego turczyzmu (skrótowy bezokolicznik od *čalmak* ‘owijać’) Vuk użył 1 raz w DA 19, 12: Tako da su i *čalme* i ubrušćičie znojave od tijela njegova nosili na bolesnike. W serbochorwackim wyraz *čalma* poświadczony został w XVIII w. (Stachowski op. cit. 24).

Nowobułgarskie przekłady NT używają tu rodzimego wyrazu *ķьрpa*.

Čamac ‘łódź’

Čamac ‘łódź’ to deminutivum z przyrostkiem *-ac* (< -ѡѡ) od tur. *çam* ‘jodła’, bałkańskiego turczyzmu. RJAZU podkreśla, iż *čamac* spotyka się w sch. „u naše vrijeme, između rječnika samo u Vukovu“. Vuk w NT używa wyrazu *čamac* dwukrotnie w *Dziejach Apostolskich*: i kad prođosmo mimo jedno ostrvo koje se zove Klauda, jedva mogosmo održati *čamac* DA 27, 16, Tada vojnici odrezaše uža na *čamcu* i pustiše ga te pade DA 27, 32.

Bułgarskie przekłady NT mają tu *ladija* (Sławejkowa, Synodalny), Neofit Rylski używa nazwy *varka* z ngr. *varka* a to z łac. *barca*.

Vuk nie wymienia *čamac* w spisie turczyzmów.

Čaršija ‘bazar, targ’

Tego bałkańskiego turczyzmu perskiego pochodzenia (pers. *čar* ‘cztery’ i *šu* ‘strona’, tur. *çarşı*) Vuk użył 1 raz w tekście Mt 20, 3: I uzišavši u treći sahat, vidje druge gdje stoje na *čaršiji* bezposleni (objaśnił go *pijaca, pazar*). Bułgarskie przekłady NT Rylskiego i Sławejkowa mają tu turczyzm *pazar* a Synodalny przekład używa słowiańskiej nazwy *tržište*. W sch. wyraz *čaršija* poświadczony został na początku XVII wieku.

Čivut(in) ‘Żyd’

Tego bałkańskiego turczyzmu arabskiego pochodzenia używa Vuk bardzo często, np J 2, 20; 3, 25; 5, 15; 18, 31; DA 6, 1; 19, 34; 21, 27; 22, 3. Bułgarskim przekładom turczyzm *čifutin* jest całkowicie nieznan, używają one *judein* lub *evrein* (np. DA 6, 1). We współczesnym języku bułgarskim *čifutin* jest pogardliwą, przestarzałą nazwą ‘Żyda’.

W sch. wyraz *čifut* poświadczony został w XVIII wieku.

Vuk nie umieszcza go w spisie.

Čičak ‘łopian, rzepień’

Wyraz *čičak* właściwy jest tylko serbochorwackiemu. Jego pochodzenie nie zostało jednoznacznie wyjaśnione. Część badaczy uważa go za wyraz rodzimy, część za pożyczkę z tureckiego *çiçek* ‘kwiat, roślina’. Vuk w swoim spisie wyrazów tureckich go nie umieszcza, za turczyzm uznał go m.i. P. Đorđić op.cit. i Moskovljević w Słowniku. P. Skok wypowiada się ostrożnie: „Biljka *čičak* tumači se i prema tur. *çiçek* ‘cvijet’ (takoder arb. *çiçek*). Ali je *čičak* potvrđeno već u 15. v. a to je prerano za turcizam“ (ER I, 286).

Vuk użył wyrazu *čičak* 1 raz w tekście apostoła: A koja iznosi trnje i *čičak*, nepotrebna je i kletva blizu, koja se najposlije sažeže Žyd. 6, 8. Bułgarskie przekłady NT mają tu *lepka* (Ryl.), *repei* (Sław.) i *bodil* (Syn.).

Čokot ‘krzew winny, macica winna’

I ten wyraz podobnie jak *čičak* jest właściwy tylko serbochorwackiemu. W języku tym poświadczony został od XVIII wieku, a ze słowników notuje go tylko Vuk: *čokot* ‘der Weinstock, vitis’. Zdaniem Skoka (ER I, 334, s.v. *čokanj*) „Vukov lik [*čokot*] predstavlja naziv istočnih krajeva. Taj je danas ušao i u književni jezik zapadnih krajeva“. Jako zapożyczenie tureckie traktuje go Moskovljević s.v.: *čokot* (tur.) i Klaić: *čokot* tur. *čotak* — panj?, a także Anić *čokot* (orij.). RJAZU podkreśla „riječ tuđa bez sumnje, premda je Daničiću domaća“. Skok uważa, iż „*čokot* i *čot* mogu biti predrimске panonske riječi“ (ER I, 336, s.v. *čot*).

Vuk Karadžić wyrazu *čokot* użył kilkakrotnie w tekście św. Jana: Ja sam pravi *čokot*, a otac je moj vinogradar J 15, 1, kao što loza ne može roda roditi sama od sebe ako ne bude na *čokotu*, tako i vi ako u mene ne budete J 15, 4, Ja sam *čokot*, a vi loze J 15, 5.

Bułgarskie przekłady NT mają tu nazwę *loza*.

Dželat ‘kat’

Tego bałkańskiego turczyzmu arabskiego pochodzenia, poświadczanego w języku sch. od XVIII wieku, użył Vuk 1 raz w tekście ewangelii dla oddania właściwego najstarszym przekładom wyrazu *spekulator*: I odmah posla car *dželata*, i zapovjedi da donese glavu njegovu Mk 6, 7.

Bułgarskie przekłady NT mają tu: *spekulator* (Ryl.), *oržnik* (Sław.) i *orženosec* (Syn.).

Poza omówionymi tu 54 wyrazami tureckimi, których Vuk użył w NT, spotykamy tu 11 leksemów tureckiego pochodzenia, którymi autor objaśnia słowiańskie wyrazy. Są to: *budžak*, *dumen*, *demendžija*, *đumrukčija*, *zejtin*, *jakrep*, *kujundžija*, *sindžir*, *tabak*, *talas*, *terezija*. Nazwy *budžak* użył Vuk w DA 26, 26 dla objaśnienia *ugao*. Jest to bałkański turczyzm, poświadczony od XVII w. Jak pisze Skok „U hrv.srp. se upotrebljava samo u istočnim krajevima za sinonime *ugao* (v.), *kut* (v.)“ (ER I, 227). Turczyzmu *dumen* ‘ster’ użył Vuk w tekście apostoła (DA 27, 40) dla objaśnienia słowiańskiego *krma*. W języku sch. nazwa *dumen* z tur. *dümen* a to z wł. *timone*, poświadczona została w XVII w. Turczyzmu *dumendžija* ‘sternik’ (z tur. *dümençi*) użył Vuk dla objaśnienia *kormanoš* w DA 27, 11. *Đumrukčija* z tur. *gümrukcu* dla objaśnienia rodzimej nazwy *carinik*,

pošwiadczonej od XIII w. w Mt 5, 46: *carinici* (*đumrukčije* ili *harmicari*). RJAZU zaznacza, iż *đumrugg'ija* i *đumrukčija* używane było dopiero „u naše vrijeme“ a jedyny przykład podany w tym słowniku pochodzi ze słownika Vuka z pieśni ludowej. Turcyzm *zeitin* użył Vuk dla objaśnienia *ulje* w Mt 25, 3. Bałkańskiego turcyzmu arabskiego pochodzenia *jakrep* użył Vuk w tekście Łk 10, 19 dla objaśnienia *skorpija*. Bałkańskiego turcyzmu *kujundžija* użył Vuk dla objaśnienia słowiańskiej nazwy *zlatar* w DA 19, 24. Bałkańskiego turcyzmu perskiego pochodzenia *sindžir*, poświadczonego w sch. już w XVI w., użył Vuk dla objaśnienia wyrazu *veriga* w Mk 5, 3. Turcyzmu *tabak* arabskiego pochodzenia, poświadczonego w sch. pod koniec XVI w. (1595), użył Vuk dla objaśnienia słowiańskiej nazwy *kožar* w DA 9, 43. Turcyzmu *talas* greckiego pochodzenia, poświadczonego w sch. w XVIII w., użył Vuk dla objaśnienia *val* w Mt 8, 24. Bałkańskiego turcyzmu perskiego pochodzenia *terezije* użył Vuk dla objaśnienia *mjerila* w Apos. 6, 5.

W Vukowym Nowym Testamencie znajdujemy wyraz *siledžija*, utworzony od słowiańskiego *siliti*, z tur. przyrostkiem nom. agentis *-džija*. Wyrazu tego użył Vuk dwa razy: I *siledžije* dobijaju ga Mt 11, 12, šaptači, opadači, bogomrsci, *siledžije*, hvališe, ponositi, izmišljači zala Rzym. 1, 30.

Z bułgarskich przekładów NT najwięcej turcyzmów występuje u Neofita Rylskiego (1840). Jest ich ponad 40, w tym wiele nie występujących w Nowym Testamencie Vuka: *artisuvam*, *artъk*, *čiflik*, *čuma*, *dalga*, *dušmanin*, *fajda*, *fъrtuna*, *gemija*, *giubre*, *haber*, *harča*, *hesap*, *kamšik*, *kat*, *kondisam*, *kutija*, *mangъri*, *odaja*, *okabahatja*, *papuči*, *parče*, *pari*, *sakat*, *saraf*, *sofra*, *šinik* (zob. Rusek op. cit.).

Резиме

Јежи Русек

ТУРЦИЗМИ У НОВОМ ЗАВЕТУ ВУКА КАРАЦИЋА

Предмет чланка су турцизми у Вуковом преводу Новог завета. Сам Вук их у предговору набраја тридесет: *аждаха*, *амајлија*, *аџуван*, *бадава*, *басамак*, *долама*, *занайт*, *исе*, *кавгаџија*, *кадар*, *калдрма*, *кеса*, *кула*, *ленгер*, *мана*, *неимар*, *нишеште*, *ока*, *џазар*, *сахайт*, *соба*, *сунђер*, *џорба*, *филдиш*, *хазна*, *хајдук*, *харач*, *хайер*, *чалма*, *чаршија*, док се овде идентификује још готово исто толико речи (сигурног или могућег) турског порекла које је Вук употребио у самом тексту превода (*аџуван*, *алайт*, *аманейт*, *барем*, *будала*, *бунар*, *дуд*, *зар*, *конак*, *мермер*, *Мисир*, *џаланка*, *сандук*, *скерлет*, *џемел* (?), *џефџер*, *фењер*, *хазнадар*, *хајде*, *чадор*, *чамац*, *Чивуџ(ин)*, *чичак* (?), *чокоџ* (?), *џелайт*) и још 11 таквих којима он тумачи словенске речи (*буџак* = угао, *думен* = крма, *думенџија* = корманош, *ђумрукчија* = цариник, *зеиџин* = уље, *јакреј* = скорпија, *кујуџија* = златар, *синџир* = верига, *џабак* = кожар, *џалас* = вал, *џерезије* = мјерила). Поређење са бугарским преводима Неофита Рилског, Петка Славејкова и Синодалним читује да је Вук у односу на бугарске преводнице био отворенији према турцизмима и истовремено уздржанији према задржавању црквено-славенизама.

СРЕТО ТАНАСИЋ
(Београд)

БЕЗЛИЧНЕ РЕЧЕНИЦЕ СА УОПШТЕНИМ АГЕНСОМ

Ове реченице имају елемент СЕ као показатељ безличности. Оне, за разлику од других безличних реченица, имају уопштен агенс (људско биће), који је одговоран за вршење радње. Ове реченице се образују са предикатом од прелазних и непрелазних глагола. Када је предикат образован од прелазних глагола, те реченице се могу формално подударати са пасивним рефлексивним реченицама. То је случај када те пасивне реченице имају предикат у трећем лицу средњег рода једине (што је својствено за предикат безличних реченица) и кад је њихов синтаксички субјекат изостављен. Аутор се у раду бави питањем како се ова хомонимија разрјешава. У другом дијелу рада показује да у српском стандардном језику постоји један случај кад се у овом типу безличне реченице регуларно исказује пацијенс.

Кључне речи: безличне реченице, предикат безличне реченице, пасивна дијатеза, рефлексивна дијатеза, неутрализација транзитивности, глаголска семантика, агенс, пацијенс, генитив пацијенса у безличној реченици.

У српском језику пасивна дијатеза се исказује: а) реченицама са предикатом од прелазног глагола образованим по моделу *јомоћни глагол + њирјни њридјев* и б) реченичним конструкцијама са активним обликом прелазног глагола у предикату и елементом СЕ који указује на то да се ради о пасивној дијатези (тзв. рефлексивна конструкција). Пасив као врсту дијатезе карактерише то да се у позицији реченичног субјекта јавља именица у номинативу која представља објекат глаголске радње — пацијенс — и која би при активној дијатези заузимала позицију ближег објекта. То значи да се у позицији субјекта реченице не јавља именица која означава агенс. Уз то, пасивна конструкција је обиљежена имплицираним компонентом динамичности, што значи да се предикатом исказује радња која је (из)вршена у неком одређеном времену¹. И једна и друга поменута конструкција одликује се хомонимичношћу, а то значи да не исказују пасивну дијатезу сваки пут кад

¹ Овакву дефиницију пасива као врсте дијатезе дала је Ксенија Милошевић (1972).

се образују. Хомонимичност прве реченице произилази из сложене семантике трпног придјева у саставу предиката. Трпни придјев, наиме, у своје семантичком потенцијалу садржи глаголску и придјевску компоненту. Кад се елиминише придјевска компонента из значења трпног придјева, онда се реченицом исказује пасивна дијатеза. Кад се, пак, елиминише глаголска компонента, онда трпни придјев има значење правога придјева и тада се реченицом не исказује пасивна дијатеза, него се ради о реченици са именским предикатом².

Кад је ријеч о рефлексивним реченичним конструкцијама, о хомонимији се говори на плану разликовања пасивне и рефлексивне дијатезе. Ова хомонимија потиче отуда што према прелазним глаголима — који омогућавају остваривање пасивне дијатезе у реченици — постоје често повратни глаголи. У реченици је тешко препознати да ли елеменат СЕ припада повратном глаголу или је то реченични елеменат који говори да се ради о пасивној дијатези. Идентификацију оваквих реченица омогућавају сложене процедуре, које се свде на то да се утврди је ли именицом у позицији реченичног субјекта исказан агенс (*Дјеца се умивају*, тј. дјеца се сама умивају; *Дјеца се љубе*, тј. дјеца се међусобно љубе) или је исказан пацијенс, а агенс је изван појма означеног именицом у позицији субјекта (*Дјеца се умивају*, тј. неко други умива дјецу; *Дјеца се љубе*, тј. неко други љуби дјецу). У овом другом случају имамо посла са пасивном дијатезом. Ситуација се усложњава чињеницом да се при исказивању пасивне дијатезе оваквом конструкцијом не исказује агенс у стандардном српском језику; тако се ове двије конструкције на формалном плану увијек подударују³.

Рефлексивној конструкцији са пасивном дијатезом сличан је и један тип безличне реченице. То је безлична реченица са уопштеним агенсом, у нашој литератури позната и као *обезличена реченица*⁴. Овакве обезличене реченице имају корелативне двочлане реченице. Ове безличне реченице се јављају са прелазним и непрелазним глаголима у предикату. Предикат је обавезно, као и код свих других безличних реченица, у трећем лицу једнине и у облику средњег рода (у случајевима

² На овакву природу трпног придјева указивано је одавно у нашој научној литератури, посебно у: Ђорђић 1931; Стевановић 1956; Милошевић 1972; Милошевић 1973; Милошевић 1974; Танасић 1982.

³ О исказивању пасивне дијатезе у рефлексивној конструкцији и начинима за њену идентификацију више се говори у раду Милошевић 1972.

⁴ Станојчић-Поповић 2002, 251. Ове реченице помиње под именом *безличне конструкције* и Стевановић 1991, стр. 94–95. Он помиње придјев *обезличен* у синтагми *обезличени глаголи* (стр. 93).

кад предикат разликује род): Тако *се* овог пута *крнуло* на Србију (Андрић, 416); *Прејричавало се* како носи бремене (Исто, 322).

У погледу синтаксичке структуре ове реченице имају двије заједничке особине са рефлексивним пасивним реченицама. Прво, у њиховој граматичкој структури јавља се елемент СЕ са граматичком функцијом: у безличним реченицама то је знак безличности, док у овим другим служи као показатељ пасивне дијатезе. Друго, радња исказана предикатом ових безличних реченица подразумева постојање агенса. Међутим, агенс се никад не исказује експлицитно. Ако би се он увео, био би уопштен (*човек, људи*⁵) и тада реченица постаје двочлана; ово СЕ тада аутоматски испада из реченице. И за рефлексивну реченицу са пасивном дијатезом такође је карактеристично да се агенс не исказује експлицитно. С друге стране, између ова два типа реченица постоји и једна битна разлика. Наиме, у пасивној рефлексивној реченици обавезно се чува податак о правом објекту глаголске радње — именица којом се он исказује добија ранг реченичног субјекта. Кад су посриједи безличне реченице овога типа, постоје двије могућности, зависно од класе глагола: а) предикат отелотворује непрелазне глаголе и ту се ово питање не јавља; б) предикат се оличава прелазним глаголом, а проблем транзитивности се разрјешава на различите начине, али никад увођењем именице ближег објекта у позицији реченичног субјекта.

За двочлане реченице у српском језику карактеристично је да се њихов субјекат често изоставља. Ово управо отвара могућност за појаву хомонимије реченичних структура са елементом СЕ — оних пасивних и безличних са уопштеним агенсом. Таква могућност теоретски постоји онда кад је предикат у форми која одговара форми предиката безличних реченица: остварује се у трећем лицу једине средњег рода.

У наставку рада ја ћу размотрити неке у језику најчешће присутне појавне видова безличне реченице са уопштеним агенсом, посебно оне са прелазним глаголом у предикату. Уз то, покушаћу да одговорим на једно питање које се, по правилу, не поставља у стручној литератури: јављају ли се у језичкој пракси случајеви међуреченичне хомонимије на релацији пасивна реченица — безлична реченица. Друго питање којим ћу се такође позабавити тиче се односа објекта глаголске радње и безличне реченице са уопштеним агенсом. Питање се, наиме, састоји у сљедећем: да ли се у српском језику обавезно изоставља именица са значењем ближег објекта у оваквим реченицама, или има, можда, случајева кад она ипак бива исказана у реченици овога

⁵ Ивић 1962–63, 95–96; Ивић 1965, 440; Ивић 1983, 76.

типа? Ни ово питање није отворено постављано пред нашу научну јавност.

Када су посриједи безличне реченице устројене непрелазним глаголима, не поставља се питање њиховог односа према рефлексивним глаголима у предикату. Такве безличне реченице егземплификују следећи примјери.

(1)

1. Ту је ... први пут видео како изгледа господски живот ... где се тихо *разговара* и лепо *ојходи* међу собом (Андрић, 11).
2. Треба само закопати педаљ у дубину па да се *наиђе* на гробове и остатке прошлости (Андрић, 127).
3. Зашто опет рат? И докле *ће се рајшовајти* (Андрић, 273).
4. Пуковник је примио везирово писмо у коме му јавља да се за документима *йрага* (Андрић, 96).
5. Некад се туде *ходало*, по сунцу, по трави (Ћопић, 97).
6. У таквим расположењима не расту песме и од таквих мисли се рђаво *сјава* и тешко *снива* (Андрић, 135).
7. Само снег и проста чињеница да се *умире* и *одлази* под земљу (Андрић, 121).
8. Лако се *корачало* и још лакше *дисало* (Ћопић, 157).
9. Како да се *не йосрђе* од умора и вртоглаве јурњаве која траје већ годинама, а како да се баци све и напусти даљи напор и труд (Андрић, 273).
10. За парче сланине или прегршт брашна *ишло се* ноћу у далека села и *йреговарало* и *цењкало* са сумњивим људима (Андрић, 396).
11. У таквим приликама *рачунало се* у травничкој чаршији и са маленкостима и у свему тражио жељени знак за преокрет *набоље* (Андрић, 19).

Како је већ и речено, у реченици са непрелазним глаголом у предикату нема хомонимије: ријеч је о безличној реченици. На примјеру реченице (9) види се како се у оквиру сложене реченице слажу безлична и пасивна реченица — које повезује постојање елемента СЕ и уопштеност агенса. Два СЕ која служе као показатељ безличне реченице из сусједних предиката своде се у неким приликама на једно — тако је у примјеру (10): *ишло се* и *йреговарало*. Посебно треба нагласити да се под истим условима у једном СЕ могу објединити два, од којих је једно СЕ из безличне реченице, а друго из рефлексивне — ка-

ко је у примјеру (1): *разговара се* (разговарати) и *оћходи* (опходити се) и примјеру (10): *ишло се* (ићи), *преговарало* (преговарати) и *цењкало* (цењкати се). Примјер 11 илуструје могућност свођења два граматичка СЕ на једно кад је једно СЕ показатељ безличности, а друго показатељ пасивности. Дакле, и ово, граматичко СЕ у том погледу се понаша као и оно глаголско⁶.

Када су у питању прелазни глаголи, онда се обезличене реченице образују тако што се именица објекта радње у акузативу без предлога изоставља. То се чини на два начина: а) уз безличну реченицу јавља се објекатска клауза, б) неутралише се транзитивност глагола у предикату.

У савременом српском језику често се јављају безличне реченице са клаузом у функцији објекатске допуне. Тако је у сљедећим примјерима.

(2)

1. *Не зна се* шта је фон Митереру било теже трпети (Андрић 2, 107).
2. *Не би се* никад *рекло* да и овакви умни ... људи могу бити судбоносни (Андрић, 368).
3. Али чим *се сазнало* да се Наполеон вратио у Париз, ствари су узеле блажи обрт (Андрић, 415).
4. Већ *се* на први поглед *видело* да је то жена којој треба много места у свету (Андрић, 108).
5. У једном *се* [писму] *налагало* да се конзул ограничи на дружење са страним конзулима (Андрић, 40).
6. По задаху *се осећало* да је просторија била, за данашњу прилику, први пут те зиме отворена и загрејана (Андрић, 32).
7. По кућама и дућанима *се њрича* како је шест хришћанских царева ударило на Бунапарту (Андрић, 417).
8. Куга је дошла на Стамбол, и то на пределе где *се не њамџи* да је долазила (Андрић, 379).

⁶ На могућност свођења два СЕ на једно кад је посредни идентичан агенс, већ је, другим поводом, скренута пажња у Ивић 1983, 79.

О свођењу два СЕ код повратних глагола говори се у раду Ивић 1997. Поред јединственог (уопштеног) агенса овдје је битно још и то да све радње представљају „јединствену ситуациону целину“ — што је утврдила као један могући услов за елипсу глаголског СЕ (код повратних глагола) М. Ивић (1997, 30–32). У овом примјеру (10) остварен је исти тај услов.

9. Иначе, *йоверова се*, најпосле, у целом полку да се иде на Турке (Црњански, 92).
10. Али му је жалобитније кад *се каже* да јунак иде уз горицу чарну (Ћопић 1, 84).

На овакав начин устројавања обезличених реченица са прелазним глаголима у предикату у нашој литератури већ је скренута пажња⁷. У предикату оваквих реченица најчешће се јављају глаголи говорења у ширем смислу (в. примјер 5, нпр.), мишљења, осјећања чулима. Увођење објекатске клаузе у одговарајући однос са овим предикатима аутоматски се губи могућност присуства именице ближег објекта. Тако се и елиминише могућност међуреченичне хомонимије: нема услова да се оствари пасивна дијатеза у рефлексивној конструкцији.

Безлична реченица с прелазним глаголом у предикатској функцији јавља се и у случају кад се њоме утврђује да је у претходној у питању директни говор. Тако је у сљедећим примјерима:

(3)

1. Највећа... незапосленост у Европи — *наводи се* у извештају (ТВБг, 16. 08. 2004, Дневник 2).
2. То је највећи раст привреде у последњих пет година, *тврди се* у саопштењу Владе.
3. Испитује се узрок загађења ваздуха у Панчеву, *каже се* у саопштењу Министарства.
4. „Коме Баки преврне сахан, тај више не руча“, *говорило се* тада за њега (Андрић, 178).

И овдје се прелазност глагола неутралише присуством реченице која припада директном говору, као што је то и у претходном случају. Ове конструкције лако се могу трансформисати у сложене реченице с објекатском реченичном допуном: У саопштењу Министарства *се каже* да се испитује узрок загађења ваздуха. Слично се може тумачити неутрализација прелазности глагола и у уметнутим реченицама: То је био, како *се говорило*, човек господског порекла (Андрић, 169); После збацивања Селима са престола и он је био, *каже се*, више мртав него жив (Андрић, 169)⁸. И ове реченичне конструкције би се могле лако трансформисати на претходно помснути начин.

⁷ Ивић, 1983, 75; Удовичић 2004, 64–65.

⁸ Оваква рјешења наводи и Удовичић 2004, 64–65.

Безличне реченице јављају се са прелазним глаголом у предикату и кад нема допунских, објекатских клауза или њима сличних конструкција. Тада се безличност рефлексивних реченица са прелазним глаголом у предикату обезбјеђује координацијом овога предиката са безличним предикатом који остварује непрелазни глагол. Тако је у сљедећим примјерима:

(4)

1. Двадесет пет година се ишло, *штражило* и *налазило*, *губило* и поново *стицало* (Андрић, 447).
2. Само се путује. *Путује се и шроши* (Андрић, 447).

Има случајева кад се у рефлексивној конструкцији елиминира хомонимија у корист безличне реченице и кад су у питању прелазни глаголи а нису у координацији са непрелазним. Такви су примјери који слиједе.

(5)

1. По кућама и дућанима се прича ... како *се неће* ни *орати* ни *копати* ни *жњети* док Бунапарта не буде савладан (Андрић, 417).
2. Ове године *се сеје* нешто касније (Разг.).
3. Тако *се говори*, а нико не зна је ли истина (Разг.)

У оваквим случајевима лако се препознају безличне реченице. Транзитивност је неутралисана па се зато и не јавља могућност хомонимије. Нису сви прелазни глаголи подједнако подобни неутрализацији транзитивности. На основу наведених примјера може се закључити да је неутрализација транзитивности могућа код глагола *говорења*, *мишљења* и *осјећања* чулима и код неких глагола физичких радњи који дозвољавају само једном малом броју именица да се нађу у позицији директног објекта⁹. Зато је и могуће елиминисати тај објекат пошто његово *неименовање* не уноси забуну у комуникацији.

Има глагола који поред директног објекта имају и индиректни. Они се у рефлексивним реченичним конструкцијама често јављају са даљим објектом и неутралисаном валенцијом за ближи објекат. Тако је у примјерима који слиједе.

⁹ Ово констатује и Удовичић 2004, 64.

(6)

1. То су ти „срчали пенцери“ о којима *се њричало* и *њевало* (Андрић, 31).
2. Јавио да *се* у Конаку много *говори* о Наполеоновом поразу у Русији (Андрић, 393).
3. *Говорило се* само о царевој женидби (Андрић, 326).
4. Понајвише *се говори* о кухињи (Андрић, 133).
5. Сам носи командантово писмо у коме *се о њему говори* са највећим похвалама (Андрић, 147).

Иако увођење даљег објекта не значи обавезно одсуство ближег, најчешће се ближи објекат неутралише: тежиште информације је на ономе што се исказује именицом даљег објекта. Има, додуше, и таквих глагола који могу имати ближи објекат, али се он елиминише увођењем даљег објекта. Тако је у следећим примјерима:

(7)

1. Јер је, као свака промена, отварало читав низ нових питања (...), на која *се* раније *није мислило* (Андрић, 331).
2. У вртићу *се њази* на децу (Разг.).

Пошто је неутралисан ближи објекат, јасно је да се ни у овим реченицама не може говорити о пасивној дијатези — оне су једнозначне.

У досадашњем излагању навођени су случајеви када рефлексивна реченична конструкција са прелазним глаголима у предикату има једнозначну интерпретацију: кад је то безлична реченица. Има, међутим, и таквих случајева кад се рефлексивна конструкција схвата као пасивна иако није исказан објекат глаголске радње — као субјекат такве реченице. Такве случајеве илуструју следећи примјери:

(8)

1. Сваке године [је], иза Госпојине, слао манастиру по две оке меда и овчју кожу, са поруком: „да *се њреда* оном рубану што лијечи болесне“ (Андрић, 238).
2. Унакрсна обрада земљишта је могућа само у млађим воћњацима ... *Примењује се* при гајењу врста које су по својој природи бујне (Лучић, 442).
3. Мало *се њримерује* у пракси јер *се* земљиште нерационално *користи* (Лучић, 442).

У овим реченицама глаголска семантика не дозвољава неутрализацију ближег објекта: она захтијева да се идентификује објекат глаголске радње, био он експлицитно исказан или не. Исто је и у следећим примјерима, гдје су исказани објекти као субјекти рефлексивних реченица са исказаном пасивном дијатезом:

(9)

1. У задимљеним баровима *йраве се* разне комбинације (Политика, 31. 12. 2003, А 4).
2. Сат се тамо *не носи* (Политика, 31. 12. 2004, А 5).

Субјекат ових реченица може се изоставити само у контексту у коме је он препознатљив. Може се, и без подробнијег испитивања, рећи да је списак оваквих глагола, који не дозвољавају неутрализацију транзитивности велик и разноврстан.

Нису чести случајеви у пракси кад се не може са сигурношћу једнозначно одредити оваква рефлексивна реченична конструкција. Навешћу примјер за који би се то могло рећи.

(10)

1. Како да *се види* јасно и разуме *ма шта* у општој и непрестаној трци и јурњави (Андрић, 273).

Не може се сигурно тврдити да замјеница *шта* није објекат и глаголу *видети*, а онда би се и реченица са тим глаголом у предикату схватала као двочлана. С друге стране, ништа нам, ни у ширем контексту, не говори да је то тако недвосмислено.

Како се из приказане језичке грађе види, у српском језику су честе безличне реченице са уопштеним агенсом код којих се у предикату јавља прелазни глагол.

У наставку рада биће ријечи о другом питању које је постављено на почетку: може ли се у безличној реченици са уопштеним агенсом исказивати експлицитно и пацијенс радње прелазног глагола? Како је познато, у српском језику пацијенс се, као објекат радње прелазних глагола, исказује у пасивним реченичним структурама, како оној са трпним придјевом, тако и у рефлексивној. Именица која обиљежава пацијенс добија у реченици статус субјекта. Између рефлексивне пасивне реченице и безличне реченице са уопштеним агенсом најкрупнија разлика се управо огледа у томе што се у безличној реченици не

исказује експлицитно пацијенс — објекат радње који у активној реченичној форми бива исказан акузативом.

Истина, у већем броју словенских језика појављују се, у различитој мјери, овакве безличне реченице код којих се пацијенс исказује именицом у акузативу без предлога. У пољском језику таква реченица припада и језичком стандарду. Ради се о реченицама са предикатом у трећем лицу једнине у средњем роду које поред елемента СЕ, као знака безличности, имају исказан и објекат у акузативу: *Мене се критикује*. О раширености ове реченичне конструкције у словенским језицима и о њеном присуству на хрватском говорном подручју бившег српскохрватског језика писала је Ксенија Милошевић (Милошевић 1980). Она ту конструкцију назива *квазијасивна реченица*. О њој се у сербокроатистичкој нормативистици подоста писало, пошто се она из других словенских језика, али и из њемачког и италијанског, пренијела и на хрватско говорно подручје. Углавном су сви нормативци, из Хрватске, све до пред крај двадесетог вијека, одбацивали ту конструкцију, наводи Ксенија Милошевић. Ове квазипасивне реченице никад нису биле карактеристичне за српски језик — ни за његов дијалект ни за српски стандардни језик, па чак ни за супстандард¹⁰.

Ипак у српском језику постоји један случај кад се у безличној реченици са уопштеним агенсом може експлицитно исказати и пацијенс. О томе се мало говорило.

Познато је, наиме, да се у српском језику ближи објекат у одређеним приликама исказује и генитивом без предлога. То се дешава у два случаја: а) кад је предикат у одричној форми (тзв. словенски генитив), б) кад се именицом ближег објекта исказује партитивност. Тако је у сљедећим примјерима:

(11)

1. Тако су наступила она времена у којима свака настоји да буде мален и невидљив, свака тражи *заклона* и *скровишћа* (Андрић, 413).
2. Сиротиња ... у помисли на храну и огрев које ће тим изласком набавити налази *снаге* да све поднесе (Андрић, 123).

¹⁰ Ксенија Милошевић (Милошевић 1980) то тврди и на основу литературе која се овим питањем бавила, а и сама је тако утврдила. На ову конструкцију слично гледа и М. Ивић 1983, 72–73. На овакав закључак упућују и резултати истраживања ове конструкције на српском терену које је обавила Љ. Суботић. Ауторка је показала да се за већину примјера које је она сакупила може рећи да су у српски језик унесени са хрватског говорног подручја, а иначе такве конструкције су неприхватљиве за представнике српског језика (Суботић 1996).

3. Све памти за будућност и свему налази *лека и ѿмоћи* (Андрић, 126).
4. Жена би одболовала, тражила и налазила *хране* у одушевљењима и огорчењима друге врсте (Андрић, 106).
5. Знам поуздано, и то вам кажем отворено, да *благослова* неће наћи нигдје (Андрић, 361).
6. Цела старинска Хофизадића кућа испреграђивана је по неким плановима госпође конзуловице којима нико није видео *краја* ни *смисла* (Андрић, 109).
7. Из његовог разговора могло се закључити да он не види *краја* ратовању ни Наполеоновим освајањима (Андрић, 310).

Ове реченице би се могле трансформисати у реченице са елементом СЕ као показатељем безличности уз изостављање лексичког показатеља агенса и уз немогућност постојања субјекта. Дакле, могу се трансформисати у *безличне реченице са уошћеним агенсом*. Ако су безличне реченице које су досад навођене корелативне са двочланим реченицама са ближим објектом у акузативу, онда би ове биле корелативне са двочланим реченицама које имају ближи објекат у генитиву и њихова структура не онемогућује присуство генитива као ознаке пацијенса:

(12)

1. Тада су наступила она времена у којима свака настоји да буде мален и невидљив, тражи се *заклона* и *скровишта*.
2. У помисли на храну и огрев који ће се тим изласком набавити налази се *снаге* да се све поднесе.
3. Из његовог разговора могло се закључити да *се не види краја* ратовању ни Наполеоновим освајањима.

И заиста се не може овим реченицама приговорити да нису граматичне и да не одговарају духу српског језика. Уосталом, такве реченице налазимо у различитим текстовима савременог српског језика, о чему свједоче примјери који слиједе.

(13)

1. Године пролазе, радови се шире и расту, али им *се не види краја* ни *смисла* (Андрић 1, 42).
2. Из ове таме ниједном напору *се не види краја* (Андрић, 25).

3. *Не зна му се ни гласа ни трага* (Речник САНУ, књ. 7, под *знайи* изр.).
4. Умесно би било кад *би се* и о овој, и другим сличним, дистинкцијама, *йовело* рачуна приликом будућих граматичких описа српског језика (ЈФ 54, 3).
5. Симптоми [се] могу заменити ако *се не води* рачуна о месту оштећења (Лучић, 473).
6. Растопљеној маси *додаје се* брашна уз стално мешање (Рецепт).
7. На крају се *сийа* шећера по укусу (Рецепт).

На основу примјера (3), гдје се ради о устаљеном изразу, може се тврдити да овакве реченице нису новијег датума у српском језику, за што има и других потврда¹¹. Ове безличне реченице су стварно корелативне са оним активним реченицама које имају генитив без предлога у позицији ближег објекта. То проистиче из чињенице да се у њима генитив јавља у ситуацијама идентичним оним које су познате кад је у питању активна реченица са генитивом ближег објекта. У вези са овим треба напоменути да се овакав модел безличне реченице не јавља када се подударају генитив и акузатив¹². То је зато што се у таквим случајевима не би правила разлика између ове, у српском језику регуларне, безличне реченице и тзв. квазипасивне реченице.

Изложено се може свести на следеће. У српском стандардном језику честе су безличне реченице са уопштеним агенсом, тзв. обезличене реченице. Када се предикат ових реченица остварује прелазним глаголом, ове реченице се могу формално подударати са рефлексивним пасивним реченицама. То је случај кад се ове пасивне реченице уобличавају са предикатом у трећем лицу једнине средњег рода и са изостављеним субјектом. У језичкој пракси ова хомонимичност се најчешће разрјешава. Да би се оваква конструкција интерпретирала као безлична реченица са уопштеним агенсом и присутним елемен-

¹¹ У раду Љ. Суботић (1996, 76) наводе се примјери и из језика Јована Хаџића: ретко *се* и коњских кола *налазило*; *Налазаше се* и села царских и сл.

¹² Примјер: да *се мене йишало*, који наводи Милошевић 1980, 57 — прије би требало видјети као корелат према двочланој реченици са генитивом ближег објекта. У српским говорима у Босни и Херцеговини присутна је појава да се уз глагол *йишати* и без негације именица *људи* и имена *људи*, као и одговарајућих замјеница, јављају у генитиву без предлога: *Питај људи*; *Пито сам Јове*. Рекло би се и: *Да се ње йишало*, а не: *Да се њу йишало*. Међутим, примјер из с. Госпођинаца *Пошйовало се старијег брата*, који наводи Љ. Суботић (1996, 76), морао би се сматрати за квазипасивну конструкцију, вјероватно импортовану са стране.

том СЕ као знаком безличности, потребно је да се елиминише могућност увођења именице пацијенса у позицију реченичног субјекта, што је својствено рефлексивној пасивној реченици. То се остварује на два начина: а) увођењем објекатске клаузе или неке њој сличне у однос према предикату рефлексивне реченичне конструкције, б) неутрализацијом глаголске транзитивности. Анализа је показала да у српском језику постоје одређене семантичке класе глагола који су подобни за ову другу операцију. То су глаголи говорења, мишљења, осјећања чулима, затим неки глаголи физичких радњи, као што су: орати, копати, сијати, жњети, градити и сл. Они подразумевају ограничен број именица које могу доћи у позицију ближег објекта. С друге стране, постоје глаголи који обавезно захтијевају експлицитно исказивање ближег објекта; у рефлексивној пасивној конструкцији то је реченични субјекат. И кад се он не исказе у овим реченицама, прелазност се не елиминише, подразумева се постојање пацијенса. Кад су покриједи овакви глаголи, ријетко се сусрећу безличне реченице са уопштеним агенсом.

Постоји у српском језику подврста безличних реченица са уопштеним агенсом које се могу сматрати корелативним са двочланим реченицама код којих је ближи објекат исказан генитивом без предлога. У таквим обезличеним реченицама ближи објекат се исказује у овоме истом падежу. Наша литература је неоправдано занемаривала овакве реченице. А оне управо свједоче да је у томе једном случају исказив пацијенс и у овом типу безличних реченица.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђорђевић 1931 — Петар Ђорђевић, *О старословенским шириним њридевилама*, Јужнословенски филолог XI (Београд), 89–173.
- Ивић 1962–63 — Милка Ивић, *Категорија „Man Sätze“ у словенским језицима*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду VII (Нови Сад), 111–119.
- Ивић 1963 — Милка Ивић, *Основне шийолошке карактеристике српскохрватске имперсоналне реченице*, Књижевност и језик X/1 (Београд), 18–24.
- Ивић 1965 — Милка Ивић, *О неким њроблемима сѡрукѡуре словенске ѡросѡе реченице*, *Slavia* XXXIV/3 (Праг), 438–442.
- Ивић 1983 — Милка Ивић, *Лингвистички огледи*, Београд.
- Ивић 1997 — Милка Ивић, *Смисао елийсе глаголског се*, Јужнословенски филолог LIII, 29–33.
- Милошевић 1972 — Ксенија Милошевић, *Неки асѡекѡи семанѡичког односа консѡрукѡија: ѡасивне (са шириним ѡридевом) и рефлексивне у савременом српскохрватском језику*, Књижевни језик 1/3–4 (Сарајево).

- Милошевић 1973 — Ксенија Милошевић, *Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструција Cop (praes., perf.) + part. pass. у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог XXX/1–2 (Београд), 423–437.
- Милошевић 1974 — Ксенија Милошевић, *Улога имперфективног вида и неких других елемената глаголског значења у семантичком конституисању и интерпретацији једног типа предиката*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XVII/1, (Нови Сад) 139–171.
- Милошевић 1980 — Ксенија Милошевић, *Један неграмаички реченични модел у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог XXXVI (Београд), 47–63.
- Станојичић–Поповић 1995 — Живојин Станојичић и Љубомир Поповић, *Грамаиика српског језика*, Београд.
- Стевановић 1956 — Михаило Стевановић, *Глаголски облици пасива*, Наш језик н. с. VII/7–10 (Београд), 205–216.
- Стевановић 1991 — Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса* (1: 1969, Београд).
- Суботић 1996 — Љиљана Суботић, *Још једном о моделу имперсоналне реченице с акузативом директног објекта*, Српски језик I/1–2 (Београд), 70–77.
- Танасић 1982 — Срето Танасић, *Пасивне конструције са тврђим придјевом у српскохрватском језику*, Радови IX Института за језик и књижевност (Сарајево), 65–124.
- Удовичић 2004 — Свјетлана Удовичић, *Имперсоналне реченице у Кочићевим приповијеткама*, Филозофски факултет у Бањој Луци, магистарски рад, (Бања Лука).

ИЗВОРИ

- Андрић — Иво Андрић, *Травничка хроника*, Нолит, Београд, 1981.
- Андрић I — Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Слово љубве, Београд, 1978.
- ЈФ — *Јужнословенски филолог*, Београд.
- Лучић — Предраг Лучић и др., *Вођарство I*, Београд, 1996.
- Политика — *Политика*, дневни лист, Београд.
- ТВ Бг — *Телевизија Београд*.
- Ћопић — Бранко Ћопић, *Пролом*, Просвета и други, Београд, 1983.
- Ћопић I — Бранко Ћопић, *Доживљаји Николејине Бурсаћа*, Просвета и други, Београд, 1983.
- Црњански — Милош Црњански, *Сеобе*, прва књига, Нолит, Београд, 1973.

Резюме

Срето Танасић

БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С ОБОБЩЕННЫМ АГЕНСОМ

В сербском языке, а также в других славянских языках, предложения бывают двухчленными, в которых предикат сопровождается субъектом, и одночленными, в которых субъект отсутствует. Одночленные или безличные предложения характеризуются несколь-

кими типами. Особый тип представляют безличные предложения с обобщенным агенсом. Для этих предложений характерно то, что наряду с обязательным наличием предиката в третьем лице единственного числа среднего рода также наличествует элемент СЕ для обозначения безличности. Для выполнения действия, выраженного предикатом, ответственность несет агенс (человеческое существо), которое никогда эксплицитно не выражается. Им всегда противопоставляются коррелятивные двучленные предложения (Понајвише се говори о кухињи (Андрич) — Гости понајвише говоре о кухињи).

Когда предикат в данных предложениях выражен переходным глаголом, они формально могут совпадать с возвратно-пассивными предложениями. Это случается тогда, когда пассивное предложение в возвратной конструкции оформляется с помощью предиката в третьем лице единственного числа среднего рода и с опущенным субъектом. Для того чтобы такую конструкцию интерпретировать как безличное предложение с обобщенным агенсом, когда СЕ является показателем безличности, а не пассивной диатезы, необходимо каким-нибудь образом элиминировать возможность включения существительного- пациенса в позицию субъекта в предложении, что характерно для возвратного пассивного предложения. Это осуществляется двумя способами: а) включая — объектную или ей подобную клаузу, установить связь с предикатом возвратной конструкции предложения, б) нейтрализовать глагольную транзитивность. На основании проведенного анализа языкового материала автор пришел к выводу, что в современном сербском языке есть определенные семантические классы глаголов, подходящие для второй операции. Это глаголы говорения, мышления, ощущения, затем некоторые глаголы, обозначающие физические действия, какими являются *орайи*, *койайи*, *сијайи*, *жсьеји*, *градийи* и т.п. Они подразумевают ограниченное число существительных, которые могут попасть в позицию близкого объекта; их легко предугадать. С другой стороны, есть глаголы, которые обязательно требуют эксплицитно выраженный близкий объект, пациенс. В возвратно-пассивном предложении это субъект в именительном падеже. И когда он не выражен, не элиминируется переходность глагола; наличие пациенса подразумевается. Редко встречаются безличные предложения с обобщенным агенсом при наличии таких глаголов в предикате.

Автор также наглядно показал, что нет абсолютного правила, согласно которому в этих безличных предложениях с переходным глаголом в предикате пациенс эксплицитно не выражается. Есть один подтип таких предложений, в которых пациенс выражается. Это предложения, которым противостоят коррелятивные двучленные предложения с прямым объектом в родительном падеже без предлогов: Радови се шире и расту, али им се не види краја ни смисла (Андрич). Данный способ образования безличных предложений с обобщенным агенсом не был предметом исследования в нашей грамматической и научной литературе.

ЈАСМИНА МОСКОВЉЕВИЋ
(Београд)

О ДИСТРИБУЦИЈИ КОМПЛЕМЕНТИЗАТОРА У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом раду се разматрају комплементизатори који се јављају у савременом српском језику и анализирају се лексичко-синтаксички и семантички чиниоци њихове дистрибуције. На основу врсте комплементизатора који се уз њих јавља, издваја се и детаљније анализира десет различитих глаголских поткласа сентенцијалнотранзитивних глагола.

Кључне речи и изрази: сентенцијалнотранзитивни глаголи, комплементизатори: *да, што, како, да ли*, упитне заменице и прилози; глаголска поткатегоризација, глаголске класе.

I

У традиционалној језичкој теорији комплементизатори се сврставају у исту граматичку класу са свим другим везницима субординираних клауза.¹ Насупрот томе, у савременој лингвистичкој теорији они се издвајају у посебну класу граматичких елемената која се одликује специфичностима како на структурном, тако и на функционалном плану. Термином *комплементизатор* означавају се само они граматички елементи којима се у структуру матичне реченице уводи одговарајућа допунска (субординирана) клауза, или одговарајућа допунска нефинитна глаголска конструкција. Истраживања посвећена анализи могућих типова и подтипова клаузалних, односно нефинитних глаголских допуна, као и разноврсним лексичким, синтаксичким и семантичким чиниоцима који утичу на селекцију и дистрибуцију комплементизатора у различитим језицима вршена су у оквиру готово свих школа формалне граматичке теорије, а резултати ових истраживања били су од великог значаја за даљи развој општелингвистичке теорије.²

¹ В., нпр. Стевановић (1979), Daneš *et al.* (1987), Grebe (1973).

² В. Rosenbaum (1967), Bresnan (1970, 1972/79), Freed (1979), Grimshaw (1979), Ransom (1986).

Када је о савременом српском језику реч, дистрибуција комплементизатора представља један од неколико параметара на основу којих је могуће разлучити синтаксичке поткласе сентенцијалнотранзитивних глагола. У начелу, уз већину глаголских класа (као у примерима (1) и (2)) јавља се само један од комплементизатора, а само изузетно, уз глаголе који се допуњавају зависноупитним клаузама, на овој позицији је (као у примеру 3а) могућа алтернација упитних речца, заменица и прилога. Међутим, у тим случајевима (као што показује пример 3б) није могућа појава комплементизатора који не припадају класи упитних речи.

- (1) а) *Иван жели да њо цео дан борави на сунцу.*
 б) **Иван жели шћо њо цео дан борави на сунцу.*
- (2) а) **Иван жали да њо цео дан борави на сунцу.*
 б) *Иван жали шћо њо цео дан борави на сунцу.*
- (3) а) *Иван се зайишћо да ли/ко/кад/зашћо долази.*
 б) **Иван се зайишћо да долази.*

Уз мањи број глаголских класа уз које је могућа појава више различитих комплементизатора употреба једног од њих обично сигнализира посебно значење:³

- (4) а) *Иван се боји да њо цео дан борави на сунцу,*
 б) *Иван се боји шћо њо цео дан борави на сунцу.*
- (5) *волейи, мрзейи, йлашийи се, радовайи се, сйидейи се.*

Док је у примеру 4а глагол *бојайи се* нефактиван и не сугерише ништа о истинитости допунске реченице, у примеру 4б, у коме се јавља са комплементизатором *шћо*, *бојайи се* је фактиван глагол који имплицира истинитост (чињеничност) допунске клаузе.⁴ Исто важи и за друге глаголе који се допуњавају објекатским клаузама (в. (5)), као и за глаголе који се реализују у конструкцијама са логичким субјектом у дативу (в. (6)) и акузативу (в. (7)), а чија клаузална допуна врши функцију граматичког субјекта.⁵

- (6) а) *Дојада јој се да честћо йушћује.*
 б) *Дојада јој се шћо честћо йушћује.*
 в) *гадийи се, годийи, йријайи, свидейи се.*

³ В. II-4 за примере да то није увек случај.

⁴ За више о концепту фактивности в. Kiparsky & Kiparsky (1970). За примену концепта фактивности на анализу српског и словенских језика в. Ивић (1977). Уп. и Риђановић (1991), Comrie (1991), Саавсдра (1994).

⁵ В. и II-3.

- (7) а) *Весели га да често њуџује.*
 б) *Весели га шџо често њуџује.*
 в) *изненадиџи, мучиџи, одушевиџи, радоваџи, расџужџи, ужасаваџи, узбудџи.*

Употреба фактивног *шџо*, односно нефактивног *да* уз поједине глаголе одражава се и на могућност употребе времена у зависној клаузи — у реченицама са нефактивним *да*, предикат зависне клаузе не може бити у будућем времену, док за реченице са фактивним *шџо* ова ограничења не важе:

- (8) а) *Марко се радовао шџо је види / шџо ће је видеџи.*
 б) *Марко се радовао да је види/*да ће је видеџи.*

За даљу анализу дистрибуције комплементизатора у савременом српском језику важно је уочити и да се разлике у дистрибуцији комплементизатора уз поједине глаголске класе не могу свести само на разлике у значењу. То, поред већ наведених примера (1) и (2), илуструју и примери (9) — (12):

- (9) а) *Он је џврдио да је крив и да га џреба казниџи.*
 б) *Он је џврдио како је крив и како га џреба казниџи.*
 (10) а) *Он је џорицао да је крив и да га џреба казниџи.*
 б) **Он је џорицао како је крив и како га џреба казниџи.*
 (11) а) *Он је знао да џо уради.*
 б) *Он је знао да ли џо џреба урадиџи.*
 (12) а) *Он је умео да џо уради.*
 б) **Он је умео да ли џо џреба урадиџи.*

Иако су глаголи *џврдиџи* и *џорицаџи* припадници исте значењске класе, само уз *џврдиџи* је могућа употреба и комплементизатора *да* и комплементизатора *како*. Слично је и са *знаџи* и *умеџи* — иако су у већини контекста међусобно замењиви, *да ли* се може употребити само уз *знаџи*, док је његова употреба уз *умеџи* неприхватљива.⁶

II

У савременом српском језику могуће је издвојити десет различитих класа глагола у односу на врсту комплементизатора који се уз њих јавља:

⁶ Уп. и примере (1) и (2) у којима се уз глаголе *желеџи* и *жалиџи* који оба изражавају осећања увек јављају два различита комплементизатора — *да* уз *желеџи* и *шџо* уз *жалиџи*.

1. Најбројнија је поткласа сентенцијалнотранзитивних глагола уз које се јавља комплементизатор *да* који није могуће супституисати неким другим везником:⁷

- (1) а) *Иван је намеравао да ошћушћује на југ.*
 б) **Иван је намеравао шћо ошћушћује на југ.*
- (2) а) *Дошло му је да се расћлаче.*
 б) **Дошло му је шћо се расћлаче.*

Уз већ наведене, чланови ове класе су и бројни други, и синтаксички и семантички хетерогени глаголи:

- (3) *аћеловаћи, чезнући, дрзнући се, досћећи, извешћићи се, канићи, мислићи, молићи, надаћи се, нагнаћи (се), наредићи, настћојаћи, наћераћи (се), наумићи, негираћи, обичаваћи, одлучићи (се), одважићи се, охрабрићи (се), оклеваћи, осмелићи се, ћланираћи, ћокушаваћи, ћорицаћи, ћредложићи, ћреклицћаћи, ћрисићлаваћи (се), ћрисићаћи, ћроћусћићи, схваћићи, смераћи, смећи, сумњаћи, ћераћи (се), ћражићи, ћрудићи се, учинићи, умећи, усудићи се, уздржати се, вероваћи, захћеваћи, заћражићи, желети, жудети;*
- (4) *чинићи се, ћрчинићи се, ћрвићаћи се, учинићи се.*

2. Уз неке глаголе који означавају субјективне, емоционалне или евалуативне реакције, и чији је именички аргумент носилац тематске улоге (θ -улоге) доживљавача, јавља се искључиво комплементизатор *шћо*:

- (1) а) *Она жали шћо има ћако мало времена.*
 б) **Она жали да има ћако мало времена.*
- (2) *ћенићи, дивићи се, ћошћоваћи, ћрезираћи.*

3. Уз много већи број оваквих глагола могућа је употреба и/или комплементизатора *шћо* и/или комплементизатора *да*, при чему клаузе уведене са *шћо* имају фактивно, а оне уведене са *да* нефактивно значење:

- (1) а) *Брине шћо неће бићи ћосла.*
 б) *Брине да неће бићи ћосла.*
- (2) а) *Радује је шћо га ћесћо вића.*
 б) *Радује је да га ћесћо вића.*

⁷ О томе како је у нашем језику дошло до ширења везника *да* и на позиције на којима се у другим словенским језицима не јавља, в. Грицкат (1975).

- (3) а) *Прија јој шћо се одмара.*
 б) *Прија јој да се одмара.*

У ову глаголску поткласу убрајају се и глаголи:

- (4) *бринући (се), обожавати, радовати се;*
 (3) *бринући, дирнући, фасцинираћи, импресионираћи, избежуми-
 ти, изненадићи, изнервираћи, љутићи, одушевити, огорчи-
 ти, охрабрићи, омејати, илашићи, иочаситвовати, иогоди-
 ти, иколебаћи, иоситидећи, иошресћи, ирејасћи, расјаме-
 тићи, расјлакаћи, расјужжићи, разбеснећи, разљутићи, раз-
 очараћи, развеселићи, смирићи, сјућиати, шокираћи, умирићи, уморићи, ујлашићи, усхићи, ујешићи, увреди-
 ти, узбудити, узнемирити, врећати, забринући, задивити, зачудити, заморити, зајањити, зайрејасити, збунити;*
 (4) *дојасћи се, додијати, дојадити, досадити, дојужжити, до-
 злогрдити, ласкаћи, нашкодити, наудити, смејати, свиде-
 ти се, шкодити, засмејати.*

4. Уз неке глаголе говорења (комуницирања) и неке глаголе који означавају мисаоне процесе могућа је, без промена у значењу, паралелна употреба комплементизатора *да* и *како*:

- (1) а) *Саошћила је да сућра иућује у Рим.*
 б) *Саошћила је како сућра иућује у Рим.*
 (2) а) *Сећила се да мора да иожури.*
 б) *Сећила се како мора да иожури.*

Уз глаголе *саошћити* и *сећити се*, у ову поткласу спадају и глаголи:

- (3) *довикнути, говорити, факсирати, јавити, казати, ламенити-
 раћи, мислити, написати, осећати, наслутити, писати, иошврдити, иричаћи, иромрљати, рећи, саошћити, шай-
 нући, слутити, смајрати, телеграфисати, телефонира-
 ти, ишврдити, викнути, жалити се.*

5. Неки глаголи непосредне, директне перцепције могу се појавити уз три различита комплементизатора (*да*, *како* и *где*) у две паралелне реченичне конструкције.⁸ Наиме, уз уобичајену конструкцију са објекатском клаузом, могућа је и конструкција са објекатским подизањем субјекта:⁹

⁸ В. и Ивић (19836).

⁹ За посебности синтаксичких конструкција са глаголима перцепције у другим језицима в. Актајан (1977).

- (1) а) *Он види да Ана долази./ Он види Ану да долази.*
 б) *Он види како Ана долази./ Он види Ану како долази.*
 в) *Он види где Ана долази./ Он види Ану где долази.*¹⁰

При томе употреба комплементизатора *како* уместо комплементизатора *да* успоставља контраст између перцепције догађаја као процеса и догађаја као чињенице (уп. пример 1а са примером 1б).¹¹ Поред глагола *видејти*, овако се понашају и глаголи:

- (2) *чујти, намирисајти, нађушијти, назрејти, (о)ђушејти, ојазити, осејити, иримејити, разабрајти, сјазити, уочити.*

6. Друга група глагола директне (непосредне) перцепције појављује се у оба типа конструкције само са комплементизатором *како* (*ређе* и *где*), док је употреба комплементизатора *да* уз ове глаголе неграматична;

- (1) а) *Марко њосмајтра како се Ана игра.*
 б) *Марко њосмајтра Ану како се игра.*
 в) **Марко њосмајтра да се Ана игра.*
 г) **Марко њосмајтра Ану да се игра.*

У ову групу, поред глагола *њосмајрајти*, сврставају се и глаголи:

- (2) *гледајти, мојтријти, назрејти, послукивати, њосмајрајти, њроматрајти, слушајти, смојтријти, ухвајити (= уочити).*

7. Слично првој групи глагола директне перцепције (в. 5) понашају се и неки глаголи представљања, односно глаголи имагинарне или посредоване перцепције. И са њима је могућа алтернативна употреба комплементизатора *да* и *како*, а јављају се и у оба типа конструкције (у конструкцији са објекатском клаузом, као и у конструкцији са објекатским подизањем субјекта):

- (1) а) *Ана замишља да Марко лејти./Ана замишља Марка да лејти.*
 б) *Ана замишља како Марко лејти./Ана замишља Марка како лејти.*

У ову глаголску поткласу сврставају се још и:

- (2) *нацртјајти, насликајти, ириказјајти, замислијти.*

¹⁰ За примере употребе *где* иза глагола опажања у старим споменицима в. Грицкат (1975:183), где се наводи да први забележен пример потиче још из 1392. год.

¹¹ За сличну дистинкцију у руском в. Формановская (1978:66).

8. Мања група глагола представљања, односно глагола имагинарне или посредоване перцепције јавља се само са комплементизатором *како*, док се употреба комплементизатора *да* искључује:

- (1) а) *Иван је имитирао како Ана њлаче.*
- б) *Иван је имитирао Ану како њлаче.*
- (2) а) **Иван је имитирао да Ана њлаче.*¹²
- б) **Иван је имитирао Ану да њлаче.*

У исту класу као и глагол *имитирајти* спадају још и глаголи:

- (3) *фотографисајти, ојсасајти, њоказати, њорјрејисајти, њредсјавијти, снимити.*

9. Уз глаголе тражења информације, али не само уз њих већ и уз неке глаголе који означавају когнитивне процесе/стања јавља се комплементизатор *да ли*:

- (1) а) *Марко је њијтао да ли њреба нешјто њредузети или не.*
- б) *Марко се двоумио да ли њреба нешјто њредузети или не.*
- в) *Марко је знао да ли њреба нешјто њредузети или не.*

Употреба *да ли* у функцији комплементизатора могућа је и уз глаголе:

- (2) *анализирајти, дискујтовати, двоумити се, њињересовајти се, исјијати, исјражити, изучити, констјтовати, колебајти се, маријти, мислити (се), мојријти, мозгати, одлучити, њазити, њисати, њијати (се), њремишјати се, њроценити, њройијивајти, њроучити, њроверити, разговарајти, расјијати се, расјравјати, размишјати (се), заборавити, заињересовајти се, замислити се, заијмати се, знајти.*

10. За разлику од других комплементизатора, чија је употреба врло често ограничена и могућа само уз мањи број одређених глаголских поткласа, употреба упитних заменица и прилога у функцији везника зависноупитних клауза је знатно шири — они се могу употребити иза свих глагола тражења, пружања, размене, стицања и поседовања информације:¹³

¹² Глагол *њорјрејисајти* се јавља само у конструкцији са објекатским подизањем субјекта. Уп. *Иван је њорјрејисао Ану како њлаче./*Ивање њорјрејисао како Ана њлаче.*

¹³ В. Станојчић & Поповић (1999: 305).

- (1) а) *Бошко је саопштио ко је победио.*
 б) *Марко је знао колико то вреди.*
 в) *Ана је послушила шта ће се даље десити.*

Број ових глагола је изузетно велики, а међу њих спадају и:

- (2) *бринути се, чути, дојавити, дошапнути, дознајти, факсирати, исцричати, изложити, јавити, казати, мислити, послушати, наикрабајти, написати, објавити, огласити, поитати (се), преодомисљати се, помислити, потврдити, прејисоствити, прогласити, раситати се, разгласити, размисљати (се), рећи, саопштити, сазнати, сеити се, слушити, сити, увидети, увиђати, увидети, викнути, заборавити, замисљати, зитати (се), забринути се...*

III

Уколико се истовремено анализирају и упореде изнети подаци о издвојеним глаголским класама и поткласама и комплементизаторима који се уз њих јављају у савременом српском језику уочава се да је употребу одређеног комплементизатора могуће само делимично предвидети на основу глаголског значења. Такође се уочава и да је за дистрибуцију неких комплементизатора (*да* и *што*) од кључног значаја опозиција фактивно : нефактивно при интерпретацији допунске клаузе. Исто тако је видљиво да је употреба појединих комплементизатора (нпр. *како*) уз неке глаголске класе могућа само у одређеном типу реченичне конструкције. Отуда се нужно намеће закључак да је дистрибуција комплементизатора у савременом српском језику изузетно сложена и вишеструко условљена појава. Њу детерминишу не само супкатегоризациона својства предиката матичне (управне) реченице, његово опште значење и његова семантичка и формална компатибилност са одређеном врстом допуне, већ и специфична лексичко-синтаксичка својства глаголске класе, односно поткласе којој дати предикат припада.

ЛИТЕРАТУРА

- Akmajian, Adrian (1977): "The Complement Structure of Perception Verbs in an Autonomous Syntax Framework". Iz: Culicover, P.W., Wasow, T. & Akmajian, A. (ed.), *Formal Syntax*. New York: Academic Press, 427-460.
- Bresnan, Joan (1970): „On Complementizers: toward a Syntactic Theory of Complement Types“. *Foundations of Language* 6, 297-321.
- Bresnan, Joan (1972/79): *Theory of Complementation in English Syntax*. New York: Garland.
- Comrie, Bernard (1991): „Complementation in Slavonic languages: an overview“. *EUROTYP Working Papers* III/2: 3-16.

- Daneš, František, Grepl, Miroslav & Hlavsa, Zdeněk (red.) (1987): *Mluvnice češtiny 3: Skladba*. Praha: Academia.
- Формановская, Н. И. (1978): *Стилистика сложного предложения*. Москва: Русский язык.
- Freed, Alice F. (1979): *The semantics of English aspectual complementation*. Dordrecht: Reidel.
- Grebe, Paul (red.) (1973): *Der große Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Грицкат, Ирена (1975): *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Народна библиотека Србије.
- Grimshaw, Jane (1979): „Complement Selection and the Lexicon“. *Linguistic Inquiry* 10: 279–326.
- Ивић, Милка (1977): „Теоријско-методолошки проблеми словенске синтаксе везани за концепт фактивности“. *Јужнословенски филолог XXXIII*: 1–16.
- Ивић, Милка (1983): „Исказивање директног објекта у (стандардном) српскохрватском“. Из: Ивић, М., Лингвистички огледи. Београд: Просвета, 115–138.
- Kiparsky Paul & Kiparsky Carol (1970): „Fact“. Из: Bierwisch, M. & Heidolph, K.E. (ed.), *Progress in Linguistics*. The Hague: Mouton, 143–173.
- Ransom, Evelyn N. (1986): *Complementation: Its meaning and forms*. Amsterdam: John Benamins.
- Риђановић, Мидхат (1991): „Трансформациона анализа фактивности као семантичко-синтаксичке категорије у српскохрватском језику“. *Зборник радова са Научног сасијанка слависти у Вукове дане 20/2*: 211–219.
- Rosenbaum, Peter S. (1967): *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*. Cambridge, MA.: The MIT Press.
- Сааведра, Димка (1994): „Семантичка структура неких глагола у српскохрватском језику с тачке гледишта фактивности“. *Зборник радова са Научног сасијанка слависти у Вукове дане 22/2*: 209–218.
- Станојчић, Живојин & Поповић, Љубомир (1999): *Граматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. Стевановић, Михаило (1979): *Савремени српскохрватски језик II. Синтакса*. Београд: Научна књига.

Summary

Jasmina Moskovljević

ON DISTRIBUTION OF COMPLEMENTIZERS IN CONTEMPORARY SERBIAN

The paper investigates the principles governing the distribution of complementizers in contemporary Serbian. Evidence is presented that the distribution of *da*, *što*, *kako*, *gde*, *da li*, and numerous interrogative pronouns and adverbials which may function as complementizers is determined not only by matrix-verb subcategorization properties and semantic co-occurrence restrictions which hold between the predicate and its complement, but by the lexical and syntactic properties of the particular verb class (or subclass) to which matrix predicate belongs as well.

According to their ability to govern a particular complementizer, ten major verb subclasses are identified in contemporary Serbian, and their specific properties are signaled.

ИВАНА АНТОНИЋ
(Нови Сад)

СИНТАКСА И СЕМАНТИКА ДАТИВА*

У раду се даје преглед синтаксичко-семантичких, а у релевантним случајевима и прагматичко-семантичких особности датива у савременом стандардном српском језику. С обзиром на чињеницу да, с једне стране, постојећи опширни описи синтаксичко-семантичког понашања датива у великим граматичким приручницима (Даничић, 1858; Стевановић, 1979³), а имајући у виду време њиховог настанка, припадају већ, по методолошком приступу и начину презентације, историји граматичког описа, а по описаном корпусу добрим делом историји стандардног српског језика, а с друге стране, за разлику од других падежа српског језика, датив, до сада, није добио монографски опис, већ је, обухватније, разматран само у оквиру конфронтативних истраживања руског и српског језика (Милинковић, 1988), ово је покушај да се знане особности датива, уз по неки нови детаљ, систематично, обухватно, прегледно, али истовремено без оптерећења опширном дескрипцијом системски ирелевантних детаља, на нешто друкчији начин представе.

Кључне речи: Лингвистика. Српски језик. Стандард. Синтакса. Семантика. Прагматика. Синтаксичка семантика. Прагматичка семантика. Падеж. Датив.

МЕСТО У ПАДЕЖНОМ СИСТЕМУ. Датив припада групи периферних падежа јер не може у реченици заузети ни једну од тзв. централних синтаксичких позиција (позицију граматичког субјекта или позицију директног беспредлошког објекта уз транзитивни глагол). Поред обележја периферности, датив поседује и обележје директивности (усмерености), тако да, с једне стране, заједно с локативом чи-

* Овај рад представља део резултата истраживања синтаксичко-семантичке структуре падежног система стандардног српског језика које спроводим у склопу пројекта Савремени српски језик (1343), који финансира Министарство за науку Републике Србије у оквиру програма основних истраживања. Истовремено, ово је проширена верзија дела посвећеног дативу одговарајућег поглавља у будућем граматичком приручнику групе аутора *Прилози граматици српског језика: Синтакса српског језика. Простја реченица* под извршним редакторством Предрага Пипера и генералним редакторством Милке Ивић, и покровитељством Комисије за синтаксу Одбора за стандардизацију српског језика.

ни групу двоструко обележених падежа у систему, а с друге стране, с обзиром на обележје директивности, непосредни је корелат акузативу из групе централних падежа.

СТРУКТУРНИ ЛИК. Датив се појављује само у два структурна лика: (а) као слободни падежни облик, и (б) као падеж везан предлогом. При том, у поређењу с другим падежима, датив уз себе везује најмањи број предлога, од којих сви, осим једног (предлог ПРЕМА и то само формално, а не и семантички), спадају у групу једновалентних предлога — комбинују се само с дативом. У групи падежа који су везани предлогом, а према критерију основне концепције односа који се њима идентификују, датив спада у тзв. падеже контакта јер се њиме конкретизује природа контакта који предикација успоставља с појмом обележеним падежном формом. По тој особини датив се повезује са акузативом везаним предлогом и локативом, а они се супротстављају генитиву и инструменталу као тзв. падежима конекције.¹

СИНТАКСА И СЕМАНТИКА ДАТИВА.

Субјекатски датив.

То је увек слободни датив у функцији семантичког субјекта. Њиме је означен живи ентитет (по правилу човек) који је носилац физиолошке потребе, физиолошког стања или процеса, психофизиолошког процеса, осећања или расположења, воље или жеље, потребе, могућности, нужде, умећа или сазнања, субјективног утиска или процене, једнакости, имена, година или особине у различитим типовима реченичних структура и уз различите структурне типове предиката.

¹ Место датива у падежном систему и његова типологија с обзиром на структурни лик дати су према познатој Јакобсоновој концепцији падежа коју је, за падежни систем српског језика, у серији радова разрадила Милка Ивић. Разуме се, у приступу падежној проблематици узимала сам у обзир и вредна достигнућа осталих, нарочито за падежни систем, релевантних теоријских концепата савремене лингвистике, пре свега, локалистичке и антропоцентричне теорије падежа (за разраду прве у србистици заслуга припада Предрагу Пиперу, а за поставке друге Зузани Тополињској). Уз све то, имала сам увид и у достигнућа когнитивне семантике и когнитивне граматике. Опширније упућивање на општију теоријску литературу остављам за другу прилику. Сада само напомињем (остављајући овога пута детаљније коментаре по страни) да се у падежним односима које покрива датив у савременом српском језику само наизглед најмање рефлектује локалистичка концепција а највише антропоцентрична. Наиме, датив је управо добар пример за илустрацију у коликој мери су ова два теоријска приступа комплементарна, по мом суду заправо у извесном смислу хијерархијски устројена, те колико им, на синтаксичко-семантичком плану, у основи стоји Јакобсонова концепција.

По правилу се ради о дативу личне заменице, најчешће у енклитичком облику. У погледу овога, изузетак је једино датив носиоца једнакости.

Основни модел:

$\emptyset + V_{ImPers} + PseudoAg [\leftarrow ProN_{Dat}]^2$

Subj + $V_{Pers} + PseudoAg [\leftarrow ProN_{Dat}]$

$\emptyset + V_{ImPers} [\leftarrow V_{Cop} + Adv / N_{Padež}] + PseudoAg [\leftarrow ProN_{Dat}]$

Subj + $V_{Pers} [\leftarrow V_{Cop} + Adj] + PseudoAg [\leftarrow ProN_{Dat}]$

1. Датив носиоца физиолошке потребе.

То је датив уз предикације које означавају физиолошке потребе у човековом организму, независно од његове воље или жеље.

Модел $\{V + CE\}_{ImPers} + \emptyset ProN_{Dat}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са морфемом *се*? Нпр.

СПАВА *ми се*.

ЗЕВА *ми се*.

ЈЕДЕ *ми се*. Идемо на ручак.

² Символи и скраћенице: Adj — придев (адјектив); Adj_N — придев супстантивизован (именички употребљен); Adj_{Dir} — придев с обележјем директивности; Adv — прилог (адверб); PseudoAg — псеудоагенс; Cl — клауза (зависна реченица); Cl_{Obj} — клауза објектска; Compl — семантичка допуна (комплемент); Det_{Caus} — детерминатор каузални (узрочни); Det_{Conces} — детерминатор концесивни (допусни); Det_{Instr} — детерминатор инструментални; Det_{Osnov / Kriterij} — детерминатор основа / критерија; Det_{Poses} — детерминатор посесивни; Det_{Qual} — детерминатор квалификативни; Det_{Spac Dir} — детерминатор спацијални директивни; Inf — инфинитив; N — именица (номси); N_{Dev} — именица двесрбативна; N_{Dev Dir} — именица двесрбативна с обележјем директивности; N_{DeAdj} — именица деадјективна; N_{DeAdj Dir} — именица деадјективна с обележјем директивности; N_{Nom} — именица номинатив; N_{Gen} — именица генитив; N_{Dat} — именица датив; N_{Ак} — именица акузатив; N_{Instr} — именица инструментал; N_{Lok} — именица локатив; N_{Padež} — падеж независно од структурног лика; N_{Obj} — именица у функцији објекта; N_{Subj} — именица у функцији субјекта; N_{Jd} — именица у једнини; N_{Mn} — именица у множини; Num — број; Obj — објекат; DObj — директни објекат; IObj — индиректни објекат; ProN_{Dat} — замсница датив; Subj — субјекат; V — глагол пунозначни / предикација; V_{Cop} — глагол копулативни / копула; Vse — глагол с морфемом *се*; V_{Mcd} — предикација медијална; V_{Pers} — предикација персонална; V_{ImPers} — предикација имперсонална; V_{SemiCop} — глагол семикопулативни; V_{Sub} — субординирана (зависна) предикација; V_{Tranz} — глагол транзитивни; V_{Tranz Dir} — глагол транзитивни с обележјем директивности; V_{InTranz} — глагол интранзитивни; V_{InTranz Dir} — глагол интранзитивни с обележјем директивности; \emptyset — без предлога / нулти предлог; {} — скуп нужних елемената који изграђују једну реченичну структуру; [\leftarrow X] — реализује се у форми X; [\rightarrow] — трансформише се / синтаксичко-семантичка еквивалентност; [\Leftrightarrow] — семантичка еквивалентност (семантичка једнакост у укупном семантичком пољу); [\Rightarrow] — имплицира; [\leftrightarrow] — приближна семантичка еквивалентност (семантичка једнакост у већем делу семантичког поља) [\rightarrow PRS] — пресупозиција.

□ Овај тип имперсоналне реченице имплицира сложену семантичку структуру. Уп. Спава ми се [\rightarrow Осећам потребу ДА спавам].

2. Датив носиоца физиолошког стања или процеса.

То је датив уз предикације које означавају физиолошка стања или процесе у човековом организму (често као симптом неке болести), независно од његове воље или жеље.

Модел а) $V_{ImPers} + \emptyset ProN_{Dat} + N_{Lok/Instr}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним локализатором физиолошког стања / процеса у локативу или инструменталу. Нпр.

ЗУЈИ *ми* у ушима.

ВРТИ *joj* се у глави.

СМРАЧИЛО *му* се пред очима.

Модел б) $V_{Pers} + \emptyset ProN_{Dat} + N_{Nom}$ — слободни датив у персоналним реченицама са исказаним локализатором физиолошког стања / процеса у номинативу. Нпр.

ЗУЈЕ *ми* уши.

3. Датив носиоца психофизиолошког процеса, осећања или расположења.

То је датив уз предикације којима се означавају психофизиолошки процеси, осећања или расположења која у човеку изазивају различити узрочници, независно од његове воље или жеље.

Модел а) $V_{ImPers} + \emptyset ProN_{Dat} ((TO) + Cl \{ДА/КАДА/(ЗАТО) ШТО + V_{Sub}\})$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним каузатором у форми зависне клаузе с везником ДА, КАДА, (ЗАТО) ШТО, или без исказаног/каузатора али познатог из контекста. Нпр.

ДОСАДИЛО *ми* ЈЕ да стално радим исти посао.

ЛАКНУЛО *joj* ЈЕ када је схватила да је све прошло.

СВИЋА *му* СЕ да путује по свету.

ДОПАДА *ми* СЕ то што си вредна.

ДОЗЛОГРДИЛО *ми* ЈЕ!

Модел б) $V_{ImPers} [\leftarrow V_{Cop} + Adv] + \emptyset ProN_{Dat} (+ Cl \{ДА/ШТО + V_{Sub}\} / N_{Gen})$ — слободни датив у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и прилогом у функцији семантичког језгра типа: *шойло, хладно, вруће, весело, љубавито, мило, тужно, жао, до-*

бро, лоше, зло, криво, лако, тешко, забавно, досадно, мучно, одвратно, тугаљиво, стирашно, згодно, корисно и сл. Уз неке прилоге може бити експлициран предмет или каузатор психофизиолошког процеса исказан зависном клаузом с везником **ДА, ШТО**, или генитивом. Нпр.

ТОПЛО ми је.

ЗЛО мије.

ДОСАДНО *joj* је.

ДОБРО му је.

ЖАО ми је тог човека.

КРИВО му је што је морао тако да поступи.

ТЕШКО *joj* је да стално понавља исте ствари.

□ Уз неке од ових прилога (нпр. *пријатно, тужно, лако, тешко, забавно, досадно, мучно, одвратно, стирашно*) у својству семантичког субјекта, у имперсоналној структури, може се појавити и акузатив с предлогом **ЗА**, уп. нпр. *За* њу је тешко да ради по цео дан.

Модел в) $V_{\text{Pers}} + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}} + N_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама са исказаним каузатором у форми номинатива. Нпр.

Остави ме на миру. **ДОСАДИО СИ** ми.

Морам нешто предузети. **ДОСАДИЛО** ми **ЈЕ** чскање.

СМУЧИО ми **СЕ** тај разговор.

Модел г) $V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adj}] + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}} + N_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама с копулативним предикатом и придевом у функцији семантичког језгра типа: *пријатан, драг, леј, добар, лош, лак, тешак, забаван, занимљив, досадан, мучан, одвратан, стирашан, близак, туж, јасан, згодан, корисан, (не)пристојачан, тесан, велик, мали* и сл., са исказаним каузатором у форми номинатива. Нпр.

ПРИЈАТАН ми је тај мирис.

Био *joj* је **ДРАГ** тај човек.

НАЈТЕЖИ му је био пети задатак.

Теби ће бити **ЗАНИМЉИВА** та књига.

Филм *ми* је био **ДОСАДАН**.

Она *ми* је веома **БЛИСКА**.

ТЕСНА *ми* је та мајица, не осећам се добро.

4. Датив носиоца воље, жеље.

То је датив уз предикације које означавају човекову вољу или жељу.

Модел а) $\{V_{InTranz} + CE\}_{ImPers} + \emptyset ProNDat$ — слободни датив уз интранзитивне глаголе с морфемом *се* у имперсоналним реченицама. Нпр.

НЕ РАДИ *ми* СЕ.

ИДЕ *ми* СЕ на море.

Хајде брже, ЖУРИ *ми* СЕ (да завршим па да идем).

Модел б) $V_{ImPers} [\leftarrow V_{Cop} + DO NGen] + \emptyset ProNDat$ — слободни датив у имперсоналној идиоматизованој структури³ с копулативним предикатом и генитивом с предлогом ДО у функцији семантичког језгра.⁴ Нпр.

Није *ми* ни до чега.

Није *ми* до шале.

Није *ми* сада до јела.

Модел в) $\{V_{Tranz} + CE\}_{Pers Med.} + \emptyset ProNDat + N_{Nom}$ — слободни датив уз транзитивне глаголе у медијалној конструкцији са исказаним предметом воље / жеље у номинативу. Нпр.

Хајдемо у биоскоп, ГЛЕДА *ми* СЕ тај филм.

Хајдемо у посластичарницу, ЈЕДУ *ми* СЕ колачи.

Данас *joj* СЕ баш не КУВА ручак.

5. Датив носиоца потребе, нужде, могућности, умећа, сазнања.

То је датив уз предикације које означавају човекову потребу или нужду, могућност, умеће или сазнање, све проистекло из ситуационих околности.

Модел а) $V_{ImPers} + \emptyset ProNDat + Cl \{DA + V_{Sub}\}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним предметом потребе, нужде, могућности, умећа, сазнања у форми клаузе с везником ДА. Нпр.

ПРЕДСТОЈИ *нам* да озбиљно и напорно радимо.

ОСТАЈЕ *ми* само да будеш миран и стрпљив.

Не ВРЕДИ *ми* да се секирам, немам ништа од тога.

УСПЕ *му* понекад да се извуче из друштва непримећен.

³ Термином *идиоматизована структура* упућујем на различите видове „везаних“ реченичних структура које се, по правилу, одликују и врло уским лексичким избором. Овим термином упућујем пре свега на синтаксичко-семантички вид идиоматизације.

⁴ На овај тип имперсоналне реченичне структуре пажњу је скренуо Танасић (1998).

ПОШЛО *му* ЈЕ ЗА РУКОМ да реши проблем.
ДЕСИ *нам* се да погрешимо.

Модел б) $V_{\text{ImpPers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + V [\leftarrow \text{Inf}]$ — слободни датив

- у имперсоналним реченицама уз модалне глаголе *шреба*, *ваља* или модални израз *да ми је* са исказаним предметом потребе, жеље или нужде у форми инфинитива, нпр.

Сад *нам* се ВАЉА вратити у времена кад на овом месту није било ни помисли од моста. (Андрић)

Сад *нам* ВАЉА радити стрпљиво и резултати неће изостати.

Боље обуј патике, ТРЕБА *шеби* пешачити донде.

Научите да радите на компјутеру, ТРЕБА *вама* радити још десет година.

Да *ми* је знати шта је урадио на испиту.

- и у имперсоналној упитној реченици са инфинитивом, нпр.

Шта *ми* је сад чинити?

Модел в) $V_{\text{ImpPers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adv}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{Cl} \{ \text{ДА} + V_{\text{Sub}} \}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и прилогом у функцији семантичког језгра типа: *иошребно*, *нужно*, *неоиходно*, *јасно* и са исказаним предметом потребе, нужде или сазнања у форми клаузе с везником ДА. Нпр.

ПОТРЕБНО *joj* је да се извуче из свега и мало одмори.

НУЖНО *му* је да то баш сад уради.

НЕОПХОДНО *ми* је да разговарам с вама.

ЈАСНО *му* је да није у праву.

Модел г) $V_{\text{Pers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + N_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама са исказаним предметом потребе, нужде у форми номинатива. Нпр.

ТРЕБАЈУ *нам* ваше услуге.

НЕДОСТАЈАЛО *ми* је његово искуство и мудрост.

Не ПРЕОСТАЈЕ *џи* ништа друго.

Модел д) $V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adj}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + N_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама с копулативним предикатом и придевом у функцији семантичког језгра типа: *иошребан*, *неоиходан*, *ио-знај*, *ипрегледан*, са исказаним предметом потребе, нужде, могућности, сазнања у форми номинатива. Нпр.

Нико *вам* више није ПОТРЕБАН (сад све можете сами).
 Тај човек *му* је сада био НЕОПХОДАН.
Вама је сигурно ПОЗНАТ господин Јовановић.
 Пут *му* је био сасвим ПРЕГЛЕДАН (и могао је слободно да оби-
 лази).

6. Датив носиоца субјективног утиска или процене.

То је датив уз предикације које означавају човеков субјективни утисак или процену некога / нечега.

Модел а) $V_{\text{ImpPers}} + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{Cl} \{ \text{ДА} + V_{\text{Sub}} \}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама са исказаним предметом о којем се износи субјективни утисак / процена у форми зависне клаузе с везником ДА (прва три примера), или неке друге реченице исказане у контексту (четврти пример). Нпр.

ЧИНИ *ми* СЕ да то није добро.

ИЗГЛЕДА *ми* да је овде посреди нека грешка.

УЧИНИЛО *joj* СЕ да га је видела.

Није то она. ПРИВИЋА *џи* се / ПРИЧИЊАВА *џи* се. [↔ ПРИ-
 ВИЋА *џи* се / ПРИЧИЊАВА *џи* се ДА је то она.]

Модел б) $V_{\text{ImpPers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adv}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + \text{Cl} \{ \text{ДА} + V_{\text{Sub}} \}$ — слободни датив у имперсоналним реченицама с копулативним предикатом и временским прилогом (или именицом *време* у својству временског прилога) у функцији семантичког језгра са исказаним предметом о којем се износи субјективни утисак / процена у форми клаузе с везником ДА. Нпр.

КАСНО *ми* је да кренем тек у десет.

РАНО *џи* је да одеш већ у осам.

ВРЕМЕ *му* је да се ожени.

Модел в) $V_{\text{Pers}} [\leftarrow V_{\text{Cop}} + \text{Adj}] + \emptyset \text{ ProN}_{\text{Dat}} + N_{\text{Nom}}$ — слободни датив у персоналним реченицама с исказаним предметом о којем се износи субјективни утисак у форми номинатива. Нпр.

СУМЊИВА *ми* ЈЕ твоја искреност.

7. Датив носиоца једнакости.

То је датив уз предикације којима се именује једнакост, еквивалентност, подударност два ентитета.

Модел а) $N_{Nom} + V_{Pers} + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив у персоналној реченици уз глагол *одговарајти* с номинативом у позицији левог, субјекатског аргумента. Нпр.

Лева страна ОДГОВАРА *десној сџрани*.

Тај поклопац ОДГОВАРА *шој кушци*.

Скуп А ОДГОВАРА *скују* Б.

Модел б) $N_{Nom} + V_{Pers} [\leftarrow V_{Cop} + Adj] + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив у персоналној реченици с копулативним предикатом и придевом у функцији семантичког језгра типа: *једнак, еквивалентан, идентичан, сразмеран, аналоган*, с номинативом у позицији левог, субјекатског аргумента. Нпр.

Квадрат над хипотенузом ЈЕДНАК је *збиру* квадрата над катетама.

Скуп А ЕКВИВАЛЕНТАН је *збиру* скупа Б и Ц.

8. Датив носиоца имена, година или особине.

То је датив у идиоматизованим структурама.

Модел а) $N_{Nom} (Ime) + \emptyset N_{Dat} + V_{Cop} + N_{Nom} (Vlastito\ ime)$ — слободни датив у персоналној идиоматизованој структури за представљање типа *име му је...* Нпр.

Име му је Марко.

Име *joj* је Нада.

□ Датив у примеру *Име му је Марко* сврстава се у субјекатски ако се има у виду семантичка интерпретација [\leftrightarrow *Он* се зове Марко], али може се сврстати и у посесивни ако се има у виду семантичка интерпретација [\leftrightarrow *Његово* ИМЕ је Марко]. Уп. и одељак Посесивни датив.

Модел б) $Num + \emptyset N_{Dat} + V_{Cop} + N_{Nom} / GenJd (mala\ mn.) / GenMn (velika\ mn.) (Godina)$ — слободни датив у имперсоналној идиоматизованој структури типа *п му је година*. Нпр.

Једна му је година [\Rightarrow а већ прича].

Три *им* је године [\Rightarrow време је да пођу у обданиште].

Двадесет *joj* је година сутра.

Модел в) $V_{Nemati} / Imati + \emptyset N_{Dat} + N / AdjN$ — слободни датив у имперсоналној идиоматизованој структури са глаголом *немајти* (ређе *имајти*) и именицом или супстантивизованим придевом (именички

употребљеним) у номинативу који је носилац особине изражене у највишем степену. Нпр.

Машина за веш је одлична справа! Нема *joj* пара!

Она је сјајна! Нема *joj* равне!

Јединствена је! Нема *joj* сличне.

□ Субјекатски датив уз инфинитив у савременом стандардном српском језику задржао се само у фразеологизму *Богу* је ПЛАКАТИ.

Предикатски датив.

То је датав у функцији семантичке допуне (комплемента) у семикопулативном предикату и семантичке допуне уз семикопулативни глагол у декомпонованом предикату као елемент двочлане синтаксичке структуре, која је семантички еквивалент пунозначне глаголске лексеми.⁵

Основни модел:

$N_{Nom} + V_{SemiCop} + Compl [\leftarrow N_{Dat}]$

$N_{Nom} + \{V_{SemiCop} + Compl [\leftarrow N_{Dat}]\} [\leftrightarrow V]$

1. Датив у семикопулативном предикату.

Модел $V_{SemiCop} + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив у функцији семантичке допуне уз глаголе типа *припадайши*, *присусићвовайши*, *дорасйи*, *одговарайши* 'бити погодан'. Нпр.

Зелена салата припада *зељасйим биљкама*.

Марко припада *групи* најбољих студената.

Присусествовао је *сасйанку*.

Дорасла је *йим обавезама*.

Срчаним болесницима највише одговара лагана храна.

□ У примерима типа Књига припада *Надиној сесйри* ради се о предикатском дативу, али уз пресупозицију посесивног односа између појма у номинативу и појма у дативу. Уп. Књига припада *Надиној сестри* [$\rightarrow PRS$ *Надина сестра има књигу*]. Уп. и у одељку Експликативни датив (модел б).

⁵ У српском језику датив се не може наћи у позицији семантичког језгра копулативног предиката јер копула по дефиницији упућује на успостављени однос / стање одређеног типа између левог и десног елемента копулативне структуре, што нужно имплицира статичност, а искључује директивност као доминантно семантичко обележје датива.

2. Датив у декомпонованом предикату.

Модел $\{V_{\text{SemiCop}} + \emptyset N_{\text{Dat}}\} [\Leftrightarrow V]$ — слободни датив у функцији семантичке допуне уз глагол типа *йодлећи* са којим истовремено чини декомпоновани предикат. Нпр.

У Земунској болници један повређени путник подлегао је *йовредама*. [\rightarrow У Земунској болници, један повређени путник је *йреминуо*.]

Садржај триглицеридних фракција у липидима мяса подлеже *великим колебањима*. [\rightarrow Садржај триглицеридних фракција у липидима мяса *веома се колеба*.]

Старије особе лакше подлежу *болесџи*. [\rightarrow Старије особе лакше *се разбољевају*.]

Објекатски директивни датив.

То је датив који се појављује уз различите семантичке класе глагола, именица и придева, али које све обједињује у инхерентном лексичком значењу присутно семантичко обележје директивности (усмерености): упућености. Глаголи могу бити различитог глаголског рода (транзитивни и интранзитивни), просте или комплексне рекције, именица, по правилу, девербативна или деадјективна, а датив у слободној форми или везан предлозима ПРЕМА и КА (у неким случајевима синонимно, а у неким уникатно⁶). У моделима с транзитивним глаголом директивни датив је индиректни објекат, а у моделима с интранзитивним глаголом, именицом или придевом директивни датив је експликативна семантичка допуна у својству, у најширем смислу схваћеног, објекта-циља статичке или динамичке усмерености.

1. Датив индиректног објекта.

Основни модел:

$$V_{\text{TranzDir}} + D_{\text{Obj}} + I_{\text{Obj}} [\leftarrow N_{\text{Dat}}]$$

Модел а) $V_{\text{Tranz}} + \emptyset N_{\text{Ak}} / C_{\text{Obj}} + \emptyset N_{\text{Dat}} / N_{\text{Dev}} [< V_{\text{Tranz}}] + \emptyset N_{\text{Gen}} + \emptyset N_{\text{Dat}}$ — слободни датив

⁶ Начелно семантичка разлика између предлога ПРЕМА и К(А), када се посматрају укупне синтаксичко-семантичке особености датива, не испољава се у пољу спацијалних односа и стога је у том пољу у савременом језику превладао предлог ПРЕМА, а К(А) је већ на самој периферији и на путу је да потпуно испадне из активног система. Међутим, у другим семантичким пољима која подразумевају присуство обележја директивности (објекатски директивни датив — датив индиректног објекта и експликативни датив) ипак се запажа извесно семантичко диференцирање ова два предлога. Наимс, предлог ПРЕМА везује се за појмове човекових осећања, а предлог К(А) за уопштене апстрактне појмове. Уп. ниже моделе са овим предлозима.

као друга рекцијска допуна у функцији индиректног објекта уз транзитивне глаголе комплексне рекције / комплексне транзитивности који, као прву допуну, добијају слободни акузатив (или допунску клаузу) у функцији директног објекта, и код којих се обележје директивности испољава као давање, намењивање, упућивање у предметном, апстрактном, вербалном или гестуалном смислу, изазивање користи / штете и сл., уз присуство, при том, и обележја непосредног контакта. То, наиме, значи да је појам у дативу не само објекат намене (адресат), упућивања, користи / штете, већ и непосредни прималац објекта исказаног слободним акузативом. Датив индиректног објекта по правилу је живи денотат. Нпр. уз глаголе: *честитијати, читати, даровати, дати, (до)делити, донети, доставити, дозволити, дуговати, говорити, издати, излагати, изнети, казати, кувати, нацртати, наменити, написати, насликати, носити, обећати, обезбедити, објаснити, омогућити, осјорити, остварити, открити, певати, илатити, поделити, показати, поклонити, помагати, поменути, поновити, понудити, послати, посвећити, пожелети, пребацити, предложити, представити, преошети, прејоручити, прејричати, прејустити, причати, приговорити, приписати, приредити, приуштити, признавати, продавати, проследити, ружити, рећи, саопштити, савештовати, служити, споменути, спремити, украсити, уручити, уштити, вратити*. Нпр.

Честитао је рођендан *браћу* и поклатио му је књигу.

Донела је пензију *родитељима* и спремила *им* је ручак.

Обећао је *пријатељу* ДА ће ускоро вратити дуг.

Истоветно значење и функцију датив задржава и у структурном моделу у којем долази до номинализације транзитивног глагола у одговарајућу девербативну именицу с тим што процес номинализације доводи до преласка акузатива у генитив. Уп. нпр.

Доношење пензије родитељима њена је редовна обавеза.

□ Слободни датив с истоветним значењем стоји и уз именице типа *споменик, ода, химна*. У оваквим конструкцијама увек је имплициран транзитивни глагол комплексне рекције из поменуте групе, нпр. *посвећити, наменити*. Уп. *Споменик Николи Тесли* [→ *Споменик посвећен Николи Тесли* ⇒ *Посвећити споменик Николи Тесли*].

□ Глаголи *илатити, помагати, савештовати, служити*, поред тога што имају допуну у акузативу и дативу, могу се појавити и са допуну само у акузативу (место датива), али по правилу са нешто

друкчијим значењем. Уп. нпр. *помагајћи нешто некоме* 'пружити некоме конкретну помоћ' — Помагао је *браћу* да поправи аутомобил: *помагајћи некога (нечим)* 'подупирати некога, пружати му свестрану, свеобухватну помоћ, најчешће у новцу' — Помагао је *браћма* саветима и новцем (уп. Грицкат, 1950; и Гортан-Премк, 1971: 39–56).

□ Уз глаголе 'давања' као што су нпр. *дајћи*, *(до)делијћи*, *донејћи*, *доставијћи*, *кујијћи*, *носијћи*, *илајћијћи*, *поделијћи*, *попудијћи*, *послајћи*, *уручијћи* и сл. слободном дативу конкурентан је акузатив с предлогом ЗА и обележјем живо (+). Уп. Дао је новац *браћу* : Дао је новац ЗА *браћма*. Слободни датив и предлошки акузатив, у оваквом синтаксичко-семантичком контексту, представљају минимални семантички пар. Оба падежна облика поседују обележје директивности које се, с обзиром на значење глагола, испољава као намена, али у случају слободног датива реализује се обележје непосредни контакт (+), тј. појам означен овим падежом јесте непосредни прималац објекта исказаног слободним акузативом, а у случају предлошког акузатива реализује се обележје непосредни контакт (–), тј. појам означен овим падежом није директни прималац, већ само објекат намене, односно посредни прималац објекта исказаног слободним акузативом.

□ Датив у функцији друге рскцијске допуне, поред акузатива, може се појавити, истина у савременом српском језику ређе, и уз глагол *подучавајћи (некога нечему)*. У случају овога глагола, за разлику од осталих глагола из овог модела, појам у дативу с обележјем живо (–) семантички представља предмет радње (предмет подучавања), а појам у акузативу с обележјем живо (+) представља објекат намене (адресат). Уп. пр. Подучавао је глумце *правилном изговору* (Петровић, В., Дудић, 1989). [Давао је *глумцима* *поуке* о правилном изговору].

□ Одступање од правила да денотат у дативу носи обележје живо (+) среће се у случајевима када се у својству адресата појављује материја уз транзитивне глаголе типа *додајћи*, *долијћи*, *досујћи* са предметним објектом којим се исто тако денотира материја. Оваква синтаксичко-семантичка структура раније је била уобичајена у језику куварских рецепата, па се понекад и данас може наићи на примере типа *Улуганим жуманцима* додати снег од беланаца, Умутити 4 жуманца са 4 кашике шећера, *овој маси* долити 1,5 dl белог вина па кувати на пари, или се анафорски упућује на таквог адресата, нпр. Умутите маслац и додајте му умућени крем, Добро умутите маслац, шећер, 3 жуманца ... *Томе* додајте снег од три беланца. У савременом језику на

месту оваквога датива стоји акузатив с предлогом У али у својству локализатора (у прва два примера, уп. *У улујана жуманца* додати снег од беланаца), или се датив изоставља (у трећем и четвртом примеру, уп. *Умутите маслац и додајте умућени крем*).

□ У посебним случајевима, када се глагол, који по свом основном значењу и рекцијским карактеристикама припада, у овом моделу, описаној класи глагола, реализује с друкчијим (тзв. каузативним) значењем а задржи исте рекцијске карактеристике, акузатив, по правилу деадјективне именице, у површинској синтаксичко-семантичкој структури задржава функцију директног (пропозиционог) објекта, а датив функцију индиректног објекта, заступајући — акузатив копулативно-придевску предикацију, а датив субјекат — носиоца особине, дубинске комплементне клаузе. Уп. нпр. *Лагано кување даје СУПИ бисџрину*. [→ *Лагано кување чини ДА СУПА буде бисџра.*]; *Месо даје парочий укус ОВОМ ВАРИВУ*. [→ *Месо чини ДА ОВО ВАРИВО буде парочийо укусно.*] Уп. и одељак субјекатски датив.

Модел б) $V_{\text{Trans}} + \emptyset N_{\text{Ак}} + \text{ПРЕМА } N_{\text{Дат}}$ — датив с предлогом ПРЕМА уз транзитивне глаголе комплексне рекције / комплексне транзитивности с обележјем директивности (усмерености) типа *осећајти, йоказайти, исйољийти, изразијти* и сл. које овде подразумева поседовање, исказивање или упућивање различитих осећања и расположења (*дивљење, инџересовање, љубав, мржња, йошџовање, (не)йове-рење, сажљање, усхићење* и сл.) која се именују слободним акузативом у функцији директног објекта. Датив је овде у функцији индиректног објекта, адресата коме су упућена осећања. Нпр.

Осећала је љубав *ПРЕМА* њему.

Показивао је поштовање *ПРЕМА* родитељима.

Изразио је неповерење *ПРЕМА* свима.

□ Имсница у акузативу по правилу је девербативна именица изведена од транзитивног или интранзитивног глагола с допуном у неком другом падежном облику. Уп. нпр. *поштовати некога* : показати поштовање *ПРЕМА* некоме, *интересовати се ЗА некога* : показати интересовање *ЗА* некога / *ПРЕМА* некоме, *дивити се некоме* : показати дивљење *ПРЕМА* некоме. Разлика у рекцији између глагола и одговарајуће девербативне именице произилази из рекцијских карактеристика глагола у структури с девербативном именицом.

□ Глагол *изразити* 'упутити' с девербативном именицом типа *йризнање*, *йохвала*, *йозив* као другу рекцијску допуну може добити и слободни датив. Уп. нпр. Изразио је ПРИЗНАЊЕ *йом човеку*, Упућен је ПОЗИВ *свим заинтересованим студентима*. У неким се случајевима јавља семантичка разлика између транзитивног глагола с допуном у акузативу и одговарајуће девербативне именице с допуном у дативу (која са семикопулативним глаголом који је прати чини декомпоновани предикат). Уп. признати *некога* са изразити ПРИЗНАЊЕ *некоме*.

□ Датив с предлогом *К*, формално у моделу с транзитивним глаголом и слободним акузативом директног објекта, појављује се само у идиоматизованим структурама: Он све прима *К срцу*, Немој то узимати тако *К срцу*, и са адвербијалним значењем 'озбиљно'.

2. Експликативни датив.

То је датив у функцији семантичке допуне (комплемента, експликатора), а у својству, у најширем смислу схваћеног, објекта — циља статичке или динамичке усмерености уз, по правилу, интранзитивне глаголе, именице — најчешће девербативне (изведене од интранзитивног глагола, ређе транзитивног) или деадјективне, и придсве.

Основни модел:

$V_{InTranz} \text{ Dir} + \text{ Compl} [\leftarrow N_{Dat}]$

$N_{DeV} \text{ Dir} / \text{ DeAdj Dir} + \text{ Compl} [\leftarrow N_{Dat}]$

$\text{AdjDir} + \text{ Compl} [\leftarrow N_{Dat}]$

Модел а) $N_{DeV} [< V_{Tranz}] + \emptyset N_{Dat}$ — слободни датив уз девербативне именице, најчешће у функцији семантичког језгра копулативног декомпонованог предиката (прва три примера), које су у семантичкој (и деривационој) вези с транзитивним глаголом просте рекције са слободним акузативом. Нпр. (бити) *дойуна нечему* [$< \text{дойуниши нешио}$], *йодришка некоме* [$< \text{йодржайши некога}$] *йосеџа некоме* [$< \text{йосеџиши некога}$], *йраиџња некоме* [$< \text{йраиџиши некога}$], *узрок нечему* [$< \text{узроковаиши нешио}$], *замена некоме/нечему* [$< \text{замениши некога/нешио}$]. Датив се, у оваквом типу структуре, може третирати као семантичка допуна девербативној именици, али и као, истовремено, позициона варијанта слободног акузатива директног објекта настала у резултату номинализације. Нпр.

Ова укусна салата је одлична ДОПУНА *јелима* од кромпира.

Православна црква била је увек духовни ослонац и ПОДРШКА Србима у расејању.

Није лако одредити шта је УЗРОК *шаквој њојави*.

Да ли постоји ЗАМЕНА *овом леку*?

Не дозвољавају ПОСЕТЕ *болесницима*.

□ Структура са девербативном именицом у декомпонованом предикату и дативом не мора увек бити семантички у потпуности еквивалентна одговарајућој структури с транзитивним глаголом и акузативом.⁷

Модел б) V_{InTranz} / V_{seInTranz} / N_{DeV} [_< V_{InTranz} / V_{seInTranz}] + Ø N_{Dat} — слободни датив као семантичка допуна интранзитивним глаголима с обележјем директивности (усмерености) које се манифестује као стремљење, веровање, праштање, противљење, излагање, потчињавање, помагање, упућивање различитих осећања или расположења, изазивање користи / штете и сл. Нпр. уз глаголе: *асистирајџи, бежајџи, дојринејџи, досадијџи, досађивајџи, доскочијџи, измицајџи, инајџијџи се, махнујџи, надајџи се, намигнујџи, (на)јџакојџијџи, наздравивјџи, недосјајџи, одолејџи, ојџонирајџи, јџескајџи, јџобећи, јџомоћи, јџрашјајџи, јџрејџходивјџи, јџријџрејџивјџи, јџрисусјџивовајџи, јџројџивречијџи, смејџајџи, судивјџи, угађајџи, веровајџи, чудивјџи се, дививјџи се, дојџадајџи се, излагајџи се, извињивјџи се, јавивјџи се, клањајџи се, (на)смејџајџи се, обрадовајџи се, обрајџивјџи се, одујџрејџи се, одуживјџи се, ојџирајџи се, јџодчинивјџи се, јџодсмевајџи се, јџосвејџивјџи се, јџовиновајџи се, јџридруживјџи се, јџрикључивјџи се, јџрилагођавајџи се, радовајџи се, ругајџи се, сујџројџсјџавивјџи се, свејџивјџи се, врајџивјџи се, захвалијџи се, заклевјџи се* и сл. Девербативна именица у дативу истовремено је и кондензатор допунске (комплементне) клаузе. Нпр.

Дивила му се и чудила му се у исто време.

Веома је допринела његовом *усјеху*. [→ Веома је допринела *ДА он усје*.]

Не треба се дуго излагати *сунцу*.

Прилагодио се *околностима* и није се жалио.

Супротставили су се *јџом јџредлогу*.

Веровао је *јџријџивјељу* и искрено му се захвалио.

⁷ Опширније о питањима могућег семантичког разликовања глаголске предикатске структуре и одговарајуће декомпоноване предикатске структуре в. у: Ивић М. (1988 [Ivić, 1995]).

Истоветно значење и функцију датив задржава и у структурном моделу у којем долази до номинализације интранзитивног глагола у одговарајућу девербативну именицу. Уп. нпр.

Присуство *сасџанку* и супротстављање *џом љредлогу* донело им је предност у изборној трци.

□ Глаголи *судийџи*, *смеџаџи* место допуне у дативу могу добити и допуну у акузативу, али са нешто друкчијим значењем. Уп. *судийџи некоме* 'разматрати нечији поступак или преступ у судском поступку', нпр. Судио му је судија Пера Петровић : *судийџи некога* (*/о некоме*) 'процењивати некога, формирати мишљење о некоме', нпр. Треба судити *људе* по ономе што ураде, а не по ономе што говоре. (Уп. Гортан-Премк, 1971: 39–56).

Модел в) $V_{\text{seInTranz}} / N_{\text{Dev}} [< V_{\text{seInTranz}}] + \text{ПРЕМА } N_{\text{Dat}} + \text{DetQual}$ — датив с предлогом ПРЕМА уз глаголе типа *односџи се*, *џонашаџи се*, и уз одговарајуће девербативне именице, уз обавезно присуство квалификативног детерминатора. Нпр.

Односио се *ПРЕМА* њој веома лепо.

Понаша се *ПРЕМА* родитељима с љубављу и поштовањем.

Његов однос *ПРЕМА* њој био је веома леп.

Њено понашање *ПРЕМА* родитељима било је за сваку похвалу.

Модел г) $V_{\text{InTranz}} / N_{\text{Dev}} [< V_{\text{InTranz}}] + \text{КА } N_{\text{Dat}}$ — датив с предлогом КА као семантичка допуна уз интранзитивне глаголе и одговарајуће девербативне именице с обележјем директивности која се манифестује као стремљење, жеља за досезањем. Нпр. *џежџи*, *сџремиџи*, односно *џежња*, *сџремљење*, затим уз именице типа *корак*, *љрелаз*, *љуџ*, *заокреџ* употребљене у апстрактном смислу, и уз именице страног порекла типа *џенденџија* које су у српском језику адаптиране само као именице без одговарајућег глагола. Нпр.

Био је амбициозан и увек је ТЕЖИО *КА* *усџеху* у каријери.

Одликовало га је СТРЕМЉЕЊЕ *КА* *слободи* и *љравди*.

Био би то КОРАК *КА* *демократиџи*.

Очигледна је ТЕНДЕНЦИЈА *КА* *љорасџу* водостаја на свим рекама.

□ Глаголи *џежџи*, *сџремиџи* са истим значењем могу бити допуњени и слободним дативом. Уп. Био је амбициозан и увек је ТЕЖИО / СТРЕМИО *усџеху* у каријери.

Модел д) Adj / N_{DeAdj} + Ø N_{Dat} — слободни датив као допуна придеву, по правилу у функцији семантичког језгра копулативног предиката, којим се именује особина, осећање, расположење или однос усмерен према појму који је именован дативом. Нпр. уз придеве типа *близак, дужан, досиђујан, неразумљив, одан, њокоран, њодложан, њојџребан, њимерен, њрисиђујачан, њривржен, сличан, склон, сродан, суйројан, веран, захвалан*. Нпр.

Јован је ОДАН и ПРИВРЖЕН *родитџељима*.

По нарави је СЛИЧАН *брајџу*.

Увек је био СКЛОН *џиђу*.

Истоветно значење и функцију датив задржава, у већини случајева, и у структурном моделу у којем долази до номинализације придева у одговарајућу деадјективну именицу, нпр. *оданосиђ, њокорносиђ, њриврженосиђ, верносиђ, захвалносиђ*. Уп. нпр.

ОДАНОСТ и ПРИВРЖЕНОСТ *родитџељима* лепа је особина.

Још од младости је показивао ЗАХВАЛНОСТ *сџаратџељима* за оно што су учинили за њега.

□ У савременом језику придев *склон* праћен је увек слободним дативом, а деадјективна именица *склоносиђ* дативом с предлогом КА / ПРЕМА. Уп. пр. Одувек је показивао СКЛОНОСТ *КА / ПРЕМА* *умејносџи*.

Модел џ) Adj / N_{DeAdj} + ПРЕМА N_{Dat} — датив с предлогом ПРЕМА као допуна придеву, у функцији семантичког језгра копулативног предиката, којим се именује особина, осећање, расположење или однос усмерен према појму који је именован дативом. Нпр. уз придеве типа *бесиђошиђедан, благ, дарежљив, добар, гневан, љубазан, немаран, немилосрдан, нејраведан, одбојан, одвратијан, џажљив, џраведан, равнодушан, слаб, сџрог, сумњичав, суров, џолеранџијан, учџив, захвалан, завидан*. Нпр.

Јован је ДОБАР и ПАЖЉИВ *ПРЕМА* *свима*.

Био је НЕМИЛОСРДАН *ПРЕМА* *свакоме* ко му се супротстави.

СТРОГ је, али ПРАВЕДАН *ПРЕМА* *ђацима*.

Истоветно значење и функцију датив задржава и у структурном моделу у којем долази до номинализације придева у одговарајућу деадјективну именицу типа *дарежљивосиђ, гнев, љубомора, милосрђе, наклоносџи, немарносџи, нејравда, одбојносџи, одвратијносџи, ошиђрина, џажња, џрезир, равнодушносџи, самилосџи, слабосџи, сџирасџи, суйројносџи, џолеранџијносџи, захвалносџи, зависџи*, као и уз семантички

истовестне именице страног порекла типа *симѿаѿиѿа*, *аѿиѿаѿиѿа* и сл. Нпр.

НАКЛОНОСТ ПРЕМА *ѿприроди* одвела га је на студије биологије.

ТОЛЕРЕНТНОСТ ПРЕМА *људима* учинила га је вољеним и поштованим чланом колектива.

Модел с) $N + \emptyset N_{\text{Dat}}$ — слободни датив уз именице *крај*, *завршеѿѿак*, *ѿочеѿѿак*, и уз индеклинабилну именицу страног порекла *сѿѿоѿ*, посебно у новинским насловима, графитима и сл. контекстуалним ситуацијама. Нпр.

И ту је био *КРАЈ невољама*.

СТОП *ѿљачки и безакоњу!*

Посесивни датив.

То је датив у функцији посесивног детерминатора којим се именички појам одређује с обзиром на неки од могућих типова 'припадничко-поседничког' односа, који он (именички појам) успоставља с неким другим именичким појмом. Посесивни датив који означава посесора по правилу је енклитички облик личне заменице.

Основни модел:

$N + \text{Det}_{\text{Poscs}} [\leftarrow \text{Pro}N_{\text{Dat}}]$

Посесивни датив могуће је заменити одговарајућим обликом посесивне придевске заменице. Уп. нпр.

БРАТ *му* се разболео. [\rightarrow *Ѕегов* БРАТ се разболео.]⁸

Детерминисана именица у својству посесума може, при том, заузимати различите синтаксичко-семантичке позиције (може бити субјекат, објекат, семантичко језгро копулативног предиката, детерминатор реченичне предикације).

Модел а) $N_{\text{Nom}} + \emptyset \text{Pro}N_{\text{Dat}} + V$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у номинативу у својству посесума у функцији субјекта. Нпр.

РОДИТЕЉИ *су му* се развели.

Модел б) $V + N_{\text{Ak}} + \emptyset \text{Pro}N_{\text{Dat}}$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у акузативу у својству посесума у функцији објекта. Нпр.

⁸ Уп. и напомену дату ниже у тачки 1. Посесивни датив којим се исказује однос припадничтва — поседничтва.

ОЧИ *joj* испија даљина. (С. Селенић, *Тимор морџис*, 1989).

Модел в) $V_{\text{Cop}} + N_{\text{Nom}} / \text{Padež} + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}}$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у номинативу или зависном падежу у својству посесума у функцији семантичког језгра копулативног предиката. Нпр.

То *му* је НОВИ АУТО.

Ја сам *му* СЕСТРА, а то *му* је БРАТ.

Њено лице *му* је стално ПРЕД ОЧИМА.

Модел г) $V + N_{\text{padež}} + \emptyset \text{ProN}_{\text{Dat}}$ — енклитички облик личне заменице у дативу у својству посесора уз именицу у зависном падежу у својству посесума у функцији детерминатора уз реченичну предикацију. Нпр.

Свако јутро улазила *му* је У СОБУ и доносила кафу.

У ГЛАВИ су *joj* се ројиле свакакве мисли.

Посесивним дативом могуће је исказати различите типове посесивног односа између посесора и посесума (привременог или сталног и отуђивог или неотуђивог карактера).

1. Посесивни датив којим се показује однос припадништва — поседништва, и то сталног власништва или привременог власништва — диспонувања (располагања). Нпр.

КУЋА joj је далеко одавде.

Обили су *му* ГАРАЖУ и украли кола.

То су *му* КОЛА.

Где *ми* је оловка.

□ Када је посесум отуђивог карактера, посесивни датив је необележен с обзиром на то да ли се саопштава о сталном или само о привременом власништву — диспонувању (располагању), за разлику од структуре с посесивним придевом која је обележена јер саопштава искључиво о сталном власништву. Уп. Где *ми* је оловка? [\Rightarrow коју сам јуче купила / \Rightarrow коју си ми мало пре донела] према Где је *моја* оловка? [\Rightarrow она коју сам јуче купила / \Rightarrow^* она коју си ми мало пре донела] — (Ивић, М., 2002).

2. Посесивни датив којим се показује однос дела према целини. Нпр.

РУКА *му* је повређена у саобраћајној несрећи.

Ударили су *му* НОГУ.

Могоа је да *joj* види само ОЧИ.

СРЦЕ *joj* се стегло кад га је видела.

□ У старијем језику, а само спорадично у савременом језику, у куварским рецептима и различитим другим упутствима за практичне активности, у дативу, у својству посесора, може се појавити појам из класе животиња и биљака, уп. нпр. *Печеној риби* ножем расећи леђа од главе до репа, Направити од теста ваљушке, и *саваком ваљушку* ножем сасећи крајеве, тако да буду мало дебљи а једнаки, Пола килограма меса самлети, а *ћарадајзима* одсећи врхове.

3. Посесивни датив којим се показује однос сродства, пријатељства, сарадничтва. Нпр.

СЕСТРА *ми* се запослила у тој фирми.

ПРИЈАТЕЉ *му* је добио награду, па је отишао на прославу.

Позвали су *joj* БРАТА у војску.

□ Посесивни датив у конструкцији с властитим именом типа БРАТ *му* Петар у савременом језику је сасвим ретка. Уп. пр. ... као и други београдски трговци — Никола Радомировић, Јован Новаковић-Чардаклија, *БРАТ му Пејшар*, мало касније Јован Димитријевић ... и Хаци Славко је био један од судеоника ... (С. Селенић, *Пријатељи са Косанчићевог венца* 7, 1986:55).

4. Посесивни датив којим се показује однос ауторства. Нпр.

То *му* је нови роман.

5. Посесивни датив у идиоматизованој структури за представљање. Нпр.

ИМЕ *му* је Марко.

□ Датив у примеру Име *му* је Марко сврстава се у посесивни ако се има у виду семантичка интерпретација [↔ *Његово* ИМЕ је Марко], али може се сврстати и у субјекатски ако се има у виду семантичка интерпретација [↔ *Он* се зове Марко]. Уп. и одељак Субјекатски датив.

□ У језику куварских рецепата и различитих других упутстава који, по правилу, одликује начелна, уопштена проспективна прагматичко-семантичка компонента, појављује се слободни датив, који у неким случајевима може бити интерпретиран и као посесивни, а чија је улога да уопштену проспективност индивидуализује и тако произведе својеврстан емпатични учинак на примаоца. Уп. примере типа Плех добро намажите масноћом да *вам* се тесто не залепи, Да *вам* се со у сланику не згрудва и не залепи, ставите у сланик зрно-два пиринча. Уп. и одељак Етички датив.

Спацијални (просторни) директивни датив (датив правца).

То је датив у функцији спацијалног детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на онај аспект просторног односа који подразумева усмереност објекта локализације ка локализатору — циљу без податка о томе да ли се локализатор — циљ и досеже.

Основни модел:

$N_{\text{Subj}} + V + \text{Det}_{\text{Spac Dir}} [\leftarrow N_{\text{Dat}}]$

$V_{\text{Tranz}} + N_{\text{Obj}} + \text{Det}_{\text{Spac Dir}} [\leftarrow N_{\text{Dat}}]$

□ Објекат локализације, даље у моделима, представљен је симболом *N* испред *V* независно од тога да ли се у примерима појављује у функцији субјекта или у функцији објекта у реченици, пошто то за означавање просторних односа није релевантно. Ипак, у случају датива прва наведена структура је чешћа.

1. Динамичка директивност.

То је значење које подразумева кретање објекта локализације усмерено ка локализатору — циљу.

1.1. Директивни датив уз глаголе кретања и почетно-фазне глаголе кретања.

Модел $N + V + \text{КА} / \text{ПРЕМА } N_{\text{Dat}}$ — датив с предлогом *КА* и *ПРЕМА*. Нпр.

Ишли су заједно *КА / ПРЕМА* излазу.

Пливао је *КА / ПРЕМА* суйројној обали.

Опрезно је пошао *КА / ПРЕМА* својим колима.

Панично су појурили *ПРЕМА* врајћима.

□ Датив се уз глаголе кретања комбинује и са акузативном предлошком конструкцијом У СУСРЕТ уз напомену да је у том слу-

чају појам у дативу обележен као живо (+), или се пак ради о неком апстрактном појму (нпр. *будућности*, *јромена* и сл.). Ова структура поседује обележје директивности, али се истовремено пресупонира постојање намере да се успостави контакт. Уп. Журним кораком кренуо је *У СУСПЕТ сџаром љријашељу*. [→PRS Журним кораком кренуо је *ПРЕМА сџаром љријашељу да би се с њим сусрео.*].

□ Слободни датив и датив с предлогом *К* уз глаголе кретања са значењем адлативности (директивност + досезање локализатора — циља) у савременом језику углавном више није у употреби. Уп. пр. Упутио се журно *врашима*, Кренуо је *лекару / љријашељима*, Сутра бисмо обојица дошли *К вама*. Ово значење преузео је генитив с предлогом *ДО*, а када је у питању живо (+) — и генитив с предлогом *КОД*. Уобичајен је данас слободни датив уз глагол *врашшши се* са значењем 'бити поново негде/с неким', који се може подвести под адлативно значење али и са извесном емоционалном нијансом, нпр. После толико година вратио се *родном граду*, Вратио се *љородици*. Исти је случај и са слободним дативом уз глагол *ићи* у честом говорном исказу *Идем кући*.

□ Слободни датив стоји уз глагол типа *разићи се* којим се упућује на дифузни просторно-дистрибутивни однос (= усмеравање према више локализатора исте врсте у простору). Уп. нпр. Око 10 сати *РАЗИШЛИ СУ СЕ кућама*.

1.2. Директивни датив уз глаголе кретања којима се спецификује приближавање објекта локализације локализатору — циљу.

Модел *N + ПРИ-V + Ø N_{Dat}* — слободни датив уз глаголе приближавања и то уз основни глагол *ближшши се* или, чешће, уз друге глаголе кретања обавезно с префиксом *љри-*. Нпр.

У сумрак су се *ПРИближавали граду* када су угледали чудан призор.

*ПРИ*ступио је *кашедри* и обратио се професору.

*ПРИ*макао је столицу *огради* да би могао боље да види.

*ПРИ*шао је *љрозору* и дубоко уздахнуо.

□ Овај тип датива појављује се и у моделу *V + БЛИЖЕ N_{Dat}* — датив с компаративним обликом *БЛИЖЕ*, у функцији предлога, који носи обележје директивност (+), уз глагол кретања који је само им-

плициран, нпр. А *БЛИЖЕ мору* расте кактус [→ А кад / што се ИДЕ *БЛИЖЕ мору* расте кактус].⁹

2. Статичка директивност.

То је значење које подразумева усмереност статичног објекта локализације ка локализатору — циљу.

2.1. Директивни датив уз глаголе окренутости, управљености или нагнутоги према локализатору — циљу.

Модел а) N + V + КА / ПРЕМА N_{Dat} / Ø N_{Dat} — датив с предлогом КА и ПРЕМА, чешће, или слободни датив, ређе. Нпр.

Окренуо је главу *ПРЕМА њублици* и гласно рекао ...

Врхови планина уздижу се *КА небу*.

Нагнуо се *ПРЕМА њој* и нешто јој шапнуо.

Окренуо се *њрозору* и ућутао.

Модел б) N + V + НАСУПРОТ N_{Dat} — датив с предлогом НАСУПРОТ у конкретном просторном смислу упућује на лоцираност два објекта у простору који су окренути један према другом. Нпр.

Седео је за столом *НАСУПРОТ њпредседнику владе*.

□ У посебним функционалним стиливима датив с предлогом НАСУПРОТ појављује се и ван конкретног просторног значења, али концептуално заснован на тој семантичкој категорији, у апстрактном смислу, у том случају с опозитним значењем (значењем супротстављања). Уп. пр. *НАСУПРОТ свему њоме* стоји следеће...

□ Предлог НАСУПРОТ и са конкретним (када је у питању просторно значење) и са апстрактним именицама (када се имплицира значење опозитности) некада се чешће комбиновао с генитивом. Уп. Ушао је у просторију и не оклевајући сео *насујрој њпредседника*. У савременом стандардном језику овај предлог се чешће комбинује с дативом.

⁹ Облик позитива овога прилога у функцији предлога, БЛИЗУ, носи обележје директивност (-), па се стога комбинује с генитивом, уп. нпр. *БЛИЗУ мора* расте кактус.

Инструментални датив — датив средства (омогућивача).

То је датив у функцији инструменталног детерминатора реченичне предикације којим се исказује средство које омогућује њену реализацију.

Основни модел:

V + Det_{Instr} [← N_{Det}]

Модел V + ЗАХВАЉУЈУЋИ N_{Dat} — датив уз облик глаголског прилога ЗАХВАЉУЈУЋИ којим се упућује на присуство позитивне околности именоване именицом у дативу у својству инструмента (средства — омогућивача) који омогућује реализацију реченичне предикације. Нпр.

ЗАХВАЉУЈУЋИ новим лековима данас се могу лечити и нека тешка обољења. [→ *УЗ ПОМОЋ нових лекова* данас се могу лечити и нека тешка обољења.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ хумору човек може пребродити и најтежа искушења. [→ *УЗ ПОМОЋ хумора* човек може пребродити и најтежа искушења.]

□ Речник српскохрватскога књижевног језика Матице српске под одредницом *захваљујући* бележи инструментално значење овог глаголског прилога у конструкцији с дативом. У зависности од лексичког избора именице у дативу и природе реченичне предикације њиме се може обележити и значење узрока. Уп. Каузални датив.

Каузални (узрочни) датив.

То је датив у функцији каузалног детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа узрок. Датив је кондензатор каузалне клауза с везником ЗАТО ШТО, ЈЕР, ПОШТО.

Основни модел:

V + Det_{Caus} [← N_{Det}]

Модел V + ЗАХВАЉУЈУЋИ N_{Dev Dat} / N_{DeAdj Dat} — датив девербативне или деадјективне именице уз облик глаголског прилога ЗАХВАЉУЈУЋИ којим се упућује на присуство позитивне околности именоване именицом у дативу у својству узрока. Нпр.

ЗАХВАЉУЈУЋИ великом садржају простих шећера, мед је драгоцену храну. [→ *(БАШ) ЗАТО ШТО садржи* пуно простих шећера, мед је драгоцену храну.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ високом садржају калијума ... јабука је одличан диуретик. (Моћ природе, бр. 113, X 2002:7) [→ (БАШ) ЗАТО ШТО садржи калијум ... јабука је одличан диуретик.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ знању страних језика, лако се сналазио у свету. [→ (БАШ) ЗАТО ШТО је знао стране језике, лако се сналазио у свету.]

ЗАХВАЉУЈУЋИ доброј физичкој припремљености прошао је овако тешку стазу без већих проблема. [→ (БАШ) ЗАТО ШТО је био добро физички припремљен, прошао је овако тешку стазу без већих проблема.]

□ Овај модел се сматра супстандардним ако се ради о присуству негативне околности, нпр. *ЗАХВАЉУЈУЋИ шешикоћама / кријицама / болести ... (Klajn, 1997⁴).*

□ У савременом српском језику ретко се у функцији предлога са идентичним значењем појављује русизам БЛАГОДАРЕЋИ (бележи га Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ, али није забележен у Речнику српскохрватског књижевног језика Матице српске).

□ У зависности од лексичког избора именице у дативу и природе реченичне предикације датив уз глаголски прилог ЗАХВАЉУЈУЋИ може имати и инструментално значење. Уп. Инструментални датив.

Датив основа / критерија.

То је датив у функцији детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа основ / критериј. Особеност је нарочито посебних функционалних стилова (правног, административног, политичког, научног).

Основни модел:

V + Det_{OsnoV} / Kriterij [← N_{Dat}]

Модел V + САГЛАСНО / СХОДНО / СЛЕДСТВЕНО / ПРОТИВНО + N_{Dat} — слободни датив уз прилошке облике у предлошкој функцији типа САГЛАСНО, СХОДНО, СЛЕДСТВЕНО, ПРОТИВНО. Нпр.

Финансијска средства се користе *САГЛАСНО одредбама* Статута.

СХОДНО одредбама Устава, председник државе има овлашћење да...

Власт је поступила *ПРОТИВНО* *Закону* о основним људским правима.

□ У трећем примеру прилошки облик *ПРОТИВНО* у предлошкој функцији кондензује негацију реченичне предикације, а датив задржава значење основа / критерија.

Концесивни (допусни) датив.

То је датив у функцији концесивног детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа допуштање, што подразумева да исказана околност неповољно утиче на реализацију реченичне предикације, али при том је не спречава, већ, напротив, допушта. Датив је кондензатор концесивне клаузе с везником *ИАКО*, *МАДА*, *ПРЕМДА*, И *ПОРЕД ТОГА ШТО*.

Основни модел:

V + DetConces [← N_{Dat}]

Модел V + УПРКОС / *ПРОТИВНО* N_{DeV} Dat / N_{Dat} — датив дeverбативне именице, или 'праве' именице али у функцији експонента реченичне предикације, с предлогом УПРКОС и ређе *ПРОТИВНО*.

Авион је полетео *УПРКОС* *магли*. [→ Авион је полетео *ИАКО* је била *магла*.]

УПРКОС *џешкоћама*, успели смо да завршимо посао на време. [→ *ИАКО* је било *џешкоћа*, успели смо да завршимо посао на време.]

УПРКОС *свим насџојањима*, нисам успео да приволим себе на такву врсту реда. (Д. Албахари, *Мамац*, 1997) [→ *ИАКО* сам се *веома џрудио*, нисам успео...]

Бесан на панику која ме *ПРОТИВНО* *мојим жељама* обузима, ипак знам да у мојој глави не постоји ништа умирујуће... (С. Селењић, *Очеви и оци*, 1990:52) [→ Бесан на панику која ме, *ИАКО* *џо* *нисам желео*, обузима...]

□ Предлог УПРКОС у експресивним ситуацијама може се појавити и у позицији послелога, што је у српском језику сасвим ретка појава. Уп. пр. Стабилност, *нама УПРКОС* (*Данас*, дневне новине, наслов).

Етички датив.

То је датив којим се исказује лични однос / близак, фамилијарни став говорника према саговорнику преко пропозиционог садржаја реченице. Етички датив је модална категорија, независан од било које синтаксичко-семантичке функције у реченици, релевантан на прагматичко-семантичком нивоу. Етички датив је слободни датив, по прави-

лу, енклитички облик личне заменице првог лица једнине (ређе множине), или другог лица једнине (ређе множине).

1. Етички датив првог лица

Етички датив првог лица једнине (ређе множине) најчешће се појављује у упитној или узвичној реченици, одлика је превасходно говорног језика и непосредне комуникације, а њиме се исказују различити видови емпатичног или антипатичног односа говорника према саговорнику.

1.1. Етички датив којим се изражава интересовање, радост, одушевљење, изненађења. Нпр.

Како си *ми*! Шта *ми* радиш?

Ала си *ми* порастао! Што си *ми* данас лепа!

1.2. Етички датив којим се изражава саосећање, сажаљење. Нпр.

Нешто си *ми* убледео. Да ниси болестан?

Што си *ми* тако тужан?

1.3. Етички датив којим се изражава негативан став, потцењивање, ниподаштавање, иронија. Нпр.

И то *ми* је неки фудбалер! Не може да да гол из пенала!

Какав сам *ми* ја спортиста кад не могу никуда да кренем без кола?!

Е јест' *ми* неки професор, не зна ни да говори честито!

Још си *ми* сад и причу развезао, па да ти поверујем!

1.4. Етички датив којим се изражава забрана. Нпр.

Немој *ми* ићи напоље без капе!

Да *ми* ниси ишао напоље без капе.

2. Етички датив другог лица

Етички датив другог лица једнине (ређе множине) појављује се у различитим реченичним структурама и одлика је усмених и писаних облика, најчешће, дијалогске наравије с циљем да се, с једне стране, оствари присан однос са саговорником, а с друге да се постигну различити наративни ефекти као што су драматичност, изненадност, емфатичност и сл.¹⁰ Нпр.

¹⁰ лепе примере етичког датива другог лица једнине / множине белсенс у наративним белетристичким текстовима даје Поповић, Лј. (1990).

Уђем *џи* ја тако у собу, кад имам шта видети! Моје *џи* дете седи и учи!

То *џи* је све што имам да кажем о томе.

Никад *џи* она не седне док све послове не позавршава.

Ето какав сам *џи* ја спортиста кад не могу никуда да кренем без кола!

Није *џи* ово утакмица, пази како говориш!

И знаш нема *џи* код њега пардона! Мора да се ради.

Датив у говорном чину заклетве и хвале.

Тако је ЧАСТИ *ми*.

У праву је БОГА *ми*.

Хвала / Слава *Богу*!

Спас и мир *несрећном Ахмеду Нурудину*! (М. Селимовић, *Дервиш и смрт*).

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА О ДАТИВУ¹¹

- Галис, Арне (1974), Да ли је српскохрватски адноминални датив припадности (посесивни датив) — балканизам, *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), XVII/1: 51–61.
- Грицкат, Ирена (1950), О допунама уз глаголе *савештовати*, *помагати* и *служити*, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. I, св. 7–8: 332–333.
- Дункова, Татјана (2000), Конкурентна употреба неких дативских конструкција (на материјалу српског и бугарског језика), *Научни састајак слависта у Вукове дане* (Београд), 29/1: 123–129.
- Ивић, Милка (1953), Енклитички облик личне заменице као знак модалности, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. V, св. 1–2: 61–64.
- Ivić, Milka (1963), Dativus respectativus i sinonmične konstrukcije u slovenskim jezicima, *Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawinski*, Kraków: 99–104.
- Ivić, Milka (1973), Problematika modalnih rečenica, *Otázky slovanske syntaxe III*, Brno: 85–91.
- Ivić, Milka (2002), Povodom makedonskih konstrukcija tipa *Kola na brat mi / Kola od brat mi*, u: *Red reči. Lingvistički ogledi, četiri*. Beograd: XX vek [75–80].
- Милинковић, Љубо (1988), *Датив у савременом руском и српскохрватском језику (конфронтитивна анализа)*, Београд: Научна књига.
- Поповић, Љубомир (1990), Komunikativni rečenični konstituenti, *Књижевност и језик* (Београд), књ. XXXVII, бр. 1: 33–50.
- Стевановић, Михаило (1961–1962), Дативске синтагме с предлозима *према* и *ка*, *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), IV–V: 319–322.

¹¹ У списку литературе дајем не само библиографске јединице на које непосредно упућујем у раду, већ све оне библиографске јединице које су релевантне за датив у стандардном српском језику.

Стевановић, Михаило (1952), Облици допуне уз глагол *лагати*, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. III, св. 5–6: 154–159.

ОДАБРАНА ЛИТЕРАТУРА РЕЛЕВАНТНА ЗА СВЕ ПАДЕЖЕ ПА И ЗА ДАТИВ

Већар, Dragica (1973), О употреби зависних падежа у језику Statuta Gradskog саобраћајног предузећа у Новом Саду, *Прилози проучавању језика* (Нови Сад), књ. 9: 1–53.

Гортан-Премк, Даринка (1964), Падежне и предлошко-падежне узрочне конструкције код Вука, *Јужнословенски филолог* (Београд), XXVI, 1–2: 437–457.

Даничић, Ђуро (1858), *Србска синтакса. Део први*, Београд.

Ивић, Милка (1957), Једно поглавље из граматике нашег модерног језика — систем месних падежа, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* (Нови Сад), II: 145–157.

Ивић, Милка (1957–1958), Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог* (Београд), XXII: 141–166.

Ivić, Milka (1965), The System of Serbocroatian Cases Denoting Spatial Relations, *Acta Linguistica Hafniensia* (Copenhagen), IX/1: 50–55.

Ивић, Милка (1971), Квистионар за употребу падежа у савременом српскохрватском књижевном језику, *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), XIV/1: 159–170.

Ivić, Milka (1983¹/1995²), Srpskohrvatski падежни систем за означавање просторних односа, у: *Lingvistički ogledi*, Београд: Библиотека XX век, [207–214].

Ковачевић, Милош (1988), *Узрочно семантичко поље*, Сарајево: Svjetlost.

Kunzmann-Müller, Barbara (1997), Лексичка варијација у конструкцијама с номинативом односно дативом у српском језику, *Научни састајник слависта у Вукове дане* (Београд), 26/2: 101–112.

Петровић, Владислава, Дудић Коста (1989), *Речник глагола са грамађичким и лексичким дојунима*, Београд–Нови Сад–Сарајево.

Пипер, Предраг (1977–1978), Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском књижевном језику, *Прилози проучавању језика*, Нови Сад, књ. 13–14: 1–51.

Piper, Predrag (1997), Kategorija prostora u predloškim adverbijalima, *Jezik i prostor*, Београд: Библиотека XX век, 59–76.

Поповић, Љубомир (1964), Падежна синонимика у језику Вука Стеф. Караџића, *Наш језик* (Београд), н.с. књ. XIV, св. 2–3: 73–129.

Радовановић, Милорад (1968), О употреби падежа у роману „Снјег“ Вишње Стахуљак, *Прилози проучавању језика* (Нови Сад), књ. 4: 37–49.

Radovanović, Milorad (1977/1978), Imenica u funkciji kondenzatora (I), (II), *Зборник за филологију и лингвистику* (Нови Сад: Матица српска), XX/1: 63–144; XX/2, 1977: 81–160 [Štampano kao poseban otisak: Radovanović, Milorad, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Novi Sad: Matica srpska, 1978].

Станојчић, Живојин С. (1967), *Језик и стил Ива Андрића. (Функције синонимских односа)*, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета (Монографије, књ. XI).

- Станојчић, Живојин (1973), *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића, I. Синтагматски односи*, Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ (Библиотека Јужнословенског филолога, н. с. књ 4).
- Стевановић, Михаило (1979), *Савремени српскохрватски језик (Грамађички системи и књижевнојезичка норма), II Синтакса*, Београд: Научна књига [Одељак *Падејне синтагме*: 159–527; *Дативске синтагме*: 359–382].

ОСТАЛА ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Гортан-Премк, Даринка (1971), *Акузативне синтагме без њредлога у српскохрватском језику*, Београд: Институт за српскохрватски језик (Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. 2).
- Ивић, Милка (1988), Још о декомпоновању предиката, *Јужнословенски филолог* (Београд), XLIV: 1–5. [Прештампано у: Ivić, Milka (1995), *O zelenom konju, Novi lingvistički ogledi*, Београд: XX век (180–187)].
- Клајн, Иван (1997⁴), *Рећник јеziчких недомиса*, Четврто, прерађено и допуњено издање, Београд: Nolit.
- Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III, Нови Сад: Матица српска, Загреб: Матица хрватска, 1967–1969; IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.
- Танасић, Срето (1998), Један тип бесубјекатске реченице у српском језику, *Јужнословенски филолог* (Београд), LIV: 87–94.

Summary

Ivana Antonić

SYNTAX AND SEMANTICS OF THE DATIVE CASE

In this paper, the author presents the survey of syntactic-semantic, and, in relevant instances, also pragmatic-semantic characteristics of the dative case in the contemporary standard Serbian language. On the one hand, the existing, extensive descriptions of syntactic-semantic behavior of the dative case in large grammar books (cf. Даничић 1858; Стевановић 1979³) — taking into account the time when they were written — by their methodological approach and manner of presentation belong to the history of grammatical description; and, by the corpus they described, they belong to the history of the standard Serbian language. On the other hand, unlike other cases in the Serbian language, the dative case has not been monographically described so far, but it has been extensively discussed only in the confrontative research of the Russian and the Serbian language (cf. Милинковић 1988). Taking into account all these facts, this paper is the author's attempt to point out to the well known characteristics of the dative case, along with some new details, presented in a different manner than before, but systematically, comprehensively, clearly and, at the same time, without the extensive description of details irrelevant for the whole system. The author distinguishes eleven basic types of the dative case in the contemporary standard Serbian language. These are: the subject dative, the predicative dative, the object directive dative (that is the dative as the indirect object [the second object] and the explicative dative as the complement and, at the same time, as a broadly understood, object-goal [and the single object at the same time]), the possessive dative, the spatial directive dative, the instrumental dative, the causative dative, the criterion dative, the concessive dative, the ethic dative, and the dative in the speech acts of oaths and praises.

Key words: Linguistics. The Serbian Language. Standard. Syntax. Semantics. Pragmatics. Syntactic Semantics. Pragmatic Semantics. Cases. The Dative Case.

ДАНКО ШИПКА
(Феникс, САД)

ЛЕКСИЧКА ДИНАМИКА ДЕВЕДЕСЕТИХ: БРОЈКЕ И СЛОВА

Аутор осветљава динамику развоја српскохрватске лексике у деведесетим годинама прошлог века с дужним освртима на околности које су одређивале темпо те динамике и устројавале њене развојне резултате.

Кључне речи: лексика, српскохрватске лексичке промене, лексички систем, лексичка норма, лексичка динамика

1. Увод

Подаци о српскохрватској лексичкој динамици биће представљени на основу грађе двојезичног Српскохрватско-енглеског речника нових речи. Овде ћу изнети само податке о основним трендовима а детаљан опис промена биће објављен у опсежној уводној студији у поменутом речнику. Подаци које ћу представити унеколико су допуна озбиљним и значајним студијама из области неологије с половине деведесетих година прошлог века, какве су Клајн (1996) и Оташевић (1998). Како се ради о лингвистичком прилогу, остављам по страни политичко-новинарска распредања о томе да ли су три српскохрватска стандарда засебни језици или нису.

Под лексичком динамиком подразумевам категорије наведене у Табели 1

лексичка промена			
унутрашња		спољна	
семантичка	употребна	интлузивна	прегрупирајућа

Табела 1: Типови лексичких промена

Унутрашње лексичке промене мењају постојеће лексеме али не мењају њихов број у лексикону. Спољне пак мењају број лексема у лексикону.

Унутрашња промена може бити семантичка — у типичном случају постајање новог значења, како је, рецимо у примеру *миш* 'средство за управљање рачунарским курсором' или употребна промена, рецимо у употребним карактеристикама лексеме (какве су конотације, контекстуалне и котекстуалне рестрикције и сл.), како имамо у примеру *лакко* — раније разговорно данас стандардно босанскомуслимански.

Спољне лексичке промене тичу се или усвајања нове лексеме или њеног значења, у типичном случају путем лексичког посуђивања (рецимо *алгол*, *форџан*, *модула* — називи програмских језика из енглеског) или различитих прегрупирања, различите организације већ постојећег лексичког материјала, путем правила творбе, како је у примеру *рачунар* (од постојећег *рачунајти* и *-ар*) или модификације фонетске компоненте лексичког знака, како је у примеру *воздра* (слоговном пермутацијом постојећег *здраво*).

У представљеном моделу лексеме не напуштају лексички систем. Једном лексикализована лексема остаје у систему а дешавају се унутрашње употребне промене, тако да лексема која је била неутрална постане застарела или необична (застаревање) или обрнуто (оживљавање).

Поменути речник (Šipka, 2002), замишљен је као допуна двама најцењенијим српскохрватско-енглеским речницима — Бенсоновом (1991) и Дрвделићевом (1989) чија је грађа последњи пут ажурирана негде крајем осамдесетих. Речник је намењен енглеским говорницима којима треба да помогне у разумевању новјих текстова на три српскохрватска стандарда — српском, хрватском и босанскомуслиманском. Речник је део ширег српскохрватског пројекта у Language Research Center фирме McNeil Technologies (<http://www.dunwoodypress.com>), унутар којег је већ објављен колоквијални речник (Šipka, 2000). У објављеном облику речник је имао десет пута мање одредница него у грађи, јер су избачене све оне одреднице које енглески изворни говорник који зна српскохрватски може схватити (на пример, посуђенице из енглеског, предвидиве творенице итд.).

Грађа речника скупљена је корпусно и компилацијски. Темељни корпуси обухватили су следеће новине у електронском облику: београдску Политику (www.politika.org.yu, 3,8 милиона јединица текућег текста из друге половине 1999. године), загребачки Вјесник (www.vjesnik.hr, 1,8 милиона јединица текућег текста из друге половине 1999. године), сарајевски БХ Дани (www.bhdani.com, 1,6 милиона јединица текућег текста, из 1998 и 1999 године), загребачке Народне новине (www.nn.hr, 600 јединица текућег текста, из периода 1992–1999). Уз то је кориштено и неколико мањих корпуса, између осталих и часопис „Хрватски војник“. Компилацијски део грађе ску-

пљан је како из два постојећа речника нових речи из десетдесетих година (Клајн 1992, Brozović-Rončević 1996), различитих студија и чланака о језику из деведесетих, а колега Оташевић био је тако љубазан да уступи своју листу од преко десет хиљада речи које је забележио у различитим изворима.

Сакупљене речи филтриране су у односу на поменуте речнике Бенсона и Дрвделића и у базу података унесене су само оне лексеме које имају различит облик и/или значење од оних које су забележене код поменутих аутора. Оваквим поступком сакупљено је 44879 одредница базе података. Сам речник, када се појави у штампаном облику у првој половини 2002 године, имаће двоструко мање одредница јер у њега неће бити уврштене одреднице које енглески говорници могу да разумеју без помоћи речника (рецимо ако се ради о варијанти или предвидивој изведеници већ забележене речи, ако је и облик и значење исти као у енглеском, итд.).

Подаци које ћемо представити засновани су на поменутој бази података од око 45 хиљада одредница. Они не представљају слику у огледалу лексичког динамизма, него пре њихов индикатор јер је база података зависна и од лексикографске политике поменутог пројекта и од тога шта је забележено код Бенсона и Дрвделића. Исто тако, у овом лексикографском пројекту није бележена етимологија, па нећу говорити о утицају страних језика јер ти подаци нису доступни.

2. Генератори промена

Динамизам лексичког система последица је процеса у заједници унутар које тај лексички систем функционише. Процесе који изазивају лексички динамизам можемо назвати генераторима лексичког динамизма, а у деведесетим могу се издвојити следећи генератори:

- а. научно-техничке промене,
- б. друштвено-економске промене,
- в. рат и национализам,
- г. промене у стилу живота,
- д. оживљавање религије
- ђ. нове идеологије, уметнички и медијски правци
- е. когнитивни и лудички импулси,

Научно-техничке промене у деведесетим односе се првенствено на информатизацију. Деведесете су период интензивних промена у области компјутерских наука. Друга област интензивних промена је-

су медицинске науке. Деведесетих година забележен је знатан напредак поготово у области генетског инжењеринга.

Друштвено-економске промене деведесетих година тичу се првенствено пада комунистичког система и преласка на систем слободних избора и тржишне економије. Не можемо ту заборавити ни велики емиграцијски талас градског становништва и повезану с тим рурализацију градских средина.

Деведесете су такође период рата и национализма, те, у њиховом резултату, настајање нових држава и померање становништва на српскохрватској језичкој територији.

Деведесете су и време промена у стилу живота, почевши од глобализације и повећаног интереса за екологију, преко еманципације жена до владајуће моде.

У деведесетим можемо приметити повшан интерес за религију, враћање религијских садржаја у медије, школе и сл.

Деведесете су и време постмодернизма, различитих уметничких, филмских, популарномузичких праваца, нових медијских форми и сл.

Коначно, са свим претходним променама повезана је и потреба корисника језика да изразе комплексне појмове те да се у језику играју, што можемо назвати когнитивним и лудичким импулсом.

Ови генератори промена овде су издвојени као веберовски идеални типови — у стварности они делују у садејству, а уз њих делује и низ других мање предвидивих фактора.

Уопште, кад се говори о лексичким и другим променама, лингвисти често падају у замку детерминизма, рационализма, изолационизма и популизма. Другим речима промене се схватају као предвидиве, као нешто што се одвија по одређеним правилима, за сваку промену издваја се само један узрочник, а у свему се улога приписује маси говорника не узимајући у обзир динамизам елита и маса. Као пример да све није баш тако може да послужи каријера речи *гласноговорник* 'представник за јавност неке организације или фирме', коју у деведесетим бележимо у сва три српскохрватска стандарда (српском, хрватском и босанскомуслиманском). Ово творбено чудовиште појавило се прво у хрватском стандарду изазвано, биће, национализмом и жељом да се властити језички израз учини различитим од друга два, а као калк немачког (sic!) *Lautsprecher* 'звучник' (немачки назив за представника за јавност је *Sprecher*) али се онда реч проширила — како и зашто, не можемо утврдити. Нити је промена била предвидива, нити се одвијала по неким рационалним правилима, нити се да издво-

јити један генератор ове промене, нити су масе говорника у томе имале неку улогу — промене су шириле групе политичара и новинара.

Стога, све ово о чему говоримо треба схватити као један од показатеља стања и бити свестан тзв. 'ефекта лептира', свих оних фактора које нисмо у стању да предвидимо и/или објаснимо. Исто тако, многе промене о којима је реч нису нове ни својствене само деведесетим него су наставак процеса који су почели у осамдесетим и раније.

3. Општи преглед промена и статистика

Постоји широко распрострањена лаичка перцепција српскохрватских лексичких промена у деведесетим која се своди на примећивање увођење нових лексичких јединица код Хрвата и Муслимана.

Мада је ова појава уистину део лексичког динамизма у деведесетим, она је у лексичком систему у великој мери ограничена, а сам динамизам знатно сложенији.

Лексички састав помињане базе података за мој речник нових речи по областима изгледа овако:

<i>обласи</i>	<i>примери</i>	<i>број</i>	<i>процент</i>
рачунарство	<i>бејзик, Ц, извршни програм, кобол, сервер</i>	7218	16.08%
политика	<i>абдишевац, дейосовац, есеесовски, хаћеовићина</i>	3367	7.50%
стил живота	<i>ајлајнер, алко-викенд, њорно-звезда, рејв, њрендаш</i>	1889	4.21%
војска медији	<i>АРБиХ, бијница, мирочувар, мојорола БХТ, блиц-ишћање, брифинг, нискоширажан</i>	1467 1243	3.27% 2.77%
економија	<i>дилер, д.о.о., госидарственик, њелебанкинг</i>	1140	2.54%
медицина	<i>анорексија, булимија, ЦД-уређај, њосиштрауматски</i>	984	2.19%
нерачунарске технике	<i>акрилик, аушоблокајор, хомологација, видеоњелефон</i>	926	2.06%
религија	<i>акшам намаз, богоодсиушшшво, сајтанисшчки</i>	792	1.76%
музика	<i>афро-ударале, блуз-певац, рокерица, соло-албум</i>	705	1.57%

спорт	<i>аикидока, АТП турнир, крајџонке, суйер Г</i>	691	1.54%
право	<i>аболиција, безаконосит, безвизни, ѝривајнојравни</i>	499	1.11%
екологија	<i>био-разградив, еко-држава, гринѝсовац</i>	215	0.48%
психологија	<i>ајерцејциони, дейсихлогизирајѝи, исфрусѝрирајѝи</i>	167	0.37%
уметност	<i>ајсѝтракѝивац, неоавангарда, шагаловски, видеоарѝи</i>	160	0.36%
ваздухопловство	<i>авио-лејѝ, чарѝер-флојѝа, ербас, флајѝ-дирекѝор</i>	140	0.31%
наркотици	<i>аѝид, бејѝамејѝазон, крек-кокаин, наркомафијаѝи</i>	124	0.28%
филозофија	<i>алѝисеровац, ауѝоемѝиријски, биѝословѝе, ничеански</i>	108	0.24%
грађевина и архитектура	<i>градаградња, корбизјеовац, медијајанац</i>	81	0.18%
лингвистика	<i>бошњакизам, еуројанѝо, ѝсихолингвистѝикиња</i>	81	0.18%
идеологија	<i>идеологема, идеолошки бацкгрунд, креационизам</i>	80	0.18%
биологија	<i>авокадо, бриселски куйус, јојоба</i>	21	0.05%
<i>укујно раслојено</i>		22098	49.24%
<i>укујно нераслојено</i>		22781	51%
<i>укујан број одредница</i>		44879	100.24%

Табела 2: Области нових речи

Из овог прегледа види се деловање раније поменутих генератора промена. Ваља напоменути да је удео рачунарске терминологије у овој бази података нешто већи него у општем језику зато што је овој терминологији, имајући у виду потребе потенцијалних корисника речника, посвећена посебна пажња. Исто тако, услед демократизације рачунарства у последњим годинама, тешко је рећи шта је ту општејезичко а шта термилошко.

У истој бази података налазимо овакву дистрибуцију регионално-етничких група

<i>група</i>	<i>примери</i>	<i>број</i>	<i>процент</i>
српскоеавски	<i>међусуседски, мега-усџех, њрошџеривач, свџјскосџи</i>	1880	4.19%
хрватски	<i>бојишница, божичница, урадак, зуболијечник</i>	632	1.41%
босанскомуслимански	<i>лахко, мехко, њосламитџи, садака, шехид</i>	243	0.54%
радикално хрватски	<i>даџковни обрадник, муњковни, објасниџба, редник</i>	203	0.45%
радикално муслимански	<i>декика, греб, худовица, крхаџи, зијехаџи</i>	68	0.15%
српски	<i>инсџалисаџи, надуван, џараклис, џасуљасџи</i>	61	0.14%
радикално српски	<i>ђенерал, сохран, џоржесџивен, вазносџиџи</i>	20	0.04%
<i>укупно раслојено</i>		3107	6.92%
<i>укупно нераслојено</i>		41772	93.08%
<i>укупан број одредница</i>		44879	100.00%

Табела 3: Регионално-етничка дистрибуција нових речи

Треба напоменути да се овде ради о лексемама које у лексичком систему имају такве особине на основу којих се могу идентификовати да припадају искључиво једном региону односно етничкој групи. Под радикално босанскомуслиманским, хрватским и српским подразумевамо такве лексичке јединице које су предложене али нису прихваћене у централним медијима и употреба им је сведена само на поједине особе или маргиналне медије. Пример таквих лексема су рецимо новохрватски називи: *муњковни* ‘електрични’, *гушиџба* ‘гушње’ и сл., које можемо срести једино код појединих особа и у медијима какав је часопис „Независна Држава Хрватска“ (www.hop.hr).

Из ових података јасно се види да популарна представа о неким радикалним променама лексичке масе не налази потврду у стварности. Тек мање од седам посто лексичке масе раслојено је територијално-етнички. То, опет, указује на занимљиву појаву на релацији између текстуалне и системске с једне, те субјективне и објективне фреквенције с друге стране.

Наиме, чињеница да су се у јавном дискурсу појавиле одређене нове речи које су приметне (на пример, у хрватском стандарду: *њрорачун* раније *буџџи*, *госњодарсџиво* раније *њривџеда* и сл.) појачава

њихову субјективну фреквенцију (управо, говорницима се чини да су ове речи знатно чешће у текстовима него што то заиста јесу). Ова субјективна текстуална фреквенција преноси се и на субјективну системску фреквенцију, па говорници имају осећај да се лексикон битно променио, што, како видимо, не налази потврду у објективној фреквенцији ових лексичких јединица у систему.

Квалитативна анализа грађе и претходно изнесене статистике указује на следеће процесе у његовом обликовању:

- а. продирање нових лексема и сублексемских елемената, те оживљавање претходно застарелих,
- б. продирање нових значења, те ширење и сужавање постојећих,
- в. промена конотације, фреквенцијских и употребних карактеристика лексема,
- г. слабљење лексичке норме,
- д. промене ортографских принципа, граматичких и творбених структура као резултат лексичких промена

Продирање нових лексема углавном је резултат раније поменутих генератора у областима наведеним у табелама 2 и 3. Треба још поменути примере утицаја когнитивног импулса (рецимо забележено је 2898 апстрактних именица на *-осић*, што јасно говори о когнитивној потреби изрицања апстрактних појмова) те лудичког импулса (на пример нове речи типа: *мојстивен*, *најештоледен*, *невечје*, *нигденедосијајући*). Занимљиво је и то да друштвено политичке промене не генеришу само нове речи релевантне за текућа збивања (рецимо сва сила речи од корена *Срб(ин)*: *југосрпска влада*, *југосрпски*, *комунистичосрпски*, *џансрпски*, *џарасрпшићина*, *џросрпски*, *џројусрпство*, *српска екавица*, *српскобосански*, *српскохегемонистички*, *српшићина*, *великосрпска агресија*, *црвени србокомунизам*, *иносрбијанац*, *одсрбљен*, *осрбљен*, *џросрбљен*, *расрбљавање*, *расрбљен*, *расрбљеност*, *расрбљивање*, *србизација*, *србизован*, *србобољшевички*, *србобољшевик*, *србоценџирчан*, *србоценџир*, *србочејнички*, *србофилство*, *србофобан*, *србофобичан*, *србофобичност*, *србофобија*, *србофойски*, *србокаџолик*, *србокомунистички*, *србољубац*, *србољубље*, *србољуйство*, *србомирилац*, *србомрзац*, *србомрзачки*, *србомрзећи*, *србомрзићи*, *србомрзија*, *србомрзићел*, *србомржња*, *србоскоројевић*, *србоубица*, *србоубиство*, *србоуниџарист*, *србозаљубљен*, *србождеран*, *србождерски*, *србски*) него и речи којима се говори о прошлости. Тако, док су за време комунизма били обичне само речи: *Тишо*, *Тишов*, *џишовски* и *џишовка*, након пада комунизма налазимо целу масу речи изведених од презимена или надимка бившег југословенског председника: *брозан*, *брозинац*, *брозист*, *брозиста*,

брозизам, брозидан, брозалик, брозоносџалгичар, брозотиранида, брзовац, брозовчић, брозовлук, брозовски, брозовиџина, околотиџићевац, џосџбронзи, џосџбронзовски, џиџић, џиџински, џиџофилисџичар, џиџоидан, џиџоисџи, џиџоисџа, џиџоисџички, џиџоизација, џиџоизам, џиџоизиран, џиџоизован, џиџолеску, џиџолог, џиџомаџички, џиџославија, џиџовац.

Значењске промене постојећих речи прате тенденције које можемо приметити у постајању нових речи. Промене се тичу истих области, рецимо политике: *голуб* раније ‘животиња’, ново значење ‘умерен политичар’, рачунарства, нпр. *месџо*, које је уз постојеће мноштво значења добија и значење ‘URL, место у Интернету’, безбедности, нпр. *џанџир*, раније ‘оклоп’ сада и ‘непробојни прслук’, медицине -*џласџичар* раније ‘скулптор или мајстор за пластичне масе’ сада ‘хирург у области пластичне хирургије’ и сл. Занимљиво је да промене генерисане национализмом бришу семантичке разлике. Тако је постојећа дистинкција *шљем* ‘заштита за главу без заштите за лице’ према *каџига* ‘заштита за главу са заштитом за лице’ у хрватској варијанти избрисана тиме што је *каџига* добила и додатно значење ‘шљем’.

Кад су у питању промене употребних карактеристика речи, онда је ту динамика најизразитија била у босанскомуслиманској варијанти. Не само да су у стандард ушле многе раније супстандардне речи (*амиџа, даџа, џоселамиџи*), које су тако промениле употребне карактеристике, него је тај процес приметан и у преузимању раније искључиво хрватских речи. Тако раније хрватски називи месеци (*сијечањ, вељача...*) сада имају додатну регионално-етничку вредност ‘босанскомуслимански’.

Посебна је прича слабљење лексичке норме. Слабљење лексичке норме огледа се у затирању границе између стандарда и супстандарда. Више је узрочника ове појаве. Национализам, као такав, тежи да хомогенизује сопствену етничку групу и учини је што различитијом од других (што добро илуструју наведени примери из босанскомуслиманског стандарда, где се овим променама брише разлика између образованих и необразованих чланова етничке групе). С друге стране, брисању разлика између стандарда и супстандарда допринео је псовачко-пљувачки дискурс последњег рата (довољно се подсетити употребе речи *чеџник, усџаша, муџахеџин* и њихових изведеница) и нешто што бисмо могли окарактерисати називом ‘експресизација’, појаву да раније озбиљне новине примају тон, стил и лексички репертоар булеварске штампе. Надаље постоји глобални процес попуштања друштвених норми, поготово продирања супстандарда у енглески стандардни дискурс преко популарне музике, филмова и сл., што се

онда у општој мекдоналдизацији преноси и на наш језик. Коначно, разграђивање лексичке нормe повезано је и с пореклом новина и новинара. Тако су, на пример, сарајевске седмичне новине „БХ Дани“ изворно комунистички омладински лист „Наши дани“. Како је за омладинске листове карактеристична лабавија граница између супстандарда и стандарда, онда се та уређивачка политика задржала и када се лист преобразио у опште седмичне новине. Тако онда у стандарднојезичким медијима налазимо примере као што су *одморити* (уместо *одморити се*), *оладићи*, *заојраве*, *зайикайти* и сл. Налазимо чак и супстандардне суфиксе, што говори о ширем системском значају слабљења лексичке нормe, рецимо увредљиви суфикс за женску особу: *-уша* (*билдеруша*, *бринетуша*, *цмиздруша*, *дивљакуша*, *милиционеруша*, *официруша*, *оговаруша*, *једеруша*, *јерверзуша*, *јокваренуша*, *јрикачуша*) или универбизацијски суфикс *-ик* (*безбедњак*, *безжичњак*, *дословњак*, *духовњак*, *естрадњак*, *груињак*, *хладњак*, *худњак*, *јушарњак*, *кожњак*, *културњак*, *лажњак*, *лейтирњак*, *личњак*, *луксузњак*, *машиновњак*, *мировњак*, *надобудњак*, *народњак*, *насловњак*, *обичњак*, *обрезњак*, *оклојњак*, *околњак*, *ојрезњак*, *ојкачењак*, *јерверзњак*, *јохотњак*, *јоловњак*, *јолујисмењак*, *јорњак*, *јословњак*, *јозоришњак*, *јромицбењак*, *расјлодњак*, *самотњак*, *скујњак*, *слободњак*, *словњак*, *службењак*, *стајњак*, *студењак*, *стикуовњак*, *стварносњак*, *свјетилњак*, *шрбушњак*, *усмерењак*, *усмјерењак*, *виђењак*, *забавњак*, *загробњак*) итд.

Лексичке промене деведесетих година имају далекосежне системске последице, како у творбеним, тако и граматичким структурама. Упоште узев, творба постаје знатно гипкија а број афиксоида знатно је повећан. О гипкости творбе сведоче не само раније навођени примери, типа *радодигниногешаљка*, који имају ограничену фреквенцију, него и то да расте број изведеница од имена (типа: *борхесовско-јавићевски*), да расте и број сложених именица типа: *јланер-истјраживач* и сл. Честе су комбинације с бројем; налазимо готово три стотине сложеница с бројем као једним афиксоидом, типа: *[број]лигаш*, нпр. *јпрећелигаш*, *[број]канални*, нпр. *двадесетичетвороканални* и сл. Високу системску фреквенцију имају префиксоиди типа: *еуро-* (нпр. *еурочек*, 85 примера), *ју-* (нпр. *ју-армија*, 123 примера, среће се и у варијанти *уи-*), *нацио-* (нпр. *нациоцентјричан*, 81 пример), *јолий-* (нпр. *јолийокрајшија*, 82 примера), шири се суфикс *-ер* (нпр. *сурфер*, 433 примера) и сл. Шире се такође сви суфикси који означавају жену која обавља неку професију, има звање итд. (730 именица с таквим суфиксима), на пример женски психолог јавља се са следећим суфиксима: *јсихологица*, *јсихологиња*, *јсихологистјица*, *јсихолошки-*

ња. Речи посуђене из енглеског језика добијају домаће суфиксе који показују њихово одомаћење. Тако настају именице типа *бизнисменка*, *конгресменка* или *шоуменка* (дакле посуђује се назив за мушку професију, а женска се твори домаћим суфиксом). Велики је број сложенца и сложених лексема са називима боја. Тако за *йлав* налазимо: *анйтрацијнойлав*, *азурнойлав*, *црвена-зелена-йлава*, *хладнойлав*, *једнакойлав*, *ланенойлав*, *мадоннойлав*, *металнойлав*, *мућнойлав*, *небескойлав*, *ојлавъен*, *йасйетнойлав*, *йлајинасйойлав*, *йлава йправа*, *йлавац*, *йлаве*, *йлаве блузе*, *йлаве кациге*, *йлавейнољубичасй*, *йлави шлемови*, *йлави шљемови*, *йлавичасйоцрн*, *йлавичасйосивкасй*, *йлавкасйобоо*, *йлавкасйоцрн*, *йлавкасйойурйуран*, *йлавкасйозелен*, *йлаво*, *йлавойругасй*, *йлавосивкасй*, *йлавовање*, *йлавозелен*, *йлавозуб*, *йлавушински*, *йолуйлав*, *йолуйлавуша*, *йругасйойлав*, *риђејлав*, *смеђејлав*, *суйерйлав*, *йамнойлав*, *йамнойлавичасй*, *угашенойлав*, *воденойлав*, *зеленкасйойлав*, *зеленойлав*, *злайсйойлав*, *жујойлав*.

Кад је граматика у питању, препознатљива су ова три процеса:

- а. знатан пораст индеклинабилних елемената у функцији придева,
- б. партиципизација,
- в. аспективизација двовидских позајмљеница

Индеклинабилни елементи изразити су посебно у лексички области информатике, на *йример А-D йрејварач*, *LPT йорй*, *RAM драјв*, итд. Али, не ради се само о тој области. У многим случајевима префиксоиди се осамостаљују и функционишу као самостални модификаторски елементи, рецимо: *еуро йржйишйе*, *југо йредсједник*, *Б лига* и сл. Коначно, у босанскомулиманском стандарду јавља се одређен број таквих елемената, углавном непромењивих придева на *-ли*: *хаирли*, *срмали* и сл. Ово указује на потребу да се овим елементима у граматикама да видније место.

Корпус такође обилује партиципима типа: *мислећи* (нпр. у *мислећа особа*), *десйабилизирајући* (нпр. *десйабилизирајући йрекид йреговора*) и сл. те партиципским придевима изведеним од глаголских синтагми типа *брзомейасйазирајући*, *далекоциљајући* итд. У корпусу је забележено 545 засебних партиципа и партиципских придева. Њихов број указује на потребу да се у граматике увведе категорија партиципа и партиципског придева уместо да се подводе под постојећу категорију придева, што не одсликава њихову, уистину постојећу, везу с глаголима.

Кад је граматика у питању, ваља поменути и одступања од правила да се новије глаголске посуђенице (рецимо: *реаговати*, *финансирајти*) примају као двовидске. У корпусу је забележено преко педесет

сет примера типа: *исцрограмирајџи*, *исфинансирајџи*, *одреаговајџи*, итд., дакле стварања аспекатских парова, који показују да се ти глаголи уклапају у двоаспекатски систем.

Примећују се, на крају, и промене ортографских конвенција. Наиме, у бази података бележимо око две хиљаде речи које се читају друкчије него што се пишу. Ту, с једне стране, спадају бројне скраћенице, типа: *АТР* (чита се или а-те-пе или еј-ти-пи), *FTP* (чита се или еф-те-пе или еф-ти-пи), *SQL* (ес-кју-ел) али и мноштво страних речи које се у текстовима појављују у изворној графичкој форми, рецимо: *адвертизинг*, *Еуропац*, али и речи створене на домаћем терену уз кориштење страних графичких знакова, рецимо: *уи-посталгија*, *Сробех* (хрватски берзански индекс) и сл. С тим у вези, добро би било поразмислити о томе да се у приручнике унесе (као што то раде, рецимо, Чеси) податак да се у српскохрватској латиници у неким страним речима (додуше у облику ограниченијем него и у рецимо чешком језику) појављују и знакови *q*, *w*, *x*, те у.

4. Закључак

На крају се може рећи да су лексичке промене деведесетих година прошлог века биле широког распона, комплексне, те да су оставиле траг и у творбеном и у граматичком систему.

ЛИТЕРАТУРА

- Benson, Morton 1991 *Srpskohrvatsko-english dictionary*, Prosveta, Beograd (више других издања).
- Brozović-Rončević, Dunja et al. 1996 *Rječnik novih riječi*, Minerva, Zagreb.
- Drvodelić, Milan 1989 *Hrvatsko ili srpsko — english dictionary*, Školska knjiga, Zagreb (више других издања).
- Клајн, Иван 1996 „Лексика“ у: М. Радовановић *Српски језик на крају века*, Институт за српски језик САНУ.
- Клајн, Иван 1992 *Речник нових речи*, Матица српска, Нови Сад.
- Оташевић, Ђорђе 1998 *Нове речи и значења у стандардном српском језику. Лингвистички аспекти*, докторска дисертација, Београдски универзитет.
- Šipka, Danko 2000 *SerboCroatian-English Colloquial Dictionary, An Exercise in Cross-cultural Cognitive Linguistics*, Dunwoody Press, Springfield.
- Šipka, Danko 2002 *A Dictionary of New Serbian, Croatian, and Bosnian Words*, Dunwoody Press, Springfield.

Summary

Danko Šipka

LEXICAL DYNAMICS OF THE 1990: NUMBERS AND LETTERS

The author presents the data concerning the Serbo-Croatian lexical dynamics of the 1990s. He notes that the changes in this period were fundamental far-reaching. They left a visible trace not only in the lexicon, but also in the grammatical system of the language. It is interesting to note that, despite the popular perception, the new ethnically marked lexical items were characterized by only moderate frequency.

СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ
(Београд)

СРПСКИ НАРОДНИ ГОВОРИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У СВЕТЛУ МЕЋУЈЕЗИЧКЕ И МЕЋУДИЈАЛЕКАТСКЕ ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ*

Аутор говори о утицају суседних језика и српских дијалеката на генезу српске дијалекатске слике Косова и Метохије. У фонетици и морфологији српских идиома назначеног подручја јасно су уочљиве турске, албанске и македонске језичке особине. Првенствено у говорима косовско-ресавског типа на тлу Покрајине препознају се наноси из суседних динарских области, углавном са подручја зетско-сјеничког дијалекта.

Кључне речи и изрази: међујезичка интерференција, међудијалекатска интерференција, призренско-јужноморавски дијалекат, косовско-ресавски дијалекат, зетско-сјенички дијалекат, турски језик, албански језик, македонски језик, вокализам, консонантизам, морфолошки систем.

1. Косово и Метохија колевка су двају дијалекатских типова (косовско-ресавског и призренско-јужноморавског) који ће одатле бити миграцијама разнети далеко на север и североисток. Зна се, опет, да је данашња слика штокавских говора резултат деловања двеју развојних тенденција. Главнина је до данашњег стања стигла углавном својим, аутохтоним развојним путем, док су на периферији лако препознатљиви утицаји суседних, пре свега несловенских језика и дијалеката. „Међу области са најпрозирнијим траговима језичке интерференције свакако се убраја српско-арбанаско пограничје, и то како на србијанској тако и на црногорској страни“ (Реметић 1997: 155). Можда несловенски језици нису нигде оставили тако дубоке трагове као на подручју Метохије (па и Косова). Школски пример тога типа представља српски при-

* Реферат прочитан на научном скупу „Српски језик у контексту актуелне језичке политике на Косову и Метохији“, одржаном 15. и 16. новембра 2002. године у Косовској Митровици, настао је у оквиру рада на пројекту 1599 „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“, који се реализује уз помоћ Министарства за науку и технологију Републике Србије.

зренски говор, типични представник (и жариште, расадник) метохијског типа призренско-јужноморавског дијалекта. Тако широк и дубок, практично свеобухватан домашај уплитања несловенских језика у генезу овдашњих идиома и није тешко објашњавати. Ове области су прве потпале под Турке, који су се понегде задржали до наших дана. До друге деценије XX века турски је на простору Покрајине био званични, што ће рећи и престижни језик. Та престижност ће у неким срединама (каква је, на пример, призренска) надживети време званичне османлијске владавине. Ствари нису тако једноставне када је реч о арбанаској демографској компоненти на овом делу Балкана, али је ипак јасно да ће до значајнијег шиптарског насељавања града Призрена и његове околине доћи, по свему судећи, тек у XVII веку, у времену појачаног исламизирања Балкана. Добро је познато и то да је крајем XVIII столећа у некадашњу српску царску престоницу досељено 140 цинцарских породица из Јањине (Епир). И тако је град подно Шаре, као и неке друге метохијске и косовске вароши, вековима мултинационална и мултилингвална средина. Врста привредне делатности градског живља (занати и трговина — дакле, услуга) подразумевала је познавање језика суграђана и приградског живља без обзира на њихову језичку, националну и верску припадност. Без билингвизма, а у неким случајевима и полилингвизма, незамислив је опстанак на овим просторима. Када је реч о међусобном утицају српског и албанског језика, не смеју се губити из вида ни контакти двају народа у периодима у којима арбанаска популација није представљала значајнији фактор на највећем делу данашње Покрајине. У сваком случају, вишевековни суживот више народа на једном простору оставља трагове у свим сегментима људског живота, људске делатности. Испитивач призренског турског говора, примера ради, управо говори о крупним сведочанствима „многостраног узајамног утицаја, што се можда најрељефније одразило у њиховим говори-ма“ (Суреја 1987:14).

2. Од несловенских језика, на српски дијалекатски мозаик Метохије и Косова највише су, разуме се, утицали турски и албански. Најдубља и најшира засецања у језичко ткиво нашега народа примећена су, наравно, у градским говорима. Најдаље се у том смислу отишло у Призрену.

Лексика је подручје најотвореније за међујезичке утицаје, али то поље остаје изван оквира овога кратког прилога. Расположиво време и простор биће попуњени првенствено опсервацијама у вези са фонолошким и морфолошким сегментима дијалекатске структуре.

Најдалекосежније су последице уплитања турског и албанског језика у фонолошки систем покрајинских Срба. Оне су евидентне у

инвентару, а донекле и у дистрибуцији фонолошких јединица. Непосредним турским и(ли) албанским утицајем објашњава се:

а) присуство вокала /y/ у посуђеницама типа *бјљук*, *дјшек*, *мјфл'јс*, *ћјше* у многим говорима (Призрен, Ораховац, Вучитрн, Пећ; о томе уп. Ивић 1991:61 и тамо нав. лит.; Реметић 1996:366–367; Реметић 1997:157).

б) декомпоновање вокалног /r/, место којег нпр. у српском призренском говору имамо секвенцу ^чр (*б^чрго*, *лак^чрдија*; уп. Ивић 1991:69; Реметић 1997:375–376);

в) чување фонеме /f/. По правилу је само: *ферман*, *фес*, *нафака* итд. у говорима градова косовско-метохијске области као и у Срепачкој жупи код Призрена (Ивић 1991:86). Без снажне подршке несловенских идиома тешко се може објаснити чување сугласника /x/ у говору Срба града Пећи (по материјалу П. Ивића), „на тачки где су се укрестили најснажнији албански и турски утицаји“ (Ивић 1991:99);

г) изједначавање /љ/ у свим позицијама и /л/ испред вокала предњег реда у корист /л'/ и отврдњавање /л/ испред вокала задњег реда и на крају слога у целој Метохији и деловима Косова. Тако је на целом арбанаском пограничју од Мрковића, Зете, Куча, Братоножића до Покрајине (у српском призренском говору: *кош'ул'а*, *л'ија*, *Л'ил'ана* итд., *благодарија*, *јољудеја* итд.; о овоме в. Реметић 1996, 411–414 и тамо нав. лит.);

д) поремећен однос африката /ч/ и /џ/ и /ћ/ и /ђ/. Они се свде на један ред:

— негде у корист /ћ/ и /ђ/, како је нпр. у Ораховцу: *кућа*, *маћка*; *зућа*, *ћада*; (Ивић и Реметић 1981:584). Тако је и у Пећи и Ђаковици (Ивић 1991:83; Стевановић 1950:71–72);

— негде у корист /ч'/ и /џ'/, као што је у српском призренском говору (*мач'ка*, *аџ'ија*, *нова куч'а*, *џ'убре*; Реметић 1996:407–411);

ђ) обезвучавање финалних сугласника, при чему је појава:

— завршена и имамо чисте безвучне консонанте (у српском призренском говору, на пример, најчешће је: *стигнаше на брэк*; на *снэк*; *дошл'е од Бејаграј*; за *бел обрас*; *сас остар нощ*);

— стигла до „пола пута“, те имамо полузвучне финалне опструенте, као у Ораховцу (*зид*, *нож*, *праг* и сл.; Ивић и Реметић 1981:581) и, ређе, у Призрену: *жи-ти-Бог*, *сбраја се народ* и сл.; Реметић 1996:444);

е) нарушавање односа сонаната /н/ и /њ/. Процес је, по свему судећи, најдаље отишао у српском призренском говору (СПГ), где се на месту /њ/, у зависности од положаја у речи, уз чување и старијег ста-

ња, чују /н/, /н'/, /јн/, /јњ/, /јн'/ — све уз прилично искристалисана дистрибуциона ограничења:

от *нега*, *фенер*, *горни камен*;

у *бајну*, за *којна*, *не* га *пије којнак*, *купуваја* ги *којнаце*, *шејајне*, *пошћувајне* *било*;

сас *којњи*, *теј корејње*;

у *бајн'у*, *младожејн'а*;

да га *видим нега*, *брига* му је *нему*, на *огн'исте*;

нега, *жењеш*.

У СПГ срећемо, додуше ретко, и делимично умекшавање /н/, а изузетно и његово изједначавање са /њ/: ако *нема* — *нема*, *не*-знам и сл. (Реметић 1996:414–419 и тамо нав. лит.).

У вези са нарушавањем односа /њ/ и /н/ у СПГ нису спорне две појединости:

а) непревзелост процеса,

б) порекло појаве.

За отврђавање /њ/ одговорност сноси вишевековни суживот са Турцима, који не познају овај глас. Отврђавање и декомпоновање овога сонанта срећемо и на ширем македонском простору, а изједначавање /н/ и /њ/ у мостарском говору такође је тумачено оријенталним утицајем (Ивић 1991:103 и тамо нав. лит.).

ж) Језичка интерференција, по свему судећи, стоји иза „помало неочекиване стабилности полугласника у СПГ, стабилности не само у наглашеном положају“ (Реметић 1997:158; Реметић 1996:536). „Захваљујући билингвизму односно полилингвизму у вишенационалном граду, Срби присни контакт са /њ/ одржавају и када комуницирају и на турском па и албанском језику“ (Реметић 1997:159). Турски језик, наиме, има вокал близак српском /њ/, а Шиптари глас реда /е/. Уосталом, у градовима Пећи и Вучитрну полугласник егзистира једино у посуђеницама преузетим из турског или албанског језика.

з) За релативну очуваност старијег стања у деклинацији прирзренских Срба, према мишљењу академика Зузане Тополињске, дуг треба књижити ближем и даљем романском, дакле влашком окружењу (Тополињска 2001). Ја сам, додуше, у чувању флексије у СПГ видео утицај турског језика (Реметић 1997:160). У сваком случају, остаје суд да су на генезу СПГ више „утицали несловенски него словенски (суседни српски и македонски говори) фактори“ (Реметић 1997:160).

и) „Велики домашај турског утицаја огледа се и у прихватању чак и таквих речи као што су *везници се 'јер*, *иначе...'* и *ћи 'да'*“ — пише Павле Ивић у својој, нажалост последњој студији *Српски дија-*

лекѝи и њихова класификација (II), мислећи на прилике у говорима косовско-ресавског типа на терену Покрајине. По њему и за удвајање личних заменица у типу *мене ме* „извор може бити албанско окружење, али и суседство са призреаско-јужноморавским дијалектом“ (Ивић 1999:317).

3. У науци се одавно зна за приснију повезаност призренско-тимочке дијалекатске зоне са македонским залеђем, за „известан број изоглоса које секу границу ових двеју језичких области у правцу север–југ спајајући западније македонске говоре са западнијим призренско-тимочким“ (Ивић 1985:124). Исто тако, није спорна јужноморавска основица северномакедонског дијалекатског комплекса, као што није споран ни озбиљан македонски уплив у структуру призренско-јужноморавског дијалекта (Реметић 2000:88). „Тако се догодило да најновија струјања у долини Јужне Мораве разносе поред изразитијих штокавских иновација (из призренског жаришта) и низ македонизама“ (Ивић 1985:124). Који су то македонизми? Мислимо на особине македонских говора јужнијих од границе прелазних говора северне Македоније, на особине које су са југа донете у тетевско-кратовски крај, одакле ће додином Јужне Мораве бити разношене даље на север.

4. Западномакедонски регион карактерише стабилизирани акценат. Тако и у Средској имамо антепенултимско наглашавање: *Јóвана*, *оешáрила*, *добрó-јутро*, *слейó-куче*, како *дá-речем* (Павловић 1939:145, 147). Трагова оваквог акценатског типа има и у Подрими и Призренском Подгору. Тако у Ораховцу имамо: *сноѝѝви*, *вѝзаја*, *л'и́сица* (Ивић и Реметић 1981:584).

4а. У северним селима Сиринићке жупе (Севце, Јажинце и Врбештица) срећемо углавном доследно везивање нагласка за пенултиму: *си́на–сино́ви*, *ба́бин–бабино́га–бабино́му*, *исѝѝчи–исѝѝчи́ше* и сл. Миграцијама је тај сиринићки акценатски модел доспео до Призренског Подгора и самог Призрена. У подгорском селу Дворане ситуација је, изгледа, идентична оној у Севцу (Александер 1975:51–52). У српском призренском говору такође доминира пенултимски акценат. Само тако је у именичкој парадигми (*Бугáрин–Бугарíна*; *уч'и́шел'–уч'и́шел'а–уч'и́шел'има*), „а код глагола у облицима прилога времена садашњег, радног глаголског придева, глаголске именице, множинских ликова аориста и код облика имперфекта (*бојадисувáч'и*, *излази́л'е*, *пошћува́јне*, *Ми се разбегна́смо*, *боравѝсмо* и *ми у Пѝч'* итд.)“ (Реметић 2000:90). Ситуација је нешто другачија у придевско-заменичкој деklinацији и у облицима презента и императива, али та проблематика остаје изван поља нашег интересовања у овој прилици.

5. У области вокализма македонског порекла је фонетски лик глаголске морфеме *-на-* (< **nq-*), појава која је покрила широк појас призренско-јужноморавске зоне: од врањског подручја, преко прешевско-бујановачке области, Гњилана, до Сретечке жупе, Ораховца, Призрена и Ђаковице. Тако је, судећи по грађи колеге Радивоја Младеновића и мојим подацима, у целом Призренском Подгору и целој Подрими, док у Сиринићкој жупи претеже *-ну-*. Македонске провенијенције су ликови типа *рињнала*, *викнаја*, *дигнало* и сл. (Реметић 2000:91).

6. Са македонске стране су на српски терен донети ликови *са* и *се* у трећем лицу множине презента глагола *јесам*: гробл'а *са* гол'еме; Бугари *са* зл'икóфци; Бугари *се* зл'икóвци (Реметић 1996:369); Дóбре *са* бíле; А́ко *не́са* (Стевановић 1950:46). И у Горњој Пчињи је *са* и *не-са́*, поред *су* и *не́су* (Костић 1997/98:193).

У Сретечкој жупи вокал *а* на месту старог **р* срећемо и у деклинацији именица *а* основе: да метеш *кућа*, óтишов у *џлањина*, прёт-црква (Павловић 1939:44). Са Средском у овом детаљу иду и нека подгорска села (Врбичање и Дојнице — подаци колеге Р. Младеновића).

Македонска судбина полугласника препознаје се у наставцима и на простору Средске: *бе́луџок*, *џóчеџок*, *џе́џок* итд., *бе́лец*, *ве́нец*, *ма́гарец* итд. (Павловић 1939:56–65).

7. У области консонантизма, ако се изузме стари слој са *-ши-* и *-жд-* у топонимији (*Тибужде*, југоисточно од Врања, *Драгобужде* у Пољаници, *Радошића*, село код Призрена, *Небрегоштие* у Сретечкој жупи и сл. (Лома 1994:114–118), не остаје много повода за разговор ове врсте. Неке заједничке особине последица су језичке интерференције, резултат утицаја других, несловенских језика. Миграцијама једнога или другогa смера оне су могле бити поспешиване на српској или македонској страни. Овде у виду имамо обезвучавање финалних сугласника, појаву неједнаких домета на простору Метохије. Ту спада и судбина сонаната *л* и *љ*, као и *н* и *њ*. Својевремено сам казао да „отврдњавање и декомпоновање /њ/ у призренском говору треба гледати у контексту прилика на ширем македонском терену, где је процес депалатализовања /њ/ најрадикалније остварен у иницијалном положају“ (Реметић 1996:419).

8. Македонским утицајем објашњава се нестабилност интервокалног *в* у Средској: *голишаа/голишава*, *гологлаа/гологлава*, *чујај óвце* и сл. (Павловић 1939:95–98). Исте провенијенције је и делимично уклањање зева добијеног ишчезавањем *-в-* у истој жупи: *кука̀уца/кука̀џица* (Павловић 1939:96). На сличну нестабилност *-в-* наилазимо у Сиринићу, Подрими, Подгору и Призрену. Наводим, према Младено-

вићевој усменој информацији, неколико потврда из Сирињке жупе: *рукајца, најраиш, глаа, глајца* (< *главица*), *Богданџа, Миланџа*.

9. И за неке морфолошке особине јужног руба призренско-јужноморавске говорне зоне објашњење се мора тражити на македонској страни:

а) Вероватно је у македонском залеђу жариште множинских личних личних заменица *мие* и *вие* (у Ђаковици и Средској), односно *мије* „и у прешевској варијанти каткад“ (Барјактаревих 1977:346; уп. и Стеванових 1950:110; Павловић 1939:172, 173).

б) Македонскога је порекла родовски синкретизам придевских речи у плуралу (у македонском је, додуше, уопштен лик са *-и*, а код нас облик на *-е*). Појава је захватила добар део једноакцентске Метохије: од Призрена (*сијшине* дукати; И деца ми су бџне), преко Ораховца (*дџбре* синџви; *дџбре*, сџа), до Ђаковице (То знају *најсијарије* л'џде — Реметић 1996:495; Стеванових 1950:114). Вероватно су у праву они који мисле да је синкретизам овога типа прво изједначио облике множине радног глаголског придева свдећи их на *-лел-л'е* (*дошле* синови, *дошле* деца). Процес се шири на трпни придев, а одагле касније и на придеве у атрибутској функцији. Напомињем да нису исти резултати наведеног процеса уједначавања множинских придевских речи на целом метохијском простору.

в) Македонско залеђе сноси одговорност за свођење личних заменица 3.л.мн. на *они* за сва три рода, „уз напоредну употребу лика *оне* за женски род у Подрими и Призренском Подгору“ (подаци колеге Р. Младеновића). У СПГ сва три рода знају само за лик *они* (Реметић 1996:486). Лик *они* стоји у мушком и средњем роду у Сирињи и Средској. Данас, дакле (према подацима Р. Младеновића), нема облика *она* у Средској, што је својевремено бележио М. Павловић (Павловић 1939:173).

г) Српска наука одавно живи са чињеницом да је са македонске стране доспео наставак *-ле* у сва три рода множине радног придева (деца ги *шејале*, Турци ги *шејале*). Тако је практично у целом пограничју на сектору призренско-јужноморавског говорног типа: врањски крај, прешевско-бујановачка зона, Призрен, Ђаковица, Ораховац (мој материјал из Ораховца).

10. Македонске провенијенције су облици 3.л. множине аориста и имперфекта у Средској: *беа, мџга* — *бешоа, мџшоа, ошешоа* итд. (Павловић 1939:193–195, 202–203). Истога порекла је и сретечко *-џ* у 3. лицу презента: *џџеџ, џџшеџ, да седеџ, џражеџ* итд. (Павловић 1939:197–198, 239).

11. И ред речи у појединим српским јужним говорима објашњава се македонским утицајем. Поменућемо одвајање негације *не* од глагола енклитичком заменицом: *не ме дѝра; не ми кáзуј; Не му знам крај* и сл. на више страна.

Сматра се да је под македонским утицајем дошло до челног места глаголске енклитике у реченици, као и челног места заменичке енклитике: *Съм ти прићаја; Те седи у воде* и сл. (Стевановић 1950:152); *ч'е бидне лѝжа* и сл. у Призрену (Реметић 1996:525); из бележнице др Радивоја Младеновића: *Съм имаја двѝста кома́та о́вце; Съм чуваја* (Подрима); *ч'е ве преба́цим; ч'е гу потѝпа* (Подгор);

Ми до́ђу рђáви л'уди; Му збо́ри јеноме Турђину (Стевановић 1950:152); *ми и́цепа бо́шча; му и́де го́споја у Средској* (Павловић 1939:215); у грађи др Р. Младеновића: *га видѝја* (Ораховац); *га ви́кнал'е бра́та* (Мала Круша); *зу до́неле; зу утѝпале* (Средска); *ме прѝма ме́не; га во́ду не́га на со́как* (Сиринић).

О утицају македонског залеђа на призренско-јужноморавски дијалекатски простор детаљније сам говорио на XXVI научној дискусији у Охриду (Реметић 2000). Раније познатим подацима о утицају са те стране додата су нека свежија обавештења. У сваком случају „прихватањем неких типичних македонизама практично је настављен процес балканизације јужноморавског дијалекатског типа“ (Реметић 2000:98).

12. У одавно и добро познате чињенице свакако спадају и континуирани блиски контакти и утицаји суседних динарских области, пре свега са простора зетско-сјеничког дијалекта. Уосталом, већина метохијског (и косовског) становништва прогресивније дијалекатске провенијенције своје порекло веже за наведене крајеве. Од језичких особина које залежу у основу изнетих констатација поменућемо:

а) (вероватно) наставак *-смо* у 1. лицу множине аориста (*до́ђд-смо* и сл.) и имперфекта;

б) из Црне Горе засигурно донето *-ија* у ген. множине заменичко-придевске промене (*на́шија жѝна, ма́лија ку́ћа*);

в) такође из Црне Горе засигурно је донета „морфологизована гласовна промена крајњег *ћ* у *ј*, у примерима као *ној*. Тако су говори косовско-метохијске области, колевке косовско-ресавског дијалекта, престали бити типични представници тог дијалекта“ (Ивић 1999:318). Тога статуса лишила их је, најкраће речено, језичка и дијалекатска интерференција, овлашно опсервирана у овоме скромном прилогу.

Од преосталих веза са некадашњим завичајем поменућемо чување модела хипокористика типа *Јово*, од *Јова*, *кўпи то̑* и *Јову* (одатле и *Јовдо̑*) у делу Метохије косовско-ресавског дијалекатског модела.

Ономастикон је, показала су досадашња искуства истраживача, најотпорнија нит која веже са прецима и некадашњим завичајем. Уосталом, унутрашња диференцијација косовско-ресавског дијалекта је, „у свом најзамашнијем делу, унета споља, из суседних језика, односно дијалеката“ (Ивић 1997:41).

13. Косово и Метохија, колевка много чега у српском роду и српској историји узетој у целини, колевка и двају дијалеката, вековима су, по логичној природи ствари, поприште изузетно важних догађаја, ветрометина, раскршће и распуће народа, култура и цивилизација. Овде су Срби подигли своје најзначајније културно-историјске споменике, вредне сведоке свога постојања. Овде нам је столовао и најмоћнији владар, цар Душан Силни. Недалеко одавде вођена је једна од највећих, и најпресуднијих битака између Европе и тада још увек недовољно озбиљно схваћеног надирућег цихада. Одавде је кренула за нас погубна Велика сеоба под Чарнојевићем, у крајњој инстанци — већа несрећа од саме Косовске битке. Богата и питома област Косова и Метохије опасана је високим планинама (Шара, Проклетије, Копаоник...), идеалним теренима за жилаве и покретне влахе-сточаре, који ће, како то показују језичка, и не само језичка, истраживања, сточарским терминима успоставити мостове између разних области карпатског и динарског планинског масива. У сваком случају, на овим просторима вековима су се сучељавале и прожимале различите цивилизације. Последнице проистекле из те чињенице очигледне су у језицима овдашњих народа. Балкан је, добро се зна и зашто, изузетно захвална зона за арална лингвистичка истраживања. Својевремено сам написао да „на полуострву, опет, шарпланински масив можда понајвише инспирише на таква прегалаштва“ (Реметић 2000:99). У том смислу ништа мање није интересантна област Покрајине узете у целини. На научној конференцији у Охриду посвећеној успоми академика Божидара Видоеског рекао сам и следеће: „У срећнијим временима и организованијим и срећенијим народима и државама он [шарпланински масив — СР] би обавезивао на темељита интердисциплинарна испитивања свеколике цивилизацијске интерференције. Нема ниједног сегмента из живота људске популације у којему нису нашли одраза вишевековни суживот, укрштање и преплитање — од врло сродних до врло различитих цивилизација“ (Реметић 2000:99).

Селективно изнете чињенице показују колико је истраживање овога типа на овим просторима захвална тема. На другој страни, опет, још смо далеко од „срећнијих времена“ и „организованих народа и срећених држава“. Но, остаје обавеза да се ради колико дозвољавају околности у којима живимо, како је млађе саветовао академик Павле Ивић.

ЛИТЕРАТУРА

- Александер 1975 — Ronnele Alexander, *Torlak Accentuacion*. — Slavistische Beiträge, München (Verlag Otto Sagner), 1975, Band 94, стр. XVI+806.
- Барјактаревих 1977 — Данило Барјактаревих, *Дијалектолошка исцраживања*. — Приштина (Јединство), 1977, стр. 1–434.
- Ивић 1985 — Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје. Друго издање*. — Нови Сад (Матица српска), 1985, стр. 215 + дијалектолошка карта штокавског наречја.
- Ивић 1991. — Павле Ивић, *Изабрани огледи, књ. II: Из историје српскохрватског језика*. — Ниш (Просвета), 1991, стр. 327.
- Ивић 1997 — Павле Ивић, *Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта*. — О српским народним говорима. Научни скуп, Деспотовац, 21–22. 8. 1996. Дани српског духовног преображења, IV, Деспотовац (Народна библиотека „Ресавска школа“), 1997, 41–44.
- Ивић 1999 — Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација (II)*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад (Матица српска), 1999, књ. XLII, 303–354.
- Ивић и Реметић 1981 — Pavle Ivić i Slobodan Remetić. *Orahovac (OLA 84) у књизи: Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Sarajevo (Posebna izdanja ANUBiH, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9), 1981, стр. VIII (непаг.) + 828 + карта.
- Костић 1997/98 — Марина Костић, *Прво лице једнине презентиа у говору Горње Пчиње*. — Прилози проучавању језика, Нови Сад (Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду), 1997/98, књ. 28/29, 191–203 (с картом).
- Лома 1994 — Александар Лома, *Језичка прошлост југоисточне Србије у светлу штономасије*. — Говори призренско-тимочке зоне и суседних дијалеката (Зборник радова са научног скупа, Нишка Бања, јуна 1992), Ниш, 1994, 107–133.
- Павловић 1939 — Миливој Павловић, *Говор Срејечке жује*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд (Српска краљевска академија), 1939, књ. VIII, стр. 1–352 + карта.
- Реметић 1996 — Слободан Реметић, *Српски призренски говор I (гласови и облици)*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд (Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик), 1996, књ. XLII, стр. 319–614.
- Реметић 1997 — Слободан Реметић, *Српски призренски говор у светлу језичке иншерференције*. — О српским народним говорима. Научни скуп, Деспотовац, 21–22. 8. 1996. Дани српског духовног преображења, IV, Деспотовац (Народна библиотека „Ресавска школа“), 1997, 155–165.
- Реметић 2000 — Слободан Реметић, *Призренско-јужноморавски дијалект у светлу македонског ушцаја*. — XXVI научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 2000, 87–103.
- Стевановић 1950 — М. Стевановић, *Ђаковачки говор*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1950, књ. XI, стр. IV + 1–152.

Суреја 1987 — Sureja Jusuf, *Prizrenski turski govor*. — Priština (Jedinstvo. Biblioteka Obeležja), 1987. стр. 191.

Тополињска 2001 — Зузана Тополињска, *Изражавање њадежних односа у српском призренском говору*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад (Матица српска), 2001, књ. XLIV/1–2, 211–224.

Резюме

Слободан Реметић

СЕРБСКИЕ НАРОДНЫЕ ГОВОРЫ КОСОВО И МЕТОХИИ В СВЕТЕ МЕЖЪЯЗЫКОВОЙ И МЕЖДИАЛЕКТНОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ

Автором рассматривается вопрос о типах и досягаемости влияния соседних неславянских, македонских и сербских говоров относительно генезиса диалектной картины Косово и Метохии, колыбели косовско-ресавского и призренско-южноморавского диалектного типа.

Из неславянских языков на сербскую диалектную мозаику Метохии и Косово больше всего влияли турецкий и албанский. Это в частности отразилось на сербских городских говорах, благодаря многовековой совместной жизни с турецким, позднее и албанским, а кое-где и романским населением. Самые многозначительные проникновения турецкого и албанского языков в язык сербов, живших в косовско-метохийском крае, это проникновения в их фонологическую систему. Они видны не только в инвентаре, но и в дистрибуции фонологических единиц. Непосредственным турецким и/или албанским влиянием объясняются: наличие гласного /y/ в заимствованных словах типа *дѹшек*; декомпозиция вокализованного /r/; сохранение фонемы /f/; отождествление /л/ во всех позициях с /л/ перед гласными переднего ряда в пользу /л'/, а также отвердение /л/ перед гласными заднего ряда (*л'иѿа*, *кошул'а*; *ѿолудѿа*); нарушение отношений аффрикат /ч/ — /ч/ и /л/ — /л/; десоноризация финальных согласных; нарушение отношений согласных /н/ и /њ/. Языковая интерференция лежит, вероятно, также в основе подчеркнутой стабильности редуцированных гласных в сербском призренском говоре. Романское окружение, непосредственное и отдаленное, содействовало сохранению старшего состояния в склонении у призренских сербов.

Македонским влиянием объясняются: антепенультизм в области ударения в некоторых говорах; фонетический вид глагольной морфемы *-на- < -*пq-* (*риѿнала*, *викнаја*); фонемы *са* и *се* в третьем лице множественного числа настоящего времени глагола *јесам*; судьба редуцированных гласных в суффиксах в Средской (*бѿлуѿок*, *бѿлец*); отсутствие стабильности интервокального *в* в Средской (*голиѿаа* — *голиѿава*), а также в Сириниче, Подриме, Подгоре и Призрене; формы личных местоимений *мие* и *вие* во множественном числе, иногда *мије*; родовой синкретизм слов, относящихся к прилагательным, во множественном числе (*сиѿине* дукати, *добре* села и т.п.); синкретизм того же типа во множественном числе действительного причастия (*дошле* синови, *дошле* деца); сведение личных местоимений третьего лица множественного числа к форме *они* для всех трех родов; начальное место глагольной и местоименной энклитики в предложении (*ѿе* седи; *ѿе* бидне лѿжа; *му* збори јѿене Турѿину; *му* иде госпоја) и т.п.

Благодаря большим миграциям населения из динарских областей, в первую очередь населения, когда-то заселявшего территорию зетско-сьеничского диалекта, в говоры косовско-ресавского типа в Метохии (и в Косово) проникли следующие особенности: (по всей вероятности) *-смо* в 1 л. множественного лица аориста (*доѿосмо*) и имперфекта; окончание *-ија* в род. п. множественного числа местоименно-адъективного склонения (*наѿија* жена); морфологизированное звуковое изменение финального *ћ* в *ј* (*ној*); гипокористическая модель *Јово* от *Јова* (оттуда *Јовово*).

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ
(Београд)

ИСТРАЖЕНОСТ СРПСКИХ НАРОДНИХ ГОВОРА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ У ОКВИРУ ПРОЈЕКТА ЛИНГВИСТИЧКЕ ГЕОГРАФИЈЕ*

Овај прилог представља кратак приказ стања послова у вези са испитивањем народних говора на тлу Косова и Метохије у оквиру пројекта лингвистичке географије и поставља питање перспективе ових послова. Народни говори Косова и Метохије истражују се за потребе пројекта *Српски дијалектолошки атлас*, који се остварује под окриљем Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе САНУ, а такође и у оквиру лингвогеографског дела пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који се реализује у Институту за српски језик САНУ.

Кључне речи: Косово и Метохија, српски народни говори, лингвистичка географија, *Српски дијалектолошки атлас*, *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*.

I

Под окриљем Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе САНУ, основаног 1959. године под именом Југословенски комитет за дијалектолошке атласе, одвија се рад на југословенском сектору трију великих међународних пројеката (*Европски лингвистички атлас*, *Ојшћесловенски лингвистички атлас* и *Ојшћекарђајски дијалектолошки атлас*) и на националном пројекту под називом *Српски дијалектолошки атлас*. Павле Ивић је 1987. године записао: „Лингвистичком географијом називамо ареално праћење конкретних језичких појава, а не дијалеката као помало апстрактних јединица де-

* Овај текст је резултат рада на пројекту 1599: *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије. Саопштење под називом *Српски дијалектолошки атлас — испитивање народних говора Косова и Метохије* прочитано је на скупу *Српски језик у контексту актуелне језичке пољитике на Косову и Метохији*, одржаном 15. и 16. новембра 2002. године у Косовској Митровици.

финисаних ограниченим скуповима особина, које се не јављају увек све у сваком делу дате територије. У свом најразвијенијем виду лингвистичка географија укључује израду атласа на основу података прикупљених у разним местима по истом упитнику.“¹ О општем значају графичког представљања језичких вредности и о значају примене језичких атласа не треба овде посебно говорити, а што се пак тиче значаја израде националног дијалекатског атласа, он је одлично презентирани у једном делу текста *Програма прикупљања података за сачињавање дијалекатског атласа руског језика* (одговорни уредник Р. И. Аванесов): „представляет собой крупнейшее научное предприятие и является работой имеющей общенациональное значение“.²

II

У овом прилогу који, пре свега, представља приказ историјата и стања послова на пројекту *Српски дијалектолошки атлас*, а у вези са испитивањем народних говора на тлу Косова и Метохије, биће речи о следећем:

— шта је у Међуакадемијском одбору за дијалектолошке атласе САНУ било планирано, тј. који су пунктови са косовскометохијског терена били предвиђени за истраживања;

— шта је од планираног / предвиђеног остварено и у којој мери;

— у којој су фази послови на прикупљању дијалекатске грађе са територије Косова и Метохије за потребе наведеног пројекта;

— који су послови остали необављени и шта је у том смислу најургентније, нарочито када се има у виду масовно расељавање српског становништва са Косова и Метохије из 1999. године и потом инкорпорирање породица и појединаца у различите средине;

— шта је предмет, шта представља садржај и који је циљ истраживања лингвогеографског дела једног од четири дугорочна пројекта Института за српски језик САНУ — *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*.

1. У нашој земљи је организовани рад на лингвистичкој географији отпочео „са великим закашњењем у односу на већину европских народа, међу којима се налазе и наши суседи Италијани, Мађари, Румуни и Бугари“.³ Ангажовање на међународним обавезама учинило је да се то изгубљено време никако није могло надокнадити. Наши ма-

¹ Ивић 1987:51.

² Павловић 1959:166.

³ Ивић 1991:218.

лобројни дијалектолози, и иначе преоптерећени разним обавезама, били су свесни да би изостајање из међународних лингвистичких полова, при томе веома скупих, довело до компромитације наше науке. И тако је током низа година одлаган преки посао — израда националног дијалекатског атласа. Тиме је, дакако, одлагано и организовано истраживање народних говора Косова и Метохије.

На том делу јужнословенске територије, на тлу Косова и Метохије, налази се један изванредно леп и богат лингвистички мозаик. Ту се слажу и уклапају трагови међујезичких и међудијалекатских укрштања, трагови метанастазичких кретања. Познато је да су говори српског стариначког живља на Косову и Метохији обухваћени два великим дијалекатским формацијама — косовско-ресавском (у даљем тексту КР) и призренско-тимочком, прецизније, призренско-јужноморавском (у даљем тексту ПЈМ).⁴ Ови су аутохтони српски говори готово сви екавски, док су колонисти, Црногорци и муслимани из Рашке, донели на ову територију углавном ијекавске говоре. „Треба напоменути и то да је на северу Покрајине, у Ибарском Колашину заступљен ијекавски говор црногорског типа, а понегде на левој обали Ибра код Лепосавића ијекавско-екавски говор, сличан ономе у новопазарском и тутинском крају.“⁵

За *Српскохрватски дијалектолошки атлас*, касније преименован у *Српски дијалектолошки атлас*, предвиђено је да се испита 51 пункт на територији Косова и Метохије. Број испитаних пунктова годинама је био процентуално мањи у односу на тај број у другим деловима подручја српскохрватског језика. „Узрок тој ситуацији лежи у чињеници да смо ми пре три године удвостручили број планираних пунктова на Косову, желећи да се то подручје обради детаљније од осталих. Задатак регистровања дијалекатске слике ту је очигледно хитнији него другде. Испитивачи су суочени с миграционим процесом који води ишчезавању српског живља у многим насељима. Осим тога у неким местима све је теже добити податке о језику старинаца муслиманске вере.“⁶

Својевремено је при Академији наука и уметности Косова постојао и био активан Одбор за српскохрватске дијалекте у коме су, поред тамошњих колега, били и београдски дијалектолози Павле Ивић и Асим Пецо. Израђен је план рада и испитано је неколико месних говора. Коначна мрежа пунктова за *Српскохрватски дијалекто-*

⁴ Ивић 1991:215–216.

⁵ Ивић 1991:216.

⁶ Ивић 1991:219–220.

лошки аџлас није била израђена, у првом реду, због недостатка прецизних података о етничком саставу свих насеља тадашње АП Косово. Сачињен је, заправо, нацрт који је — на основу увида теренских истраживача — на лицу места могао бити мењан и допуњаван. У том смислу је требало означити на демографској карти сва места у којима живе носиоци српског језика (сами или заједно са другима), а на карти посебно означити насеља у којима нема стариначаког живља, већ у њима живи колонизовано становништво. И тек након обављања тог посла могло се приступити изради мреже пунктова. Мрежа је требало да буде нарочито густа у најугроженијим крајевима, тј. у оним крајевима у којима је исељавање Срба највише напредовало. Планирано је да испитивања отпочну на целом простору Покрајине, и то у најрепрезентативнијим пунктовима, како би се што пре добили узорци из свих крајева.

2. У октобру 1994. године састали су се у Аранђеловцу чланови и сарадници Одбора ради почетка организованог рада на атласу народних говора Србије и Црне Горе. У периоду од 1995. до 1999. године интензивно се радило на пословима *Српског дијалектолошког аџласа*. Спреченост дијалектолога из нашег тима да активније учествују у раду међународних радних тела због међународне изолације и других неповољних околности ослободила им је време за рад на нашој најпречој обавези из области лингвистичке географије. Такође, није изостала ни помоћ ресорних министарстава Републике Србије, Савезне Републике Југославије и Владе Републике Српске. Тако су, трагичним развојем историјско-политичких догађања, пред српску дијалектологију били стављени неодложни задаци.

Године 1997. сумирани су резултати рада на националном атласу и дате напомене уз мрежу пунктова. Од 1995. године до данас на Космету су обрађени само: Летница, Призрен, Љубижда и Мала Круша.

Прегледање попуњених упитника обављао је од 1994. до 1999. године академик Павле Ивић. Стављене су мериторне примедбе према унапред договореним техничким решењима и продискутовани проблеми на које се наилазило у вези са радним материјалима. На основу анализираних примедби произашла су два списка пунктова: они у којима су неопходна обимнија истраживања и они у којима су пожељна делимична истраживања. То, дакако, важи и за пунктове са Косова и Метохије. На кашираној зидној мапи означени су сви пунктови *Српског дијалектолошког аџласа* на територији Србије, посебним знаком за обележавање нетакнутих, непроверених и дефинитивно сређених пунктова. Јуна 1995. године неки упитници из призренско-тимочке дијалекатске зоне, те тако и одређени упитници с Косова

и Метохије, однети су из Београда у Ниш, како би се оданде лакше могли проверити и допунити дијалекатски подаци у њима.

Једна од три неуралгичне тачке у Србији, са којима се и даље боре стручњаци ангажовани у раду на *Српском дијалектолошком аџласу*, јесте проблем двоструке вредности (двојних рефлекса) вокала *е* и *о*. Неопходно је проверити све пунктове са акцентованим и другим преакцентним *е* и *о* због могућности да стари дуги и кратки *е* и *о* имају различите рефлексе. У нашим материјалима тај проблем није благовремено био примећен, и то је разлог који изискује додатна теренска проверавања. Павле Ивић сачинио је списак ПЈМ пунктова са тзв. *е/о* проблемима. На том списку нашао се чак 21 пункт са Косова: Доморовце, Гризиме, Извор, Грачаница, Кузмин, Јањево, Словиње, В. Алаш, Пасјане, Клокот, Ораховац, Косин, Ранце, Вича, Муштуште, Љубижда, Ђаковица, Летница, Гњилане.

Овде дајем последњи ажурирани списак КР и ПЈМ пунктова (укупно 46) са територије Косова и Метохије.

Косовско-ресавски дијалекат

Најпре су предвиђени, а потом избачени са списка пунктови Слуп и Лауша.

- Кијево (југозападно од К. Митровице)
- Лоћане (Дечане)
- Бело Поље (Пећ)
- Гораждевац (Пећ)
- Дрсник (Клина)
- Љубижда (Исток)
- Тучеп (Ђураковац)
- Рудник (југозападно од К. Митровице — Србица)
- Бабин Мост (Приштина)
- Вучитрн
- Батлава (Подујево)
- Горња Лапаштица (Подујево)
- Брњак (Ибарски Колашин)
- Чабра (Ибарски Колашин)
- Војмислиће (Ибарски Колашин)
- Србовац (Звечан)
- Придворица (Лепосавић)
- Доња Репа (Подујево)
- Јелакце (Лепосавић)

Призренско-јужноморавски дијалекат

Избачен је са списка првобитно предвиђени пункт Миљај, а пункт Ропотово замењен је пунктом Доморовце.

Доморовце (Косовска Каменица)

Ајновце (Крива Река)

Гризиме (Косовска Каменица)

Гњилане

Пасјане (Гњилане)

Клокот (Витина)

Летница

Извор (Ново Брдо)

Јањево

Грачаница (Приштина)

Кузмин (Приштина)

Словиње (Липљан)

Велики Алаш (Липљан)

Косин (северозападно од Урошевца) — постоје аудио-касете

Ранце — постоје аудио-касете

Вича (Сиринићка жупа)

Штрпце (Сиринићка жупа)

Севце

Муштутиште

Средска

Љубижда

Призрен

Мала Круша (јужно од Ораховца)

Ораховац (Призрен)

Ђаковица

Враниште (Гора, Драгаш)

Брод (Гора)

Сразмерно су боље испитани пунктови са ПЈМ територије — њих 23 од 27 предвиђених, док је са КР територије испитано 12 пунктова од 19 предвиђених.

У нацрту мреже пунктова за *Српскохрватски дијалектолошки атлас* на подручју АП Косово били су и: Смоница (западно од Ђаковице, на самој државној граници), Орлате (код Глоговца), Сечиште (јужније од Качаника), Бања (југозападно од Митровице), Читлук (Ибарски Колашин) и Баре (северозападно од Лепосавића). Сходно

конкретним појавама на терену, мрежу је било могуће допуњавати и поправљати.

Поједини говори са терена Косова и Метохије испитани су и за потребе међународних лингвистичких атласа: за Општесловенски лингвистички атлас — КР говори Тучепа и Србовца, као и ПЈМ говор Ораховца, за Европски лингвистички атлас — говор Тучепа и за Општекарпатски дијалектолошки атлас — ПЈМ говор места Севце у Сиринићкој жупи. Фонолошке описе говора Тучепа, Србовца и Ораховца урадили су коауторски Павле Ивић и Слободан Реметић за књигу *Фонолошки описи српскохрватских, словеначких и македонских говора обухваћених Ојшћесловенским лингвистичким атласом*, Посебна издања АНУ-БиХ, књ. LV, Одјељење друштвених наука, књ. 9, Сарајево 1981.

3. У садашњем тренутку налазимо се пред самим почетком „финализације најважнијег националног задатка у области лингвистичке географије“.⁷ Огроман део посла је обављен, али довођење овог пројекта до краја изискује још подоста труда и средстава. Израда индекса је у самом зачетку. Обрада прикупљеног материјала, односно, његово исписивање за картографисање, тек нам предстоји. Потом, израда бланковке Атласа и цртање првих карата. И наравно, оно најважније — публиковање материјала које би потрајало више деценија.

Обавеза бављења пословима лингвистичке географије у Југославији је од 1959. године у надлежности Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе, који је поверен на старање Српској академији наука и уметности. Нажалост, током неколико протеклих година лингвогеографски послови су таворили и перспектива даљег рада на дијалекатским атласима, па самим тим и на *Српском дијалектолошком атласу*, није баш светла. Оно што се последњих неколико година дешава са пројектом *Српски дијалектолошки атлас* не може а да се не одрази на истраживање српских народних говора Косова и Метохије.

4. У плановима рада Одбора за неколико претходних година стоји да наглашени приоритет треба дати прикупљању материјала из српских говора западно од Дрине и са Косова и Метохије. У том смислу је првенствени задатак испитивање необрађених пунктова, тј. прикупљање података из преосталих месних говора, као и дорада досад обрађених пунктова, тј. допуна грађе за говоре већ испитане у претходној фази рада.

Својеремено је Павле Ивић записао да међу обимним пословима који нам предстоје и које никако не треба одлагати — „раду на Ко-

⁷ Текст Слободана Реметића, преузет из архиве Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе САНУ.

сову и у Метохији припада приоритет“.⁸ То је било 1991. године. Сада, у измењеним и далеко тежим околностима, имајући у виду масовно расељавање српског становништва с Косова и Метохије након НАТО агресије из 1999. године, и потом инкорпорирање породица и појединаца у различите средине широм Србије и Црне Горе, непоштовање тог приоритета сведочио би о великој научној кратковидости лингвиста. Поједини косовскометохијски говори моћи ће се испитивати и у њиховим матичним пределима. Говори „расељених лица“ с Косова и из Метохије, међутим, већ постају предмет социолингвистичких истраживања, пре него што смо успели испитати све „промене у говорима скорашњих досељеника ијекаваца у новој средини“.⁹ Стога треба похитати са попуњавањем преосталих упитника за *Српски дијалектолошки атлас*. У новим условима дијалектолози ће истраживати утицаје других српских говора на говоре досељеника с Косова и Метохије, процесе дијалекатског мешања и процесе адаптације. Биће значајно проговорити о проблемима хетеротропије у даљем развоју говора са ове територије, о хетерохроном асимиловању, понегде о процесу дијалекатске глотофагије код недоминантног, досељеничког становништва. Тим ће се говорима, осим дијалектолога, позабавити и други стручњаци окупљени око различитих лингвистичких и нелингвистичких пројеката. И тако постаје јасан интердисциплинарни карактер и значај поменутих истраживања.

5. На основу Уговора ЕВБ 1599, који је Институт за српски језик САНУ потписао са Министарством за науку, технологије и развој Републике Србије, од 1. јануара 2003. године званично се под окриљем Института реализује пројекат *Дијалектолошка истраживања српског језичког њросћора*, чији је руководилац проф. др Слободан Реметић. Двадесетак спољних сарадника и један стално запослени сарадник учествују у реализацији овог пројекта. У оквиру предмета истраживања посвећује се посебна пажња спасавању дијалекатске грађе из свих оних области које су током протеклих тринаест година, услед ратног вихора на просторима бивше СФРЈ, привремено остале без српског живља. Између осталог, реч је и о територији Косова и Метохије. Уколико се фокусирамо на лингвогеографски део пројекта, предмет истраживања представља и обрада грађе која је деценијама прикупљана у организацији Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе САНУ, а која чини полазну основу за израду *Српског дијалектолошког атласа*. У оквиру садржаја овог институтског пројек-

⁸ Ивић 1991:221.

⁹ Ивић 1991:221.

та издваја се неколико тематских целина. Једна од њих, овом приликом за нас посебно значајна, јесте наставак и проширење рада на лингвистичким атласима, пре свега на националном лингвистичком атласу. Дугорочни пројекат *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* има за крајњи циљ, између осталог, израду *Српског дијалектолошког атласа*. У првој фази циљ је припрема и издавање пробне свеске Атласа. Треба нагласити да овај приоритетни задатак српске дијалектологије не може бити обављен, превасходно, без озбиљног кадровског појачања (неколико стално запослених сарадника), те стварања тима који би стручно, темељно и агилно приступио послу користећи постојећи материјал који се чува у соби Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе САНУ.

III

Пројекат *Српског дијалектолошког атласа* свакако својим закаснелим остварењем неће моћи допринети „престижу нашег језика и културе у регионалним оквирима“,¹⁰ као што је то случај са појављивањем *Етимолошког речника српског језика*, али би његова реализација у догледно време била од изузетне важности за нашу националну науку и културу, свакако за балканологију, и приближила би нас осталим европским народима који су послове ове врсте благовремено опослили.

У овом тренутку можемо говорити само о фундаменталној угрожености националног пројекта, самим тим и о кризи истраживања народних говора Косова и Метохије. Узроци те угрожености су комплексни, али се могу јасно формулисати. Реч је, наиме, о губљењу територија са српским говорима, о недостатку кадра („научно језгро компетентних дијалектолога“) и материјалних средстава, о недостатку компјутерске технике. Многи од узрока могу се сврстати под наслов *неадекватан сјајус и шрејман* једног изузетно значајног националног пројекта.

Неоспорно је да је израда националног дијалекатског атласа велики и неодложан друштвени задатак, а „велики друштвени задаци изискују и одговарајуће друштвено старање“.¹¹ Поред тога, овакав задатак у садашњем тренутку изискује, пре свега, одговарајуће старање институције под чијим се окриљем обавља.

¹⁰ Текст Марте Бјелетић, преузет из: М. Бјелетић, *Пројекат Етимолошког речника српског језика*, Славистика, књига VI, Београд, 2002, 125–134.

¹¹ Ивић 1987:59.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Ивић 1957–1958: Павле Ивић, *Значај лингвистичке географије за ујоредно и историско проучавање јужнословенских језика и њихових односа према осталим словенским језицима*, Јужнословенски филолог, XXII, Београд, 179–206.
- Ивић 1987: Павле Ивић, *Рад на лингвистичкој географији у Југославији*, Посебна издања АНУБиХ, књ. LXXXII, Одјелјење друштвених наука, књ. 18, Сарајево, 51–59.
- Ивић 1991: Павле Ивић, *Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије*, Из српскохрватске дијалектологије, Изабрани огледи III, Ниш, 215–223.
- Павловић 1959: Миливој Павловић, *Дијалектолошки атлас и проблематика српскохрватског језика*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. IV, Нови Сад, 165–186.

Резюме

София Милорадович

ИССЛЕДОВАННОСТЬ СЕРБСКИХ НАРОДНЫХ ГОВОРОВ КОСОВО И МЕТОХИИ В РАМКАХ ПРОЕКТОВ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ

В нестоящей работе представлен краткий обзор состояния дел в связи с исследованием народных говоров на территории Косово и Метохии в рамках проекта лингвистической географии и затронут вопрос о перспективе этих мероприятий. Народные говоры Косово и Метохии исследуются для нужд проекта *Сербский диалектологический атлас*, реализуемого под покровительством Межакадемического комитета по диалектологическим атласам САНИ, а также в рамках лингвогеографической части проекта *Диалектологические исследования сербской языковой территории*, реализуемого в Институте сербского языка САНИ.

ПРВОСЛАВ РАДИЋ
(Београд)

ГЛАГОЛСКЕ ЋЕ-КОНСТРУКЦИЈЕ
У ГОВОРИМА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ
Балканистички аспект*

У раду се анализира територијални домет глаголских *ће*-конструкција у српским косовскометохијским говорима. Указује се на присуство два модела ових конструкција чије је исходиште македонски терен. Први модел (*ће* + презентски облик) јавља се претежно у индикативној футурској вредности и захвата већи део косовскометохијских говора, а други (*ће* + снкл. *глагол јесам* + активни партицип), са доминантним значењем релатива, бележи се у ретким наносима на крајњем југу.

Кључне речи: футурске конструкције, српски језик, балканизам, миксоглотија, Косово и Метохија.

У оквиру српског дијалекатског простора косовскометохијска област представља један периферијски српски дијалекатски комплекс ослоњен на два суседна балканска језика, македонски и шиптарски. Први језик, словенски по пореклу, наставља се на јужни и југоисточни правац, а у појединим пунктовима у српско-македонској контактної зони његови утицаји су доминантни (исп. Ивић 1985²: 117). Други, несловенски језик наставља се претежно на југозападни и западни правац, интензивно делујући и у самој косовскометохијској области, у оквиру богатих билингвистичких процеса.¹ Сама унутра-

* Реферат прочитан на научном скупу „Српски језик у контексту актуелне језичке политике на Косову и Метохији“, одржаном 15. и 16. новембра 2002. године у Косовској Митровици, настао је у оквиру рада на пројекту 1599 „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“, који у целини финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

¹ Након скорашњих ратних догађаја којима се војном ваздушном НАТО интервенцијом повећао изгон српског становништва према централној Србији, — заступљеност српског народа, и српског језика, свела се у овој зони, са изузетком крајњег севера, на ретке оазе. У време почетног рада на овој теми Косово и Метохија није било под протекторатом Уједињених нација, а српски народ још није био доживео свој

шња структура српских косовскометохијских говора, у одређеној мери и у зависности од овакве међујезичке констелације, показује подвојеност на две основне говорне зоне које припадају двама српским дијалектима, призренско-тимочком и косовско-ресавском. Поред тога, косовскометохијска говорна зона, заједно са својим словенским и несловенским залеђем, по својим језичким особеностима укључује се у област тзв. балканске језичке заједнице. То намеће и низ балканистичких питања везаних за ову област, а између осталих и питање распореда низа балканистичких изоглоса, чији се западни домети неретко завршавају управо на овом терену.

У српским говорима Косова и Метохије глаголске *ће*-конструкције јављају се у оквиру аналитичког типа футура, који се карактерише општом употребом глагола *хѡеѡи* (*verbum voluntatis*) као помоћног глагола. Већ ова језичка карактеристика представља балканизам који је из несловенских језика ушао у балканословенске, македонски, бугарски, али и ширу територију српског језика (Sandfeld 1930: 180–181, исп. Попов 1984: 40, Коваџес 1988: 42–44).² Међу посебним морфолошким карактеристикама које одражавају виши степен балканизације и захватају ужу балканску област убраја се како учешће петрификованог, тачније партикулизованог (*indeclinabile*) помоћног глагола *хѡеѡи*, тако и потискивање инфинитива зависном конструкцијом.³ Овом структурном трансформацијом у већини балканских језика помоћни глагол је, губећи своју флексију, опстао тек као маркер за будуће време, док је функција исказивања лица пренета на главни глагол.

Поред овог, у косовскометохијским говорима је забележен још један модел футурских конструкција са глаголом *хѡеѡи*, енклитиком глагола *јесам* и активним партиципом, — претежно у значењу релатива. Реч је о два међусобно структурно, семантички, а делом и територијално диференцирана футурска модела. Преглед овог стања даћу претежно се ослањајући на дијалектолошку и фолклористичку литературу.⁴

последњи масовни прогон. Зато су и подаци о заступљености српских говора и гооглоса у овом раду у великој мери данас анахрони и у већини представљају тек спомене некадашњег живота српског и других, истојезичних народа на овим просторима.

² Исп. нешто другачије виђење у класификацији коју даје Р. Ђуровић (2000: 106).

³ П. Илиевски назива балканским типом футура конструкцију „со партикула изведена од *verbum voluntatis* и конјунктив на презентот како замена на инфинитивот“ (Илиевски 1988: 214).

⁴ Посебну пажњу посвећујем материјалу садржаном у различитим дијалектолошким текстовима, који обично прате дијалектолошке монографије. Овакви примери обележени су одредбом *иѡекстѡ*.

МОДЕЛ: *ЋЕ* + ОБЛИК ПРЕЗЕНТА карактерише низ балканских језика — грчки, шиптарски, македонски, бугарски, као и део територије српског језика (исп. Sandfeld 1930: 180–185, Илиевски 1988: 210–225, Reiter 1994: 552–560), где се овај футур „јавља у балканизованијем облику него у књижевном језику“ (Попов.1984: 40).⁵ Реч је о аналитичком моделу футура који тежи потпуном уклањању редуванности, што у балканословенским идиомима, поред партикулизовања помоћног глагола потврђује и ретко учешће везника *да*, или његово потпуно одсуство (нпр. мак. *ке* + *Vf1 ...6*, буг. *шће* + *Vf1...6*, исп. грч. *θα* + *Vf1...6*, шипт. *do (tè)* + *Vf1...6*. Балканистички миље ових процеса потврђују и друге, пратеће појаве, као, на фонетском плану, вокалске елизије (нпр. „Де *ћ'* идеш?“, „Силом *ћ'* иде Саву да доведе“, Павловић 1939: 287, 284 — текст, „ел' на гурбет *ћ'* идеш“, Хасани 1987: 26), партикула *ће* у иницијалној позицији, на синтаксичком плану (нпр. „*Ће* ти дадем три жута дуката“, Бован 1989, 1: 307; „*Ће* те *шужим* преко сџут!“, Павловић 1939: 257 — текст), и др.

Српски косовскометохијски говори на широј територији познају овај модел футура, на шта указују примери: „Брег се рони *ће* *йаднеш*, / ако паднеш *ће* *умреш*“ (1, 45), „*ће* *бастиишем* те земље каурске“ (1, 324), „шта *ће* сад да радим“ (2, 63), „*ће* ти дам једну од њих“ (2, 76), „*ће* исечем сирово“ (2, 118), „*неће* ти исечем“ (2, 118), „*ће* *осћанем* млада“ (2, 228) (Бован 1989); „*ће* *йродавам* на себе шо имам“ (13), „да ге праша да л' *ће* дома да идеш“ (13), „коња *ће* ти *куйим*“ (14), „Утре *ће* идем млогу далеко“ (17), „ја *ће* чекам“ (27), „кућа *ће* *найраиме*“ (47) (Хасани 1987);⁶ „*ће* ти *дадем* јено *обукло*“ (255), „*ће* *имам* бој *с'с* вас!“ (256), „*Ће* *немам* да *једем*“ (257), „*Ће* ми *дадеш*“ (257), „*ће* га *уапсимо*“ (257), „кад *ће* да ја *кољеш*“ (258), „*неће* те *исечем*“ (258), „а ми *ће* *йазимо* ови ајдуци“ (288) (Павловић 1939 — текст); „Ја *ће* да *чувам* ноћескена“ (169), „*ће* те *узнемо* у *госте*“ (170), „ја *ће* да *фрљим* овај топус“ (176), „Ја мислим да *ће* да се *шэйамо*“ (176), „*ће* да *идемо* за *дома*“ (176) (Павловић 1970 — текст); „*Како ч'е* се *сйасимо*?“

⁵ Извори ових утицаја на српске говоре нису посебно истраживани. Када је реч о говору Јањева, на пример, овај модел футура Павловић с правом везује за директне утицаје из македонског, грчког и арумунског, али углавном не и из шиптарског језика (Павловић 1970: 122). Јер, овај тип футура, поред македонског, грчког и арумунског језика, карактерише тек јужни (тоскијски) шиптарски дијалекат, док се у северном (гегијском) дијалекту, који је у непосредном контакту са српским језиком, футур претежно гради од глагола *кам* (habeo) и инфинитива главог глагола (исп. Илиевски 1988: 215–217).

⁶ Горански говор данас има знатан број релевантних језичких црта које га повезују са македонским језичким залеђем.

(540), „како ч'е ти *кажем*“ (541), „како ч'е се *вратиш*?“ (543), „*неч'е идеш* у цркву“ (545), „Како ч'е ч'укав, тако ч'е и *играш*“ (546) (Реметић 1996 — текст); „а ја *ће* га *доватим* Божића“ (130, Гатње — текст), „ама *ће* ти *прићам*“ (131, Приштана — текст) (Барјактаревевић 1977); „*ће да видиш*“ (98), „сваку *ћи* ти глаку из главе *искубем!*“ (383) (Радуновић 1996).

Екскерпирана грађа показује да овај модел футура захвата готово читаву косовскометохијску област, али да његова продуктивност опада према севернијим областима Косова и Метохије. Северније, на пример у Метохији, футур се, поред конструкцијом *да* + облик презента, са помоћним глаголом као првим морфолошким маркером за лице, — може активно градити и инфинитивом, на шта указују Барјактаревевићева истраживања (Барјактаревевић 1979: 224).⁷ Аутор овде не наводи ниједан пример футура типа *ће* + презент, а то вероватно објашњава и ретке примере овог модела футура код Радуновића (1996).⁸ Слична ситуација, модел футура са променљивим помоћним глаголом и презентом, уз паралелну, али ређу употребу инфинитива у овој конструкцији, јавља се и у говорима Средњег Ибра (Божовић 1993: 248–249). На јужном и југоисточном правцу, на пример у приштевском крају, јавља се факултативност у употреби помоћног глагола (/ партикуле), и овде је већ уобичајен модел *ће* + презент (исп. „*онда ће урадим*“, Вукићевић 1993: 93).⁹ Она се може јавити у истом говору, па и код истог информатора, као у говору Јањева: „Ја *ћу* *д'идем* да видим, да ноћујем ноћас“ : „Ја *ће да чувам* ноћескена, да видим шта ми је ноћом воће“ (Павловић 1970: 169 — текст, исп. 118–120). Изгледа да се у појединим случајевима оваква дистрибуција остварује по стилистичким критеријима, исп. „Или *њу ћу узмем*, или *ће се убијем!*“ (Бован 1989, 2: 77). За ђаковачки говор констатован је прилично стабилан модел *ће* + презент, али је код имперфективних глагола уочено присуство флективног, помоћног глагола, као и везника *да* (нпр. „Ја *ћу да* те ч'екам“, „После *ћеш да* га више *волиш*“, Стевановић 1950: 131; слично Павловић 1970: 118–119, в.

⁷ Инфинитив *ће* се у овој функцији јавити и знатно јужније, па и у говору Срећке Жупе, али он овде обично није жива морфолошка категорија (исп. у нар. поезији: „*Кој ће тебе тужно дочекати* /.../ Ја с кога *ћу* вино *наздравити*“, Павловић 1939: 280 — текст). Недалеко одатле, међутим, у летничком говору, забележена је и активна употреба инфинитива (нпр. „*стога ће њолица(џи)* гладна“, Ђуровић 2000: 106).

⁸ У монографији М. Букумирића, поред навођења већег броја примера футура са инфинитивом, за употребу синонимне конструкције са презентом само се констатује: „Уместо инфинитива чешће се употребљава презент са везником *да*“ (Букумирић 2003: 264).

⁹ Вукићевић овде констатује и присуство футурског модела са инфинитивом.

даље). Судећи по примерима које наводи Стевановић, стилско-семантичка и синтаксичка условљеност (нпр. употреба релатива) такође су један од разлога за опстанак ових средстава.¹⁰ На јужнијим теренима употреба балканистичког структурног модела *ће* + презент је доследнија, те су и одступања од овога ређа,¹¹ иако се и овде, на пример, може забележити употреба флективног, помоћног глагола *ћемо*, макар се он јавио „као нови наглашени облик“ (Павловић 1939: 194). И у призренском говору могу се забележити сачувани облици помоћног глагола (нпр. „*ч’у ти к’ујим јéну нóву кош’ул’у*“, Реметић 1996: 541 — текст, исп. 502); исто је и у летничком, чини се и овде посебно у 1. л. јд. (исп. „*Ја ћу гу об’алим па ће в’идиш!*“), где се донекле чува и везник *да* (Ђуровић 2000: 106, исп. и прим. на 129).¹² Штавише, и на македонској страни, на пример у козјачким селима кумановског краја, бележи се форма *ку*, као и везник *да* (Видоески 1962: 221, в. даље).¹³ Уопште узевши, када је реч о српским косовскометохијским говорима, присуство футура типа *ће (да) раб’ојамо, ће (да) доћемо* констатовано је за централну и јужну зону косовског дијалекатског типа, на правцу Приштина—Урошевац (Барјактаревић 1997:122).

Завређује пажњу и питање учешћа везника *да* у овим конструкцијама. Чини се да његово спорадично учешће, напоредо са партикулизисаним помоћним глаголом, посебно карактерише средишњу косовскометохијску зону, на шта указују примери из Јањева (Павловић 1970). У јужнијим областима, где је партикула *ће* уопштена, везник *да* се ретко јавља. У горанском говору су тако потврђени тек ретки примери са везником *да* у овој конструкцији (исп. Младеновић 2001: 431), док је за говор Гњилана експлицитно указано на одсуство везника *да* (Барјактаревић 1977: 239). На другој страни, он се бележи и на македонској територији, на пример у поречко-кичевским говорима (Конески 1966: 172–173), — и пре свега кумановском говору, где се за овај везник констатује „доста обично“ учешће у грађењу футура (Видоески 1962: 221).¹⁴ У том

¹⁰ И много северније, нпр. у јагодинском крају, бележио сам елементе ове дистрикције, исп.: *Кад ће (да) доћеш?* : *Тò мòжемо да ура̀димо кад ћеш да доћеш.*

¹¹ Она се препознају, поред осталог, и у појави иновативне, аналошке помоћне глаголске форме *ћем*: „*Ја ћем на тоје све да одговорим*“ (Павловић 1939: 257, в. и 194), исп. и *оч’ем / неч’ем* (Реметић 1996: 541, 550) у самосталној употреби.

¹² У овом говору бележи се и употреба инфинитива у грађењу футура (в. фус. 7).

¹³ У савременим трагањима за балканистичким језичким донетима према северу, овакве појаве данас обично остају на маргинама научног интереса.

¹⁴ За разлику од ситуације у другим говорима словеномакедонске области, у кумановском крају везник *да* „може да биде употребен и без да внесува некаков нов значенски момент“ (Видоески 1962: 221).

смислу су вредна Павловићева запажања о условљености употребе везника да различитим језичким параметрима. Аутор, тако, констатује употребу везника „за исказивање трајне радње“ (нпр. „Ја ћу да те ч’екам“), као и у примерима са присутном стилистичком интензификацијом значења (Павловић 1970: 118–119). Каснија враћања овом питању указала су и на могућност синтаксичке условљености ове појаве. Тако, З. Тополињска претпоставља да је „вероватноћа да се испусти да већа ако је у футурску секвенцу уграђена и нека друга клитика“ (Тополињска 1994: 152).

Прецизније утврђивање домета изоглосе *ће* + презент у косовскометохијској зони, али и ван ње, у области централне и северне Србије, где се ова језичка појава шири, још увек остаје у домену дијалектолошких и балканистичких задатака. Првих значајнијих резултата на овом плану има, и они омогућавају јасније представљање ове изоглосе, или кориговање њених ранијих поставки. Ослањајући се на један број дијалектолошких монографија, М. Бељавски-Франк домете ове изоглосе на Косову и Метохији представља тек нешто северније од Призрена и Сретечке жупе: „/.../ in the third area, through Prizren, Sret/e/čka Župa and southward through Kumanovo, we find the furthest development of this feature: the particle *će* (and *ke* in Macedonian) directly followed by the nonpast indicative, e. g., *će radim*, *će radiš*, etc.“ (Belyavski-Frank 1983: 218, исп. и 225, 228).¹⁵

МОДЕЛ: ЋЕ + ЕНКЛ. ГЛАГОЛА ЈЕСАМ¹⁶ + АКТИВНИ ПАРТИЦИП (глаголски радни придев) као темпорална конструкција такође је карактеристика дела балканских језика (Конески 1966: 173–173, Илиевски 1988: 219–220, исп. Конески 1990: 225–244, Марковић 1998: 311–312).¹⁷ Реч је о релативном футуру чија се пројекција будућности представља из перспективе одређене прошлости, па се зато често и среће у комбинацији са неким претериталним временом. Поред основног значења недоживљености, ово време може да носи и додатне семантичке квалификације (нпр. модалност, поновљивост радње и др.). На балканословенском терену је у појединим говорима, осим значења емоционалне неутралности, развило и семантичку ком-

¹⁵ На другој страни, ауторка не узима у разматрање непостојаност овог модела и на делу македонске, посебно северномакедонске територије (исп. фус. 13).

¹⁶ У овој конструкцији у 3. л., које је по природи ове временске релације најприсутније, помоћни глагол не учествује.

¹⁷ У македонским говорима у оваквим конструкцијама може учествовати и имперфекатска форма, уместо активног партиципа, уз посебно синтаксичко значење (исп. Конески 1966: 172).

поненту сумње, ироније, или чуђења (в. Гајдова 2001: 188). Док у већини косовскометохијских говора ова временска релација није представљена посебном конструкцијом,¹⁸ у делу ових говора, и то, чини се, само на неким југоисточним пунктовима, ова конструкција је присутна. Реч је о периферијским српским говорима који су у непосредном контакту са македонском области.

Судећи према расположивој грађи, ретки примери ове конструкције забележени су само у Сретечкој жупи, и то у дијалекатским текстовима приложеним уз Павловићеву дијалектолошку студију (Павловић 1939):¹⁹

— „Трајив миш у зајем жито од мравку. Мравка му дала жито у зајем. Па *ће* му *дала* мравка, па не ву достало жито, тражи *назаћ*“ (257, Среца);

— „Они док тражиле по друге куће, а ови скриле и не мога-ле да ги нађет никако. Што *ће се сеише* да проспет по улице дукати, па који *ће се* потуљи да бере дукати, тај је ајдук“ (289).

Павловић не анализира експлицитно ову конструкцију у својој монографији. Додуше, у напомени везаној за 1. пример аутор показује да је уочио њену посебност, али се стиче утисак да му она није довољно јасна. Он овде истиче да је народна прича у којој се јавља ова конструкција забележена у Срецакој, „док би у селу Драјчићи било у таквој реченици *Па ем му дала мравка* [?], а и са разликом по месту акцента“ (Павловић 1939: 259), из чега се може закључити да аутор вероватно није до краја разумео смисао ове реченице.

Изгледа да се слична ситуација поновила и у вези са следећим примером:

— „Овца је за кољење. Онемев Бог *овца*, да *не* се мољи! — Дрво је за *огење*. Онемев Бог дрво, да *неће се секло* ни *дџа-наске*. *Фала* му на *Господа*, он је *наредив*, у Бога је *правда*!“ (259).

У вези са овим аутор даје напомену да је уместо овакве конструкције забележене у Срецакој, („да неће се секло“), у Драјчићима обичније „да не се сече, да неће се сече“ (Исто: 260). Чини се и овде, међутим,

¹⁸ У горанском говору, на пример, управо је конструкција *ће* + презент врло фреквентна и за исказивање оних радњи које су будуће у односу на какав моменат у прошлости (Младеновић 2001: 498). Исто се бележи у Сретечкој жупи (Павловић 1939: 214), а таква је ситуација у појединим македонским и делу црногорских говора.

¹⁹ У оквиру приложених текстова, међутим, аутор спорадично указује на поједине појаве, пре свега у светлу локалних дијалекатских разлика.

да „варијанта“, коју аутор има на уму, не би одговарала контексту, односно одузела би део смисла причи, па је овде, посматрано аналошки према претходном мотиву, пре у питању значење: „Онемео Бог дрво *јер* (исп. мак. *дека*) се ни данас не би секло“, „~ не би да се сече“ (тј. „*не би хшело (дало)* да га неко посече, да буде (по)сечено“).²⁰ Тако, у истом тексту наилазимо, у ствари, на говорников психолошки прелаз од једног, претежно домаћег типа реченичног склопа (финалне: „да не се мољи“) на други, балканистички (каузални: „да неће се секло“).²¹ Управо такво, хабитуално-итеративно значење, уз поједине пратеће стилске компоненте (исп. Конески 1990: 237–238), једна је од основних карактеристика ове конструкције у македонском језику, у којој се поред широког удела несвршених глагола (тј. тзв. несвршене л-форме) могу срести и свршени (исп. Конески 1982: 496, Конески 1990: 225).²² Отуда лингвистичко жариште ове појаве треба тражити на македонском терену, утолико пре што се она спорадично бележи и у северној македонској зони, на западу кумановског краја, у Скопској Црној Гори и другде (Видоески 1999: 223, 234).

*

Српски косовскометохијски говори су на делу своје територије претрпели многе суседне језичке и дијалекатске утицаје. Ови утицаји су добрим делом последица некадашњих снажних етномиграционих кретања везаних за македонско-србијанску област. Реч је о старим миграционим правцима из западне Македоније према северу, о чему је посебно писао А. Белић, и што су касније дијалектолошке анализе низа говора потврдиле (исп. Павловић 1939: 242). М. Павловић је, на пример, за Сретечку жупу, коју сматра „дијалекатском мешавином“ и

²⁰ На делу балканословенских говора честа је употреба рефлексивног пасива.

²¹ У позадини овог мисаоног склопа је, међутим, и једна синонимна, кондиционална реченица, иреалног типа (исп. срп. књиж. „Да није онемео Бог дрво, *не би се секло* ни данас“), у чијој се независној реченици у балканским језицима може јавити управо ова конструкција (исп. грч. *Δε θα μλωρούσα, να κάνω τίποτε χωρίς τη βοήθειά σου* : срп. „*Не бих могао да урадим ништа без твоје помоћи*“, тј. „~ да није било твоје помоћи“).

²² По питању заступљености ове конструкције у македонском језику уочава се широк распон од дијалекатског до савременог есеисгичко-журналистичког корпуса, исп.: „Во соседството, еден монструм во униформа — силувал, злоставувал и убил дете. Дома *ке* му *суделе*. Демек“ (66); „А ларвата на крлежот, кога *ке* *дојдело* време, се активирала и ја предизвикувала болеста“ (122); „Весниците најавија дека бесрамникот *ке одел* и во пеплосаното и со земја срамнето Косово“ (157) (Станковиќ 2000–2001).

својеврсним „дијалекатским чвором“ (Исто: 235, 241), констатовао знатан утицај досељеника из предела јужно и источно од Шаре. „Ово струјање, нарочито из Призренске Горе и Тетова, много је важније него што се обично мисли, а Кичевци и Тетовци су се пребацивали и до самог Призрена, па их има и у Срецкој“ (Исто: 6).²³ Области јужног и посебно југозападног Космета, а у прошлости вероватно и појединих делова суседне Албаније, морали су дуго представљати оваква, јужнословенска дијалекатска „чворишта“, која су се одликовала специфичним саставом релевантних језичких карактеристика. Такви језички идиоми посебно су морали бити отворени за структурне утицаје из несловенских језика.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Барјактаревић 1977: Данило Барјактаревић, *Дијалектолошка истраживања*, Јединство, Приштина, 1–434.
- Барјактаревић 1979: Данило П. Барјактаревић, *Говор Срба у Метохији*, Јединство, Приштина, 1–336.
- Belyavski-Frank 1983: Masha Belyavski-Frank, *The Pattern of Some (Mainly) Morphological Features in Southern Serbian Dialects*, Македонски јазик, XXXIV, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 213–230.
- Бован 1989: Владимир Бован, *Народна књижевност Срба на Косову и Метохији*, 1 (1–410)–2 (1–442), Јединство, Приштина.
- Божовић 1993: Маринко Божовић, *Говори Средњег Ибра*, Универзитет у Приштини, Приштина, 1–340.
- Букумирић 2003: Милета Букумирић, *Говори северне Метохије*, Српски дијалектолошки зборник, L, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд, 1–356.
- Видоески 1962: Божо Видоески, *Кумановскиот говор*, Институт за македонски јазик — Скопје, Посебни изданија, книга 3, Скопје, 1–350.
- Видоески 1999: Божидар Видоески, *Дијалектиите на македонскиот јазик*, Македонска академија на науките и уметностите, том 2, Скопје, IV–252.
- Вукићевић 1993: Милосав Вукићевић, *Огледи из дијалектолошких истраживања*, Филолошки факултет, Приштана, 1–124.
- Гајдова 2001: Убавка Гајдова, *Ќе-конструкциите во кукушкиот говор од функционален аспект*, Зборник на трудови од собирот Македонскиот глагол — синхронија и дијахронија, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, Скопје, 179–190.

²³ Према Павловићу, тетовски говор има значајну улогу преносиоца језичких црта из јужнијих области на север и у вези са балканско-синтаксичким појавама, у ком смислу је управо сретечки говор „последња зона јужног утицаја“ (Павловић 1939: 242). Када је реч о територијалном домету темпоралне конструкције *ће* + енкл. глаг. *јесам* + активни партицип, досадашња истраживања показују да је Павловић био у праву.

- Ђуровић 2000: Радосав Ј. Ђуровић, *Лейнички говорни шии*, Филолошки факултет — Приштина, Врање, 1–200.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика, Увод и шћо-кавско наречеје*, Матица српска, Нови Сад, 1–216 (+ карта).
- Илиевски 1988: Петар Хр. Илиевски, *Балканолошки лингвистички студији, Со по-себен осврћи кон историскиој развој на македонскиој јазик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, Посебни изданија, книга 14, Скопје, 1–594.
- Коваћес 1988: August Kovačec, *Pojam jezičnog saveza i balkanski jezici*, SOL, Lin-gvistički časopis, Godina 3, Izvanredni svezak 1, Zagreb, 21–52.
- Конески 1966: Блаже Конески, *Историја македонског језика*, Просвета — Бео-град, Кочо Рацин — Скопје, Београд, 1–204.
- Конески 1982: Блаже Конески, *Грамајика на македонскиој лићературен јазик*, Култура, Скопје, 1–554.
- Конески 1990: Кирил Конески, *Глаголски констуркцији со кс во македонскиој ја-зик*, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 1–258.
- Марковић 1998: Марјан Марковић, *Начини за изразување на идности во македон-скиој и ароманскиој охридски говор*, Македонски јазик, XLV–XLVII, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје, 309–316.
- Младеновић 2001: Радивоје Младеновић, *Говор шарћлантинске жује Гора*, Срп-ски дијалектолошки зборник, XLVIII, Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, Београд, 1–606.
- Павловић 1939: Миливој Павловић, *Говор Сретичке Жује*, Српски дијалектоло-шки зборник, VIII, Српска краљевска академија, Београд, 1–354.
- Павловић 1970: Миливој Павловић, *Говор Јањева, Мејудијалектички и миксо-слојски процеси*, Матица српска, Нови Сад, 1–210.
- Попов 1984: Бојан Попов, *Положај српскохрватског језика у балканском је-зичком савезу*, Јужнословенски филолог, XL, Институт за српскохрватски језик, Београд, 21–44.
- Радуновић 1996: Милорад Радуновић, *Остћала је реч, Српске народне умотворине из Мејхохије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1–464.
- Reiter 1994: Norbert Reiter, *Grundzüge der Balkanologie, Ein Schritt in die Eurolingu-istik*, Harrassowitz Verlag — Wiesbaden, Berlin, X–700.
- Реметић 1996: Слободан Реметић, *Српски иризенски говор (Гласови и облици)*, Српски дијалектолошки зборник, XLII, Српска академија наука и уметно-сти и Институт за српски језик, Београд, 319–614.
- Sandfeld 1930: K. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris.
- Стевановић 1950: М. Стевановић, *Ђаковачки говор*, Српски дијалектолошки зборник, XI, Српска академија наука — Одељење за језик и књижевност, Београд, 1–152.
- Станковић 2000–2001: Сениша Станковић, *Балкански дневник (којнеај брегови-ће за мотћови)*, АЕА Мисла, Скопје, 1–238.
- Тополињска 1994: Зузана Тополињска, *Инфнијив VS-субјунктив у формули VEL-LE-фујура*, Говори призенско-тимочке области и суседних дијалеката [зборник радова], Филозофски факултет у Нишу, Институт за српски језик САНУ, Београд, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, Ниш, 149–160.
- Хасани 1987: Харун Хасани, *Горанске народне јесме*, Јединство, Приштана, 1–256.

Summary

Prvoslav Radić

VERBAL *ĆE*-CONSTRUCTIONS IN KOSOVO-METOHIAN DIALECTS

The article presents one of the morphological phenomena in Serbian dialects of Kosovo and Metohia — verbal *će*-constructions. It is shown that these constructions of future tenses appear in two different models:

- with forms of present tense — indicative meaning (e.g. „*će* ti *dadem* jeno obuklo“, „*Će* mi *dadeš*“, „a mi *će pazimo* ovi ajduci“; „Ja *će da čuvam* noćeskena“);
- with forms of active participle — relative meaning (e.g. „Pa *će* mu *dala* mravka“, „Što *će se setile* da prospet po ulice dukati“).

These constructions is of foreign origin and occurs in other Balkan languages too. Specially the first model (*će* + forms of present tense) that is wide spread in Serbian dialects and even do the pressure on Modern Serbian. More attention is devoted to the second model that appears in southern dialects. These dialects border upon Macedonian territory. The paper includes examples excerpted from various dialectal source.

СТАНИМИР РАКИЋ
(Београд)

О МЕТАФОРИЧКОМ ОЗНАЧАВАЊУ ЉУДИ, ЖИВОТИЊА, БИЉАКА И СТВАРИ У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом чланку аутор испитује сложена имена биљака, животиња, човека и других ствари у којима једна компонента означава део тела, одеће или елементат покућства у српском и енглеском језику. У српском језику он анализира сложене изведенице типа (придев + именица) + суфиксе, а у енглеском сложеннице типа именица'с + именица, именица + именица, придев + именица. Он настоји да покаже да постоји значајна разлика у метафоричком означавању човека и других бића и ствари. Метафоричко означавање људи се заснива на симболичком значењу неких речи и израза, а других бића и ствари на уочавању сличности. Он такође опажа да се структура сложенница у енглеском језику које означавају животиње, а у знатној мери и човека, разликује од структуре сложенница које означавају биљке и животиње.

Кључне речи: сложене изведенице, конверзија, суфиксно извођење, метафоричко означавање човека и других бића и ствари, српски језик, енглески језик.

1. У својој књизи *Ethnobiological classification* Berlin (1992) је дошао до закључка да се називи биљних и животињских врста које човек узгаја означавају најчешће простим лексемима, а да удео простих лексема пропорционално опада уколико те врсте имају мањи значај у одређеном друштву. Берлин ову околност објашњава чињеницом да семантички мотивисана имена помажу човеку у памћењу и усвајању назива биљних и животињских врста са којима је ређе у додиру. Психолошки је разумљиво да човек лакше памти називе оних врста које гаји или их користи на други начин, а да му је асоцијативна веза потребнија за биљне и животињске врсте које ређе сусреће и запажа у свом непосредном окружењу.¹ Морфолошки сложени називи биљака и животиња

¹ Сличну тенденцију запажамо и у српском језику где имамо сложене називе *дивојарац*, *дивокоза*, *диволеска*, а без краћења прве компоненте и фразе *дивља гуска*, *дивља свиња*. Сложени су управо називи оних животиња и биљака које се не гаје у

најчешће указују на неки аспект њихове грађе, станишта или везе са неким другим живим бићем. Посебно су раширени сложени метафорички називи у којима једна компонента означава неки део тела човека, животиње или биљке. Ови називи често имају метафорички карактер, мада су бројни и они чије значење се своди на метонимију.²

Метафора се у називима овога типа у знатном броју случајева може схватити као поређење по сличности јер се један објекат идентификује с другим објектом на основу сличности по облику или функцији. Wisniewski (1997) претпоставља да се сложенице типа именица + именица у енглеском језику могу протумачити на неки од следећа три начина: релационом везом, конструкцијом својства и хибридализацијом. У примеру *night snake* 'змија која је активна ноћу' на делу је релациона веза, док *shark lawyer* 'агресиван и лаком адвокат' илуструје конструкцију својства. Хибридализација значи потпуно мешање и укрштање својстава обеју компонената, нпр. *skunk squirrel* би било хибридно биће које има измешана својства и твора и веверице. Сложени називи у којима једна компонента означава део тела, одеће или покућства у неким случајевима се могу тумачити као релациона веза, али су то већином метафоре засноване на поређењу по сличности или симболичком значењу неких речи и израза. Наша је основна теза у овом прилогу да се метафоричко означавање људи у сложеницама наведенога типа у великој већини заснива на симболичком значењу неких речи и израза, док се метафоричко означавање других ствари и живих бића заснива на уочавању сличности.³ Примере смо бележили према облику који имају у речницима Deanovića i Jerneja (1989, даље DJ), Bensaona (1993, даље MB) и Filipovića et al (1983, даље RF), а значење српских примера, кад је то било потребно, проверавали смо у *Речнику српскохрватског књижевног језика* (1967–76, даље PM), а енглеских у *Longman Dictionary of Contemporary English* (2000), Con-

пољопривредном газдинству. У енглеском су називи са *wild* 'дивљи' у првом делу још раширенији него у српском (нпр. *wild basil* 'дивљи босиљак', *wildboar* 'дивља свиња', *wildcat* 'дивља мачка', *wildflower* 'дивља биљка', *wildfowl* 'барска птица', *wildlife* 'дивље животиње', *wild goose* 'дивља гуска').

² Метонимија је знатно чешћа у називима животиња јер се оне ређе него што је то случај са стварима и биљкама дефинишу преко својстава делова тела који њима не припадају.

³ Недавно је Милка Ивић (1995: 42) указала да на лексичком плану постоје разлике у означавању појава које се тичу људи и осталих живих бића и ствари. Ми овде указујемо да постоји и разлика у метафоричком означавању људских бића и осталих живих бића и ствари.

cise English Oxford Dictionary (2001) и *Webster's Third International dictionary of the English Language* (1961).⁴

Употреба метафоре се често може објаснити потребом да се оно што је непознато и апстрактно опише помоћу онога што је познато и разумљиво из свакодневног искуства (в. Taylor 1995: 132). Човек од најранијег детињства стиче сазнања и упознаје делове свога тела, а преко њега и елементе своје ближе околине. Именовање биљака и ствари именицама које се односе на делове тела је покушај да се нови појмови и појаве усвоје користеће већ познате елементе искуства. Као метафоре, делови тела имају и ту предност да су универзални — искуство о њима је саставни део сваког нормалног менталног развоја.⁵ Тако називи *белонога*, *златоуст*, *крајошија*, *гологлавица*, *пейшојрстица*, *дебелоглавка* у српском језику пружају неку представу о поменутиим биљкама, чак и онима који за њих први пут чују. Исто својство имају и енглески називи биљака *bear's foot* 'кукурек', *dog's tail* 'крестац', *foxtail* 'репак', *goat's beard* 'козја брада', *hart's tongue* 'јеленак', *lion's tooth* 'маслачак', *lion's mouth* 'зевалица', *mouse tail* 'јарич', итд. Такви називи имају и ту предност што су њихова значења универзална — сваки човек зна шта су уста, брада, зуби, нога, глава, језик, прст, шија.

Сличну улогу у називу биљака и животиња имају и именице које се односе на делове одеће, јер је одећа такође елеменат свакодневног искуства од најраније младости. Тако *зеленгаћа* је врста бршљана, а *црнокајица* врста птице (грмуша), а *гаћеша* голуб или петао чије су ноге обрасле перјем. У енглеском језику *грмуша* је *blackcap*, а једна врста зоље се назива *yellow jacket*. Видимо да уместо назива делова тела могу да се употребе и називи делова одеће јер су и они добро познати, а у неким примерима се јављају и елементи покућства. Примери за то у енглеском језику су нпр. називи *bed-bug* 'стеница', *yellow cup* 'љутић', *yellow hammer* 'жутоволџка', *harebell* 'звончић', *candlefish* 'врста лосоца' (који светли). Из практичне делатности човек упознаје и неке са-

⁴ Ознаке *фиг.*, *кол.* и *сл.* преузете из наведених речника су скраћенице за 'фигуративно значење', 'колоквијални израз', 'сленг'.

⁵ Lakoff (1987) указује на могућност да су многе сфере људског сазнања и искуства метафорички структуриране помоћу мањег броја схематских слика. Taylor (1995: 135) примећује да је посебна привлачност Lakoffove анализе у томе што сугерира да су те схематске слике засноване на општем људском искуству и да чине основне сазнајне структуре. "Many of the schemas clearly derive from the most immediate of all our experiences, our experience of the human body. The experimental base of containment is the human body with its surface separating the inside from the outside. The body, with its various parts which make up the whole, and with its front clearly distinct from its back, is also a permanent exemplar of the part-whole relation, and front-back schemas, while our experience in a gravitational field provides the base for the up-down schemas."

ставне делове биљака које се такође јављају у сложеним именованима, мада много ређе него делови тела човека или животиња. Овде настојимо управо тачније одредити метафорички карактер сложених назива у српском и енглеском језику који као своје компоненте садрже називе делова тела, одеће и основног покућства. Потврду да делови одеће и покућства припадају основном коду у регистрацији непосредног искуста налазимо и у чињеници да се неки делови тела који нису директно опажљиви дефинишу управо преко делова одеће или покућства. Тако у српском језику имамо називе *кључна косић*, *лојайица*, *чашица*, *ћујак*, *очни кајак* и *очна јабучица* којима у енглеском редом одговарају називи *shoulder blade*, *collar bone*, *knee-cap*, *bellybutton*, *eyelid* и *eyeball*, а за реч *лобања* у енглеском језику поред мономорфне именице *skull* постоји и метафорички назив *brain-pan*.

У српском језику су донекле продуктивни сложени метафорички називи који имају структуру: придев + именица + суфикс и у којима именичка компонента обично означава део тела биљке или животиње. Основе тих сложених назива су сложени придеви типа:

(1) *белокор*, *белоног*, *белолисић*, *двозуб*, *дворед*, *гологлав*, *ћразноглав*, *жућоћирн*, *златоглав*, *златоусић*, *ошћролисић*, *ошћројер*, *ћетћоћрсић*, *шестћојер*, *ћрноног*, *ћрноглав*, *ћрнорей*, *жућоћкрил*, *жућоћкљун*.

Сложени називи у српском језику се већином изводе помоћу различитих суфикса од сложених придева типа (1),⁶ то су, дакле, већином сложене изведенице. Структура енглеских назива је сасвим различита — у енглеском језику то могу бити именичке сложенеце типа *предев + именица*, *именица + именица* и *именица'с + именица*, а то су структуре за које у енглеском језику у много мањој мери важе нека семантичка ограничења присутна у српским примерима.

План овога рада је следећи: први одељак је уводни, у другом се резимирају нека својства сложених именичких изведеница у српском језику чија једна компонента означава неки део тела, а које означавају ствари, животиње, биљке и људе и то претежно на основу резултата

⁶ Сви граматичари се слажу да ти сложени придеви имају посесивно значење (Maretić 1963: 395, Babić 1986: 415); код ових придева није нужно додавање неког придевског суфикса (нпр. *-(а)н*, *-асић*, *-ски*) јер именичка компонента у највећем броју случајева означава део тела, а тај однос припадања омогућава директну придевску интерпретацију (в. Ivić 1962). У раду Ракић (1999) предложили смо да се извођење од сложених основа овога типа зове сложено извођење, а саме речи сложене изведенице. Термин сложено-суфиксална творба, који употребљава Babić (1986), могао би се тада ограничити на случајеве када у извођењима сложена основа не постоји као независна реч. Од сложених придева типа: *придев + именица* могу се изводити конверзијом или суфиксима *именица* које означавају биљке или животиње; в. даље §2.

чланка Ракић (2002), у трећем се наводе примери именичких сложенница у енглеском језику које метафорички означавају ствари, биљке, животиње и људе, у четвртном се разлике у структури сложених назива тога типа у српском и енглеском језику објашњавају разликама у морфолошкој структури ових језика, у петом се анализира структура и садржај метафоричких ознака биљака, а у шестом — ствари, у седмом — животиња, а у осмом — људи у енглеском језику. У деветом оделу се указује на главне резултате и правце могућих даљих истраживања метафоричког означавања ствари, биљака, животиња и људи у српском и енглеском језику.

2. У раду Ракић (2002) смо испитивали карактер сложених метафоричких назива у српском и руском језику, што је релативно лакши задатак јер ти називи у српском и руском језику имају сличну морфолошку структуру и значења. У том чланку смо закључили да се сложени метафорички називи ствари и биљака који као једну своју компоненту садрже називе делова тела животиња или људи заснивају на поређењу по сличности. Тадви су нпр. називи биљака (2а) и ствари (2б) у српском језику:

(2а) *белонога, белолисџ, дебелоглавка, гологлавица, жуџоџри, злаџоглав, злаџоусџа, краџоџиџа, оџџролисџи, џџџоџрџиџиџа, црноглаваџ, сувоџераџ;*

(2б) *белокораџ, двозубаџ, двокрилаџ, дворедаџ, кривоџиџа,⁷ оџџроџераџ, џроноџаџ, шеџџоџераџ.*

Именице (2а) означавају биљке, а (2б) ствари, иако се именичке компоненте у (2а) односе на делове тела људи или животиња, а у (2б) и на делове биљака (*белокораџ*). Анализа показује да је метафоричко означавање ових именица могуће на основу формалне или функционалне сличности са деловима људског тела или уопште виших кичмењака. У именовану животиња метафора је ређе присутна јер је анатомија животиња (нарочито виших кичмењака) ближа анатомији човека, па је значење многих назива готово композиционо:

(2в) *белогуза, белоушка, дугореџа, дугореџиџи, двокрилџи, злаџоџер, злаџоџџрба, краџџокрилџи, осморучџи, џуноглаваџ, мекоџерке, џврдоџерке,⁸ сџџонога, црнореџ, црвенџера.*

Примери (2в) показују да се поређења животиња са биљкама и стварима ретко примењују. У појединим називима је ипак присутна ме-

⁷ Означава врсту сабље, а може означавати и човека крива врата. Ово друго значење се данас ређе користи због пејоративног значења (в. RM).

⁸ Овде не узимамо у обзир метонимију јер је она присутна у свим примерима овога типа.

тафора — тако, нпр., у називима *стинога* и *осморучци* употребљавају се именице *нога* и *рука* мада је за инсекте и медузе одговарајући назив *иййак*, а слични примери се могу запазити и у руском језику (*толстолобик* 'врста рибе', *сороконожка* 'стонога', *долгоножка* 'пољски комарац', *златогуска* 'златотрба преља' (лептир), в. Ракић 2002: 165). Приметно је такође да у (2в) доминирају врсте риба, птица и инсеката, што потврђује Берлинову тезу да се сложени називи претежно односе на оне врсте живих бића које се ређе сусрећу и примећују.

Сложени називи биљака и ствари у српском језику се често изражавају помоћу метафорички измењених значења; то посебно не изненеђује јер се сложени придеви из којих се изводе ти називи великом већином односе на својства људи и животиња, па промена природе референта и није могућа без промене значења. У српском језику је, дакле, метафоричка промена значења у односу на значење основе нужна у највећем броју случајева у извођењу именица које именују биљке и ствари од сложених предева датог типа.

Мањи број изведеница у (2б) које се односе на ствари је свакако последица чињенице да сложени придеви типа придев + именица које смо узели у обзир као основе ретко означавају својства ствари, али и чињенице да се ствари од осталих живих бића разликују знатније него жива бића међусобно. Како придевске основе претежно означавају својства људи и животиња, метафорички пренос значења је нужан у извођењу именица које означавају биљке, а управо изнуђен кад су у питању ствари. У означавању животиња доминира метонимија јер се животиње с обзиром на облик делова тела ретко пореде са биљкама, стварима или другим животињама.

Следеће сложене именице означавају човека у српском језику:

(3а) *бјелокајац*, *црвенокожац*, *црнорукац*, *дебелокожац*, *дугоглавац*, *голобрадац*, *жујокољунац*, *йразноглавац*, *йујоглавац*, *йврдоголавац*, *шуйљоголавац*, *голобрче*, *йврдоголавица*, *дволичњак*;

(3б) *крајкојругаш*, *дугојругаш*, *црнокошуљаш*, *црноризац*, *йејоколонаш*.

Именице у (3а) су сложене изведенице, тј. речи које се изводе од сложених придевских основа додавањем различитих наставака, а у (б) су примери сложено-суфиксалне творбе — именице које имају исту структуру, али чије придевске основе не постоје као независне речи: нпр. за именице *крајкојругаш*, *дугојругаш*, *црнокошуљаш*, *йејоколонаш* јер не постоје сложени придеви *краткопруг, *црнокошуљ или *петокolon. Ова околност управо указује на посебност творбе именица које се односе на људе. Придеви *краткопруг, *дугопруг, *црнокошуљ, *петокolon нису могући јер се именице *јруга*, *кошуља*

и *колона* не могу протумачити као делови тела, али се изведенице на *-аш* ипак оснивају на својству „онај који трчи на дугим пругама (стазама)“, „онај који носи црну кошуљу“, а *йейоколонаш* се посебно заснива на метафори јер се односи на „онога који потајно, кришом ради против владе“. Изведенице које означавају људе се најчешће не заснивају на својствима делова тела, већ на активностима и својствима која се не морају описивати предевима.

Док у (36) већина именица има композиционо значење, скоро све сложене именице у (3а) имају метафорички измењено значење. Само означавање човека преко назива делова тела има пејоративан призвук, јер се људи радије класификују према психолошким, идеолошким, етничким и културним разликама него према својствима неких делова тела. Такав призвук немају, на пример, именице *крайкојругаш* и *дугојругаш*, у којима друге компоненте не означавају делове тела. Метафоричко значење именица (3а) разликује се, међутим, од метафоричких значења именица (2) које означавају биљке и ствари. Именице *тврдоглавац*, *дебелокожац*, *шуйљоглавац*, *жујокљунац*, *дволичњак*, *голобрадац*, *шуйоглавац* имају пренесено метафоричко значење због посебног симболичког значења фраза *тврда глава*, *дебела кожа*, *шуйља глава*, *жуј кљун*, *гола брада*, *шуйа глава*, а слично томе и *йейоколонаш* због посебног, лексикализованог значења фразе *йейа колона*. Тако *дебелокожац* означава безосећајну, себичну особу, а *голобрадац* и *жујокљунац* младу, неискусну особу, а слично карактерно и психолошко значење имају и остале наведене именице. Приметимо да се метафора у свим тим примерима не заснива на формалној сличности него на симболичком значењу појединих именица које означавају делове тела.⁹

Изведенице од простих основа које означавају делове тела (нпр. *носоња*, *тврбоња*, *гузоња*, *главоња*, *рејоња*) имају пејоративно значење у српском, а и у руском језику (*горбун* 'грбоња', *головишка* 'пропалица', *пузан* 'трбоња', *головац* 'голован', *хвостотик* 'репоња'). Њихово значење није метафорично, што показује да метафора настаје једино у споју с атрибутом који модификује именицу на начин који је релевантан за функцију коју врши именовани део тела.

⁹ Може се уочити и следећа разлика у преносу значења. Код присва који означавају својства животиња, као нпр. *жујокљун*, постоји метафорички пренос значења у именици *жујокљунац* када се она односи на човека, док је у именицама *голобрадац*, *тврдоглавац*, *шуйоглавац* метафорички промењено значење присутно већ у присевима који означавају својства људи. То је изгледа последица чињенице да се симболичко значење неких именица активира управо ако се односе на човека.

Место делова тела асоцијативну везу једнако могу обезбеђивати делови одеће јер су то такође објекти које човек упознаје још у најранијем детињству. У сложеницама *белокаџац*, *црноризац*, *црнокошуљаши* уместо делова тела означени су делови одеће, а како они могу бити знак одређене етничке или друштвене групе, сложенице тога типа имају превасходно класификаторну функцију, што се очитује и у њиховој претежно множинској употреби, мада ни њихово значење није без одређене пејоративне нијансе. И ови називи се могу схватити као метафоре засноване на симболичком значењу именичких компоненти јер делови одеће могу да служе као знаци припадности одређеној друштвеној групи. Метафоричко означавање људи се, дакле, разликује од метафоричког означавања биљака и ствари.

3. Анализа сложених назива у енглеском језику је задатак који захтева другачији приступ јер се морфолошка структура ових назива знатно разликује од њихове структуре у српском језику. У српском језику ти називи имају структуру (придев + именица) + суфикс, док су енглески називи именичке сложенице чија структура може бити придев + именица, именица + именица и именица^с + именица. Нас овде интересују пре свега сложенице у којима глава сложенице, а то је у енглеском језику друга компонента, означава неки део тела, одеће или покућства. У енглеском језику се на тај начин могу означавати биљке, животиње, људи и ствари, али у знатном броју случајева то означавање није једнозначно. Тако нпр. за *bird's eye* налазимо у *Concise English Oxford Dictionary* а) a name given to several plants with small, round bright flowers, esp. a primrose (*Primula farinosa*) and germander speedwell (*Veronica chamaedres*), б) manufactured tobacco with the ribs of leaves cut along with the fibre, с) (a fabric woven in) a design consisting in a small diamond with a centre dot. У MB и RF се наводе она значења која су у употреби најобичнија, и ми ћемо се у наредном прегледу придржавати те праксе, наводећи друга значења само у појединим примерима. Треба имати на уму да објекат који сложеница означава није увек једнозначно одређен, а да двојезични речници нужно прибегавају одређеном упрошћавању.¹⁰

¹⁰ У случају сложеница чија глава означава неки део тела, одеће или покућства појављује се и проблем означавања. Сложеница *bird's eye* може да значи змијину траву и још неке друге биљке, врсту дувана и дезен одређене врсте. Тумачење шта та сложеница означава мора да обухвати и поређење. У случају када глава сложенице означава неки део тела, одеће или покућства различите ствари могу одговарати значењу сложенице, па одређивање означавања мора укључити и поређење које може бити по функцији или по сличности. За означавање људи карактеристично је поређење по функцији (в. §8).

(4а) биљке: *adder'a tongue* 'једнолиска, змијин језик', *bear's foot* 'кукурек', *bedstraw* 'ивањско цвеће', *beetroot* 'цвекла', *bell-flower* 'звончић', *bird's eye* 'змијина трава',¹¹ *bird's foot* 'сврачија нога, рога-чица', *blackthorn* 'трњина, глог', *blood-wood* 'врста еукалиптуса', *bluebell* 'звончић', *blueberry* 'боровница', *blue-bottle* 'различак',¹² *buckthorn* 'пасјаковина', *butscher's broom* 'кострика', *buttercup* 'љутић, жабљак', *butterbur* 'лопух', *cabbage-lettuce* 'салата главатица', *cabbage-rose* 'столиска', *candleberry* 'восковац', *catkin* 'реса', *cat's foot* 'броћац, маца', *cat's tail* 'пахуља', *chestnut* 'кестен', *cloud-berry* 'патуљасти дуд, барска купина', *cobnut* 'врста лешника', *cocklebur* 'боца, дикица', *cock's comb* 'петлова креста',¹³ *cocksfoot* 'јежевина, вашја трава', *cowslip* 'јагорчевина', *cranes bill* 'вилино око', *dogberry* 'дренџина', *dog rose* 'дивља ружа, шипак', *dog's tail* 'крестац', *dogwood* 'свиба', *foxglove* 'напрстак, зубачица', *foxtail* 'репак', *gold cup* 'љутић', *goosebeery* 'огрозд', *goosefoot* 'прудник', *groundnut* 'кикирики', *hagberry* 'копривић', *harebell* 'звончић', *hare's ear* 'пророшљика', *hare's foot* 'зечја детелина, мачја трава', *hart's tongue* 'јеленак', *heath-bell* 'плави звончић', *heath-berry* 'брусница, боровница', *honeydew* 'медљика', *horse-chestnut* 'дивљи кестен', *horsetail* 'раставић', *goat-sbeard* 'козја брада', *lion's mouth* 'зевалица', *lion's tooth* 'маслачак', *mouse ear* 'споменак', *mouse tail* 'јарич', *sweet chestnut* 'питоми кестен', *trumpet-flower* 'трубач', *wormwood* 'пелен'.¹⁴

(4б) животиње: *baldpate* 'врста патке или голуба', *bighorn* 'врста америчке овце', *blackcap* (птица) 'грмуша, црноглавка',¹⁵ *blackhead* 'врста галеба',¹⁶ *blue-breast* 'врста модроволке', *bluethroat* 'модроволка, сеница', *boat-bill* 'врста јужноамеричке чапље', *bottle-nose* '(мали) кит', (*Hyperoodon rostrabus*), *bowhead* 'гренландски кит', *bullhead* 'главоч и још неке друге рибе с великом главом',¹⁷ *cotton-tail* 'дивљи ку-

¹¹ У РФ је значење *bird's eye* (бот.) 'гороцвет' (*Adonis vernalis*); фино резан дуван. Проблем тумачења енглеских сложеница се компликује и због могућих дијалекатских разлика како у енглеском тако и у српском језику.

¹² Друга значења су 'зундараца' (инс.), а у сленгу може значити и 'полицајац' (РФ).

¹³ Друго значење 'помодар, кицош' односи се на човека.

¹⁴ Именица *greens* 'зелье, зелениш', која има мономорфну основу, има колективно значење.

¹⁵ Друго значење се односи на врсту малине са црним плодовима која успева у северној Америци.

¹⁶ Друго значење је 'суједац, митесер'.

¹⁷ Друго значење је 'глупа, тврдоглава особа'.

нић', *death's head* 'мрвтачка глава', *gold crest* 'златноћуби царић', *golden eye* 'врста пловке', *greengill* 'зелена острига', *hardshell* 'тврдољускар', *redbreast* 'црвендаћ', *redeye* 'црвенперка', *redwing* 'црвени дрозд', *yellowhammer* (птица) 'жутовољка', *yellow jacket* 'врста зоље'.¹⁸

(4в) људе: *addle-head* 'смушењак', *baby face* 'човек детињастог лица', *baldhead* 'ћелавац',¹⁹ *bigwig* 'великодостојник', *bigcheese* 'значајна особа у некој организацији', *bigmouth* 'брбљивац', *beetle brain* 'глупан', *birdbrain* 'глупак', *blabbermouth* 'брбљивац',²⁰ *blackleg* 'варалица, штрајкбрехер', *blockhead* 'глупак', *blue-beard* 'плавобради', *blue blood* 'племић', *bluecoat* 'полицајац', *bluejacket* 'морнар рат. морнарице',²¹ *bonehead* 'глупак', *busybody* 'интригант', *butterball* 'дебелко', *butterfingers* 'трапавко', *cat's paw* 'онај који извршава непријатне или опасне послове за друге',²² *chickenshit* 'кукавица', *chicken liver* 'плашљивко', *cowhand* 'каубој', *deadhead* 'гледалац са бесплатном улазницом',²³ *deadpan* (coll.) 'безизразно лице', *fat-guts* 'дебелко', *greenhorn* 'жутокљунац', *goldbrick* (coll.) 'забушант',²⁴ *hardhat* 'градевински радник', *hardhead* 'тврдоглавац',²⁵ *highbrow* 'уображени интелектуалац', *hophead* 'наркоман', *humpback* 'грбавац', *lowbrow* 'особа која нема великих интелектуалних захтева', *madcap* 'луда глава, махнит човек', *redcoat* (хист.) 'британски војник', *sawbones* (кол.) 'хирург', *redneck* 'нешколован белац', *redskin* 'црвенокожац', *thickhead* 'глупан'.²⁶

¹⁸ Мономорфне речи *buck* 'козлић' (гимн.), *crane* 'дизалица' (грађ.), имају такође метафорички проширено значење, али су то речи које припадају посебном стручном вокабулару што олакшава њихову интерпретацију.

¹⁹ Примери *backbencher* 'посланик који није члан владе' и *beachcomber* (сл) 'скитница која скупља наплављене предмете на обали су примери за сложено-суфиксалну творбу јер се граде помоћу суфикса *-er*.

²⁰ И сама реч *blebber* значи брбљивац.

²¹ Овде би спадала и сложеница *bluestocking* 'учена жена', која је проистекла из назива друштва образованих жена које је основала Elizabeth Montagu 1750. год. у Паризу, а чије су чланице носиле плаве чарапе; LDCE упозорава да је реч застарела ("old fashioned"). Слично важи и за сложеницу *redcoat*, коју наводе и MB и RF, а за коју у LDCE стоји "a British soldier during the 18th and 19th century".

²² RF наводи и друго значење 'намрешкана пруга на води од ветрића'.

²³ RF наводи и значење 'возило без путника или терета' са ознаком АЕ.

²⁴ Друго могуће значење је апстрактно — 'златан мамац' (RF). Сама реч *brick* значи цигла, а у сленгу и 'златан момак'.

²⁵ Ристић, Симић и Поповић (1973) наводе и значење 'калифорнијски кит' који је стекао то име због навике да удара главом у бродове.

²⁶ У примерима *black sheep* 'црна овца', *bookworm* 'књишки мољцац', *dead duck* 'особа осуђена на неуспех', *fat cat* (сл.) 'богаташ' као главе сложеница се јавља-

(4г) ствари: *Adam's apple* 'јабучица', *arrowhead* 'врх стреле',²⁷ *ash-tray* 'пепелара', *bagpipe* 'гајде', (птица), *barking-iron* 'пиштољ', *be-am-ends* 'полуга на ваги', *bearskin* 'висока црна крзнена капа коју носе британски војници у неким церемонијама',²⁸ *beachnut* 'буков жир', *bedpan* 'болесничка ноћна посуда, гуска', *bee-bred* 'пелуд као храна за младе пчеле', *bell-bottoms* 'чакшире са широким ногавицама', *bell-mouth* 'звучни левак трубе', *beeftea* 'говеђа супа', *bellybutton* 'пупак', *blackeye* 'модрица на оку', *blackgold* 'нафта', *blasting-cap* 'детонатор', *blow-ball* 'семена главица маслачка', *blow-pipe* 'дуваљка', *boldface* 'масна слова' (у штампи), *book jacket* 'омот за књигу', *bootleg* 'шверцова на роба' (с), *bottleneck* 'грлић боце',²⁹ *brain-pan* 'лобања', *breastplate* 'оклоп за прса',³⁰ *breast-wall* 'грудобран', *breast-weel* 'воденично коло о које вода удара у висини основе', *buck-tooth* 'секутић', *bullhorn* 'електрични мегафон', *bull's eye* 'оканце на вратима',³¹ *butterfly nut* 'лептираста навртка', *cat-lap* 'бућкуриш, слабо пиће', *cat-whisker* 'танка жица на детектору', *cat's eye* 'мачије око' (знак на путу), *cheekbone* 'јагодица', *cheek-tooth* 'кутњак', *cheese-finger* 'штапић од теста са сиром', *cheese-straws* 'слани прутићи од сира', *chimney pot* 'капа на димњаку',³² *clotheshorse* 'сталак за сушење рубља', *clothespin* 'штипаљка за рубље', *cloverleaf* 'саобраћајна петља', *coalbed* 'слој угља', *coattail* 'пеш', *cocktail* 'мешавина пића', *cockpit* 'пилотска кабина', *cogwheel* 'зупчаник', *crow's feet* 'боре у углу очију', *crow's nest* 'осматрачница', *dog-cart* 'лаке двоколице', *dog-ear* 'магареће уво' (на листу књиге), *dovetail* (стол.) 'ластин реп', *dumbbell* (спорт.) 'тег, ђуле',³³ *eyeball* 'очна јабучица', *eyelid* 'очни капак', *flying sauser* 'летећи тањир', *fly-leaf* 'празан лист на почетку или крају књиге', *foxhole* 'стрељачки заклон за једног стрелца', *greenback* (кол.) 'доларска новчаница', *hammerhead* 'глава чеки

ју именице које означавају животиње, а метафоре се углавном оснивају на симболичком значењу одговарајућих фраза, а то је случај и у сложеници *deadbeat* 'неплатиша', у којој глава означава догађај. У сложеници *frogman* 'човек жаба' глава означава човека, а метафора се своди на сличност.

²⁷ МВ наводи и значење (бот) 'стрелара' — врста биљке.

²⁸ Сложеница *bear-garden* означава бучни скуп, гунгулу.

²⁹ Друго, преносно значење је 'уско грло у саобраћају или другој делатности'. Ово друго значење је поређење по функцији и односи се на неку отежану или успорену активност, тј. релативно апстрактан појам.

³⁰ Друга значења су 'доњи део оклопа корњаче' и 'натписна плоча на гробу'.

³¹ Друга значења су 'округли прозорчић (на броду)', и 'средиште мсте'.

³² Друго значење је 'шешир цилиндар'.

³³ У сленгу може значити и 'глупан'.

ћа',³⁴ *handcuffs* 'лисице', *honeycomb* 'саће', *horse collar* 'ајам', *horseshoe* 'потковица', *hotbed* 'легло, расад', *meatball* 'ћуфта',³⁵ *nightcap* 'алкохолно пиће које се узима пре спавања', *snail-wheel* 'спирални зупчаник у сату', *snake fence* 'ограда од положених дебала', *snake oil* 'тобожји лек', *table-leaf* 'даска у столу за развлачење', *worm hole* 'црвоједина', *wormgear* 'пужни зупчаник'.

4. Све ове комбинације представљају сложенице и као такве су обично и забележене у речницима. У српском језику њима углавном одговарају именичке фразе типа придев + именица или изведенице. Одакле потиче ова разлика у морфолошкој структури?

Није тешко уочити да ова разлика произилази из регистра суфикса који у српском и енглеском језику стоје на располагању за именовање биљака, животиња, људи и ствари. У српском језику неки продуктивни именички суфикси су вишезначни, па могу послужити за извођење именица које означавају различите категорије објеката. Тако нпр. суфиксом *-(a)ц* се могу градити именице које означавају људе, животиње, ствари, ветрове, болести, апстрактне појмове, а суфиксом *-аш* именице које означавају човека, животињу или биљку, а слична је ситуација и са неким другим суфиксима. Изведенице на *-ка* могу означавати женску особу, биљку, животињу или ствар, а суфикси *-ак* и *-њак* човека, животињу или биљку (в. Стевановић 1981, Babić 1986).

У енглеском језику је сасвим другачија ситуација. Именички суфикси *-age*, *-dom*, *-ery*, *-hood*, *-ing*, *-er*, *-ee* и *-ster* се додају на именичке основе, али првих пет служе извођењу апстрактних именица, а последња три означавају занимања људи или њихово етничко, односно регионално порекло. Од придевских основа се суфиксима *-ness*, *-ship*, *-ity* и *-ery* могу изводити само апстрактне именице (в. Томић 1995, Katamba 1994). Видимо да регистар енглеских суфикса који се примењују на именичке и предевске основе пружа врло ограничене могућности за извођење различитих значења везаних за својства личности, а готово никакве за извођење именица које означавају ствари, биљке и животиње.³⁶ У енглеском језику се таква значења углавном изводе слагањем, а одатле произилази и знатно већи број таквих примера у енглеском језику.

³⁴ Друго значење је (риба) 'јарам'.

³⁵ У сложеницама *sawbuck* = *sawhorse* 'ногаре за сечење дрва' главе сложеница означавају животињске врсте.

³⁶ Именички суфикси који се додају на глаголске основе не мењају знатније ситуацију јер се њима углавном исказују значења појмова занимања, инструмената или стања које одређује глаголска радња (в. Katamba 1994, Quirk et al 1985).

Главни критерији који одређују да ли је нека комбинација речи сложеница или фраза у енглеском језику су правописни, фонолошки и семантички. Према правописном критерију сложенице су оне комбинације речи које се пишу спојено или повезано цртицом, према фонолошком оне комбинације које имају главни акценат на првој компоненти, а према семантичком — оне које имају посебно значење. Сваки од ових критерија се сматра довољним, а у сложеницама типа (4) најчешће су испуњена сва три. Семантички критериј је увек испуњен јер сложенице типа (4) означавају посебне врсте биљака, животиња, људи и ствари. Фонолошки критериј је такође најчешће испуњен јер су друге компоненте најчешће једносложне, а онда оне природно губе акценат (в. Hayes 1981). Сложенице овога типа се ретко пишу одвојено, а и у тим случајевима можемо са прилично сигурности претпоставити да њихов статус одређује фонолошки или семантички критериј или оба та критерија заједно.

Да бе се комбинација две речи схватила као сложеница, прва компонента мора бити непроменљива. У енглеском језику је тај критериј готово увек тривијално испуњен, а у српском језику само у одређеним условима. Зато највећем броју енглеских сложеница у (4) одговарају као еквиваленти у српском језику изведенице или именичке фразе које такође могу имати метафоричко значење, мада метафора не мора бити иста као у енглеском језику. Метафора српских еквивалената који имају структуру изведеница нужно је скраћена, означена само једним елементом. Тако сложеним метафоричким називима биљака и животиња у енглеском језику одговарају нпр. следећи метафорички називи — изведенице у српском језику:

(5) *blackberry* 'купина', *blueweed* 'лисичина', *cowberry* 'брусница', *candleberry* 'восковац', *catkin* 'реса', *chickweed* 'мишјакиња', *dog's tail* 'крестац', *foxtail grass* 'респак', *hare's ear* 'пророшљика', *buttercup* 'златица, љутић', *hart's tongue* 'јеленак', *heath pea* 'орашак', *lion's mouth* 'звалица', *mouse ear* 'споменак', *mouse tail* 'јарич', *blackcock* 'мали тетреб, рушевац', *blindworm* 'слепић', *greenfinch* 'зелентарка', *redbreast* 'црвендаћ', итд.

У српским еквивалентима — изведеницама од именичких, придевских и глаголских основа се означавају биљке и животиње помоћу појединости у грађи које су на одређен начин карактеристичне за дотичне врсте. Само поређење је обично само назначено помињањем истакнуте појединости, док је у енглеском језику оно потпуније јер се као атрибут наводи и други елемент поређења. Потпуна, формална еквиваленција метафора у српском језику се остварује изгледа само у примерима који се у српском језику изводе од сложених предева типа

придсв + именица као у *hardhead* 'тврдоглавац', *blackcap* 'црноглавка', *yellowhammer* 'жутовољка' или у именичким фразама типа *cat's eye* 'мачије око' (знак на путу) и *flying saucer* 'летећи тањир'.³⁷

5. Размотримо сада метафоричку измену значења у примерима (4) и то прво у сложених изведеница које се односе на ствари. Већ смо утврдили да се у српским примерима *бјелокорац*, *двозубац*, *оштројерац*, *широкојерац*, *шестјојерац*, *сљепоочица*, *бјелоочица* које означавају ствари врши метафорички пренос значења на основу сличности јер нпр. *бјелокорац* означава нож са белим корицама, а *двозубац* 'пијук чији се врх рачва у два шиљка'.

У енглеским сложеницама у којима се као друга компонента јавља ознака неког дела тела, одеће или покућства, а које означавају ствари, можемо уочити исту појаву преношења значења поређењем по сличности. Именичке сложенице типа именица + именица у енглеском језику у којима друга именица означава неки део тела, одеће или покућства се према функцији прве именичке компоненте могу поделити на две групе. Прва компонента може означавати објекат којем припада друга компонента или релацију која ближе одређује другу компоненту; у оба случаја успоставља се однос који може послужити за поређење по сличности. Тако у примеру *arrowhead* прва компонента означава ствар којој припада друга, а у примерима *bell-mouth* и *bagpipe* чему служи друга компонента, односно чему је она слична.³⁸ Примере сложенице тога типа наводимо у (6а) и (6б). У (6в) су сложенице чија прва компонента је придев који као атрибут ближе одређује другу компоненту.

(6а) *Adam's apple* 'јабучица', *arrowhead* 'врх стреле', *beam-ends* 'полуга на ваги', *beachnut* 'буков жир', *bearskin* 'висока црна крзнена капа коју носе британски војници у неким церемонијама', *bottleneck* 'грлић боце', *bucktooth* 'секутић', *bullhorn* 'електрични мегафон', *bull's eye* 'оканце на вратима', *cat's eye* 'мачије око' (знак на путу), *chimney pot* 'капа на димњаку', *cat-lap* 'бућкуриш', *cat-whisker* 'танка жица на детектору', *cocktail* 'мешавина пића', *crow's feet* 'боре у углу очију', *crow's nest* 'осматрачница', *dog-ear* 'магареће уво' (на листу књиге), *dovetail* (стол.) 'ластин реп', *hammerhead* 'глава чекића'.

³⁷ Врло је мали број сложеница типа именица + именица у српском језику у којима друга компонента означава неки део тела. У неким примерима додуше једночлан назив на српском језику може пружити конкретнију, сликовитију представу о биљци него енглески двочлани назив (нпр. *catkin* 'реса', *lion's mouth* 'зевалица').

³⁸ У примерима *cheekbone* 'јагодица', *cheek-tooth* 'кутњак' прва компонента одређује место друге компоненте.

(6б) *ash-tray* 'пепељара', *bagpipe* 'гајде', *bedpan* 'болесничка ноћна посуда, гуска', *bell-bottoms* 'чакшире са широким ногавицама', *bell-mouth* 'звучни левак трубе', *beefstea* 'говеђа супа', *bellybutton* 'пупак', *blow-ball* 'семена главица маслачка', *blow-pipe* 'дуваљка', *book jacket* 'омот књиге', *bootleg* 'шверцована роба', *brain-pan* 'лобања', *breast-wall* 'грудобран', *breast-weel* 'воденично коло о које вода удара у висини основе', *butterfly nut* 'лептираста навртка', *clothespin* 'штипаљка за рубље', *cheekbone* 'јагодица', *cheek-tooth* 'кутњак', *clothes-horse* 'сталак за сушење рубља', *cloverleaf* 'саобраћајна петља', *coal-bed* 'слој угља', *cogwheel* 'зупчаник', *dog-cart* 'лаке двоколице', *fly-leaf* 'празан лист на почетку или крају књиге', *nightcap* 'алкохолно пиће које се узима пре спавања', *sawhorse* 'ногаре за сечење дрва', *snail-wheel* 'спирални зупчаник у сату', *snake fence* 'ограда од положених дебала', *snake oil* 'тобожњи лек', *table-leaf* 'саобраћајна петља', *wormgear* 'пужасти зупчаник';

(6в) *barking-iron* 'пиштољ', *blackeye* 'модрица на оку', *blackgold* 'нафта', *blasting-cap* 'детонатор', *boldface* 'масна слова' (у штампима), *dumbbell* (спорт.) 'тег, ђуле', *flying sauser* 'летећи тањир', *greenback* (кол.) 'доларска новчаница', *hotbed* 'расад.

Придеви и у српским и у енглеским примерима су атрибути именичких компоненти (примери 6в), а именице у енглеским примерима могу вршити различите функције. У (6а) прва компонента означава ствар или животињу којој припада објекат означен другом компонентом, а у (6б) прва компонента одређује релацију која је битна за идентификацију друге компоненте, а у неким примерима основу за поређење које ближе одређује значење целе сложенице.

Размотримо улогу прве компоненте у метафоричком означавању ствари. У примерима (6а) тек однос припадања омогућава да се схвати цела сложеница, тако нпр. у сложеници *arrowhead* однос припадања омогућава да се схвати да реч *head* означава врх стреле, а слично важи и за остале примере у (6а). У примерима (6б) прва компонента игра улогу одредбе која омогућава да се разуме шта означава друга компонента. У примеру *bellybutton* прва компонента одређује место, па постаје јасно да *button* означава пупак,³⁹ а слично важи и за неке друге сложенице у (6б) у којима прва компонента означава сврху. Тако у примерима *book jacket* 'омот књиге', *brain-pan* 'лобања', *bre-*

³⁹ У српском језику изведеница *ђуљак* скрива другачију метафору — подсећање на пупољак, део биљног организма. И у српском језику се, дакле, део тела који је мање доступан опажању, тј. највећи део времена је покривен, означава метафорички изведеницом која се односи на део биљног организма који је доступнији опажању.

ast-wall 'грудобран', *crow's nest* 'осматрачница', *clothespin* 'штипалка за рубље' и *clotheshorse* 'сталак за сушење рубља' можемо опазити да се комбиновано остварује и поређење по сличности и поређење по функцији. Тако нпр. *омој књиге* штити књигу као што јакна штити њеног носиоца од различитих падавина, а *грудобран* штити груди као што би га и зид штитио.

У великој већини примера (6) метафора се заснива на опажању сличности, а тек у појединим примерима метафора произилази из симболичког значења неких речи. Тако *boldface* значи 'масна слова' (у штампи), *bootleg* 'шверцована роба', *hotbed* 'легло, расад', а *nightcap* 'алкохолно пиће које се узима пре спавања'. Наведена симболичка значења су условљена неким типичним околностима: масна слова су исто тако упадљива као и лице које се не устручава, снебива, а шверцована роба се често преносила, а није искључено да се данас то још чини — у чизми, а *hotbed* ваљда по функцији у људском животу симболизује легло, расад.

6. Метафоричко преношење значења се може запазити и у називима биљака у којима друга компонента означава неки део тела човека, односно животиње или биљке. Према функцији и облику прве компоненте, опет можемо разликовати три групе. Ове могућности илуструју примери (7):

(7а) *adder's tongue* 'једнолиска, змијин језик', *bear's foot* 'кукурек', *beetroot* 'цвекла', *bird's eye* 'змијина трава', *bird's foot* 'сврачија нога, рогачица', *butscher's broom* 'кострика', *cat's foot* 'броћац', *catkin* 'реса, маца', *cat's tail* 'пахуља', *cocklebur* 'боца, дикица', *cock's comb* 'петлова креста', *cocksfoot* 'јежевина, вашја трава', *cranesbill* 'вилино око', *dog's tail* 'крестац', *foxtail* 'репак', *goosefoot* 'прудник', *goatsbeard* 'козја брада', *harebell* 'звончић', *hare's ear* 'пророшљика', *hare's foot* 'зечја детелина, мачја трава', *hart's tongue* 'јеленак', *lion's tooth* 'маслачак', *lion's mouth* 'зевалица', *mouse ear* 'споменак', *mouse tail* 'јарич'.

(7б) *bedstraw* 'ивањско цвеће', *bell-flower* 'звончић', *blood-wood* 'врста еукалиптуса', *buckthorn* 'пасјаковина', *buttercup* 'љутић', *cabbage-lettuce* 'салата главатица', *cabbage-rose* 'столиска', *candleberry* 'восковац', *candle-tree* 'америчко дрво, плодом налик на свећу', *chestnut* 'кестен', *cobnut* 'врста лешника', *dogberry* 'дрењина', *dog rose* 'дивља ружа', *gooseberry* 'огрозд', *groundnut* 'кикирики', *hagberry* 'копривић', *harebell* 'звончић', *heath-bell* 'плави звончић', *horse chestnut* 'дивљи кестен', *trumpet-flower* 'трубач', *wormwood* 'пелен'.

(7в) *blackthorn* 'трњина, глог', *bluebell* 'звончић', *blueberry* 'боровница', *blue-bottle* 'различак', *golden rod* 'кудеља', *sweet chestnut* 'питом кестен'.

Као и у означавању ствари, прве компоненте могу бити именице или придеви, а именице у односу на другу компоненту означавају однос припадања (примери 7а) или неку другу релацију (примери 7б). Тако у (7а) прва компонента означава у великој већини примера животињу којој припада део тела означен другом компонентом, а само у два примера њоме су означени човек, односно биљка (примери *butscher's broom* и *beetroot*), у (7б) прва компонента у *groundnut* и *heath-bell* одређује место, у *bell-flower*, *bucktorn*, *cabbage-lettuce* и *cabbage-rose* облик, а у *blood-wood* и *buttercup* — боју. У свим случајевима глава сложенице је оно што се пореди, а прва компонента ближим одређњем даје смисао поређењу. У неким примерима сложенице имају само значење метонимије (нпр. *blackthorn* 'трњина, глог'). Придеви (7в), којих има само неколико, означавају боју.

У сложеном означавању биљака друга компонента не мора означавати део тела, одеће или покућства, већ може означавати и неку биљну врсту, или још општије неку животну форму,⁴⁰ нпр. *bindweed* 'ладолеж', *bitterapple* 'горка тиквица', *blueweed* 'лисичина', *blue-moor grass* 'виш', *buckwheat* 'хељда', *butterfly weed* 'биљка са шареним цветовима', *candle-tree* 'америчко дрво с плодом налик на свећу', *cane-apple* 'магиња', *chick-pea* 'сланутак', *chickweed* 'мишјакиња', *cotton-grass* 'врста памучике', *cotton-plant* 'памучика', *goat's rue* 'ждраљика', *heath pea* 'орашак', *horseradish* 'хрен', *hop tree* 'јесењак', *cow parsnip* 'мечја шапа', *silkweed* 'врста алге'. Именице које се јављају као прве компоненте као атрибути показују у том случају чему је биљка налик или која животиња се њоме храни.

7. У сложеним називима животиња у српском језику глава сложенице најчешће означава део тела животиње, а прва компонента је придев. То значи да се означавање често своди на метонимију као у примерима *бјелогуза*, *дугорейа*, *дебелокожац*, *дугорейци*, *бјелогривац* и *мршвоглавац*. У неким примерима (нпр. у *лихойрсџаши*, *џанкојрсџаши*, *мекојерке*, *џврдојерке*, *сџонога*, *осморучци*) користе се речи које више одговарају човеку или неким другим животињским врстама чија је грађа познатија из свакодневног искуства. Тако у називима

⁴⁰ У народној ботаници ('етноботаници') термин 'животна форма' означава надређене појмове који обухватају више биљних врста сличних облика. У енглеском језику ту спадају појмови *tree*, *herb*, *grass*, *bush*, *vine* и можда још неки. Именице које означавају животне форме су претежно просте, а неке основне животне форме су, изгледа, универзалне (в. Berlin et al. 1973, Brown 1977).

сйонога и *осморучци* користе се речи *нога* и *рука*, јер је за инсект и медузе одговарајућа реч *йийтак*, а у називима *мекојерке* и *тврдојерке* основа именице *йеро*, мада је за рибе одговарајућа реч *йераја*. Слични односи се могу уочити и у енглеском језику.

Према односу прве и друге именичке компоненте могуће је опет поделити све сложенице које означавају животиње на три групе. У (8а) прва компонента означава биће или објекат коме припада друга компонента, а у (8б) непосредно изражава неку релацију која одређује метафорички карактер сложенице. У (8в) прва компонента је придев који као атрибут модификује другу компоненту. У (8а) и (8б) означавање је резултат метафоричког проширења значења, а у (8в) оно је последица метонимије.

(8а) *bullhead* (риба) 'главоч', *death's head* (риба) 'мртвачка глава';

(б) *boat-bill* 'врста јужноамеричке чапље', *bottle-nose* 'мали кит', *bowhead* 'гренландски кит', *cotton-tail* 'дивљи куних';

(в) *big horn* 'врста америчке овце', *baldpate* 'врста патке или голуба', *blackcap* (птица) 'грмуша, црноглавка', *blackhead* 'врста галеба', *blue-breast* 'врста модроволке', *bluethroat* 'модроволка, сеница', *gold crest* 'златноћуби царих', *golden eye* 'врста пловке', *greengill* 'зелена острига', *hardshell* 'тврдољускар', *redbreast* 'црвендаћ', *redeye* 'црвенперка', *redwing* 'црвени дрозд', *yellowhammer* (птц.) 'жутоволка', *yellow jacket* 'врста зоље'.

Као и у српском језику, најбројнији су примери (8в) у којима се означавање животиња своди на метонимију. Примери (8а) и (8б) су малобројни јер се према облику делова тела животињске врсте ретко пореде са биљкама и ствараима, а такође и са другим животињским врстама. Може се приметити још једно слагање са српским језиком: сложеним називима у којима именичка компонента означава неки део тела, одеће или покућства претежно се именују врсте птица, риба и инсеката. Виши кичмењаци се изгледа и у енглеском језику именују на други начин: преко надређеног појма (нпр. *polar bear*, *wild boar*, *sheepdog*) или имају мономорфне називе.

У метафоричком изражавању, облик ствари и биљака се може поредити са неким облицима животињских тела, па се називи животиња често јављају као прве компоненте у називима ствари и биљака, а врло ретко у називима животиња у којима је друга компонента део тела или можда одеће и покућства. Ово произилази отуда што се у метафоричком начину изражавања најчешће пореде само објекти који припадају сасвим различитим категоријама. Другачија је ситуација ако глава сложенице означава надређени појам: прва компонента може тада означавати неку животињску врсту, обично сасвим друге ка-

тегорије. У групи (9) наводимо примере у којима друга компонента означава неки надређени појам, често неку 'животну форму',⁴¹ а прва компонента је именичка (9а) или придевска одредба (9б).

(9а) *angel-fish* 'врста лепо обојених риба које живе у топлим морима', *ant-bear* 'мравојед', *barnowl* 'кукувија', *bedbug* 'стеница', *bloodworm* 'двокрилци из породице трзалица', *boarhound* 'ловачки пас', *bulldog* 'булдог',⁴² *bullfinch* 'зимовка', *bullfrog* 'жаба букачица', *bulltrout* 'морска пастрва', *burdock* 'боца, дикица', *butcher-bird* 'сврачак', *butterfly* 'лептир', *candlefish* 'врста лосога (који светли)', *cane-apple* 'магиња', *cankerworm* 'гусеница', *catbird* 'амерички дрозд', *catfish* 'морски паук; сом', *coach-dog* 'далматинац (пас)', *codfish* 'бакалар', *cowfish* 'морска крава', *dogfish* 'пас костељ и друге врсте мањих морских паса', *dog-fox* 'сибирска степска лисица', *foxgrass snake* 'белоушка', *foxhound* 'лисичар', *heath-cock* 'тетреб ружовац', *hookworm* 'кукаста (рударска) глиста', *horseradish* 'хрен', *horse-fly* 'обад', *sheepdog* 'овчарски пас', *silk-worm* 'свилена буба'.

(9б) *blackbeetle* 'жохар', *blackbird* 'кос', *blackcock* 'рушевац, мали тетреб', *blackfish* 'врста рибе, особито лосос после мрештења', *blindworm* 'слепић (врста гуштера)', *bluebird* 'модроволка', *bluefish* 'стрела, врста врло прождрљиве рибе', *bluewhale* 'плави кит', *gold-finch* 'чешљугар', *goldfish* 'златна рибица', *goldbug* 'златна мара', *greenfinch* 'зелентарка', *hardshell* 'тврдољускар', *polar bear* 'бели медвед', *wildboar* 'дивљи вепар', *wildcat* 'дивља мачка'.⁴³

У (9а) прве компоненте су именице које стоје у некој релацији са именицом у другој компоненти или им преносе неку карактеристичну особину. То могу бити ознаке станишта као у *bedbug*, *foxgrass snake*, *horse fly* и *heath-cock*, или функције за коју се животиња користи као у *candlefish*, *coach-dog*, *sheepdog* и *boarhound*. У примерима *angel-fish*, *bloodworm*, *bullfrog*, *bulldog*, *bullfinch*, *bulltrout*, *butcher-bird*, *catbird*, *catfish*, *cowfish*, *dogfish*, *dog-fox* и *hookworm* ознака именице у првој компоненти преноси на главу сложенице нека својства која служе као упориште за поређење. То је такозвани поступак конструкције својства

⁴¹ У етнозоологији под термином *животна форма* подразумева се виши појам који обухвата више врста сличне спољашње грађе. У енглеском језику су то нпр. *fish*, *bird*, *snake*, *bug*, *mammal*, *worm* и можда још неки (в. Brown 1979).

⁴² Друга значења су 'тврдоглавац' и 'помоћник универзитетског надзорника у Оксфорду и Кембриџу'.

⁴³ Друго, метафоричко значење је 'плаховита особа' (МБ). RF наводи и значење 'шпекулант, несолидан трговац'.

који је карактеристичан за метафоричко тумачење сложеница. Наши примери потврђују тезу да овакво тумачење сложеница настаје претежно у случајевима када прва компонента означава сасвим различиту ствар или врсту (в. Goldvarg и Gluksberg 1998). У (9б) придеви као атрибути тачније одређују својство врсте коју сложеница означава, а значење сложеница је композиционо.

9. Сложенице које именују људе можемо опет поделити на оне у којима прва компонента означава поседника онога што означава друга компонента (примери 10а) или само неку релацију у односу на оно што означава друга компонента (примери 10б). У (10в) прва компонента је придев који као атрибут одређује другу компоненту.

(10а) *beetle brain* 'глупак', *birdbrain* 'глупак', *blabbermouth* 'брбљивац', *chickenshit* 'кукавица', *cat's paw* 'онај који извршава непријатне или опасне послове за друге', *chicken liver* 'плашљивко';

(10б) *baby face* 'човек детињастог лица', *blockhead* 'глупак', *bonehead* 'глупак', *butterball* 'дебелко', *butterfingers* 'трапавко', *hophthead* 'наркоман', *humpback* 'грбавац', *cowhand* 'каубој', *sawbones* (кол.) 'хирург';

(10в) *addle-head* 'смушењак', *baldhead* 'ћелавац', *bigwig* 'великодостојник', *bigcheese* 'утицајна особа у некој организацији', *blackleg* 'варалица, штрајкбрехер', *blue-beard* 'плавобради', *blue blood* 'племић', *bluecoat* 'полицајац', *bluejacket* 'морнар рат. морнарице', *busybody* 'неметљивац', *deadhead* 'гледалац са бесплатном улазницом', *deadpan* (кол.) 'безизразно лице', *fat-guts* 'дебелко', *goldbrick* (кол.) 'забушант', *hardhat* 'грађевински радник', *hardhead* 'тврдоглавац', *greenhorn* 'жутокљунац', *highbrow* 'уображени интелектуалац', *lightskirts* 'лака жена, неваљалица', *lowbrow* 'особа која се не интересује за уметност и књижевност', *madcap* 'луда глава, махнит човек', *old hand* 'искусна особа', *redcoat* (хист.) 'британски војник', *redneck* 'нешколован белац', *redskin* 'црвенокожац', *thickhead* 'глупак'.

У анализи српских примера у §2 већ смо истакли да се метафоричко означавање људи претежно заснива на симболичком значењу неких именичких фраза, а не на релацији сличности која доминира у метафоричком означавању ствари, биљака, а у неким случајевима и животиња. У енглеском језику се могу запазити слични односи, мада постоји већа разноврсност могућих значењских комбинација.

Док је у именовању ствари и биљака доминантна метафора по сличности, у сложеницама које означавају човека ретки су примери чије значење се своди на поређења по сличности. Један такав пример је сложеница *butterball* 'дебелко' — човек се пореди с лоптом од путера. У (10а) прва компонента означава неку животињу, а метафора се

у примерима *cat's paw*,⁴⁴ *chicken liver*, *beetle brain*, *birdbrain* заснива на симболичком значењу именичке фразе, а слично симболичко значење одликује и метафоре у примерима (10б) и (10в). Такве су нпр. метафоре у сложеницама *blockhead*, *bonehead*, *butterfingers* у (10б), а и у сложеницама *bigwig*, *blackleg*, *big cheese*, *bigmouth*, *blue-beard*, *blue blood*, *bluestocking*, *busybody*, *deadhead*, *deadpan* (кол.), *fat-guts*, *fathead*, *goldbrick* (кол.), *hardhat*, *hardhead*, *greenhorn*, *redcoat* (хист.), *redneck*, *redskin*, *thickhead*. У свим овим примерима одлучујуће је симболичко значење појединих израза, а не њихов дескриптивни садржај. Нека особа може нпр. бити означена у енглеском језику са *big mouth* 'брбљивац неспособан да чува тајну', иако нема велика уста. За симболичко значење је очигледно релевантна функција коју врши одређени део тела. Рач *head* 'глава' и у енглеском језику означава центар мишљења и схватања, па *fathead*, *thickhead* и *bonehead* значе 'глупак', а у вези са тим је свакако и чињеница да сама именица *head* употребљена са одређеним чланом — *the head* може означити управника или шефа неке институције. У енглеском језику се на сличан начин може означити и способност вршења неке делатности, нпр. *green fingers* значи 'вештина, спретност у гајењу биљака'.⁴⁵

Симболичко значење неких сложеница има историјску позадину (нпр. *bigwig*, *blue blood*, *redcoat*), док су друге настале као ознаке неких занимања (*hardhat*) или народних веровања о карактеру и интелигенцији појединих животиња (*beetle-brain* 'глупак', *birdbrain* 'глупак', *fat cat*, *chicken liver*). Поједине речи могу имати различито симболичко значење у различитим контекстима. Тако се обично сматра да реч 'глава' означава центар способности мишљења и разумевања, па су одатле проистекле сложенице *blockhead*, *bonehead*, *fathead*, *thickhead* са значењем 'глупак', али у ситуацији менаџера који рачуна приход од транспорта или неке приредбе *head* само означава једног појединца — путника или посетиоца.⁴⁶ У примерима *addle-head* и *baldhead* на делу је

⁴⁴ Према Websterу симболичко значење фразе *cat's paw* потиче из басне у којој мајмун тражи од мачке да му вади кестење из ватре; то значење се можда са више вероватноће може везивати за обичај сеоских домаћинстава да држе мачку ради хватања мишева.

⁴⁵ Сличан пример је и *light skirts* 'лака жена, неваљалица' у коме се опет уместо дела тела јавља у називу део одеће. Према једном тумачењу множински облик *skirts* проистиче одатле што су у 18. веку жене носиле више сукњи. Множина се не преноси на целу сложеницу, па је нпр. могућа једнина *a light skirts* са неодређеним чланом. *Concise English Oxford Dictionary* оцењује да је наведена сложеница застарела.

⁴⁶ Услед зависности од контекста неке сложенице могу имати више значења. Тако *deadhead* може значити и 'мукташ, паразит', али у АМЕ и 'празно возило на путу према ремизи или терминалу' (в. RF).

изгледа само метонимија, а можда се тако може схватити и пример *bluecoat* јер се у речницима могу наћи различита значења.⁴⁷ Употреба егзоцентричних сложеница је понекад временски, а и регионално ограничена (в. Ракић 2001), па могућа уопштавања морају опрезно формулисати и, кад је то могуће, проверавати на други начин. Тако нпр. према LDCE сложеница *bluestocking* је застарела, а *redcoat* означава британског војника једино у неком историјском контексту.

У знатном броју метафора које означавају човека може се уочити поређење по функцији. Тако *butterfingers* означава трапавка који испушта ствари као да има масне, клизаве прст, *busybody* наметљивка који забада нос у туђе ствари, *cat's paw* онога који обавља непријатан посао за друге, а *sawbones* хирурга који често мора да сече кости. Посебно су значајни примери полисемије у којима је метафора заснована на симболичком значењу неких речи на човека. Тако сложеница *cat's paw* има два значења (в. RF):

1. 'намрешкана вода на пруги од ветрића';
2. 'особа која обавља непријатне и опасне послове за друге'.

Прво значење, које је настало у поморству и односи се на појаву малих таласа на морској површини, јесте поређење по сличности, а друго, које је поређење по функцији и односи се на људе произилази из симболичког значења фразе *cat's paw*. Слично томе, сложеница *cock's comb* означава врсту биљке, али може да значи и 'помодар, кицош', *bullhead* означава 'главоч и још неке друге рибе с великом главом', али и тврдоглавог, упорног човека. Ова друга значења произилазе очигледно из симболичког значења израза *cock's comb* и *bullhead*.⁴⁸ И мономорфне речи у енглеском језику могу имати такво симболичко значење, нпр. реч *bur* 'чичак', има и фигуративно значење наметљивац,⁴⁹ а *bladder* 'мехур; бешика' значи и празноглавац, надувенко.

Метафора заснована на симболичком значењу речи може послужити и за означавање неких апстрактних појмова. Тако *chestnut* озна-

⁴⁷ Тако МВ наводи значење 'полицајац', а RF 'ученик лондонске школе Hrist's Hospital'. Да ли се та сложеница односи на сваког ко носи плав капут или постоји можда неколико значења која ограничавају њену употребу. Ова друга могућност изгледа вероватнија већ и због пејоративне нијансе у значењу сложенице.

⁴⁸ Слично томе *bulldog* означава врсту пса с великом главом, али може да значи и 'глуп, тврдоглав човек'.

⁴⁹ Нека наведена метафорички проширена значења су карактеристична и за српски језик. Тако у *Srpskohrvatsko-engleskom rečniku* Bensaona стоји да *чичак* значи 1. *burdock* и 2. *aggressive person*. Овај, а и други слични примери, указују на могућност да су нека метафоричка проширена значења заснована на симболима чије је значење универзално.

чава кестен, али у фрази *an old chestnut* има значења отрцаног, старог вица, *horseshoe* значи 'потковица', али је такође знак који доноси срећу, *eye-wash* је 'посебна вода за испирање очију', али фигуративно значи и 'превара, опсена', док *horseshit* значи 'глупост, бесмислица'. Метафоре којима се означавају људи и апстрактне идеје заснивају се претежно на симболичком значењу неких речи и израза.

Све сложенице у којима друга компонента означава неки део тела имају и у енглеском језику пејоративан призвук, па је нпр. *redskin* у новије време проглашена за табу. Интересантан је пример сложенице *blabbermouth* у којој прва компонента *blabber* значи исто 'брбљивац'. Како и сама рач *blabber* има исто значење, можемо претпоставити да додавање речи *mouth* као друге компоненте има управо за циљ појачавање пејоративног значења. Сложеница у којима друга компонента означава део одеће такође имају пејоративну нијансу у значењу, али се користе и за релевантну друштвену класификацију људи. У српском језику такве су именице *црноризац*, *црвенокаџац*, *црнокошуљац*, а у исту категорију спадају и фразе *црвене берџике* и *џлави шлемови* које су се у новије време јавиле у штампи. Ове именице и именичке фразе служе томе да означе групе људи које имају сличну друштвену улогу и положај, а њихова одећа то на видљиви начин обележава. У енглеском језику слично значење имају именице *blue coat* 'полицајац', *blue jacket* 'морнар ратне морнарице', а из историје америчке револуције позната је сложеница *red coat* 'британски војник'.⁵⁰ Неке од именица ове врсте се превасходно употребљавају у множини јер означавају читав један друштвени слој или групу. Тако *The Oxford English Dictionary* од 1520. год. бележи различите употребе сложенице *red coat* искључиво у множинском облику *red coats*.⁵¹ И у овим примерима се осећа блага нијанса пејоративног значења али она није битна — овде је примарна класификаторна функција ових речи. У случају сложеница у којима друга компонента означава неки део тела примарна је управо пејоративна компонента, јер нпр. *џујоглавац* значи исто што и *глуџак*. Док сложени називи биљака и животиња у којима једна компонента означава неки део тела или одеће олакшавају памћење имена животиња и биљака које се ређе сусрећу, у сложеним називима тога типа који се односе на човека битна је изгледа пејоративна компонента. Услед тога су неки од тих назива у енглеском јези-

⁵⁰ Из Француске револуције је пак остало *sans-culotte* са значењем 'патриота, револуционар', мада је буквално значење те сложенице 'човек без гаћа, гологузан'.

⁵¹ Слично томе именица *red skin* употребљава се од 1699. год. редовно у множинском облику *red skins*.

ку проскрибовани као табу (нпр. *red skeen*), а у српском језику постепено нестају из употребе (нпр. *кривошија*).

10. У овом прилогу сам настојао да осветлим начин на који се жива бића и ствари метафорички означавају сложеницама и сложеним изведеницама чија једна компонента означава неки део тела, одеће или покућства у српском и енглеском језику. Као полазни материјал у српском језику су ми послужили сложени придеви типа придев + именица чијом се номинализацијом помоћу различитих суфикса добијају називи различитих биљних и животињских врста, ствари и људи за које је карактеристично да садрже као саставни део именице које означавају делове тела, одеће или покућства. У енглеском језику називи тога типа су знатно бројнији, а имају и другачију структуру — то су све сложенице типа именица + именица, именица'с + именица и придев + именица. Ова разлика је последица с једне стране ограниченог регистра суфикса у енглеском језику којима се могу изводити називи животиња, биљака и ствари, а с друге, знатно веће слободе у творби сложеница. Сложени називи овога типа лакше се усвајају и памте, а ова мнемотехничка помоћ се користи углавном у примени на ређе животињске и биљне врсте; оне врсте које се чешће срећу или користе имају углавном мономорфне називе. Од животиња се на тај начин у оба језика готово искључиво означавају инсекти, рибе и птице, а од биљака претежно неке мање упадљиве зељасте биљке и траве.

У знатном броју случајева у оба језика је уочљива метафоричка промена значења — она је у случају биљака и ствари нужна када њихови називи означавају ствари и биљке, а изводе се од основа које укључују именице које се односе на људске или животињске делове тела, одећу или покућство (нпр. у српском језику *белонога*, *дебелоглавка*, *златоглав* и *жетвојерсница* за називе биљака и *белокорац*, *двокрилац*, *тхроножац* за називе ствари, а у енглеском *adder's tongue*, *buttercup*, *foxglove*, *goatsbeard* за биљке и *arrowhead*, *bell-mouth*, *bullhorn*, *cat's eye* за ствари). У означавању животиња пак претеже метонимија јер се називи животиња ређе граде од именица које означавају делове биљака, других животиња или ствари, па у сложеним називима који се односе на неку животињу именичка компонента сложенице најчешће означава део организма саме те животиње (нпр. *дугорепци*, *двокрилци*, *златојерба*, *црнојер* у српском језику и *blue-breast*, *boatbill*, *golden eye*, *redwing* у енглеском), мада има и неколико другачијих примера (нпр. *ситнонога*, *осморучци* у српском језику и *bottle-nose*, *yellowhammer*, *yellow jacket* у енглеском). Ова околност се огледа и у чињеници да у структури назива животињских врста у енглеском језику има мало назива типа именица'с + именица, а знатно више назива ти-

па придев + именица, а сличан однос важи у знатној мери и за именице које означавају људе. Подаци које смо сакупили, посебно они у (9) пружају и извесну потпору тези да је метафоричка интерпретација енглеских сложеница типа N + N вероватнија ако именице означавају сасвим различите ствари или врсте (в. Goldvarg & Gluksberg 1998).

Наша је теза да у метафоричком означавању ствари, биљака и животиња, с једне стране, и људи, с друге, постоји једна значајна разлика: сложенице које означавају људе најчешће имају метафоричко значење које се најчешће не заснива на уоченој сличности, већ на симболичком значењу неких имсничких фраза и речи. У српском језику су то фразе *йразноглавиц*, *йуйоглавиц*, *дебелокожац*, *голубрадац*, *жуџокољунац*, а у енглеском *chicken liver*, *beetle brain*, *birdbrain*, *bonehead*, *butterfingers*, *bigwig*, *blackleg*, *blue blood*, *bluestocking*, *busybody*, *cat's paw*, *deadhead*, *fat-guts*, *fathead*, *golsbrick* (кол.), *hardhat*, *hardhead*, *greenhorn*, *redcoat* (ист.), *redneck* (сл.), *thickhead* и још неке друге. Симболичко значење неких сложеница има историјску позадину (нпр. *bigwig*, *blue blood*, *redcoat*, *blue stocking*), док су друге настале као ознаке неких занимања (*hardhat*, *greenfingers*, *light skirts*) или народних веровања о карактеру и интелигенцији појединих животиња (*birdbrain*, *fat cat*, *chicken liver*); метафоричко значење сложеница *bonehead*, *fathead*, *hardhead*, *thickhead* је последица веровања да је глава центар мишљења и разумевања, а да неке деформације ту способност оштећују. Потпору за овакво схватање метафора пружају и неке вишезначне речи и изрази који могу означавати људе, али и различите друге ствари (нпр. *cat's paw*, *cock's comb*, *bulldog*). Када означавају људе, метафора ових израза се заснива на симболичком значењу речи.

У означавању биљака, ствари и животиња такође су могуће метафоре које се заснивају на симболичком значењу појединих речи, али су такви примери знатно ређи. У енглеском језику су то сложенице *black gold* 'нафта' *bold face* 'масна слова' или *cat-lap* 'бућкуриш, слабо пиће' које означавају ствари. За биљке и животиње је теже наћи одговарајуће примере — пример за биљке би могла да буде сложеница *forget-me-not* 'незаборавак', а за животиње сложеница *death-watch* 'куцкар, куцац у дрвету који наговештава смрт', али обе ове сложенице немају тражени формат — друге компоненте не означавају део тела, одеће или покућства.

Анализа показује да се метафоричко означавање људи врши по другачијим принципима него што је метафоричко означавање животиња, биљака и ствари. У метафоричком означавању биљака и ствари, а делимично и животиња, доминира поређење по сличности, док се исто такво означавање људи заснива на симболичком значењу поједи-

них фраза и речи. Може се рећи да човек јесте центар свог сазнајног универзума, али он у њему није усамљен, већ окружен концентричним круговима које чине редом животињски свет, биљке и ствари. Намеће се уопштавање да за метафоричко означавање важи следећа хијерархија:⁵²

(11) људи — животиње — биљке — материјалне ствари.

Овај поредак може бити само груба, глобална апроксимација јер неке ствари, нпр. одећа, и неки елементи покућства могу у том уређењу да буду ближи човеку него неке животиње или биљке, а у неким случајевима могућа је метафоризација у обрнутом смеру (нпр. у именицама *greenhorn* у енглеском, а *жушокуњац*, *рогоња* у српском).⁵³ Глобално уређење (11) се заснива на лингвистичкој чињеници да су у сложеним и изведеним називима бића са нижег ступња у хијерархији (11) присутнији називи који означавају бића са вишег ступња него што је то обрнут случај. Ово је, наравно, хипотеза која захтева даље испитивање, и вероватно детаљнију и суптилнију формулацију. Прво што пада на памет јесте то да неки елементи одеће и покућства могу у (11) да претходе и биљкама и животињама, али су то све ствари које припадају ужој човековој сфери живота и рада. Тако се на основу испитаног материјала из српског, а нарочито енглеског језика може тврдити следеће:

У метафоричком означавању помоћу сложених назива:

(12) (а) ствари и биљака — главе таквих назива могу означавати делове животињског и људског тела, делове одеће и покућства;

(б) животиња — главе таквих назива могу означавати делове животињског и људског тела, а (знатно ређе) и делове одеће и покућства;

(в) људи — главе таквих назива могу означавати делове животињског и људског тела, делове одеће, а (знатно ређе) и делове покућства.

Треба, међутим, приметити да правац метафоризације није равномерно условљен хијерархијом (11). Лако се може уочити да има мало ствари чији називи укључују делове биљака, а знатно већи број

⁵² Сличну хијерархију је користио Hawkins (1981) да би изразио правило лингвистичке предности у употреби саксонског генитива у енглеском језику. Да ли је то формално подударње само случајно или наговештава могућност неког уопштавања, питање је на које би евентуално могла одговорити нека будућа истраживања (в. такође Stojanović 1996).

⁵³ У овим примерима обрнутог смера метафора се не заснива на сличности, већ на лексикализованом симболичном значењу неких симбола.

оних чије се основе односе на делове тела човека или животиње. Такав однос произилази из чињенице да говорни језик људи садржи сразмерно мало речи које се односе на делове биљака, а то уједно значи да има мало речи које могу послужити као основе за извођење назива ствари. Изгледа да су то у српском језику само речи *кора*, *лисџ* и *цвети* које се могу нпр. користити у изразима датога типа (нпр. у *белокорац*, *ошћорлисџ*, *гороцвети*), а у енглеском је та листа дужа јер ту поред именица *flower* и *leaf* долазе још *berry*, *nut*, *root*, *straw*, *thorn*, *tree* (нпр. у *beetroot*, *buckthorn*, *candleberry*, *candle-tree*, *groundnut*). Мања заступљеност речи које означавају делове биљака у говорном језику је последица чињенице да се грађа биљака радикално разликује од грађе људи, а такође и од грађе животиња. Човеку су зато појмовно много ближе животиње него биљке, а одатле произилази и знатно већа заступљеност назива чије основе садрже речи које се односе на делове тела човека или животиње.⁵⁴ Треба посебно приметити да поредак 'људи — животиње' у (11) нема много потврда: у српском језику су то именице *сћонога*, *носорог*, *осморучци* и можда још примери *ликојрџаши* и *џакојрсџаши* које наводе Deanović i Jernej (1989), а у енглеском *bottle-nose* 'мали кит' и *blue-throat* 'сеница'. Како за супротни смер стоји само *жущокљунац* 'greenhorn', поредак наведен у (11) изгледа ипак оправдан.⁵⁵

У овом раду смо анализирали сложене метафоричке називе у српском и енглеском језику чија глава, а то је нормално друга компонента, означава неки део тела, одеће и покућства. Наше испитивање је обухватило у српском језику сложене изведенице које се добијају од сложених придева типа придев + именица конверзијом или суфиксним извођењем, а у енглеском језику сложенице типа именица +

⁵⁴ У српском језику су такви називи могући и као просте изведенице. Тако нпр. РМ бележи речи *зубача* покр. 'дрљача', *зубац* 'зарезак у облику зуба на чешљу, тестери', *враџа*, *враџило* 'справа за вежбање: осовина око које се врши обртно кретање', *окно* 'прозорско стакло', *ногари*, *главица* 'заокругљени део разних предмета', *језик* 'комад коже на ципели', *устиа* 'отвор, улаз у нешто', *рукавац* (реке), *рукаџка* 'мали суд за течност; кутлача', *ушице* (секире), итд. У називима ових ствари се огледа чињеница да су човеку много ближе животиње, пре свега виши кичмењаки, чија је грађа у знатном мери аналогна грађи човека.

⁵⁵ Мали број примера који потврђује поредак 'људи — животиње' је последица чињенице да постоји сличност у грађи тела човека и виших кичмењака. Као примери који подупиру хијерархију (11) се вероватно могу рачунати и примери *blackcap* 'црноглавка', *yellow-hammer* 'жутовољка', *yellow jacket* 'врста золџ' јер одећа и покућство спадају у човеково окружење. С друге стране, треба приметити да знатан број назива означава како делове тела људи, тако и делове тела животиња, посебно виших кичмењака (нпр. глава, врат, ноге, леђа, груди, зуби, очи, трбух, кожа), па то опет донекле релативизује наведену хијерархију.

именица, именица'с + именица и придев + именица. Да би се добила потпунија слика, потребно је испитати и изведенице типа именица + суфикс и фразе типа придев + именица у српском језику јер се изрази те структуре често јављају као еквиваленти сложених метафоричких назива у синглеском језику. То је свакако велики и обиман посао који остављамо за неку другу прилику.⁵⁶

ЛИТЕРАТУРА

- Babić, S. 1986. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU i Globus, Zagreb.
- Berlin, B. et al. 1973. General principles of Classification and Nomenclature in Folk Biology, *American Anthropologist* 75, 214–242.
- Benson, M. 1993. *Englesko-srpskohrvatski rečnik*, Prosveta, Beograd.
- Brown, C. 1977. Folk Botany Lif-Forms: *Their Universality and Growth*, *American Anthropologist* 79, 317–342.
- Brown, C. 1979. Folk Botany Lif-Forms: *Their Universality and Growth*, *American Anthropologist* 51, 791–817.
- Cruse, D. A. 1986. *Lexical Semantics*, Cambridge University Press.
- Deanović, M. i J. Jernej, 1989. *Hrvatsko ili srpsko talijanski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.
- Filipović, R et al. 1989. *Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga i grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Hayes, B. 1981. *A matricial theory of stress rules*, Indiana University Linguistic Club, Bloomington.
- Goldvarg, Y. & S. Gluksberg 1998. Conceptual Combinations: *The Role of Similarity*, *Metaphor and Symbol* 13/4, 243–255.
- Ivić, M. 1962. The Grammatical Category of Non-omissible Determiners, *Lingua* 11, 199–204.
- Ивић, М. 1995. *О зеленом коњу. Нови лингвистички огледи*. Словограф, Београд.
- Katamba, F. 1994. *English Words*, Routledge, London.
- Lakoff, G. 1987. *Woman, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*, University of Chicago Press.
- Maretić, T. 1963. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Quirk, R. et al 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*, Longman, London.
- Ракић, С. 1998. О придевским сложеницама типа придев + именица, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 41, 107–127.

⁵⁶ У даљем раду свакако треба анализирати и именице које се изводе од глаго-ских основа. Тако нпр. *zevaliца* означава једногодишњу украсну биљку (*Antirrhinum majus*), али у поморству значи „дрвени или гвоздени жлеб на оградни брода кроз који се провлаче конопци“ (PM), где опет видимо на делу метафору у смеру који показује хијерархија (11), али сада не у односу на део тела, већ једну радњу која се нормално приписује људским субјектима.

- Ракић, С. 1999. О лексичком слоју придевских сложеница придев + именица, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 42, 255–276.
- Ракић, С. 2001. О именичким сложеницама типа придев + именица, *Српски језик VI/1–2*, 309–330.
- Ракић, С. 2002. О изведеницама од лексема које означавају делове тела у српском и руском језику, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* 51, 161–168.
- Стевановић, М. 1981. *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд.
- Stojanović, S. 1996. *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Filološki fakultet, Beograd.
- Taylor, J. R. 1995. *Linguistic Categorization, Prototypes in Linguistic Theory*, Oxford University Press.
- Tomić, O. M. 1955. *The English Word*, Futura Publications, Novi Sad.
- Wierzbicka, A. 1996. *Semantics, Primes and Universals*, Oxford University Press.
- Wisniewski, E. J. 1997. When concepts combine, *Psychonomic Bulletin and Review* 4/2, 167–184.

Summary

Stanimir Rakić

ON METAPHORICAL DESIGNATION OF HUMANS, ANIMALS, PLANTS AND THINGS IN SERBIAN AND ENGLISH LANGUAGE

In this paper I examine compound names of plants, animals, human beings and other things in which at least one nominal component designates a part of the body or clothes, or some basic elements of household in Serbian and English. The object of my analysis are complex derivatives of the type (adjective + noun) + suffix in Serbian and compounds of the type noun's + noun, noun + noun and adjective + noun in English. I try to show that there is a difference in metaphorical designation of human beings and other living creatures and things by such compound nouns. My thesis is that the metaphorical designation of human beings by such compounds is based on the symbolic meaning of some words and expressions while the designation of other things and beings relies on noticed similarity. In Serbian language such designation is provided by complex derivatives *praznoglavac* 'empty-headed person', *tupoglavac* 'dullard', *debolokožac* 'callos person', *golobradac* 'young, inexperienced person', *žutokljunac* 'fledgling' (fig.), in English *chicken liver*, *beetle brain*, *birdbrain*, *bonehead*, *butterfingers*, *bigwig*, *blackleg*, *blue blood*, *bluestocking*, *cat's paw*, *deadhead*, *fat-guts*, *fathead*, *goldbrick* (kol.), *hardhat*, *hardhead*, *greenhorn*, *redcoat* (ist.), *redneck* (sl), *thickhead*, etc. Polisemous compounds like *cat's paw* lend support for this thesis because their designation of human beings is based on symbolic meaning of some words or expressions.

I hypothesize that the direction and extent of the possible metaphorization of names may be accounted for by the following hierarchy:

(11) people — animals — plants — material things.

Such hierarchy is well supported by the observations of Lakoff (1987) and Taylor (1995) about the role of human body in early experience and perception of the reality. Different restrictions which may be imposed in the hierarchy (11) should be the matter of further study, some of which have been noted on this paper.

The compounds of this type denoting people have metaphorically meaning connected with some pejorative uses. These compounds refer to some psychological or characteral features, and show that for the classification of people such features are much more important than physical properties. While the animals and plants are classified according to some characteristics of their

body parts, people are usually classified according to psychological characteristics or their social functions.

I have also noted a difference in structure between compounds designating animals and those designating plants and other things. The designation of animals relies more on metonymy, and that of plants and other things on metaphor based on comparison of noticed similarities. In the compounds designating animals, the nominal component relatively seldom refers to the parts of plants or other things. I guess that the cause may be the fact that the anatomy of plants is very different from the anatomy of animals. As a consequence the structure adjective + noun is much more characteristic of the compounds designating animals in English than the structure noun's + noun, and the same holds, although in a lesser degree, for the compounds designating humans. It is also noticeable that in English compounds whose second component a part of body or clothes the first component rarely designates animals. On the other hand the compounds (9), in which the nominal head refers to some superordinate species, the first component often designates animal species, but usually of a very different kind. These data seem to lend support for Goldvarg & Gluksberg's thesis (1998) that metaphorical interpretation is favoured if the nominal constituents denote quite different entities.

Key words: compounds, complex derivation, designation, metaphors, symbols, humans, plants, animals, things.

РАДМИЛА ЖУГИЋ
(Београд)

МОТИВИСАНОСТ ЗООНИМА И ЊИХОВ ОДНОС ПРЕМА ЛИЧНИМ НАДИМЦИМА И ЛИЧНИМ ИМЕНИМА

Рад се заснива на грађи од 244 зоонима, ексцерпирана из *Речника јужне Србије* Момчила Златановића, допуњеној мањим бројем веома фреквентних ових ономастичких јединица из личне картотексе (пункт околине Лебана). Ови називи за животиње биће обележени звездицом (*).

Циљ рада је да на расположивом корпусу сагледа могућности семантичке класификације зоонима и покаже најфреквентније мотиве именовања животиња. Такође ће бити начињен покушај да се у светлу општелингвистичких законитости, а на основу мотива именовања и начина постанка зоонима, одреди веза ове ономастичке категорије са личним именима с једне, и личним надимцима с друге стране.

Кључне речи: мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима, мотив именовања, зооним, зоонимска метафора, номинатор, референт, апостериорна мотивисаност зоонима и личног надимка, априорна мотивисаност личног имена.

Радови који се баве личним именима (Жугић 2000) и личним надимцима (Жугић 2002), семантичком класификацијом наведених ономастичких категорија, омогућавају не само увид у најфреквентније мотиве именовања међу којима се може начинити компарација, већ и сагледавање разлике у начину њиховог постанка.

Антропоним, лично име, формира се без временске дистанце изражавајући жељу номинатора да конкретни референт (новорођенче) добије особину изражену у личном имену (Жугић 2000, 153-183).

Међутим, за настанак личног надимка време је од пресудног значаја. Током времена номинатор успоставља асоцијативну везу са референтом (особом којој ће наденути надимак), а на основу формираних манифестативних, карактерних или других својстава референта. У процесу настајања надимка, номинатор из збира појма означеног именицом *човек* апстрахује за надимак само једну, по њему најмаркантнију особину којом ће конкретизовати, диференцирати до-

тичну особу. Тако је нпр. за надимак Кр̑нча издвојена само особина малог носа (Жугић 2002, 210–211).

По истом принципу функционише и надевање имена животињама, односно постанак зоонима. Покажимо то на само једном примеру. Зооним Бѣлка мотивисан је белом бојом руна референта, у овом случају овце, али појам 'овца' као неправа именица има збир особина: мала, дебела, кратког репа, црне губице, малог и тврдог вимена и сл. Међутим, у процесу именовања, номинатор потискује, као и у случају надевања личних надимака, све остале наведене особине, узимајући за мотив именовања само једну особину: особину беле боје њеног руна. „Особеност зоонима је и у томе што скоро све домаће животиње добијају име, али не одмах после рођења, као што је уобичајено у људском колективу, већ касније у процесу 'општења' власника са животињом (вабљење, дресуре кроз опомене у раду и кретању и сл.)“ (Шћепановић 1997, 85).

Држећи се овог принципа, покушаћемо да лексичко-семантичку класификацију зоонима спроведемо сагледавањем семантичке мотивације која проистиче из једне од збира одлика животиње (боја руна, длаке, перја; белег који може бити истакнут супротном бојом која захвата само део тела животиње — главу, ногу, губицу; величина, изглед рогова, одсуство рогова тамо где су они очекивани; величина ушију; особина проистекла из комуникације номинатора и референта (умиљата); време доласка на свет; млечност и сл.).

Захваљујући аутору *Речника*, који врло прецизно и поуздано даје семантички садржај животиње која се именује, можемо са доста сигурности приступити класификацији овог сегмента грађе из наведеног дела М. Златановића.

Након спроведене лексичко-семантичке класификације, сумираћемо резултате које је показала оваква анализа и указати на везу зоонима, личних имена и личних надимака.

Зооними мотивисани бојом

Алт̑нка овца жућкасте боје (према алтин од тур. altın — као злато, Златановић 1998).

Барса овца црно-беле вуне (према придеву 'барсес' — који има црно-беле шаре, Златановић, 1998).

Барсан јарац црно-белих шара (мотивација иста као код Барса).

Бѣка овца беле вуне.

Белана крава беле длаке (са основом бел- забележено је 14 зоонима; диференцијација међу именованим референтима остварује се

различитим суфиксима од којих сваки понаособ уноси у значење нову нијансу).

Белача свиња беле длаке.

Белдуна „чистио бела овца“.

Белка овца изразио беле вуне.

Белко во беле длаке.

Белуна в. Белана.

Белуша в. Бека.

Белушанка в. Бека.

Белушица в. Бека.

Белушка коза беле костиреши.

Белча¹ во беле длаке.

Белча² ован беле вуне.

Белче јагње беле вуне.

Беца в. Белча².

Бецка в. Бека.

Бецко в. Белча².

Бистра в. Белка (РСАНУ, књ. 1 као 4. значење придева *бистар* наводи 'који је прозиран, прозрачан' са потврдом: Крава је длаке беле, рогова бистри (бели)).

Бистрица хий. од *Бистра*.

Боровинка овца црне вуне (према називу биљке 'боровинка'— боровница, Златановић, 1998).

Вакла овца гараве губице (према придеву 'вакљес' — који је црне губице (о браву), Златановић 1998).

Вакушица бела овца црне главе (мотив именованја је исти као и код претходног зоонима).

Вранка овца црне вуне (зооснова је придев 'вран' — који је боје угљена или гара, црн, РСАНУ, књ. 3).

Враноша кобила црне длаке (мотив је исти као код Вранка).

Вранча коњ црне длаке (као и у претходна два зоонима, зооним изведен од придева *вран*).

Вранча в. *Вранча* (РСАНУ, књ. 3 бележи и облик придева 'врањ' као застарео).

Гавранка овца сасвим црне вуне (зооним изведен моционим суфиксом *-ка* по номенклатурном називу птице, конкретно по једној њеној особини — боји).

Галица свиња црне длаке ('гал' је именица са значењем црна боја, црнило — РСАНУ, књ. 3).

Гаља¹ овца са „изразиш^о“ црном вуном.

Гаља² коза „изразиш^о“ црне кос^треши.

Гарка в. Галица (према придеву 'гарес' — гараст са значењем црнкаст, мрк — РСАНУ 3, који је у основи и наредних пет зоонима).

Гаруша в. Гаља¹.

Гарушка црна куја.

Гарча в. Гароња.

Гаца гарав ован.

Голупка овца сиве вуне (зооним изведен моционим суфиксом -ка по имену птице, а конкретан мотив именован^а је голубија боја; РСАНУ, књ. 3, под придев *голубији* наводи као 2. зн. 'који је као голуб (о боји): модрикастосив, сивкаст, плавкаст').

Дорија коњ црвенкаст^е длаке (према придеву 'дорчас' — који је тамнориђе или затвореноцрвене боје, Златановић 1998).

Дорча в. Дорија (мотивација је иста као и код претходног зоонима).

Дукатка овца жућкаст^е боје (зооним је настао метафорички преносећи на име животиње само особину боје апелатива дукат).

Дукаче јагње са жућкаст^{ом} вуном (мотивисаност овог зоонима је иста као и код претходног, само што је зооним изведен другим суфиксом са функцијом изражавања деминутивности).

Ђока коњ шамне длаке (према придеву 'ђокас' — који је тамне боје, Златановић, 1998).

Ђокуша овца беле вуне 'црна око очију' (мотивисаност је иста као и код претходног зоонима, а суфикс -уша, осим значењске нијансе, првенствено има ономастичку диференцијалну функцију).

Ђувеза овца црвенкаст^е вуне (према придеву непром. 'ђувез' — црвенкаст, Жугић 1989).

Жерко во црвене боје (придев 'жерав' са значењем црвенкаст, риђ потврђује РСАНУ, књ. 5).

Жутајка овца жућкаст^е вуне.

Жутка овца са жуш^{ом} вуном на глави; овца жуш^е губице.

***Зека** коњ зеленкаст^е длаке.

***Зекан** в. Зека.

Јеребичан њешао боје јаребице (РСАНУ, књ. 8, доноси придев *јаребичаст* са значењем 'који је боје јаребице; који је као у јаребице', а потврде се односе на живину).

Калеја ован са црним, шамним белегама око очију.

Калеша овца беле боје са црном губицом и црним шарама око очију и ушију (мотив именованја није доминантна бела боја вуне, већ њен контраст који покрива наведене делове тела).

Калешко ован црне губице и црних белега око очију и ушију.

Калча ован беле вуне са жућким његама око очију.

Карабаш ован беле вуне са црном губицом (РСАНУ, књ. 9 наводи 'кара' — као први део сложеница у значењу црн (често као саставни део имена или презимена)).

Карабашка в. Калеша.

Каракул овца црне вуне.

Караџа во црне длаке.

Караџинка коза црне костиреџи.

Карча њас изразиџо црне длаке.

Кацавунка в. Каракул.

Кацавунко ован црне вуне.

Кошута овца жућкасте боје (зооним је мотивисан бојом животиње кошуте. Реч је о онимизацији апелатива кошута).

Кулча коњ боје миша (према придеву 'кулес' — који је мишје боје, Златановић 1998).

Лабуда бела овца (зооним је настао морфолошким преобликовањем имена птице, а непосредни мотив именованја је асоцијативно повезивање по белој боји). Зооним бележи и Шћепановић (1997, 86).

Мишко мачак 'мишје' боје.

Мркуша овца мрке вуне (зооснова је придев 'мрк', као и код наредног зоонима).

Мркушка в. Мркуша.

Мурга овца сиве или тамномаслинасте боје.

Мурга њас тамномаслинасте длаке (зооним је мотивисан придевом 'мургас' — тамномаслинаст, Златановић 1998, а суфиксалном деривацијом од њега је изведено и наредних пет зоонима).

Мурган ован 'мургасџог' руна.

Мурка овца тамномаслинасте вуне.

Мурча њас тамномаслинасте длаке.

Мурца¹ в. Мурча.

Мурца² во мрке боје.

Плавка крава 'плавичасте' длаке (придев плавичаст у значењу је 'у тоновима који нагињу отворенијим нијансама', Жугић 1989).

Плавча во 'плавичасте длаке'.

Рапка овца црне вуне (мотивација је непрозирна).

Рапча овца црне вуне.

Руска овца русе вуне.

Сивуља крава сиве длаке.

Сивча во сиве длаке.

Сребрана овца са вуном сребрнaсће боје (у зоооснови је племенити метал сребро, а именовање је мотивисано асоцијативним повезивањем боје вуне овце са бојом сребра).

Сребранко ован са вуном сребрнaсће боје (исти мотив именовања као и код претходног зоонима).

Сурка овца суре вуне (према придеву сур у значењу 'сед, оседео'). У околини Лебана и Лесковца забележени су лични надимци Сурка и Сурча, исте мотивације као и ови зооними) (Жугић 2002, 205).

Сурча њас сиве длаке.

Ћеремидлика овца са вуном боје ћерамиде, односно овца црвенкасће вуне (зооним је настао метафоричким преношењем особине боје ћерамиде на објекат именовања).

Црноша коза црне кострешти.

Шара¹ шарена крава.

Шара² шарена овца.

Шарка в. Шара².

Шаруљица в. Шара¹.

Шаруљка в. Шара¹.

Шаруша в. Шароша.

Зооними мотивисани белегом

Брџа црна овца са белом љругом око главе (зооним је доведен у везу са изгледом брезове коре; Шћепановић (1997, 109) доноси зооним Брџа као име за кокош и закључује да је придев брџав 'пругаст' (о кокошима) мотивисан изгледом брезове коре; ЕССЈа, том 1 наводи *berzavъјь и *berzъјь са потврдама у чешком, словачком и српском за 'шарену домаћу животињу').

Звезда бела овца са црном вуном на глави (мотив шара у облику звезде није усамљен у нашој зоонимији; исп. Шћепановић 1997, 105).

Звезданка в. Звезда.

Зрмка бела овца са црним његама њо глави.

Зрмко бео ован са црним његама њо глави.

Зрнка в. Зрмка (највероватније је, због поклапања семантичког садржаја, и у претходна два, као и у наредна два зоонима, реч о белегу зрнастог облика).

Зрнчѝл *в. Зрмко.*

Зрнчѝлка *в. Зрмка.*

Ка̀па *кокош са ђубом* (зооним је настао метафорички по изгледу ђубе која личи на капу).

Ка̀поша *овца са дугачком и густом вуном на глави* (мотив именована је као и код претходног зоонима).

***Кѝта** *крава са дужим ѝраменом длаке на глави* (по изгледу белега у виду ките, букета).

Китња̀к *во са дужом длаком на ѝредњем делу главе.*

Клопата̀лка *овца која носи звоно 'клоѝтѝло'.*

Колано̀ша *коза која има ѝругу друге боје ѝреко леђа и сѝомака* (у основи зоонима је апелатив *колан* — врпца која се везује најчешће око руке, као заштита од урока).

Колача̀ра *овца са шарама у облику кола, круга.*

Крста̀ *црна овца са белим ѝегама или ѝругама на глави у облику крсѝа.*

Крста̀на *овца са шаром на челу у облику крсѝа.*

Крстоша̀ *црна овца са белином на глави у облику крсѝа.*

Лѝса *овца беле вуне са тамном ѝругом на глави или овца црне вуне са белом ѝругом на глави* (овај као и наредна три зоонима имају зооснову *лис-*; мада ЕССЈа, том 17, наводи српску потврду *лисѝо* 'домаћа животиња мушког пола са белом мрљом на челу и назив такве животиње', јасно је да и овај зооним има за мотив придев *лис*).

Лѝска *в. Лѝса* (за мотив именовања уп. Лѝса).

Лѝшка *биволица са белом ѝругом на челу* (за мотив именовања уп. Лѝса).

Лѝшко *во са ѝругом (белегом) на глави другачије боје* (за мотив именовања уп. Лѝса).

Менђу̀шка *коза која има ресе* (мотив именовања лежи у метафоричком повезивању реса са апелативом 'менђуша' — наушница, Жугић 1989).

Месе́че *јагње са белином на глави у виду месеца.*

Мишѝу̀ша *овца која има израслине на ушима или око ушију* (за мотив именовања уп. Менђушка).

Пѐрка *свиња са дугуљастим шарама* (према придеву 'ѝерас' пегав; са дугуљастим шарама, Златановић 1998).

Пѐроша *црна овца са белом ѝругом на леђима* (за мотив именовања уп. Перка).

Пѐрошка *в. Пе́роша.*

Прсте́на овца беле вуне са црним кругом око ноге или овца црне вуне са белим кругом око ноге (мотив именовања је белг у виду прстена).

Прсте́нка в. *Прсте́на*.

***Ру́жа** крава са белегом на глави у виду руже (зооним је настао према цвету ружи).

Ћула́вка кокош са густим перјем на глави (зооснова је апелатив 'ћулавка' — капуљача, Златановић 1998, а зооним је настао преузимањем овог апелатива на основу сличности са изгледом перја на глави кокоши).

Ћулуми́ца овца са дугачким праменом вуне на челу (мотивација се везује за апелатив *ћулум(ка)* — ћуба, Златановић 1998).

***Цве́та** крава са белегом на глави у виду *цвети́а* (зооним је изведен од ботаничког апелатива *цвети́*).

Све́зда црна овца са белином на глави.

Свопа́рка овца која носи звоно.

Зооними мођивисани карактеристичним шлесним ознакама или ойшићим шлесним изгледом

Балаба́н најкрупнији ован у *стаду* (према тур. *balaban* 'крупан', Златановић 1998).

Барда́н ован са њосувраћеним роговима (мотивација непрозирна на синхроној равни).

Белоноска овца изразићо беле губице.

Белорепка овца црне вуне а белог реја.

Бизонка овца крујне главе (именовање по животињи бизону).

Брду́ља крава дугачких рогова (зооснова је придев 'брдес' — брдорог, Златановић 1998; РСАНУ, књ. 2, наводи придев *брдорог* у зн. 'који има усправне, увис окренуте рогове').

Голоши́ја ован без вуне на *враћу*, односно голе шије.

Голоши́ка¹ овца без вуне на *враћу*.

***Голоши́ка**² кокош без перја на *враћу*.

Грб́ла њогурена овца (према придеву 'грбав' — погурен, Жугић 1989).

Грм́ка овца великог руна (асоцијативна метафорична веза између изгледа руна и 'грмена' — жбуна, Златановић 1998).

Грму́ша в. *Грмка*.

Дебели́ца дебела крмача.

Длгорепка овца дугачког реја.

Длгоу́шка овца дугачких ушију.

Длгоши́ка овца дугачке 'шије'.

Ду́бла ле́ја овца (мотивација непрозирна на синхроној равни).

***Ки́та** крава киџњастџог реја.

***Ки́тка**¹ в. Киџа.

Ки́тка² овца са лејим ѓраменом вуне на челу.

Ки́тоња во киџњастџог реја.

Киторéпка овца киџњастџог реја.

Кла́поша овца дугачких, клемјавих уши (према 'клајас' — клемпав, Златановић 1998).

Конду́рка бела овца црних ногу или црна овца белих ногу (према 'кондура' — тешка ципела, цокула, Златановић 1998).

Конду́роша бела коза црних ногу или црна коза белих ногу (мотив именованја се, као и у претходном зоониму налази у асоцијативном повезивању такве ноге објекта именованја са 'кондуrom' — тешком ципелом).

Коња́ча крујна свиња (према апелативу коњ).

Коштра́вка овца кушџраве вуне.

Кусорéпка овца крајџког реја (зоонимска сложеница од 'кус' — кратак (Златановић 1998, Жугић 1989) и реј).

Опаша́нка овца дугачког реја (према буг. 'ојашка' — реп, Младенов 2000).

Опашина в. Ојашанка.

Пењу́га дебела овца (према апелативу 'јењуга' — дебела овца, Златановић 1998).

Прђа́н ован са ѓосувраћеним роговима (према придеву 'ѓрђес' — прђаст, Жугић 1989; истим придевом мотивисано је и наредних пет зоонима, од којих су три изведена различитим суфиксима, док су два придевско-именичке сложенице).

Прђи́л в. Прђан

Прђи́лац в. Прђан.

Прђорéпка овца ѓрђастџог реја.

Прђорóг в. Прђан.

Прђоша овца са ѓрђастџим ушима.

Пу́пе мала, кржљава овца (према придеву ѓуѓав). Жугић (2002, 204) бележи лични надимак Пуѓе исте мотивисаности, а према придеву ѓуѓав као манифестативној телесној особини човека (Жугић 1997, 138).

Ре́пка овца са дугачким рејом.

Ре́са¹ овца која 'на гуши' има израслине у виду ресе.

Ре́са² коза која на гуши има израслине у виду ресе.

Ресоша в. *Реса*².

Роган ован *дугачких рогова*.

Рогља в. *Роган*.

Рогуче овца *крајњих рогова*.

Самарџика овца *улегнутог хрбаџа* (зоонимска метафора према апелативу *самар*).

Седларка в. *Самарџика* (зоонимска метафора према апелативу *седло*).

Ђула *магарица изузетно дугих ушију*.

Убавенка *леја овца* (према придеву с овог подручја 'убав' — леп којим је мотивисано и наредних осам зоонима).

Убавенко *леј ован*.

Убавеноша в. *Убавенка*.

Убавица в. *Убавенка*.

Убавичка¹ в. *Убавенка*.

Убавичка² *леја коза*.

Убавуша¹ в. *Убавенка*.

Убавуша² в. *Убавичка*².

Чапка овца *црне вуне са белим њајцима* (према 'чапоњак' папак, Златановић 1998 и Жугић 1989).

Чарапанка овца *црне вуне са белим ногама или овца беле вуне са црним ногама* (према 'чарайас' — који је црн са белим ногама (о браву), Златановић 1998 и Жугић 1989).

Чарапоша коза *беле косијеи, али црних ногу* (мотивисаност иста као и код претходног зоонима).

Чепил ован *крајњих ушију* (према покр. 'чејерак' — оно што је мало, Златановић 1998).

Чепилка овца *крајњих ушију* (мотивација иста као и код претходног зоонима).

Чијма овца *беле вуне а црних ногу* (зоонимска метафора).

Чија овца *са крајњим вименом* (према 'чијав' — која је са кратким и тврдим вименом (о овци, крави), Златановић 1998 и Жугић 1989). ЕССЈа, том 4, реконструирше *џиръ / џира/ *џиро као 'јужнословенску реч' нејасне даље етимологије.

Чипка в. *Чија*.

Чуљак во *са сломљеним рогом* (према придеву 'чуљес' окрњен; Жугић 2002 бележи надимак *Чуљко* према придеву *чуљес*).

Чуљка¹ *крава са сломљеним рогом*.

Чуљка² *овца са сломљеним рогом*.

Чуљко ован *са сломљеним рогом*.

Чупа овца *крайких ушију* (према 'чуйес' — који је кратких ушију (о браву), Златановић 1998). Истим придевом мотивисана су и наредна четири зоонима).

Чупак ован *крайких ушију* (мотив именованја уп. под Чупа).

Чупан в. Чуйак (мотив именованја уп. под Чупа).

Чупко¹ *јарац крайких ушију* (мотив именованја уп. под Чупа).

Чупко² в. Чуйак (мотив именованја уп. под Чупа).

Штрбица *кресуба овца* (према придеву 'шџрб' — кресуб, безуб; исти придев везује се и за човека (Жугић 1989)).

Шутак ован *без рогова* (према 'шуй' — који је без рогова, Жугић 1989). Исти мотив именованја имају и наредна три зоонима.

Шутил в. Шуџак (мотив именованја уп. под Шуџак).

Шутка 'шуйа' коза.

Шутко в. Шуџак.

Зооними мотивисани узрасџом, расом, њореклом, њонашањем, нарави, брзином и сл. особинама

Бргонога брза овца.

Брзџнка в. Бргонога.

Веселка *живахна овца*.

Галоша *умиљаша овца* (према гл. 'галим' — милујем, Златановић 1998).

Главешина *најјачи бик (во) или ован*.

Гренса *џас изнемогао услед сџаросџи* (апелатив 'грџса' — стар, изнемогао пас (Златановић 1998), узет за зооним).

Зимџлац¹ *јарац од 6–12 месеци*.

Зимџлац² *ован од 6–12 месеци*.

Зулумка *овца која иде у шџеџу, која џрави шџеџу*.

Кумовка *овца добијена на џоклон од кума*.

Ласта *брза овца* (име птице узето за зооним).

Мерџмац *ован мерино расе*.

Мерџмка *овца мерино расе*.

Млекџша *овца која даје много млека*. Млечност, односно количина млека које одређена животиња даје, у неким нашим, досад проучаваним ареалима, не јавља се као мотив именованја, што је у вези са народним веровањем да се на тај начин животиња штити од болести (у околини Лебана и од урока). Тако је у ровачкој зоонимији (Пижурџа 1971, 169) и у зоонимији Петнице (Шџепановић 1997, 91). Међу-

тим, у сврљишком крају (Богдановић 1990, 100), као и на ареалу који се овде проучава, млечност животиње се јавља као мотив именованја.

Назлѝнка *веома леѝа овца* (према придеву 'назлѝн' од тур. *nazlı* — нежан, отмен; лепо и укусно обучен, Златановић 1998). Овим су мотивисана и наредна два зоонима.

Назлѝко *леѝ ован*.

Назлѝнуша *в. Назлѝнка*.

Огит *ѝрогодишњи ован*.

Орум¹ *јогунаѝ коњ* (према тур. *hagın* — јогунаст (о коњу, волу)).

Орум² *јогунаѝ во*.

Питомка *мирна, умиѝаѝа овца*.

Свизак *ован једногодишњак*.

*Зооними моѝивисани временом млађења
или редоследом доласка на светѝ*

Вида *'оѝељена' на Видовдан*.

Ђурђа *овца која се ојагњила на Ђурђевдан*.

Јесењаће *ѝиле које се извело у јесен*.

Младенка *овца која се ојагњила на Младенце*.

Недоноска *овца која се ѝре времена ојагњила*.

Николка *женско јагње које је дошло на светѝ о св. Николи*.

Петланка *крава која је 'оѝељена' ноћу, 'у ѝеѝлово доба'*.

Петланко *во који је 'оѝељен' ноћу, 'у ѝеѝлово доба'*.

Првенка *овца која се ѝо ѝрвн ѝуѝи јагњи*.

Првка *женско ѝеле које је крава ѝрво оѝелила*.

Првко *мушко ѝеле које је крава ѝрво оѝелила*.

Раник *јагње које се рано ојагњило*.

Савча *мушко јагње које се ојагњило на св. Саву*.

Сугарица *овца која се касно ојагњила*.

Торка *овца која се ојагњила у уѝорак* (назив другог седмичног дана на овом подручју је 'ѝорник', Жугић 1989).

Торкана *крава која се оѝелила у уѝорак*.

Напред наведена класификација дозвољава извођење следећих закључака:

1. Боја је на испитиваном подручју најчешћи мотив именованја животиња.

1. 1. У именовану животиња заступљен је читав спектар боја: бел, вакљес(т) — црн, вран, гавранас(т), гарес(т) — гараст, голубас(т) — боје голуба, дорас(т) — црвенкаст, тамноцрвенкаст, дукатас(т) — боје дуката, жут, ђувезан — црвенкаст, ђокас(т) — тамних тонова, жућкаст, јеребичас(т) — боје јаребице, карчес(т) -црн, кулес(т) — мишје боје, жућкастосив, лабудасти — бео, мрк, мурес(т) — тамномаслинаст, плавкаст, рус, сив, сребрнаст, сур, ћеремидас(т) — црвенкаст, црн. Овај спектар боја потврђује констатацију да 'рурарне цивилизације имају по правилу изванредно богат вокабулар боја домаћих животиња и назива самих тих животиња по тим бојама' (Ивић 1993, 18).

1. 2. О везаности једне боје за одређену врсту животиња (Пижурница 1977, 31) говори и зоонимика на испитиваном ареалу. Белом бојом се најчешће именују овце, потом говеда, али и свиње и козе. Бела боја изостаје из именоване коња. За коње се најчешће везује црвенкаста, затвореноцрвенкаста и врана боја. У именовану оваца присутна је тамномаслинаста, али не и зеленкаста боја, која попут жућкасте боје за именовање коња, изостаје и у микроареалу Петнице (Шћепановић 1997, 90).

2. Белег као мотив именоване, на основу наше грађе, јавља се у 14 различитих облика: пруга (дугуљаста шара), звезда, зрно, капа, кита (букет), клопетало (велико звоно), круг, колан, колач (шара огруглог облика), крст, менђуша (наушница), прстен, ружа, ћулавка (капуљача) и цвет. Поредиши овај мотив, нпр. са ареалом Петнице (Шћепановић 1997, 90 и 111), може се закључити да је у оба испитивана ареала присутно именоване животиња по белезима: цвет, зрно, звезда, звоно, док се за остале белеге може рећи да обе језичке средине користе специфичне реалије с датог подручја, односно сегментују стварност на сопствени начин.

3. У именовану по карактеристичним телесним ознакама или општем телесном изгледу, најзаступљеније је извођење зоонима према следећим деловима тела: реп (дугачак реп, кратак реп, китњаст реп), рогови (дуги рогови, повинути рогови, поломљен рог, одсуство рогова), уши (дуге уши, кратке уши, клемпаве уши), погурен хрбат, велика глава, папци или ноге обично контрастне боје у односу на боју читавог тела. По општем телесном изгледу издваја се особина дебљине, снаге и опште телесне лепоте.

4. Најзаступљеније особине које се јављају као мотив именоване у четвртој семантичкој групи јесу: брз, весео, умиљат, питом, јогунаст, млечна.

5. У последњој, петој лексичко-семантичкој групи, именоване се врши: по времену млађења као општој категорији (рано, касно), по

називу дана млађења, по добу дана, по годишњем добу, по називу празничног дана.

6. Појава зоонимских метафора није била неочекивана, будући да се у ономастици зна за топономастичке метафоре (Шимуновић 1972, 197; Жугић 2002, 222–223; Шћепановић 1997, 67), а и за метафоричне надимке (Жугић 2002, 203, фуснота 14). За пример наводимо само неколико зоонимских метафора с нашег арсала (*Меиђушка*, *Самарцика*, *Седларка*, *Чијзма*, *Кондурка*), као и са арсала Петнице (*Јавор*, *Јасиреб*) (Шћепановић 1997, 107).

7. Семантичка анализа зоонима на грађи *Речника говора јужне Србије* намеће констатацију о зоонимима као неправим именицама будући да су мотивисани само једном особином, за разлику од праве именице која представља збир особина. С овог становишта, дакле по свом семантичком садржају, зооними су у оквиру ономастике најближи личним надимцима (Жугић 2002, 211). Зоониме и личне надимке повезује и начин функционисања асоцијативне везе између номинатора и референта. Ове две ономастичке категорије мотивисане су апостериори. То значи да лични надимак и зооним настају као продукт асоцијативне везе успостављене између номинатора и референта, у временском трајању потребном да номинатор из збира формираних особина референта издвоји само једну, по њему најмаркантнију која постаје мотив именовања. Та особина, реализована различитим језичким и стилским средствима (онимизацијом апелатива, суфиксацијом придевских или именичких основа, ономастичким срастањем двеју различитих граматичких категорија, ономастичким метафорама), постаје лични надимак, односно зооним са изразитом диференцијалном ономастичком функцијом.

7. 1. За разлику од зоонима и личног надимка, лично име настаје априори, непосредно након доласка на свет новорођенчета (у новије време чак и пре рођења). Оно дакле није резултат асоцијативне везе номинатора и новорођенчета по било којој његовој особини, већ резултат жеље номинатора да дете добије ову или ону манифестативну или карактерну особину. Лично име као такво, посматрано у контексту зоонима и личног надимка, није језички знак са диференцијалном ономастичком функцијом. Нпр., језички знак *Петар* не саопштава ни једну особину особе са тим именом. Даље, између *Петра 1*, *Петра 2* ... *Петра x* као антропонимских јединица нема никакве разлике. Због тога се лично име у циљу диференцијације једног носиоца од осталих носилаца тог имена допуњује презименом, почетним словом имена мушког родитеља (у официјелној комуникацији) и надимком.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1990: Богдановић Н., *Називи и имена брава у околини Сврљига*, О говору и именима, Ниш, 93–103.
- Жугић 1997: Радмила Жугић, *Придеви који се односе на човекове особине у говору околине Лебана*, Јужнословенски филолог LIII, Институт за српски језик САНУ, Београд, 135–145.
- Жугић 2000: Радмила Жугић, *Неке паралеле између бугарског и јужноморавског антропонимастикона*, Лесковачки зборник XL, Народни музеј, Лесковац, 2000, 153–183.
- Жугић 2002: Радмила Жугић, *Надимци у околини Лебана и Лесковца (семантички аспекти)*, Ономатолошки прилози XV, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Београд, 2002, 201–214.
- Жугић 2002: Радмила Жугић, *Микрооними доњег јока слива Јабланице који се односе на физичко-географска својства јока*, Ономатолошки прилози XV, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Београд, 2002, 215–224.
- Ивић 1993: Милка Ивић, *О разликовању људи по боји*, ЈФ XLIX, 1–21.
- Пижурца 1971: Пижурица, М., *Из ономастике Роваца. Имена домаћих животиња*, ППЈ 7, 167–185.
- Пижурца 1977: Pižurica, M., *Воје и зоонимијџи*. Savjetovanje o terminologijama narodne materijalne i duhovne kulture, Sarajevo, 22. i 23. decembra 1974, ANU-BiH, Posebna izdanja, knj. XXXI, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 5, Sarajevo, 29–45.
- Шимуновић 1972: Šimunović, P., *Торонимија отока Брача*, Брачки зборник 10, Supetar.
- Шћепановић 1997: Михаило Шћепановић, *Именослов ваљевске Петњице*, Београд–Ваљево.

ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ

- ЕССЈа, *Этимологический словарь славянских языков*, Москва, том 1, 1974; том 4, 1977; том 17, 1990.
- Жугић 1989: Радмила Жугић, *Збирка речи, Грађа за РСАНУ*.
- Златановић 1998: Момчило Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Учитељски факултет, Врање.
- Младенов 2000: Марин Младенов, *Бугарско-српски речник*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- РСАНУ, *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Српска академија наука и уметности. Институт за српски језик, Београд, књ. 1, 1959; књ. 2, 1962; књ. 3, 1965; књ. 5, 1968; књ. 8, 1973; књ. 9, 1975.

Резюме

Радмила Жугич

**МОТИВИРОВАННОСТЬ ЗООНИМОВ И ИХ ОТНОШЕНИЕ
К ЛИЧНЫМ ПРОЗВИЩАМ И ЛИЧНЫМ ИМЕНАМ**

В настоящей работе на основании корпуса, состоящего из 244 зоонимических единиц, проведена с точки зрения мотивированности зоонимов их семантическая классификация, охватывающая пять групп: 1. Зоонимы, мотивированные цветом; 2. Зоонимы, мотивированные меткой; 3. Зоонимы, мотивированные характерными телесными признаками или общим телесным видом; 4. Зоонимы, мотивированные возрастом, расой, происхождением, поведением быстротой и подобными особенностями; 5. Зоонимы, мотивированные временем рождения детенышей и последовательностью появления на свет. Самым частым мотивом наименования животных является цвет.

Результаты семантического анализа зоонимов, если установить их связи с более ранними исследованиями личных имен и личных прозвищ, показывают, что зоонимы по семантическому содержанию и способу функционирования ассоциативной связи между номинатором и референтом в большой степени соответствуют личным прозвищам.

Зоонимы и личные прозвища мотивированы апостериори, в отличие от личных имен, которые мотивированы априори.

Љубљанска LINGUISTICA за 2001. и 2002. годину

Филозофски факултет Универзитета у Љубљани наставља са публиковањем познатог научног гласила *Linguistica* које је, како већ сам његов назив најављује, посвећено језичким питањима, а чији су приложници увек угледни стручњаци, домаћи и страни. Овом приликом приказивачком ће пажњом бити обухваћене две рецентно објављене књиге тога часописа: *Linguistica XLI, Ljubljana 2001* (182 странице) и *Linguistica XLII, Ljubljana 2002* (217 страница).

Постављање ових двеју књига у исту приказивачку оптику никако није случајно. Обе су, наиме, својствена, између осталог, и нека посебно занимљива излагања Јанеза Орешника и Варје Цветко Орешник која се међусобно допуњују тако да их је најумесније представити истим приказивачким освртом, што ће бити и учињено, али тек пошто се претходно изнесу најосновнији подаци о осталим истраживачким прилозима уврштеним у ове две књиге.

Linguistica XLI садржи десет чланака, од којих шест имају иностраног стручњака за аутора, као и четири приказа. Ти су текстови писани на следећим језицима: њих пет на италијанском, три на енглеском, на француском два, на шпанском такође два, а на немачком и хрватском по један текст. Сваком је чланку додељен одговарајући резиме на словеначком.

Linguistica XLII обухвата шеснаест чланака и седам приказа. Међу приложницима чланака преовлађују домаћи аутори — таквих је, наиме, десет. А што се коришћених језика тиче, ствар стоји овако: од укупних текстова осам је написано на француском језику, шест на италијанском, четири на енглеском, а три на немачком, док су, али само на подручју приказа, словеначки и хрватски такође заступљени, сваки од њих у по једном случају. Додајмо још и то да је и у овој књизи часописа такође примењен поменути принцип да се иза сваког чланка мора наћи резиме писан на словеначком језику.

Првом прилогу у обе књиге часописа аутор је светски признат стручњак у својој истраживачкој области — у *Linguistica XLI* то је Giuliano Bonfante (назив прилога: **Pompetoxuaios**, 3–4), а у *Linguistica XLII* Erich Hamp **Indic-Nuristanī sákth — i/án —, čupti- and Albanian sup**, 3–4). Bonfante, разматрајући један келтски натпис из VI века, предлаже нову интерпретацију у њему садржаног израза *Pompetoxuaios*, док Hamp износи нове језичке доказе којима потврђује исправност своје (претходно објављене) реконструкције *sVktH/ń- као оне датости из које су потом, у неким језицима, проистекли називи за појам 'бутина'. Иначе, мора се признати, примењени критерији за успостављање редоследа по којем су остали аутори, односно њихови радови, укључивани у ове две књиге није баш у потпуности јасан.

Ово што следи су најкраћи подаци о научним прилозима уврштеним у *Linguistica XLI*:

Martina Ožbot, *La coerenza testuale dal punto di vista traduttivo*, 21–35: Служећи се текстом *Niccolò Machiavelli, Il Principe* и његовим преводима на словеначки језик, а уважавајући све досадашње увиде теоријске лингвистике у проблем текстуалне кохерентности, ауторка износи оно што је она лично спознала о том проблему проматрајући га из визуре преводилачког поступка примењеног у коришћеним словеначким текстовима. Gregor Perko, *Les expressions idiomatiques; description théorique et traitement dictionnaire (l'exemple des dictionnaires monolingues français)*, 37–75: Пошто је претходно говорио о теоријским виђењима идиоматских израза и о лексикографским поступцима који се у односу на њих примењују, аутор те поступке егземплификује постојећим стањем у француским монолингвалним речницима. Јернеја Kavčić, *On the use of the participle functioning as a finite verb form in the Chronicle of John Malalas*, 77–91: Фокусирајући познату појаву која је била својствена грчком језику не само у хеленистичким, већ и у византијским временима, а коју оличава собом могућност да се, под одређеним условима, партиципски глаголски облик употреби као лични, ауторка, на основу стања ствари у *Хроници Јована Малаласа*, даје своја тумачења тих „одређених услова“ при чијем се сустицању устројава ова појава. Leyre Ruiz de Zarobe, *Presupuestos lingüísticos para una enseñanza / aprendizaje del „discours rapporté“ francés*, 93–102: У раду се указује на начин на који језичка наука може, својим теоријским увидима, да помогне да се, при учењу француског као страног језика, најлакше и најтемељитије усвоје принципи по којима се, у том језику, приликом дијалошког комуницирања, обавља преношење туђих изјава. Равао Tekavčić, *Lingvistički pojmovi i izrazi u djeli-ma Željke Čorak*, 103–110: Tekavčić усредсређује своју пажњу на то да

уочи и опише каква је све — уобичајена или, пак, метафорична — употреба лингвистичких термина остварена у различитим текстовима хрватске историчарке уметности Жељке Чорак, осветљавајући њено умеће да обезбеди максимално успешан саоднос између тематског садржаја текста и примењене интерпретације датог лингвистичког термина. Zorica Vučetić, *La terminologia marinaresca studiata dal punto di vista della formazione delle parole*, 111–128: Ауторка разматра лексику која је специфична за житеље приморских области с тачке гледишта творбених особености те лексике, али и са освртом на основне семантичке принципе по којима се таква лексика устројава. Paul Videsott, *Gli italianismi nel ladino brissino-tirolese : alcuni aspetti quantitativi e cronologici in base All' A^LD-I*, 129–158: Служећи се грађом одговарајућег лингвистичког атласа, аутор се бави утврђивањем „односа снага“ између представника оног језичког окружења које на релевантан начин доприноси формирању специфичног језичког лика једне одређене говорне зоне са подручја јужног Тирола.

Linguistica XLII упознаје нас са следећим истраживачким прилозима: Renato Gendre, *Nota gotica*, 5–7: Аутор пореди изворни грчки (јеванђељски) текст са Вулфилиним преводом тога текста на готски језик и износи своје виђење разлога који су, у готском тексту, условили примењене преводилачке поступке. Sorin Paliga, *Herrschaft and Herrschersuffix in Central-East European languages*, 9–18: У овом се раду набрајају називи за појам 'господар' на балканским просторима и износе одговарајућа етимолошка тумачења, са посебним освртом на могући допринос језика Трачана у лексичком устројавању неких од тих назива. Roxana Jordache, *Le complément hypothétique en latin*, 19–29: Ауторка износи одговарајуће аргументе у циљу потврђивања тога да латински има два типа „хипотетичке допуне“, од којих је она архаичнија начинско-кондиционалног карактера, а исказују је или адверби, или аблативни облици именица и герунда, док је рецентнија стриктно кондиционалне семантике, коју сигнализују својим присуством изрази *condicio* и *lex* удружени с показном заменицом, односно с одговарајућим придевом. Matjaž Babič, *Les pronoms personnels ego et tu chez Plaute et Térence*, 31–42: У латинским класичним текстовима, подсећа аутор, до исказивања личних заменица *ego* и *tu* долази само онда кад се лица означена тим заменицама нађу под ударом емфазе, док у комедијама које су аутору у жижи пажње, а чијим је дијалогским датостима намена да верно одсликају постојећу колоквијалну језичку ситуацију, синтаксичко понашање истих тих заменичких израза подлеже потпуно другачијим правилима, које аутор овим радом обелодањује, али с напоменом да описано чињенично стање покреће

и нека релевантна питања на која, међутим, није лако дати одговор. Тјаša Miklič, *Su alcuni usi tempo-aspettuali dei paradigmi verbali italiani trapassato prossimo e imperfetto*, 47–64: Предмет ауторкиног излагања су италијански глаголски облици, а циљ је да се што тачније дефинишу регулативни фактори њихове употребе, с посебним вођењем рачуна како о аспектуалном семантичком нијансирању, тако и о улози оног „стајалишта“ на равни времена са којег се износи саопштење о остварености/остваривању именоване радње. Zorica Vučetić, *Il linguaggio della giurisprudenza dal punto di vista della formazione delle parole. Orientamenti e problemi lessicologici*, 65–80: Ауторка приводи научној пажњи проблематику језичког поступка који се примењује у италијанским правничким текстовима, фокусирајући при том посебно творбени аспект тамо коришћене лексике. Vladimir Pogačnik, *L'imparfait et la modalité déontique*, 81–88: Комплексна и компликована семантизованост француског имперфекта подвргавана је, посебно последњих десетак година, подробнијим осветљавањима, којима је сада и овај прилог прикључен, а чији се научни допринос састоји првенствено у томе што адекватно приказује прожимање модалних и немодалних интерпретативних могућности при употребама својственим овом глаголском облику. Mojca Schlamberger Brezar, *Le rôle syntaxique et pragmatique des connecteurs dans le discours argumentatif français*, 89–110: Предмет ауторкиног истраживања су конектори коришћени у француском језику приликом устројавања усменог дискурса. Primož Vitez, *La norme démocratisée du français parlé*, 111–120: Заступајући уверење да исправан нормативни приступ језичким фактима произилази из уважавања како дескриптивног подухвата меродавних, тако и њихових прескриптивних настојања, аутор указује на околности под којима је дошло до демократизовања норме колоквијалног француског језика и у чему се та норма састоји. Anna Zwitter, *Les stratégies intonatives à l'échange oral en slovène et en français*, 121–130: Ово је истраживање посвећено компаративним увидима у начине на који француски, с једне стране, и словеначки, с друге, искоришћавају, при усменом саопштавању, интонационе поступке за сигнализовање дискурсне кохезије. Sonia Vaupot, *La détermination nominale : article et quantificateur*, 131–142: У жижи пажње овог рада су принципи који регулишу детерминативна решења остварљива унутар номиналне синтагме у језику са чланом какав је француски, а са крајњим циљем да њиховим обелодањивањем буде олакшана пракса учења тога језика. Gašper Ilc and Milena Milojević Sheppard, *Verb movement and interrogatives*, 161–176: Појмом „померање глагола“ оперишу представници генеративне граматике подразумевајући под њим

премештање глагола са његове почетне позиције на неко више место унутар реченичне структуре. Аутори овог рада осветљавају такво догађање са глаголом у приликама када су упитне клаузе посредни, користећи се при том, на одговарајући начин, фактима енглеског, француског и словеначког језика. Vida Jesenšek, *Okkasionele Lexik in medialen Texten. Pragmalinguistisch betrachtet am Beispiel der Textsorte Presserkommentar*, 177–194: Разматрајући неке новинарске написе о постојећој ситуацији на подручју Босне, ауторка указује на поједина лексичка решења присутна у тим написима која егземплификују собом оно што се у стручној литератури подразумева под термином *оказионализам*, па, на основу својих увида у њих, посебно упозорава да је лексички оказионализам у функционално-прагматском смислу комплексан феномен и објашњава зашто.

Сходно ономе што је у уводним деловима овог прилога наговештено, сад долази на ред посебан осврт на прилоге Janeza Orešnika и оних који га следе у његовим истраживачким напорима.

Таквих је прилога укупно три; у *Linguistica XLI* има их два: Janez Orešnik, *Naturalness expressed in sem-values*, 5–19 и Varja Cvetko Orešnik, *The o-grade of the Indo-European ablaut in the light of naturalness*, 159–162, док је у *Linguistica XLII* уврштен један: Janez Orešnik, *Naturalness in English : some (morpho)syntactic examples*, 143–160.

Истраживачка група о којој је реч била је почетно инспирисана начином теоријског и практичног приступа језику стручњака са разних универзитета у Аустрији и Немачкој, а посебно са оног у Клагенфурту. Тај се приступ, као што је познато, манифестује уверењем у сврсисходност изучавања језика са позиција тзв. „теорије природности“. Међутим, тиме што су у начелу прихватили такво уверење својих иностраних колега, Словенци никако нису постали њихови пуки следбеници, будући да су одмах прионули на посао да израде сопствене приступе језику, а у духу поменуте теорије. Њихово се теоријско виђење и практична деловања састоје у следећем:

Стављајући у жижу пажње неки дати исказ, они настоје да што прецизније сагледају и устројеност његове семантике и устројеност његових сигналних елемената, па да сагледано процене с тачке гледишта критерија природности. Кад је о семантици реч, већом природношћу се одликује оно што је, за даваоце исказа, спознајно једноставније, а кад се о сигналној ознаци ради, најприроднији је онај избор језичких знакова које човек отелотворује са мање напора. Ту су, осим тога, и други критерији релевантни за потврђивање статуса природнијег остварења — као, на пример, фреквенција употребе или посебна специјализованост за дату сигналну службу.

У *Linguistica XLI* Орешник проверава валидност овог теоријско-методолошког приступа на фактима словеначког и разних других језика, док у излагању које објављује *Linguistica XLII* он исту ту проверу спроводи на одређеним датостима енглеког језика. Што се тиче Варје Цветко Орешник, она у своме прилогу износи нове доказе о исправности схватања истражитеља прастарих „аблаутских“ ситуација да је вокалска јединица *e* морала бити примарна у односу на вокалску јединицу *o* — наиме, пресудно је ту то што је изговорној материјализацији управо те вокалске јединице својствен далеко већи степен природности него ли изговорној материјализацији јединице *o*.

Моја завршна оцена гласи:

Словеначкој теорији природности треба одати заслужено признање и дужну пажњу. Али — ни остали прилози садржани у *Linguistica XLI* и *Linguistica XLII* нису за потцењивање; доиста би било штета да те две књиге, у целини гледано, остану изван непосреднијег интересовања стручне јавности.

Београд

Милка Ивић

Монументалан свеевропски подухват

Atlas Linguarum Europae, vol. I, fascicule 6, Cartes + Commentaires, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, Libreria dello Stato, Roma 2002.

Зачет на међународном дијалектолошком конгресу у Марбургу 1965. а покренут пет година доцније под покровитељством UNESCO-а, пројекат „Атласа европских језика“ увелико је ушао у четврту деценију постојања, а још је далеко од свога краја. Он спада у оне монументалне подухвате, разгранате у простору и протегнуте у времену, које једна генерација научника предаје у наслеђе другој. У раду на овом пројекту учествовао је или учествује велики број лингвиста из свих делова нашег континента. На челу пројекта стоје Управни одбор и Издавачки одбор, а главно радно тело представља Редакциони комитет. Руководиоци пројекта били су Холанђанин Тон Вајнен (1970–1982) и Италијан Марио Алинеи (1982–1998), а тренутно је на тој дужности Немац Волфганг Фирек; од идуће године треба да је преузме Румун Николае Сараманду, чиме се секретаријат пројекта сели из Бамберга у Букурешт.

Атлас обухвата, посредством 2631 пункта, цео простор Европе од Ирске, Исланда и Пиринејског полуострва до Кавказа и Урала и укључује 22 разнородне језичке скупине, поред индоевропских језика — романских, германских, словенских, балтских, келтских, иранских (заступљених татским и осетским на Кавказу), грчког и албанског — већи број језика турске, угрофинске и кавкаске породице, усамљени баскијски а, преко малтешког, и један семитски језик — арапски.

У првих шест свезака обрађени су следећи појмови: (1) „река“, „море“, „језеро“, „локва“, „бара“, „сунце“, „ветар“, „снег“, „град (туча, grêle)“, „дуга“, „облак“, „магла“, „месец (lune)“, „скакавац“; (2) „ласица“, „грана“, „бреза“, „клека“, „топола“, „крушка“, „ледена

свећа“, „цвет“; (3) „храст“, „светлица“, „гром“, „грмљавина“, „калај“, „бакар“, „олово“; (4) „бубамара“, „краставац“, „планина“, „дуд“, „бор“; (5) „различак“, „лептир“, „пас“, „кукуруз“, „јечам“, „сунцокрет“, „Божји“, „пада киша“, „свитац“; (6) „загонетка“, „јагода“, „трњина“, „славуј“, „точак“, „ковач“, „недеља“, „понедељак“, „уторак“, „седмица (тједан, semaine)“, „поток“.

За наредне свеске предвиђа се следећи садржај: (7) „дрво“, „леска“, „хељда“, „купус“, „парадајз“, „чешаљ“, „врачара (вештица, sorcière)“, „деведесет“; (8) „човек“, „жена“, „породица“, „рођаци“, „отац“, „близанци“, „деда“, „баба“, „зет“, „снаха“; (9) „црни лук“, „бели лук“, „маслачак“, „боквица“, „пуноглавац“, „Бог“, „огледало“, „бунар“, „бик“, „колевка“, „лутка“, „свеска“, „папир“, „оловка“, „писмо“; (10) „јетра“, „лабрњак (vieille, врста рибе)“, „ован“, „ушкопљени ован“, „јарац“, „пастир“, „страшило“, „кромпир“, „чекић“, „клин“, „обућар“; (11) „пега (на лицу)“, „гроб“, „гробље“, „схватати“, „радник“, „гумно“, „врећи (жито)“, „гусан“, „бајка“, „плеше (il danse)“.

Свака свеска састоји се из два дела, збирке карата и књиге коментара уз њих на енглеском, француском или немачком језику. Карте су ономасиолошке и/ли мотивационе. Оне прве приказују распрострањеност појединих етимона, а друге — семантичких мотивација задњичких разним етимонима.

У шестој свесци првог тома, која је сада пред нама, налазимо ономасиолошке карте за „поток“ (Татјана Невскаја, енгл.), „трњину“ (Алберто Ноћентини, фр.), „точак“ и „ковача“ (Антониус Вајнен, нем.), а мотивационе за „загонетку“ (Сирка Саринен, енгл.), „седмицу“, „недељу“, „понедељак“ и „уторак“ (Хемфри Лојд Хемфриз, фр.), а Рита Каприни и Сирка Саринен представили су називе за „јагоду“ (фр.) одн. за „славуја“ (енгл.) обема картама, и ономасиолошком и мотивационом.

Необично широки а уједно веома подробни увиди које пружају карте ALE, по правилу продубљени исцрпним и свестраним коментарима, од велике су вредности за низ научних дисциплина, од лингвистичких пре свега за дијалектологију, геолингвистику и етимологију, а од хуманистичких наука за етнологију и културну историју. Утолико је више за жаљење, а и за чуђење, што овај „најевропскији“ пројекат у последње време не добија одговарајућу финансијску потпору европских институција. Ауторски и редакторски рад обавља се без материјалне надокнаде, а чланови редакционог комитета са мањим или већим успехом сами намичу средства за учешће на састанцима, који се одржавају сваке године у другој европској земљи, док трошкове публиковања сноси сам издавач, од пете свеске римски Poligrafico

(претходне свеске објавила је холандска кућа Van Gorcum). Због високе цене ове публикације тешко су приступачне, а услед недовољног публицитета и мало познате широком кругу својих потенцијалних корисника.

У архив пројекта ушли су подаци и из свих делова бивше Југославије. Наш представник у уређивачком одбору, словенском одсеку, редакционом комитету и издавачком одбору ALE био је од почетка пројекта Павле Ивић. У зборнику *Atlas Linguarum Europae: perspectives nouvelles en géolinguistique*, Roma 1997, објавио је прилог „The South Slavic Languages“ (стр. 259–266). Исте године на Ивићев позив у Београду је гостовао тадашњи руководилац ALE Марио Алинеи и одржао у САНУ веома запажено предавање о овом пројекту. Ивић се прихватио да за девету свеску изради карту „папир“, али га је смрт у томе спречила (ту карту преузела је колегиница из Пољске Јадвига Вањакова). У наведеним функцијама при пројекту заменио га је долепотписани, који је на себе узео израду карата за десету свеску „ован“ и „ушкопљени ован“ и поднео о њима прелиминарни извештај на годишњем састанку редакционог комитета у Бресту, 4–5. јуна о.г. На истом састанку млади колега из Холандије Верслот привукао је највећу пажњу својим приказом могућности дигитализације рада на картама ALE, која би овом пројекту могла дати значајан подстицај и отворити пред њим нове перспективе.

Београд

Александар Лома

Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе

Реферати са Међународног научног скупа о лексикографији и лексикологији одржаног у Београду и Новом Саду од 10. до 12. априла 2001, Издање Српске академије наука и уметности, Матице српске и Института за српски језик САНУ, рецензенти академик Милка Ивић, Иван Клајн, дописни члан САНУ, проф. др Даринка Гортан-Премк, проф. др Вера Васић, Нови Сад — Београд, 2002, 380 страна.

Српска лексикографска школа годинама улаже значајан и нада све вредан труд да повремено (зависно од могућности) окупи најзначајније српске лексикографе и лингвисте, као и наше иностране колеге, с циљем — да се заједнички преиспита, анализира и сумира домет савремене српске лексикографске праксе и саопште научни резултати лексикографске теорије у нас и у свету, а у светлу савремених научних схватања која се тичу или се могу тичати ове важне језичке делатности. Научни скуп о којем је реч заправо је, од 1982. године, пети по реду.

Када се у рукама нађе каква књига, природно је да се најпре погледа садржај. У овом случају, кад је пред нама зборник радова са петог Међународног научног скупа о лексикографији, поглед се с једнаким занимањем зауставља како на списку тема тако и на списку аутора.

А садржај казује да зборник обухвата 41 научни рад домаћих и иностраних аутора, таквих међу којима су и најпознатија и најзначајнија имена, као Милка Ивић, Зузана Тополињска, Јуриј Апресјан, Иван Клајн, Предраг Пипер, Бранко Тошовић, Лили Лашкова, Драгана Мршевић-Радовић, Драгољуб Петровић, Богољуб Станковић, Гордана Јовановић, а међу такозванима „осталима“ (што никако није класификација мање значајних) — и Даринка Гортан Премк. А кад помињемо њу, морамо особито истаћи да она није само један од аутора у зборнику, и не само једна од најкомпетентнијих српских лексикогра-

фа, већ, у овом случају, и главни инспиратор и остварилац овог међународног лексикографског скупа, у који је, рецимо и то, уложила колико огроман организациони напор толико (могу ли се тако изразити) и сав свој лексикографски ентузијазам и лингвистичку страственост. И мислим да је важно и да је право да се то и овом приликом каже, јер без такве њене воље и напора ми данас не бисмо имали повода за излагање о делу којим се овом приликом бавимо.

Неће, међутим, бити право, што неће моћи да се каже и све друго што би се о самом зборнику и његовим ауторима могло рећи. Права је грехота (коју, нажалост, не можемо избећи) не рећи о свакоме аутору и о сваком раду више него понеку реч, јер само понеку реч рећи, није праведна мера коју вредност објављених радова заслужује.

Читајући радове у зборнику, рекли бисмо да се тематски могу сврстати (не строго номенклатурно) у неколико уочљивих кругова: један, који се бави прагматичном лексикографијом, дакле анализама и вредностима примењивим у изради речничких корпуса; други, који се бави научном анализом и теоријским уобличавањима лингвистичко-лексикографских проблема, трећи, који чини неколико радова везаних за израду семантичко-деривационог речника и, четврти, који експлицира могућности компјутерске технике у изради лексикона, и, најзад, неколико радова који се баве темама од општијег значаја за лексикографију и лексикологију.

Ми знамо да је српска лексикографска школа на самом свом почетку, а и доцније, заправо за све време свог бивствовања, лексикографску теорију градила у самој пракси (попут оне Леонардове максиме да је „теорија наука сва практична“), стварала ју је и усавршавала у процесу обраде огромне лексичке грађе, из које су искрсавали и навирали проблеми за које није увек имало правих или потпуних одговора ни прагматичне, а понајмање теоријске вредности. То се — судећи по избору тема које су и овога пута биле предмет интересовања појединих аутора — може запазити и овом приликом.

Један круг радова, као што смо поменули, обухвата тематски блок који се управо бави таквим, свакодневним питањима и проблемима обраде речничких сегмената и израде речника уопште, указујући на њих или као на опште тешкоће или као на могућа решења изведена из искуственог становишта.

Занимљив је у том правцу рад и сам наслов рада **Милке Ивић** — *Нека размишљања о лексикографско-лексиколошким проблемима*, којим се, поред других елемената, експлицира за лексикографе интересантно запажање о појави фаворизовања именица на рачун глагола, онда када се уместо једне глаголске лексеме употреби конструкција,

типа: глагол + именица, као: *јружии иомоћ* (место *иомоћи*); *даџи иодришк* (место *иодржати*) при чему су сами глаголи (*даџи*, *јружии*) мање или више семантички испражњени (исп. семантичку разлику глагола *даџи* или *јружии* у исказима: *даџи иодришк* насупрот *даџи јабуку*, *јружии иодришк* насупрот *јружии руку*), с тим што је у посматраној релацији именичка јединица информативно релевантнија од глаголске. С тим у вези, Милка Ивић напомиње да би при лексичком описивању ваљало идентификовати и одређену општелингвистичку релевантност, односно утврђивати систем како да се глаголска семантика распоређује унутар своје комплексно устројене лексичке ознаке.

У извесном смислу, на овај начин размишљања надовезују се још неки радови:

О прагматично-теоријском домену лексикографске праксе говори рад **Мирослава Николића** — *Тешкоће при утврђивању одреднице у речницима српског језика*. Ту се готово таксативно наводе примери недоумица којима се носе сарадници великог Речника САНУ, таквима као што су: дилеме при идентификовању и успостављању одредница које се — (не) јављају (само) као синтагматске конструкције општег или номенклатурног типа, попут *змијски кукуруз* и *змијска глава* и њиховог места у алфabetару; затим, тешкоће око обраде одредница које имају хомонимно-граматичке одлике, нпр. глагол *односиџи* = носити, а *односиџи се* = имати одређени однос; затим, проблем приоритета у вези са напоредним облицима плуралија и сингуларија тантум типа *лестџица/лестџице*; начин сигурнијег утврђивања егзистенцијалних облика одређеног, односно неодређеног придевског вида, таквих као: *диваљ/дивљи*, *задружан/задружни*, *стџочан/стџочни*; систем идентификовања трпних и радних глаголских придева у односу на праве придеве; недоумице око обраде хомонимних речи и др. Николић заправо указује на читаву палету проблема који у пракси искрсавају и од лексикографа захтевају неодложна решења и мериторна опредељења и онда када за њих заправо нема увек ни са теоријског и са лексикографског стајалишта сигурнијих одговора.

Рад се, међутим, не бави само инвентаром свакодневних проблема у лексикографској пракси, већ нуди и могућа решења, па отуда обрада ове теме представља и својеврстан инспиративни подстицај за додатна истраживања на општелингвистичком плану, а у областима које и иначе чекају на научна и теоријски сигурнија становишта.

Рад **Милана Шипке** *Енанџиосемија у српском језику* бави се занимљивом појавом у вези са речима, особито глаголима (нпр. типа *сумњаџи*, *санкционисаџи*, *биџисаџи*), дакле таквима који, зависно од

контекста и тумачења, могу истовремено обележити два, али међусобно сасвим супротна значења (нпр. *сумњаџи* = *вероваџи*, али и *не вероваџи* у некога или у нешто; *бийисаџи* = *јосџојаџи*, али и *не-сџајаџи*, *биваџи* у *јрошлосџи*). Реч је о теми коју аутор препоручује за потпуније истраживање, мада је она интересантнија као лингвистички феномена него као лексикографски проблем.

Иван Клајн се такође позабавио „несвакидашњим“ речима (семантичким скуповима такозваним „серијским одредницама“) и њиховом обрадом у речницима, о таквима као што су *имена слова* (типа *бе, еф, дубл ве, јоџ*), *музичких ноџа* (*високо це, еф, ха*), *бројева, мерних јединица, дана у недељи, војних чинова, хемијских елеменаџа* и сл. и то — њиховим лексичким пољима, с једне, и начином (неједнообразне) семантичке и лексикографско-правописне обраде у нашим и (напоре до посматрано) у неким страним речницима, с друге стране. Клајн указује на потребу да се такве „серијске одреднице убудуће идентификују и систематски дефинишу“.

О *јроблемима вишечланих („сложених“) лексема у лексикографској јракси*, говори рад (под тим насловом) **Љиљане Недељков** која овакве појаве посматра на инвентару материјала РМС. Закључак до којег је дошла указује на то да се неједнако (готово без чврстих одређења) успостављају вишечлани искази, што се доводи у везу са начелним (и теоријским) ставовима, али и питањима шта јесте, а шта заправо није лексикографска сложена (фразеолошка) јединица.

Међу радовима који лексикографима могу послужити као индуктивно-прагматичан путоказ истиче се напис **Милице Радовић-Тешић** — *О сџејенасџом јредсџављању значења речи* — који на материјалу Речника САНУ и аутентичним примерима анализира проблем одређивања хијерархијског следа значењских нијанси. Реч је — рећи ће ауторка — о нечему што „на први поглед све изгледа једноставно, а у пракси, међутим, то ни издалека није тако“. А како то изгледа у пракси показује њена уистину и занимљива и стручна елаборација.

У сличном правцу усмерена су истраживања и запажања **Лили Лашкове** која у свом ради *Сџајус и обрада јридевских сложеница у српском језику* аргументује свој „предлог“ по којем би придевске сложенице ваљало да се лексикографски обраде на основу актуелне синтаксичке конструкције с типолошком дистинкцијом придева, таквих као што су *лакоаџлеџичарски, безразложан, фоџогеничан, јолијезички, јолугоџов* и сл.

Посебну пажњу привући ће свакако рад **Драгољуба Петровића** *Дијалекаџска лексика и речник сџандардног језика*. Петровић, наиме,

тражи одговор за проблем који не мало мучи лексикографе с обзиром на недовољно прецизиране критеријуме о томе не само шта од обимне дијалекатске грађе треба унети, већ и шта од тога не унети у речнике стандардног, књижевног језика. Ово утолико пре што статистички подаци које је Петровић извео говоре да је у најновијим речницима (Речнику МС и Речнику САНУ) више од 50 % дијалекатских речи које се не могу сматрати ни књижевним ни стандардним. Имајући то у виду, Драгољуб Петровић је покушао да „осмотри најмаркантније особености по којима се нестандардност, односно дијалекатска маркираност речи може одредити“. У том правцу он успоставља 5 параметара по којима се реч може означити као дијалекатска у односу на оне речи и облике које се могу стандардизовати. У којој мери његови ставови одиста могу послужити лексикографима као оријентир, остаје да се тек на комплетнијем материјалу провери.

Инструктивне импулсе од посебног интереса за лексикографију пружиће и радови: **Гордане Вуковић** *Ойшћа и терминолошка лексика у лексикографској пракси*; затим рад **Мирјане Јоцић** *Лексика у медијима — лексика у речницима*; **Милорада Дешића** *Речници стандардног језика и његовост*, **Егона Фекете** *Ујошребна вредност лексема и лексикографска дефиниција* и др.

Од тема које се баве специфичним питањима лексикографске праксе истичемо истраживања: **Гордане Јовановић** *Сћара лексика у савременим двојезичним речницима*, **Милане Раднџ-Дугоњић** *Српски језички шћи и ѡредовна лексика*, **Твртка Прчића** *Двојезична лексикографија и енглеско-српски / српско-енглески ойшћи речник: ѡшребне и захћевне новог века*; **Мирјане Бурзан** *Сћашћус глаголских именица у двојезичним речницима*; **Јулијана Рамача** *Рад на Речнику русинског народног језика*; **Гордане Штасни** *Хиѡронимијски и хионимијски односи у медицинској терминологији са лексиколошког и лексикографског сћановишћа*.

Знатније су, међутим, заступљени радови који аналитички и с претензијом на теоријска уобличавања разматрају поједине или општије проблеме лексикологије и одраз ових изучавања у лексикографији.

У овом домену ваља истаћи теоријско-прагматичну анализу **Стане Ристић** која (не по први пут) минуциозном експликацијом истражује и дефинише типске, категоријске вредности компонената експресивне лексике (објективне, субјективне, денотативне и конотативне, емотивне, стилске и др. одлике експресива) указујући на конкретне примере њихове презентације у речницима (особито у Речнику САНУ) и на начин како су, као модели, идентификовани и обрађени или би требало

да буду обрађени у лексикографској реализацији. Њена теза се своди на закључак да —структурални, прагматички и функционално-стилски параметри (које је она идентификовала) омогућавају системско, типско представљање у дескриптивном речнику, полазећи од когнитивног „садржаја“ експресива и адекватне употребе одговарајућих квалификатора, детерминатора и синонима у дефиницијама.

Особито интересовање изазивају и радови на теме: *О њринцију градуелности у лексикографском ојусу* **Предрага Пипера**; *Афиксоиди и морфемизације* **Јелке Матијашевн**; *Унутрашња и спољна лексичка динамика и њена лексикографска обрада* **Данка Шипке**; *О различитим врстама значења глаголског ѡрефикса -раз* **Душке Кликовац**; *о Систему глаголских дирекција* **Бранка Тошовића**; *о Дојунским синтагмама с ѡредлогом на у речнику*, рад **Владиславе Петровић**; *о Актуелним ѡишћањима српске фразеологије* излагање **Драгане Мршевић-Радовић** с посебним нагласком на презентацији фразеологије у описном и фразеолошком речнику; затим рад **Влада Ђукановића** *Негирање боје у логици и лингвистици*, док рад **Зузане Тополињски** инсистира на морфосинтаксичким информацијама у речнику по систему валенције глагола, именичких и придевских колокација, изведених у пуној сагласности између граматичке и лексикографске интерпретације.

Неколико радова (**Даринке Гортан-Премк**, **Рајне Драгићевић**, **Вере Васић** и **Гордане Нејгебауер**) посвећено је темама о *семантичко-деривационом речнику* који је, у међувремену, као прва свеска „Човек — делови тела“, објављен 2003. године и који је и у нашој и у иностраној лексикографској (и не само лексикографској) и лексиколошкој јавности већ добио изузетно ласкаве похвале као јединствено дело ове врсте, па радове на ову тему нећемо овом приликом експлицирати.

Пажњи, међутим, свакако неће промаћи ни радови који се тичу симбиозе лексикографије и компјутерске технологије. О томе пише наш истакнути лингвиста-информатичар **Душко Витас** у раду: *Унутрашња и спољна лексичка динамика и њена лексикографска обрада* и **Хелмут Калб**: *Разматрања о састављању деривационих гнезда ѡмоћу комјутера*.

Међу радовима наших иностраних колега и гостију запажена су следећа излагања: **Јуриј Д. Апресян** под насловом *Смыслы 'знат' и 'считат' в системе русского языка*; **Марина Яковлевна Гловинская** на тему *Лексикографическая трактовка глаголов обозначающих речевые акты*; **Људмил Спасов** са темом *Префиксије како информатори за глаголска видска конфигурација*, **Галина Лилич-Ольга Тро-**

Фимкина — *Традиција и нове подходе в лексикографическом описании библеизмов современного русского литературного языка (из опыта работы над новым словарем)*, те — **Krystyna Kleszczowa** на тему *Neologizmy a problem ewolucji systemu slowotwórczego*, те рад **Снежане Валковске** *Инџенџијално-синџаксички речник на македонскиџе глаголи*, радови који, иако засновани на српском материјалу, имају универзалну и инструктивно-подстицајну упоредну вредност и за наша истраживања.

Овине, дакако, није споменуто све што је не само спомена већ и посебне пажње вредно. Уопштено узев, зборник се заиста може похвалити високом научном вредношћу и својеврсним доприносом ономе што је и био циљ научног скупа, а то је — осавремењивање српске лексикографске теорије и лексикографске праксе, с једне стране, и научне размене мишљења и провере онога што је до сада учињено и што би у области којом се лексикографија бави ваљало учинити.

Наравно, вредност и труд аутора имаће утолико већи резултат и значај уколико нађу своје место и у лексикографској пракси, а тиме, посебно, и у српској лингвистичкој науци уопште, чиме ће и постављени циљ научног скупа бити на најбољи начин отелотворен.

Београд

Егон Фекеџе

Wiener slawistische Almanach 57: „Aktuelna pitanja jezika Bošnja-
ka, Hrvata, Srba i Crnogoraca“*

Књига представља зборник радова са научног скупа „Актуелна питања језика Бошњака, Хрвата, Срба и Црногораца“ који је одржан у организацији Универзитета у Бечу и Аустријске академије наука. На скупу су узели учешће научници који се баве социолингвистичким питањима и сербокroatистиком из неколико земаља: Аустрија, Босна и Херцеговина, Норвешка, Њемачка, Русија, Сједињене Америчке Државе, Србија и Црна Гора, Хрватска, Шведска. Већи број аутора реферата је и лично учествовао на скупу, тако да је и дискусија, која није објављена, била прилог намјери организатора да се свестрано осветли новонастала језичка ситуација на просторима на којим је до деведесетих година двадесетог вијека постојао варијантно раслојен српскохрватски језик.

Реферати објављени у овоме зборнику могу се грубо сврстати у двије групе: једни су посвећени проблему статуса и међуодноса стандардних језика насталих раслојавањем српскохрватског језика, подизањем варијаната у ранг стандардних националиих језика, други се баве појединим питањима у оквиру неког од ових националних стандардних језика, која нису, опет, потпуно одвојена од питања других националних стандардних језика. Природно је што су у овим радовима највише присутна размишљања о српском, хрватском и бошњачком стандардном језику; о црногорском се говорило мада он „не постоји официјелно, али га неки третирају као да постоји“ — како рече у Предговору организатор скупа Герхард Невекловски. У наставку приказа овога зборника представићу неке од реферата из једне и друге скупине.

Далибор Брозовић (Загреб) у реферату под насловом *Генетско лингвистички и социолингвистички критерији у систематизацији јужнославенских идиома, с посебним обзиром на Босну и Херцеговину*

* Беч, 2003, стр. 326.

разматра појмове генетске лингвистике и социолингвистике. На оба плана он види један језични систем на просторима ранијег српскохрватског језика. Кад је посриједи стандардни језик, Брозовић говори о једном надређеном стандардном језику, назива га овдје „стандардна новоштокавштина“. То је апстрактан стандардни језик који се остварује у виду националних варијаната које у практичном животу функционишу као стандардни језици. Овдје Брозовић говори начелно, али одмах додаје да ово важи за „стандардну новоштокавштину“ и њене „конкретне варијанте, бошњачку, црногорску, хрватску и српску“ (стр. 48). Он говори о два развијена стандарда — српском и хрватском, док за ситуацију са црногорском варијантом каже да се ту сукобљавају двије сасвим супротне концепције и праксе. За језик Бошњака Брозовић каже да њихов језик има много одређенији правни статус него физиономију (49). Ту се он посебније осврће на сам термин „босански језик“, како свој стандардни језик називају Бошњаци у Босни и Херцеговини. Иако је такав назив у супротности са преовлађујућом праксом у Европи, гдје се назив језика изводи из назива народа, аутор допушта могућност да неко тако и не поступа. Међутим, истиче Брозовић, на овакав начин у конкретном случају „несумњиво се сугерира да је бошњачки језик у самој држави ‘равноправнији’ од друга два законски и уставноправно равноправна језика“ (50).

Свен Густавсон из Упсале у реферату „О трима „средњојужно-славенским граматицама“ дао је извјесна поређења трију граматака: *Грамаџике српскога језика* из 1995 (Станојчић–Паповић), *Хрвајске грамаџике* из 1997. (Е. Барић и др.) и *Грамаџике босанскога језика* из 2000. год. (Јахић–Халиловић–Палић). Његов закључак могао би се свести на то да су то грамаџике једнога те истог стандардног језика, „стандардне новоштокавштине“.

Свеин Менесфелд (Осло) поднио је реферат под насловом „О појму дијасистем“. Он доводи у питање оправданост термина и појма *дијасистем* за језичку ситуацију коју је некада покривао термин српскохрватски језик. Умјесто овога, за дато језичко подручје он нуди термин „средњојужнословенски социолингвистички комплекс“.

Герхард Невекловски (Беч) је поднио реферат под насловом „Традиција и промјене у јужнословенским језицима“. У овоме реферату аутор је приказао актуелну ситуацију на подручју Јужних Словена, али је приказао и најбитније чињенице из историје које су релевантне за настанак промјена у посљедњој деценији двадесетог вијека. И из наслова се види да се аутор није ограничио само на подручје бившег српскохрватског језика; он је укратко представио и ситуацију са словен-

начким, бугарским и македонским језиком. У закључку је он оцијенио какве су развојне тенденције појединих јужнословенских језика.

Бранислав Брборић (Београд) објавио је обимнији реферат под насловом „Стандардни језик и језички стандард“. У њему се он детаљније осврнуо на вријеме језичког зближавања Срба и Хрвата и на улогу хрватских вуковаца у томе. Даље је приказао тенденције националног сепаратизма у језику, који је довео до данашњег стања кад су на темељу једног стандардног (српскохрватског) језика настала три: српски, хрватски и бошњачки, уз не мало настојање једног дијела, углавном политичке, јавности у Црној Гори да се и тамо озваничи посебан стандардни језик. У овоме значајну улогу играју и ментори и „подржаваоци демократије“ са других страна. У наставку, Брборић је разграничио два појма: *сћандардни језик* и *језички сћандард*. Тако и овдје, у другачијим терминима, долазимо до тога што види и Д. Брозивић, признати стандардолог, али и неки европски слависти. Ради се о томе да, без обзира на декларативне ставове и правне одредбе, на простору бившег српскохрватског језика постоји један стандардни језик, који има своју раслојеност. То су национални стандарди, који могу добијати и свој етнички предзнак.

Слободан Реметић (Београд) је приложио реферат „Пут до стандардног језика код Срба и Хрвата: сличности и разлике“, у коме је јасно и документовано дао своје виђење настанка стандардног језика Срба и Хрвата и своје оцјене користи и штете од заједничког стандардног језика.

У ову скупину иде и реферат Милана Шипке (Сарајево) „Језик Бошњака, Хрвата, Срба и Црногораца — проблем класификације и номинације идиома“. Он новонастале промјене с краја двадесетог вијека посматра нешто другачије, види у њима веће удаљавање међу новонаименованим стандардним језицима него што су биле међу ранијим варијантама. Први му је аргумент, који се мора уважити, да раније варијанте нису биле национално хомогене, Даље је он дао поређење погледа двојице водећих српских и хрватских лингвиста — Павла Ивића и Далибора Брозивића у времену прије распада СФРЈ и након распада ове држава и промјена у српскохрватском језику које су пратиле државни распад, а помало и наговјештавале тај распад.

Овдје треба поменути и рад Љубомира Поповића (Београд) „Од српскохрватског до српског и хрватског стандардног језика: српска и хрватска верзија“.

Ако се изузме рад Милана Шипке, аутора из Сарајева, али аутора који није представник бошњачког народа и стандардног језика, може се рећи да из Сарајева нисмо добили радове који би припадали

овој првој скупини. Тачније, такве радове нисмо добили од бошњачких лингвиста. Радови Ханке Вајзовић „Социолингвистички статус оријентализама у босанском, хрватском, српском језику“ бави се једним феноменом, назначеним у наслову. Рад Наиле Ваљевац „Босански стандардни језик и његова прозодијска норма“, како и сам наслов казује, има за тему једно питање једног стандардног идиома.

Једини представник из Црне Горе на овоме скупу био је Бранислав Остојић са радом „Црногорски књижевнојезички израз у процесу стандардизације Вукова модела књижевног језика и данас“. У овом реферату он даје кратак преглед пређеног пута у развоју српског књижевног језика у Црној Гори кроз непуна два вијека постојања вуковског књижевног језика. И сам наслов, дакле, сугерише да нема дилеме да је посриједи један језик са извјесним разликама које он има у Црној Гори. Тако и Остојић третира црногорски језички израз — као један израз српског језика. Иван Клајн је дао стање нормативне лингвистике у Србији данас. Сличних радова има у овоме зборнику који се односе на друга подручја бившег српскохрватског језика, као што је рад Вернера Лефелда (Гетинген) „О стању кодификације босанскога језика“. Овдје треба споменути и рад Иве Прањковића (Загреб) „Око Граматике босанског језика“, у коме он анализира подробније поглавље о морфологији. Та граматика се данас сматра најзначајнијим граматичким приручником бошњачког језика, те је Прањковићев рад тим интересантнији.

По своме карактеру донекле се издваја рад Милорада Радовановића (Нови Сад) „Српски језик на почетку миленијума: инвентар екстерних и интерних питања“. У своме раду Радовановић је сажео резултате својих истраживања раслојавања српскохрватског стандардног језика у последњих двадесет година двадесетог вијека и у првој деценији новог миленијума. Сада је углавном у жижи његовог интересовања српски стандардни језик. Те резултате он пореди и са ставовима из својих социолингвистичких радова. На крају Радовановић даје прогнозе будућих збивања у вези са српским стандардним језиком.

Књига реферата са бечког скупа показује да је овај скуп испунио очекивања организатора. О актуелној језичкој ситуацији у четири истојезичне републике бивше СФРЈ своје виђење саопштили су многи лингвисти из тих република, али и лингвисти из европских славистичких центара.

Београд

Срећко Танасић

Јубиларни зборник посвећен Зузани Тополињској
Славистички студии (Списание на Катедрата за славистика при
Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ за 2001 година) 10,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже
Конески“, Скопје 2002, 529 стр.

Десети број часописа *Славистички студии* посвећен је Зузани Тополињској, поводом њеног седамдесетог рођендана. Иако је научни допринос и стручни ангажман проф. Тополињске добро познат лингвистичкој јавности, није на одмет да још једном поменемо најважније чињенице из њене биографије.

Године 1952. дипломирала је на групи за полску филологију Универзитета у Лођу. Магистрирала је на Варшавском универзитету 1959. године на тему прозодије у полском језику, а 1964. године одбранила докторску дисертацију посвећену прозодији полско-померанских дијалеката. Ванредни професор постала је 1974, а редовни 1979. године.

У периоду од 1954–1968. године радила је на лингвистичким пројектима Полске академије наука (ПАН): „Атлас кашупских и суседних полских дијалеката“ (*Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*) и „Синтакса македонског стандардног језика“ (пројекат основан на њену иницијативу).

Године 1970, у оквиру Института за полски језик ПАН, постаје руководилац колектива који припрема нову академијину граматику савременог полског језика (*Gramatyka współczesnego języka polskiego*). Први део граматике, посвећен синтакси и објављен 1984. године, садржи њену расправу о граматици полске именске синтагме.

Од 1983. године проф. Тополињска живи и ради у Македонији. На Катедри за славистику Филолошког факултета предаје граматику полског језика и увод у славистику. Истовремено учествује у раду лингвистичких пројеката МАНУ. Тренутно руководи следећим про-

јектима: „Македонско-пољска граматичка конфронтација“, „Међународни лингвистички атласи“, „Дијалекти македонског језика“, а 2000. године стаје на чело новооснованог Истраживачког центра за ареалну лингвистику при МАНУ.

Проф. Тополињска је активан члан Комисије за Општесловенски лингвистички атлас и Комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика при Међународном комитету слависта.

Као гостујући професор држала је предавања из опште лингвистике и славистике на универзитетима у Пољској, САД и нашој земљи.

Проф. Тополињска је члан Варшавског научног друштва, Пољске академије наука и уметности у Кракову, МАНУ и САНУ. Такође је почасни доктор Универзитета „Св. Кирил и Методиј“ у Скопљу.

У оквиру свог научног ангажмана проф. Тополињска бави се превасходно дескриптивном, упоредном и теоријском лингвистиком, концентришући се на проблеме фонологије, синтаксе, семантике, дијалектологије, језичке географије и двојезичне лексикографије. Њена истраживања базирају се на материјалу западно- и јужнословенских језика (и њихових дијалеката), пре свега пољског и македонског. Највише је занимају граматичке категорије чији је морфосинтаксички израз у ова два језика максимално поларизован, а то су: категорија падежа и одређености у оквиру номиналног система, и категорија фактивности и начина у оквиру вербалног система. Такође се бави семантичком и синтаксичком класификацијом глаголских и везничких предиката као конститутивних елемената реченичне конструкције.

Научни опус проф. Тополињске је импресиван. Приказујући претходни зборник радова посвећен овој изузетној жени, констатовали смо да њена библиографија за период од 1955–1990. године садржи више од 250 јединица¹. Задивљује чињеница да она и у протеклој деценији дела са несмањеном енергијом и свежином, о чему сведочи преко 140 објављених и у штампу предатих радова, међу којима је чак седам монографија: *Синџакса, 1 дел: 1. Механизми на љредикација, 1.1. Конструкцији со глаголски љредикаџи*, Скопје 1995; *Сџудиџи од македонско-бугарскаџа јазична конфронџиација*, Скопје 1996; *Синџакса, 2 дел: 1. механизми на љредикација, 1.2. сложенџи реченични конструкцији (конструкцији со сврзнички љредикаџи), 2. механизми на номџиација*, Скопје 1997; *Полски ~ Македонски. Грамаџиџичка кон-*

¹ Уп. М. Bjeletić, Zbornik u čast Zuzane Topolinjske. Problemy opisu gramatycznego języków słowiańskich, Warszawa 1991, *Зборник Маџиџе срџске за филологију и лингвџиџику* XXXVIII/2, Нови Сад 1995, 227–228.

фронтиација, 2. *Прозодија*, Скопје 1999 (коауторски са Б. Видоеским и И. Савицком); *Język, człowiek, przestrzeń*, Warszawa–Kraków 1999; *Полски ~ Македонски. Грамајичка конфронтиација*, 3. *Студији од морфосинтакса*, Скопје 2000; *Полски ~ Македонски. Грамајичка конфронтиација*, 5. *Zdanie w zdaniu*, Скопје 2001.

Зборник који је пред нама садржи 44 занимљива прилога која се, врло уопштено, могу поделити у неколико тематских целина.

Прву целину чине радови који се баве проблемима македонског језика, тј. анализом појединих номиналних, вербалних и синтаксичких категорија на македонском језичком материјалу: Убавка ГАЈДОВА, *Модалност - грамајикализација во македонскиот глаголски систем*; Лилјана МИТКОВСКА, *За конструкциите со неконвенционални единици на мера во македонскиот јазик*; Елена ПЕТРОСКА, *Конструкциите на њ.н. социјативна множина во македонскиот јазик*; Љупчо СТЕФАНОВСКИ, *Деминутивот во македонскиот јазик*; Станислава-Сташа ТОФОСКА-ЈАНЕСКА, *За некои глаголи со двојна рекција*; Елени БУЖАРОВСКА, *Сврзнициите на зависни реченици со надграден ѓредикај за визуелна ѓрцейција (Во ѓтекстовиите на Јоаким Крчовски и Крнинскиот Дамаскин)*; Соња МИЛЕНКОВСКА, *Линеаризација и референцијална карактеристика на именската синтагма во акузативен однос*.

Другу целину чине радови који проучавају одређене језичке појаве на материјалу македонских дијалеката: Дејан ГЕГОВСКИ, *Начини за изразување на релацијата 'ѓрчина' во дијалектиите на македонскиот јазик*; Christina E. KRAMER, *Between Dialect and Standard: Towards a Morphology of the Verbal System of the Macedonian dialect of Vrbnik, Albania*; Веселинка ЛАБРОСКА, *Перфектиот во кичевскиот и биѓолскиот говор. Форми и функции*.

Велики број прилога посвећен је упоредном проучавању македонског и других (не)словенских језика. Наравно, највише је оних који за тему имају македонско-полска конфронтативна истраживања: Elżbieta WÓJCIKOWSKA, *Derywaty współrzedzenie z saka, ljabi i mil- w języku macedońskim i ich ekwiwalenty w języku polskim*; Милица МИРКУЛОВСКА, *Македонскиот еден во членска ѓѓѓреба ѓокрај ѓридавски номинализацији и неговиот ѓолски ѓревод*; Ангелина ПАНЧЕВСКА, *Прѓѓорна информација изразена со заменки и членски морфемии (во македонскиот и ѓолскиот јазик)*; Германија ШОКЛАРОВА-ЉОРОВСКА, *Зависно-сложениите начински реченици во македонскиот и во ѓолскиот јазик*. Овамо бисмо условно могли сврстати и прилог: Lidia TANUŠEWSKA, *Nauczanie języka macedońskiego jako obcego w środowisku polskim*. Поређењем македонског са другим језицима баве се следећи радови:

Лидија АРИЗАНОВСКА, *Слов. ŠE ~ Мак. УШТЕ (Словенечки еквиваленци за македонската партикула уште)*; Илија ЧАШУЛЕ, *За преземањето на македонскиот глаголски прилог во бугарскиот литературен јазик*; Владимир ЦВЕТКОВСКИ, *Семантиката на фразеологизми од преоден глагол со објект во англискиот и македонскиот јазик*.

Другим словенским језицима баве се прилози: Andrzej BOGUSŁAWSKI, *Die to-jest-Sätze und die Pronomina der 1. und 2. Person* (на материјалу полског језика); Предраг ПИПЕР, *Грамајичке структури горњолужичкокрјског и срјског језика (ојштиа диференцирања)*. Овамо би спадао и прилог: Krystyna PISARKOWA, *Tajemnica bliskości* (о проблемима превођења једне песма В. Шимборске на немачки језик).

Посебну целину чине радови који анализирају језичке појаве у ширем, балканском контексту: Leszek BEDNARCZUK, *Procesy lenicyjne w języku macedońskim w kontekście bałkańskim*; Марјан МАРКОВИЌ, *Фонолошки паралели на дијалектно ниво (во балкански контекст)*; Irena SAWICKA, *Z zagadnień fonetyki bałkańskiej*; Victor A. FRIEDMAN, *Factivity in Balkan Narrative and Discourse*; Олга МИШЕСКА ТОМИЌ, *Балканските идни времиња и коњуктивиоџи*.

Најбројнију групу представљају радови који са различитих аспеката осветљавају лексику, македонску и словенску: Љубица СТАНКОВСКА, *Етимологија на ојконимиите Бутел, Гнеотино, Потолоино и Форино*; Марија КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, *Имејо како јазичен знак или како лексема со семантика* (ауторка говори о личном имену Сузана); Jerzy RUSEK, *Ze studiów nad określeniami dla 'spät, późno' w językach słowiańskich ze szczególnym potraktowaniem macedońskiego i bułgarskiego*; Leszek MOSZYŃSKI, *O niektórych grecozmych w staromacedońskim Ewangeliarzu Radomira*; Janusz SIATKOWSKI, *Słowiańskie nazwy 'młynarza' w świetle materiałów gwarowych i historycznych*; Красимира ИЛИЕВСКА, *Време во времието. Од асијект на међујазичната хомонимија и полисемија* (ауторка анализира лексему време и друге лексеми са сличним значењем на материјалу словенских језика); Hanna ROPROWSKA-TABORSKA, (We)wiązarek uszczknięty z ostatniego tomu „Słownika etymologicznego kaszubszczyzny“; Ewa RZETELSKA-FELESZKO, *Nawiązanie do wędrówek po Kaszubach* (ауторка обрађује неколико лексеми које сведоче о кашупско-западнопомеранским лексичким везама); Helmut JENČ, *Dodawki k Serbskemu řečnemu atlasej*. Овамо можемо сврстати и прилог: Władysław LUBAŚ, *Niezauważona rola frazeologizmów w polskim słownictwie potocznym*.

Поједина теоретска питања разматрају се у следећим радовима: Милка ИВИЌ, *О проблему реда речи*; Влоѓимјеж ПЈАНКА, *Односој на*

инструменталот насیرهма другитие иадежу; Zofia ZARON, Wypowiedzenie, zdanie, wypowiedz. Regulacje terminologiczne.

Проблемима лексикографске праксе посвећена су два прилога: Казимјера М. СОЛЕЦКА, *За формалниот зайис во Македонско-полскиот синтаксички речник на глаголите и блискозначните перифрастички изрази*; Даринка ГОРТАН-ПРЕМК, *Још о кријеријима хомонијије иридева.*

Остали прилози баве се следећим темама: Milorad RADOVANOVIĆ, *Kognitivni vs. funkcionalni stil*; Петар Хр. ИЛИЕВСКИ, *Глаголичката графема З (земља) и грчката Th(êta)*; Јармила ПАНЕВОВА, Кирил РИБАРОВ, *За илезноста на електронскиите јазични корџуси (врз иримерот на еден ишиј на именската фраза во чешкиот јазик).*

Пријатели, колеге, ученици и поштоваоци дела проф. Тополињске, који су својим прилозима учествовали у обележавању њеног јубилеја, пружици су читаоцима вредно и разноврсно штиво, у којем ће сваки слависта пронаћи нешто за своју душу.

Београд

Марџа Бјелешћ

Софија Милорадовић, *Ујошреба падежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспекти*, Београд 2003, 365 стр.

Издавач ове књиге је институција од научног и националног значаја — Етнографски институт САНУ, а њена ауторка — дијалектолог чији су истраживачки прилози о српским народним говорима и досад објављивани у угледним стручним публикацијама, како домаћим (*Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад; *Српски дијалектолошки зборник*, Београд; *Јужнословенски филолог*, Београд; *Славистика*, Београд), тако и иностраним (*Studia slavica Hungarica*, Budapest; *Studia linguistica Polono-Meridianoslavica*, Poznań; *Eurolinguistische Arbeiten*, Leipzig; *Indiana Slavic Studies*, Bloomington).

Излагању онога чему је књига посвећена претходи краћи текст (9–11), насловљен *Реч унапред*. У њему ауторка, са дирљивом топлином, упућује речи захвалности свима онима који су, на овај или онај начин, доприносили томе да њено животно усмерење буде научно плодно. На крају излагања, после списка консултоване литературе (350–360) и списка коришћених скраћеница (361), приложен је и резиме на енглеском језику (362–365).

Књига је, као што јој наслов казује, посвећена проучавању употребе падежа у говору Параћинског Поморавља, којем је његова географска смештеност одредила статус прелазне зоне између косовско-ресавских и призренско-тимочких дијалекатских подручја. Својим приклањањем тој истраживачкој теми Софија Милорадовић је учинила ретко срећан избор с тачке гледишта научне добробити. Заслужује да буде поздрављена, пре свега, већ сама та чињеница да се ауторка прихватила задатка да допуни досадашња сазнања о томе какве су све изражајне одлике својствене народу ван урбаних средина, и то управо у домену синтаксе, коју, иначе, дијалектолози углавном за-

постављају. Треба јој још више одати признање због тога што је у тај обухват истраживачке оптике поставила баш „прелазни говор“, чиме су знатно повишени изгледи да се, у резултату обављених анализа, освоје неке нове научне спознаје; јер, зна се, „прелазне зоне“ су, по природи ствари, подложне сустицању и преплитању језичких утицаја с разних страна, а такви се процеси не окончавају у сваком детаљу предвидљивим исходом. Међутим, с обзиром на велико интересовање истакнутих језичких стручњака широм света за феномен тзв. „балканизације“ језика лоцираних на одређеној територији Европе, од свега досад поменутог ипак је најзначајније то што се Софија Милорадовић није определила за проучавање било којег, него једног врло специфичног „прелазног говора“, таквог, наиме, из чијег југо-источног залеђа, оличеног високо балканизованим призренско-тимочким дијалекатским комплексом, силовито надиру типично балканске језичке црте. Тиме што је умела да ту у избору не погреша, она је себи отворила могућност да изблиза сагледа и протумачи неке од аспеката поменутих насртаја остварених на датом говорном простору, па да потом о свему проговори у својству својеврсног сведока, што је она, компетентно, савесно, и учинила.

Да се подсетимо: неки делови словенског језичког света са балканских географских пространа, будући изложени блиском суседовању с несловенским језицима у којима се падежно значење не анализује именичким наставком већ одговарајућом аналитичком конструкцијом, напустили су свој словенски принцип коришћења флексије, па се такође приклонили аналитизму. Разлог због којег се међусобно сучељавање једног и другог принципа завршава по правилу победом аналитизма није остао непознат науци. Оно, међутим, што треба и даље испитивати да би се ствари научно што темељније разјасниле јесу околности које, на разним подручјима балканске територије, у једном случају поспешују продор аналитичке конструкције, а у другом га успоравају, или чак спречавају. Истраживачки напор Софије Милорадовић и ту се кретао у очекиваном правцу, тако да сад, бар за подручје Параћинског Поморавља, поуздано знамо следеће:

И ту је, иако се не ради о високо балканизованом говорном подручју, већ остварен основни феномен на путу расточења првобитне синтаксичке ситуације — неутрализована је опозиција између генитива и датива. Ни ту говорну област није мимоишла најоучљивија иновација балканистичког типа — коришћење тзв. „општег падежа“, које се овде своди на увођење акузативног облика у функцију морфосинтаксичког решења у већој или мањој мери конкурентног постојећим флексивним ознакама зависних падежних значења. Иновациони про-

цеси су нарочито видљиви у оном сигналном домену који је првобитно био својствен облику инструментала; карактеристично је да се у потпуности изобичајила употреба овог облика у функцији како ознаке времена, тако и предикатске допуне.

Међутим, управо је ситуација с инструменталом дала повода ауторки да обелодани овај у ствари најрелевантнији спознајни резултат свог истраживачког посла: започето уништење флексије зауставља свест говорних представника о чињеници да би, у датом случају, коришћење „општег падежа“ произвело двосмисленост. Пошто нас је, наиме, претходно обавестила о томе да се у говору Параћинског Поморавља једино уз предлог *за* задржава и дан данас инструментална форма, наводећи као илустрацију пример *йойрчим за колима*, она прилаже и одговарајуће објашњење тој појави: „Искључиво употреба облика инструментала уз овај предлог, која није очекивана, може се објаснити потребом за диференцирањем од конструкције *за + А* уз глаголе типа *ићи* и са значењем 'одлазити негде с циљем да се неко/нешто нађе и доведе/донесе'.“ (296).

Због своје културолошке релевантности посебан помен завређује и овај податак који нам се у књизи саопштава: адноминални генитив се још увек доследно остварује „у исказима с терминима из професионалног жаргона ... *йрѣсѣдник ѿйшйине, командантй сѣла, зайалење мѡзга*“ (291).

Пажња стручне јавности никако не би смела да заобиђе ову садржајима толико богату књигу.

Београд

Милка Ивић

Milan Mihaljević, *Slavenska poredbena gramatika, 1. dio: Uvod i fonologija*, Školska knjiga, Zagreb 2002, str. 242.

Упоредно-историјска проучавања словенских језика обогашена су недавном појавом уџбеника *Slavenska poredbena gramatika* М. Михаљевића. Не само хрватска научна јавност, у којој је последња књига ове врсте био скуп Ившићевих белешки за предавања који су 1970. приредили и објавили под истим насловом Ј. Врана и Р. Катичић, но и словенска у целини, где су синтетичке студије овога типа по правилу старе и неколико деценија.

Књига садржи шест поглавља. Након *Predgovora* (XI–XII), следе *Uvod u poredbeno jezikoslovlje* (1–50), *Indoeuropski jezici* (51–86), *Indoeuropski fonološki sustav* (87–118), *Od indoeuropskoga do praslavenskoga* (119–132), *Klasični praslavenski* (133–156), *Općeslavenske promjene* (157–232). На крају је дата и обимна *Literatura* (233–242).

Прва три поглавља су уводна и у њима се, по речима аутора, „postavljaju temelji razlaganju u sljedeća tri poglavlja koja čine jezgru knjige“ (XI). У *Uvodu u poredbeno jezikoslovlje* излажу се теоријске и методолошке основе дијахроних језичких истраживања, уз образлагање основних појмова неопходних за улазак у сложу проблематику упоредне граматике: типови језичке сродности (типолошка, „контактна“, односно, сродност као последица језичке конвергенције, и генетска), изоглосе и родословно стабло, типови гласовних закона, типологија гласовних промена (слабљење/јачање, додавање гласова, метатеза, стапање, цепање, једначење/асимилација, разједначавање/дисимилација), хронологија гласовних промена (апсолутна и релативна), узроци гласовних промена, аналогија (модел и мотив, смер, правилност и границе аналогије), типови и узроци лексичких промена, истраживачке методе (компаративна метода и унутрашња реконструк-

ција, као и „културна реконструкција“). Ово поглавље је инструктивно и прегледно и свакако је добро што се за њега нашло места у књизи, што, иначе, није обичај у постојећим упоредним граматикама, било словенских, било индоевропских језика.¹

Друго поглавље, *Indoeuropски jezici*, даје традиционални преглед језика и група језика индоевропске породице, с основном поделом на кентум и сатем групу. Највише пажње је, с правом, посвећено словенским језицима, али је и штета што више простора није дато балто-словенским односима који привлаче пажњу истраживача од почетака упоредне граматике као дисциплине све до данашњих дана, што је резултовало многобројним хипотезама о односу ове две индоевропске скупине језика. Аутор се укратко осврће и на проблем индоевропске културе и прадомовине, опредељујући се за данас најраспрострањенију тезу која повезује Индоевропљане с културом кургана. У датом прегледу језика ипак је за мање упућеног читаоца остало неколико нејасноћа, посебно када је реч о односу (народних) језика и књижевних језика на јужнословенском терену. Док се, рецимо, у сегменту о источнословенским језицима говори о распаду источнословенског језичког заједништва, а затим о касном обликовању три данашња стандардна језика, у делу који се бави јужнословенским језицима ово није до краја прецизирано, већ се, посебно када је реч о раном периоду писмености Срба и Хрвата, некад посеже за појмом „штокавско наречје“, а некад се користи термин „народни језик“. Недоречено је, дакле, шта аутор сматра под „народним језиком“ Срба и Хрвата, барем у епоси средњовековља. Да ли су то два различита језика или један исти? Поред тога, спорадично се јави и нека нетачност. Тако М. Михаљевић наводи: „*Prodorom Turaka i propašću srpske države za nekoliko je stoljeća onemogućena svaka pismena djelatnost i književnost...*“ (75). Међутим, добро је познато да ова делатност никада није замрла, већ да је писменост у Срба наставила да траје и у турско време. Сетимо се само да су се управо у периоду турских освајања развијале прве српске, штампарије. Исто важи и за податак да су Г. Цамблак и К. Костенечки покушали да реформишу српскословенски језик.

У последњем уводном поглављу, *Indoeuropски fonološki sustav*, М. Михаљевић даје преглед позног индоевропског вокализма и консонантизма, улазећи делимично и у сферу упоредне граматике индоевропских језика, те у судбину појединих фонема у посебним језици-

¹ Изузетак је, колико ми је познато, књига: Robert S. P. Beekes, *Comparative Indo-European Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam-Philadelphia 1995, у којој постоје слична поглавља (*Language Change*, 54–95, и *Reconstruction*, 98–120).

ма, чак и дијалектима тих језика. Овај преглед, међутим, није у свим сегментима потпун, будући да нису увек дати рефлекси у свим индоевропским језицима, док се некима, као нпр. грчком, даје више простора. Доста пажње је посвећено оклузивама и неколиким реинтерпретацијама младограматичарског модела, укључујући и глоталну теорију. Такође је обрађен превој, његова улога и порекло, као и различите верзије ларингалне теорије, од Сосирова три „кофицијента“ до Мартинеовог концепта о 10 ларингала, укључујући и критичке анализе које полазе од типолошке неприхватљивости система с једним вокалом. На крају поглавља се говори у кратким цртама о индоевропском нагласку, с напоменом да ће о балтословенском прозодијском систему бити више речи касније, тј. у другом тому књиге. Ипак, М. Михаљевић наглашава да се за проучавање прасловенског система истраживачи морају ослањати на средњобугарске и староруске текстове „као најстарије акцентуирани“ (117), док су његовој пажњи као извор измакли српски документи ресавског периода, такође акцентовани.

Четврто поглавље, *Od indoeuropiskoga do praslavenskoga* представља на крупније промене у фонолошком систему на путу формирања прасловенског као посебног језика: губљење аспиригата, лабиовелара, слоготворних сонаната, промена $*s > *h$ и развој палатовелара, тзв. „сатемизација“. Само прве три промене аутор хронолошки смешта у заједничко балтословенско раздобље, док друге две, имајући у виду конкретне услове и крајње резултате промена, сматра прасловенским. М. Михаљевић није пропустио да нагласи како у развоју консонантског система, од индоевропског до раног прасловенског периода, пре свега захваљујући губљењу аспиригата и сатемизацији, нараста важност опозиције по звучности.

У поглављу *Klasični praslavenski* најпре се опширно разматра стапање вокала $*a$ и $*o$, као промена која обележава почетак прасловенског, при чему се износе различите хипотезе које тумаче овај процес, његове последице и пратеће промене. Потом аутор говори о две крупне тенденције које су, по општеприхваћеном мишљењу у палеославистици, одредиле фонолошки развој прасловенског језика: закону отворених слогова и синхармонизму. У период класичног прасловенског сврстане су следеће промене изазване поменутиим тенденцијама: губљење финалних консонаната, упрошћавање сугласничких група (као последица померања слоговне границе), протеза, прва палатализација велара, преглас и монофтонгизација дифтонага. При томе се за монофтонгизацију наводи да је „...posljednja praslavenska promjena. Sve su glasovne promjene iza nje općeslavenske, što znači da su im rezultati na različitim područjima djelomice različiti.“ (155). Оваква дефини-

ција испушта из вида промене које се дешавају и касније у прасловенском, с истим резултатима, рецимо, губљење слабих полугласника, или јотовање чији су резултати првобитно јединствени у прајезику, а до разлика долази касније, у касном прасловенском (рефлекси **t', d'*) или у периоду самосталног развоја словенских језика (резултати јотовања лабијала на морфемској граници). Уосталом, М. Михаљевић ове проблеме управо тако и објашњава у делу о јотовању. Све гласовне промене аутор даље представља по претпостављеној апсолутној хронологији, позивајући се на закључке А. Лампрехта у овом погледу.² Оно што би ваљало прецизирати за следеће издање тиче се примера који се наводе као илустрација гласовних промена. Прасловенске речи се понекад не стављају под звездицу, а уз њих се јавља одредница „slavenske riječi“, иако је, рецимо, јасно да се ради о прасловенском периоду словенско-финског језичког контакта (138). Није сасвим јасно зашто се понегде дају примери из хрватског језика (нпр. **sŭpnos* > *san*, пример за упрошћавање сугласничке групе, 142) као илустрација прасловенских процеса или зашто се каже да су **i* и **ī* „poslije u starocrkvenoslovenskom postali њ и у“ (145). Наравно, код упућенијег читаоца ове и сличне непрецизности неће изазвати недоумицу, али су, с обзиром на чињеницу да је књига намењена првенствено студентима, дакле, онима који први пут улазе у воде упоредне граматике словенских језика, јасније дефиниције неопходне.

Последње поглавље, *Općeslavenske promjene*, обухвата другу и трећу палатализацију, јотовање, постанак назала, упрошћавање група **il, dl*, метатезу ликвида, претварање квантитета у квалитет у самогласничком систему и његове последице (развој јерова, спајање у и *i*, развој јата), контракцију и појаву корелације по умекшаности. Преглед је детаљан а у спорним случајевима износе се различите хипотезе. Овакав приступ је за сваку похвалу, мада понекад остаје нејасно за коју се хипотезу сам аутор опредељује. На пример, у одељку о јотовању наводе се и аргументи против повезивања јотовања велара с процесом прве палатализације (166), док се претходно у сегменту о првој палатализацији без оградe каже да је прва палатализација „provedena i ispred kliznika *j* koji je najbliži suglasnički srodник samoglasnika *i*“ (149). И у овом поглављу се јављају не у потпуности прихватљиве констатације, попут оне да „gubljenje i vokalizacija jerova, zajedno s gubljenjem nosnih samoglasnika, označuju kraj praslovenskoga (općeslavenskog) razdoblja i početak razvoja pojedinačnih slovenskih jezika“ (199), будући да вокализација полугласника спада у историју самосталних словенских

² Arnošt Lamprecht, *Praslovanština*, Univerzita J. E. Purkyně, Brno 1987.

језика, а хронолошки је од губљења полугласника, тј. краја прасловенске епохе, дели у неким језицима и по неколико векова. А управо се вокализацији у тексту посвећује доста пажње. Или констатација да је „gubljenje jerova poremetilo...i prozodijsku strukturu izazivajući romisanje naglaska“ (210), с обзиром на то да је позиционо слабљење, а не губљење полугласника изазивало појаву дугог и кратког неоакута крајем прасловенске епохе. Иако поглавље носи назив *Općeslavenske promjene*, у њему се детаљно обрађују и фонолошки процеси који спадају у раздобље самосталног развоја словенских језика (рефлекси *у *ѣ). С друге стране, неки други процеси се само помињу уз коментар да „o svim tim pojavama nećemo podrobnije govoriti jer one pripadaju povijesti pojedinih slavenskih jezika“ (211).

У закључку овог кратког излагања ваља истаћи да ће књига *Slavenska poredbena gramatika* свакако студентима славистике приближити нимало лаку проблематику упоредне граматике словенских језика и олакшати сналажење у релевантној литератури, упознајући их с новијим теоријама и тумачењима појава. Но, извесне непрецизности, понекад и контрадикторне формулације, на које сам делимично у овом приказу покушала указати, ваљало би у следећем издању исправити, на добробит студената и научне јавности којој ова дисциплина можда није толико блиска.

Нови Сад

Јасмина Грковић-Мејџор

Danko Šipka, Rečnik tvorbenih formanata, — početne leksičke liste —, Biblioteka Rečnici, izd. Alma, Beograd 2003, str. 5–279.

Ретке су прилике када се радујемо некој стручној књизи. Још ређе су прилике када такву књигу добијемо у време када нам је баш потребна; и потребна управо таква каква је.

Књига садржи: Увод (5–12), Глосар (13–170), Индекс по значењима (173–217), Индекс по врсти творбених елемената и морфолошким модификацијама (219–233), Индекс по фреквенцији секвенци по лексемама (237–273), Статистика морфолошких модификација (277–279) и Садржај (281).

У Уводу је неколико пододелака: а. Потребе, б. Појмовна мапа, с. Грађа и критеријуми одабира, д. Намера састављача, е. Речничка микроструктура, ф. Речничка макроструктура.

а. Образлажући *попотребе* за овим речником аутор с правом каже: „У српској и српскохрватској лексикографији не постоји алфаветски списак свих творбених форманата који би у компактном облику давао информације о њиховим формалним и значењским карактеристикама“ (стр. 5)¹.

Веома је широк круг особа које ће се овим речником служити. То су и наставници и студенти српскога језика (као матерњег или као страног), затим и психолози којима ће грађа из овог речника послужити за испитивање организације менталног лексикона, даље, песници и теоретичари књижевности који се баве версификацијом, и, на крају, то су и сви они који се баве творбом речи, посебно они који су сад у послу око друге сеске Семантичко-деривационог речника².

¹ Даље Д. Шипка упоређује информације дате у Бабићевој творби са информацијама у овоме речнику; такође, говори и о разлици у методолошким поступцима. Творба речи у савременом српском језику И. Клајна изишла је у исто време кад и Речник форманата, те је разумљиво зашто је Д. Шипка не помиње.

² Семантичко-деривациони речник, Свеска 1: *Човек — делови тела*, Нови Сад 2003.

b. У оквиру *Појмовне маје* аутор прво даје дефиницију творбеног форманта: „творбени формант ... је сваки онај у том значењу несамостални (dakle, који се не појављује као засебна лексема у том значењу у којем се појављује као формант) сублексемски елеменат, сегментални или несегментални, распознајљивог властитог значења, а који модификује основу или друкчије учествује у творењу самосталне лексеме. Значење је распознајљиво ако у макар једном примеру можемо доказати образац значењске модификације или створења значења“ (стр. 6). Сегментални форманти су: афикси (суфикси и префикси: *лов-ац* и *а-валенџан*), циркумфикси (афикси у префиксално-суфиксалној творби: *до-живој-ан*) и афиксоиди (префиксоиди и суфиксоиди: *аеро-загађивање* и *ср-бо-фоб*). Несегментални форманти су „творбени оквигови, нпр. [главни број], као у [главни број]годишњи: *trogodišnji*“ (Ibid.).

Увођење посебне категорије форманата циркумфикса аутор убедљиво образлаже: „Razlog tome nije samo upotreba već ustaljenog naziva u globalnoj lingvistici nego prvenstveno to što prvi i drugi deo cirkumfiksa imaju nerazloživo značenje, tako onda *do-...-an* u *doživotan* znači ‘који се односи на период до краја Н’ и то значење није прост збир значења суфикса и префикса. Ово је још очигледније у случају циркумфикса који користи дисконтинуирани суфикс *se*. У примеру: *naspavati se* (= *na-+spavati+se*) циркумфикс је *na-...se* (не постоје облици **naspavati* и *spavati se**) и његово је значење ‘учинити Н у доволјној мери’, што не проишљази из значења саставних делова“ (стр. 6–7). У вези са циркумфиксом две ствари треба рећи: прва је та да термин циркумфикс не помињу ни најновији дериватолошки радови код нас³ (разуме се, и у њима се говори о префиксално-суфиксалној творби, али се у таквој твореници не говори о сложеном творбеном форманту) и друга је та да се у њима уопште не помиње циркумфикс: *префикс- ...се*⁴.

³ И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, књ.1, Београд 2002 и књ. 2, Београд 2003, *Семантичко-деривациони речник* и М. Радовић-Тешић, *Именице с префиксима у српском језику*, Библиотека ЈФ, књ. 20, Београд 2002.

⁴ Када смо већ код глагола *насијавати се* да видимо шта о њему и њему сличним каже И. Клајн уговорећи о префиксима у одељку Тразитивизација (књ.1, 242): „У појединим категоријама значења, додавање префикса подразумева и претварање прелазног или непрелазног глагола у повратни: *јесити — најесити се, сијавати — насијавати се, иити — иројити се, ирчати — расирчати се* и слично“.

И још нешто. Ни редакторке, ни аутори Семантичко-деривационог речника овакво *се* нису третирали као део сложеног форманта, као део циркумфикса. (Из тог је разлога глагол *наручати се*, подведен под префиксалну творбу, а не под префиксално-суфиксалну; у даљим свескама, и у електронској верзији прве свеске ово ће бити исправљено).

Увођење категорије несегменталног форманта аутор објашњава: „издвојена је категорија несегменталног творбеног форманта, творбених оквиова, да би се објасниле појаве, све чешће у савременим текстуралним корпусима комбинација са затвореним коренским skupovima, типа дани у седмичи, месеци, бројеви, називи за боје и сл. Тако у примеру [*glavni broj*]-*godišnji* супraseгментални формант [*glavni broj*] има значење ‘h помножено са u’, а u се попуњава сегменталним значењем из затвореног коренског skupa ... знанје творбеног оквира истовремено је знанје целокупног низа актуелних лексема“ (стр. 7). Аутор даље каже: „могли би се издвојити и други несегментални форманти, типа операција [замена акценат или фонем h акцентом или фонемом u], као што имамо у примерима типа: *donositi* : *donašati*, где је супraseгментални формант [замена o у корену са a] или *следећи* (прилог) : *следећи* (придев), где је супraseгментални формант [замена акценатски образац ... и морфолошки прилошки у придевски завршетак]“, уз констатацију о творбеној морфематској -a- и о оваквој конверзији: „не могу се обрадити лексикографски у глосару овога типа, па ће им пажња бити посвећена у наредним истраживањима“ (стр. 8).

Неколико најомена у вези са класификацијом.

Прво. Нису сви несамостални семантички елементи који учествују у морфолошкој деривацији истога лексичког ранга односно почеци и завршеци изведених речи нису истога ранга.

Друго. Завршеци изведених речи, типа -ач у *носач*, *ћевач* двоморфемског су састава; они у себи садрже и суфиксну и обличку морфему (*нос* + *ач*); суфиксна морфема преноси апстрактну семантичко-категоријалну информацију, у нашем случају — вршилац радње, а обличка морфема преноси граматичке информације, опет, у нашем случају — именица мушкога рода у номинативу јединине првога деклинационог типа. Код нас је за овакве двоморфемске завршетке речи уобичајен термин — творбени формант.

И оно -а- у *донашаћи* суфиксна је морфема која се у линеарном поретку налази непосредно испред глаголске обличке морфеме -ићи, и која заједно са овим -ићи преноси информацију посебног семантичко-категоријалног садржаја, у коме је и граматичка информација да је добијена лексема глагол, и семантичка да је процес означен тим глаголом имперфективан и/или итеративан, без обзира на то да ли је глагол у творбеној основи перфективан или имперфективан и без обзира на то да ли је он прост или изведен: *ћасти* — *ћадаћи*, *лећи* — *легаћи*, *дићи* — *дизаћи*, па и *измислићи* — *измишљаћи*, *исцусићи* — *исцусићаћи*, али и *водићи* — *водаћи*, *лејети* — *лејаћи*. Процес деривације овим моделом глагол (*имперфективни*, *ређе имперфектив-*

ни)+а (+*тии*) по правилу је праћен различитим морфонолошким алтернацијама у глаголској основи и променом акцента у добијеном глаголу (а то имамо и код других форманата, нпр. *рука* — *ручица*, где имамо и морфонолошку алтернацију и промену акцента). Исто се *-а* јавља и у моделима *именица/ њридев/ њрилог/ број/ заменица+а+тии*: *бразда* — *бразда^{тии}*, *јак* — *јача^{тии}*, уз одређене морфонолошке и акценатске алтернације. Наместо овога *-а-* у оваквим моделима јавља се и: *-ива*, *-ова-*, *-ира-*, *-и-*, *-је-*.

У свим овим случајевима односно у свим творбеним моделима у којима је глагол циљна лексема, како ја разумем ствари, не ради се о несегменталном творбеном форманту *-а-*, већ о сегменталном суфиксном форманту *-а^{тии}*, односно о формантима *-ива^{тии}*, *-ова^{тии}*, *-ира^{тии}*, *-и^{тии}* и др. Дакле, *-а^{тии}* (<а+ти) исто као *-и^{тии}* (<ишт+е у *кући^{тии}*), или *-ица* (<иц+а у *ручица*).

Слично је и са суфиксоидима. И они су двоморфемског састава; нпр. *срб-офоб*⁵ (<срб-о-фоб-ь); од творбених форманата разликују се значењски и структурно — њихов је семантички садржај пунији и конкретнији и неретко у својој структури имају и спојни елеменат (као у сложеницама, *србофил*, *лексиколог*).

Треће. Префикси су несамосталне лексичке јединице које су на преласку из лексемског у морфемски ниво⁶. Да ли су префикси једноморфемског или двоморфемског састава — не знамо. Изгледа да је прелазак из лексемског нивоа у морфемски праћен преласком из дво-

⁵ Нешто о сегментацији. Код Д. Шипке сегментација је *србо-фоб*, како је и уобичајено без обзира да ли се ова твореница сматра сложеницом или изведеницом. Наша би сегментација била друкчија. И ево зашто би била друкчија. Твореница *србо-фоб* у својој структури има три елемента: творбену основу *срб-*, спојни вокал *-о-* и суфиксоид *-фоб*. Дакле, структура је као у сложеницама; те ако творенице са суфиксоидима сматрамо сложеницама, њихова би сегментација била сложеничка, што у нашем случају значи *србофоб* = *срб-о-фоб*. Питање је шта учинити са спојним вокалом *-о-* ако бисмо творенице са суфиксоидима сматрали изведеницама; мислим да би боље било прикључити ово *-о-* творбеном форманту него творбеној основи *срб-*, која је заједничка за све првостепене деривате из деривационог гнезда са лексичком морфемом *срб-*; дакле, сегментација би била или *срб-о-фоб* или *срб-офоб*; разуме се пре оно прво.

Напомињемо да С. Бабић и И. Клајн творенице са афиксоидима сматрају сложеницама. Исп.: „Префиксоиди и суфиксоиди носе значење целих речи (одатле називи као „везане основе“ код Бабића или „везани лексички морфеми“ код Барићеве) и по томе су упоредиви са именичким (ређе придевским или глаголским), основама, а различити од префикса или суфикса. Творенице с њима, дакле, треба сматрати сложеницама а не изведеницама“ (Кајн, 144).

⁶ Д. Гортан-Премк, Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику, Библиотека ЈФ, књ. 14, Београд 1977, стр. 15.

морфемске у једноморфемску категорију. Разуме се, овде се имају на уму префикси настали од двоморфемских предлога (*odd > od-*). И изгледа да овај процес није завршен, бар тако судимо по ортоепском понашању неких префикса у неким говорима пред сугласником или сугласничком скупином. Исп., нпр., *мрз+ња>мржња*, али у *раз-њи-шијаји* се *з* остаје непромењено.

И још нешто. Префикси не носе граматичке информације.

Слично је и са префиксоидима.

Четврто, предлог нешто друкчије класификације форманата:

1. творбени форманти а. са суфиксом (*лов-ац* и *донаш-аии*), б. са суфиксоидом (*срб-офоб*) и једни и други су двоморфемског састава;

2. а. префикси (*џре-виђаии*), б. префиксоиди (*аеро-извиђање*); и за једне и за друге верујемо да су једноморфемског састава, или да теже да буду једноморфемски;

3. циркумфикси (*до-живой-ан* и *на-сйаваии се*); сложени су форманти, који у своме саставу имају на иницијалном месту циљне лексеме једноморфемски творбени формант, а на финалном двоморфемски творбени формант или дисконтинуирано се.

4. оквинови (*џро-годишињи*).

с. Грађа је узимана из приручника о грађању речи, пре свега из Бабићевог, из различитих речника и из електронског корпуса новинских текстова писаних на сва три српскохрватска стандарда. Тако је прикупљено 1700 одредница, „а онда је њихов број *redukovан* применом критерија *odabira*“⁷ (стр. 9).

d. О намери аутор каже: „Ovaj glosar zamišljen je kao prvi korak u smeru korpusne i statističke obrade tvorbenih formanata. Cilj mu je prvenstveno da pruži praktične informacije svojim korisnicima ne ulazeći u korpusnu frekvenciju tvorbenih elemenata (to je cilj daljih istraživanja)“ (стр. 10).

е. Речничка микроструктура садржи потребне морфонолошке и семантичке карактеристике. Нпр. уз формант **-анин** дати су следећи подаци:

— морфолошке карактеристике творбеног форманта: **-анин -а** (*акк.=ген.*) *маск.*⁸;

— дефиниција значења у односу на творбену основу: 1. ентитет повезан са *х-ом*;

⁷ Аутор не даје елементе на основу којих је установљен критериј одабира.

⁸ За овај формант било би добро да је дат и податак о облику множине.

— информација о томе да ли се и како у творбеном процесу мења врста речи: НЕ МЕЊА ВРСТУ РЕЧИ *дворјанин, -а* (ак.=ген.) *-ин маск.*;

— творбена анализа са подацима о морфонолошкој промени финалног сугласника а основе: (=двор + # анин)⁹.

f. У пододељку Речничка макроструктура аутор наводи индексе који су саставни део овога речника без посебног тумачења њихове макроструктуре.

Глосар. Глосар је у нас једини попис и речнички опис творбених formanata српскога језика односно, како би рекао Д. Шипка, српског/српскохрватског језика. Његову леву страну чине творбени форманти, и иницијални, и финални, и сложени, дати по абecedном реду. Нпр.:

ab- pf. suprotno od X-a *abnormalan, -lna, -lno adj.* (= *ab + normalan*)

-ac -ca (acc. = gen.) *masc.* ① *muški stanovnik ili pripadnik X-a NE MENJA VRSTU REČI Asirac, rca masc.* (= *Asir[ija] + ac*). ② *muška osoba sa osobinom X ili X-ovanja GLAGOL/PRIDEV/IMENICA > IMENICA krivac, vca masc.* (= *kriv + ac*), ③ *muško biće povezano sa X-om NE MENJA VRSTU REČI prasac, sca masc.* (= *pras[e] + ac*), ④ *entitet sa osobinom X PRIDEV > IMENICA mekušac, -šca* (acc. = gen.) *masc.* (= *mek + ušac*)

И даље, нпр.:

na[GLAGOL] se X-ovati u dovoljnoj meri *naspavati se* (= *na...se + spavati*)

Овакво, абecedно устројство леве стране чини Глосар изузетно прегледним; њиме се могу користити и они којима није важан статус траженог форманта, они који не знају или у том тренутку не размишљају да ли се, нпр., ради о форманту са суфиксом или суфиксоидом. Даље, и граматичке су информације веома прегледне, и истините, разуме се, онолико колико су истинита наша знања о појединим лексичким категоријама. Нпр., код formanata којима се граде именице које могу имати два рода — то је и речено, мада не увек, ни у овоме глосару, ни у нашим дескриптивним речницима.¹⁰

⁹ # = знак за алтернацију насталу јотовањем, \$ = знак за алтернацију насталу палатализацијом.

¹⁰ Нпр. у РСАНУ уз *лавчина* стоји м, а оба су примера којима је та лавчина потврђена у женскоме роду *стара лавчина, права лавчина*.

Колико засад знамо о роду именица типа *вијаница, лола, бекрија, лавчина*, оне су претежно женскога рода у синтагматској позицији са атрибутом; женског и мушког су рода у реченици у предикатској функцији, када су линеарно удаљени од субјекта; а претежно су мушкога рода када су у реченици детерминисани односно

-ina *-ē fem. + masc. augmentativ ili pejorativ za X NE MENJA VRSTU REČI mostina, e fem. (= most + ina)*¹¹

Даље, информације о деривационом процесу дате су лексикографским мета језиком, али разумљивим и обичном кориснику; оне садрже информацију о морфолошким карактеристикама творбеног форманта, дефиницију значења у односу на модификовани део, опис значења добијене лексеме, податак да ли се творбеним формантом мења врста речи и пример творбене анализе са податком о морфонолошким алтернацијама које проузрокује творбени формант.

Веома је велики број творбених форманата који су дати као леме; мислимо да их је близу 1500. Штета што их аутор или издавач нису пребројали, и укупно, и по категоријама.

Индекс по значењима садржи попис од око 800 лексичких семантичких категорија које се као циљне добијају различитим семантичко-морфолошким варирањима. Нпр.

augmentativ ili pejorativ za X ⇒ -čaga, -čina, -čuga, -čurina, -duga, -enda, -êndra, -êrda, -erina, -esina, -èskara, -èšina, -ètati, -ètina, -eto, -ičetina, -ina, -isati, -o, -onjara, -oš, -ština, -tina, -tura, -tùrača, -uga, -ùljaga, -ura, -urda, -urda, -ùrênda, -ùrina, -ùsina, -ùskara, -ušina

Индекс *по врстама творбених елемената и морфолошким модификацијама* има три дела 1. Суфикси, 2. Префикси и 3. Оквирови и циркумфикси. У првој је дат попис могућих граматичких измена у процесу деривације; њих је нешто преко 30. Нпр.

broj > imenica

-ača, -ak, -aš, [BROJ]ē, -ica, -ina, -inka, -jac, -ka, -rac, -stvo

broj > pridev

-katan, -klâsan, -razredan, -strûk

broj > prilog

-krat, -kratno, -put

broj/prilog > pridev

-krilan

glagol > imenica

-ø, -a, -ácija, -āč, -ača, -ačina, -ačka, -ača, -áda, -adžija, -agija, -aj, aja, -ajna, -ak, -aka, -alac, -alica, -àlija, -àlina, -alj, -alja, -āljka, -alo,

реченицом линеарно удаљеном. Исто је и са именицама *зврдало, мазало*, и њихов род зависи од типа конгруенције.

¹¹ Пример *мосџина* свакако се омашком нашао иза квалификатора фем. + маск.; ту би требало да стоји, нпр. *људина* зато што су двородни деривати грађени по моделу *именица + ина* само они који означавају живо биће; када не означавају живо биће ове су именице женскога рода.

-àncija, -àncija, -anče, -ànija, -anj, -ánjac, -anje, -ánstvo, -ànt, -arija, -āš, -ašće, -āstvo, -at, -átak, -atelj, -àtēr, -âtor, -atra, -ava, -avina, -àvina, -ávka, -azan, -aža, -ba, -benĭk, -ca, -cija, -co, -če, -će, -da, -e, -elac, -elica, -elište, -elj, -elja, -èncija, -ēnče, -enica, -ènĭk, -enjara, -enje, -ent, -er, -evina, -evo, -ež, -ica, -iĉ, -idba, -ija, -ijácija, -ĭk, -ikâtor, -ilac, -ilica, -ĭlja, -ĭljka, -ilo, -im, -ima, -ina, -inče, -ing, -inja, -iōnica, -ĭr, -iša, -ište, -it, -itak, -itelj, -ivo, -jant, -jēr, -kāt, -kinja, -ktor, -la, -lac, -lar, -lica, -linje, -lja, -ljāč, -ljāg, -ljāga, -ljāj, -ljak, -ljika, -lo, -mo, -na, -nica, -nĭk, -nja, -njāk, -njava, -no, -o, -ok, -olica, -ònik, -onja, -or, -ōst, -ot, -òtina, -ovca, -sija, -st, -stvo, -ša, -tak, -tant, -telj, -tor, -ušak, -utić, -va, -vina

Интересантно је да је веома велики број деривационих процеса код којих се врста речи не мења:

ne menja vrstu reči

-a, -ac, -ackĭ, -acko, -ača, -ačak, -ād, -áda, -adija, -adžija, -aga, -ahan, -aik, -aja, -ajac, -ajica, -ajko, -ajlija, -āk, -ak, -akati, -āl, -alac, -alica, -ālĭja, -ālĭnka, -alitis, -àlka, -alnica, -alo, -an, -ān, -anac, -ánac, -ánce, -ánčanin, -ančar, -ančanin, -and, -ànica, -anik, -ànĭk, -anin, -anj, -anja, -ánjac, -anjanin, -anka, -ánstvo, -ànt, -ār, -ar, -ara, -árac, -árac, -áranin, -aranin, -àrati, -arčanin, -árčanin, -àrica, -ārĭj, -arija, -arin, -arka, -árka, -ārnica, -ārĭnik, -āroš, -ast, -āš, -ášanin, -āšan, -ášce, -àšica, -àšin, -at, -àtati, -àtik, -àtika, -av, -avati, -ávati, -àvica, -aža, -ba, -bēg, -bòlja, -būs, -ca, -cat, -cati, -ce, -cē, -ce, -cēntrizam, -cid, -cit, -ckati, -co, -čaga, -čak, -čánac, -čančanin, -čanin, -čanka, -čar, -če, -čica, -čić, -čija, -čina, -čuga, -čurina, -ćanin, -ćar, -da, -dāc, -deka, -džija, -e, -e, -e, -e, -e, -ècak, -ècan, -èčak, -edžija, -efēndija, -eha, -èĭlin, -elj, -elj, -elj, -eljac, -elj, -eljanin, -emija, -en, -enac, -ence, -enda, -ēndra, -ènĭk, -enjak, -enka, -er, -ērda, -èrija, -èrija, -erina, -èsa, -esati, -esija, -esina, -eska, -èskara, -est, -eša, -ešan, -èšina, -et, -eta, -ètati, -etica, -ètik, -ètika, -etin, -ètina, -etina, -eto, -èut, -evac, -evčanin, -ević, -evljanin, -ēvlje, -ēz, -éza, -ež, -ežanin, -ficti-on, -fikácija, -fil, -fob, -gonzija, -grafija, -hòliĉar, -ic, -ica, -icak, -ican, -ice, -iĉac, -iĉak, -iĉanin, -iĉār, -iĉast, -iĉetina, -iĉić, -iĉina, -iĉna, -iĉ, -iĉanin, -id, -ija, -ijáda, -ijána, -ijánac, -ijanin, -ijāt, -ijat, -ijatra, -ijera, -ĭk, -ik, -ika, -ikast, -ikati, -ikav, -ilac, -ilĭja, -ĭlj, -in, -ina, -inac, -inčanin, -inče, -ing, -inja, -injak, -injav, -inje, -inka, -ino, -instvo, -inština, -iōnār, -iōnāš, -iōnēr, -ionzam, -ĭr, -isa, -isati, -ist, -ista, -iša, -išav, -iščāk, -iščánac, -išnik, -ište, -it, -itanac, -itor, -ivati, -ivati, -iza, -izam, -jac, -ejac, -jāšan, -jēr, -ka, -kan, -kārati, -kav, -kinja, -kivati, -ko, -kovac, -kovati, -kracija, -kratija, -kuša, -le, -lija, -ljak, -ljánac, -ljànin, -ljat, -ljiti, -luk, -mān, -mānĭja, -mānt, -mèrija, -mètriya, -mor, -na, -nac, -námenskĭ, -námjenskĭ, -nica, -niĉār, -nĭk, -nina, -njača, -njāk, -njāš, -nje, -njica, -nōst, -o, -oba, -oč, -oĭd, -olica, -olĭja, -oljast, -ōn, -onja, -onjara, -ònjav, -or, -oranin, -oš, -ot, -ota, -ov, -ovac, -ovat, -ovčanin, -ovetan, -ovica, -ović, -ovilo, -ovina, -ovište, -ovjetan, -ovka, -ovljančanin, -ovljanin, -ovlje,

-ovnica, -ovnik, -ovo, -ovština, -oza, -paša, -pàtija, -rac, -rak, -rnica, -ro, -skò-pija, -stvo, -ša, -ščanin, -ščak, -ščanac, -ščina, -šo, -štāk, -štanin, -ština -tar, -teràpija, -tina, -tipija, -tis, -tka, -tura, -tùrača, -ucati, -uckati, -uga, -uh, -uha, -ukati, -ùljača, -ùljaga, -uljak, -ùljast, -ùljica, -unjav, -unuti, -ùra, -ura, -ùrak, -urda, -ùrènda, -urg, -ùrica, -ùrina, -ùrlija, -us, -ùsati, -ùsina, -ùskara, -uš, -uša, -ušan, -ušar, -ušast, -ušav, -ušić, -ùšica, -ušina, -ušiti, -ùškast, -ùškati, -uška, -ušnica, -ut, -utak, -utan, -ùtati, -uža, -vanin, -vati, -vinac, -zo

Списак префикса и префиксоида броји преко 600 јединица, а списак оквинова и циркумфикса око 280.

О *Индексу њо фреквенцији секвенци њо лексемама* аутор каже: „Ovaj indeks daje frekvencijske podatke u leksičkoj listi od preko 210.000 reči za sve sekvence koje dele formu za većinu afiksoida navedenih u ovom glosaru. Tako onda podaci za sekvencu -a sadrže i afiks -a i morfološki nastavak -a i slučajno završno slovo -a. Indeks se daje i po frekvenciji u opadajućem nizu i alfabetski. Mada će frekvencijski podaci zasebnih kategorija (afiksa, nastavaka i slučajnih nizova) biti znatno korisniji, i ovakav indeks može biti koristan nastavnicima jezika i psiholozima budući da pokazuje i stepen prisustva i unekoliko stepen ambigviteta pojedinih sekvenci“ (стр. 237).

Да сведемо. Речник творбених форманата несумњиво је веома потребан и добар приручник. У њему су садржана сва, или готово сва¹², знања којима располаже наша савремена дериватологија.

Даљи рад на овоме важном пројекту требало би да се одвија у две паралелне линије. Прва је она која би подразумевала даљи рад на дериватолошким истраживањима и друга је она која би била усмерена на обједињавање, сређивање и лематизацију корпуса српскога језика¹³. И на једној, и на другој линији, срећом, увелико се ради.

¹² Разуме се, ни један приручник не може садржавати сва знања. Узгред, у овоме није забележен творбени формант *-ац*, *-аца*: гвоздац, ребрац, добрац, ведрац, модрац, мудрац; додуше, овај формант не бележи ни И. Клајн; такође није забележен формант *-лац*, *-лаца*: зналац, зналаца.

¹³ Узгред добро би било да су јасно одређене и временске и територијалне границе корпуса српског стандардног језика, а још боље би било да је такво одређење опште прихваћено. И опет узгред, мислим да стандардни језик обухвата период од 1950. до данас; а тај би се период могао поделити на онај до 1980, и онај после тога. Територијалне границе српскохрватскога језика, разуме се, није тешко одредити. Много је теже рећи шта улази у корпус српскога језика. Ваљда се стога о томе и не говори. Мислим да би се могло учинити следеће: направити неколико издвојених корпуса, један са територије Србије, други са територије Црне Горе, трећи са територије Републике Српске итд. Такви би се корпуси могли према потреби спајати.

Завршићемо ауторовим реџима „građa se predstavlja i kolegama jezikoslovcima kao vrsta poticaја na komentare za dalje faze projekta“ (стр. 10). И у складу с њима ситније примедбе и коментаре упутићемо аутору директно.

Београд

Даринка Горџан-Премк

И још нешто. Добро би било да је Д. Шипка временски и територијално одреди свој корпус. Да је то учинио, мање би збуњивао податак у Индексу по фреквенцији дат за *ја-* : 2199.

Of All the Slavs My Favorites [Најдражи од свих Словена...] Зборник радова у част 66. рођендана Howarda I. Aronsona *Indiana Slavic Studies* 12/2001, Bloomington 2002, 83 стр., Victor A. Fridman и Donald L. Dyer (уп.)

0. Зборник који се састоји од 21 рада и за наслов има цитат из дела Јана Масарика који гласи „Ze vseh slovanů najmilejší jsou ty dá-pové“ [Од свих Словена најдражи су ми Данци], посвећен је Howardu I. Aronsonu, америчком балканологу чије су заслуге за развој и промоцију балканске лингвистике на америчком континенту непроцњиви, поводом његовог 66. рођендана.¹

Радови у зборнику баве се проблематиком коју у току своје богате балканолошке каријере обрађује и Н. Aronson, али у исто време пружају и информације о тематици и питањима актуелним за оне који се са друге стране Атланског океана баве балканском и јужнословенском лингвистиком. Са циљем да домаћим лингвистима приближимо научну климу у којој се развија балканска и јужнословенска лингвистика у Америци, дајемо преглед радова из овог зборника, груписаних према областима којима припада проблематика којом се они баве.

1.1. ГРАМАТИЧКА ПИТАЊА. Ово је најбројнија група радова заступљених у зборнику. Међу радовима који се баве неком од граматичких категорија, чак четири су посвећена бугарској категорији *преизказношо наклонение* (енг. *evidential*), и представљају наставак дуго-трајне и живе дискусије о статусу и природи овог облика у бугарском

¹ Измјеру осталог, Н. Aronson је идејни покретач и организатор прве конференције о балканској и јужнословенској лингвистици, књижевности и фолклору, одржане на Универзитету у Чикагу 1978. Ова конференција сваке две године окупуља балканологе са северноамеричког континента и ове године је по четрнаести пут одржана на Универзитету Мисисипи у Оксфорду.

језику која се већ деценијама одвија међу америчким балканолозима.² Већи део ове дискусије односи се на питање да ли је бугарско *преизказно* *наклонение* посебан начин у бугарском глаголском систему или не. **Ronelle Alexander** у прилогу под насловом „Bridging the Descriptive Chasm: The Bulgarian ‘Generalized Past’“ [Премошћавање дескриптивног бездана: бугарско уопштено прошло време] ради кохерентније дескрипције глаголских категорија у бугарском језику предлаже увођење категорије уопштене прошлости, која би омогућила систематичније сагледавање односа између бугарског индикатива и „*преизказних*“ облика. Ауторка је, ипак, сагласна са већином бугарских прескриптивних граматичара који овом облику додељују статус посебне категорије. **Victor Firedman**, међутим, у свом чланку „Hunting the Elusive Evidential“ [У лову за ‘евиденцијалом’ који нестaje] заступа мишљење да је *преизказно* *наклонение* дискурзивно-прагматичка стратегија која се суштински разликује од облика који је у северноамеричким језицима уочио Franz Voas и назвао га *evidential*. Инсистирање бугарских прескриптивиста од Андрејчина³ надаље на постојању посебног начина који изражава радњу којој говорник није директно присуствовао и није сасвим сигуран у то да се она догодила (енг. *evidential*) или изражава изненађење због управо откривене чињенице (енг. *admirative*), Friedman доводи у везу са језичком идеологијом у којој се стандардизација бугарског језика (за разлику од стандардизације албанског и македонског) одвијала тако што су за стандардне проглашавани и облици који се нису могли наћи ни у једној групи бугарских дијалеката. За облике попут бугарског ‘евиденцијала’ и ‘адмиратива’, аутор предлаже увођење категорије *немаркиране прошлости*, која би могла да покаже „specific types of nonconfirmative meaning in connection with its resultative origin and its opposition to the marked confirmative“ (стр. 223). Бугарски евиденцијал је предмет интересовања и **Grace E. Fielder** — у чланку „Questioning the Dominant Paradigm: An Alternative View of the Grammaticalization of the

² И Н. Aronson посветио је овом питању неколико својих студија: Н. I. Aronson, The Grammatical Categories of the Indicative in the Contemporary Bulgarian Literary Language, *To Honor Roman Jakobson*, том 1, The Hague 1967, 82–98; Н. I. Aronson, Interrelationships between Aspect and Mood in Bulgarian, *Folia Slavica* 4 (1977), 198–204; Н. I. Aronson, On ‘Naturalness’ and Structure in the Contemporary Bulgarian Literary Language, *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 25/26 (1982), 51–63; Н. I. Aronson, Towards a Typology of Verbal Categories, *New Vistas in Grammar: Invariance and Variation*, L. R. Waugh i S. Rudy (ur.), Amsterdam 1991, 111–131.

³ Исп. Л. Andrejczin, *Kategorije značeniowe konjugacii bulgarskiej*, Kraków 1938; Л. Андрейчин, *Основна българска граматика*, София, 1944, 351–372; Л. Андрейчин, *Грамматика болгарского языка*, Москва 1949.

Bulgarian Evidential“ [Преиспитивање доминирајуће парадигме: алтернативни поглед на граматикализацију бугарског евиденцијала], она утврђује да је примарна функција овог облика дискурзивно-прагматичка и да није у питању граматикализована категорија као што се то представља у нормативним граматикама. Ауторка предлаже да уместо наглашавања искључивости између прописаних облика и њихове стварне употребе, треба узети у обзир жанровску природу података који су у питању, пошто се показало да се помоћу жанра могу у великој мери објаснити варијације у употреби бугарских помоћних глаголских облика. Проблематиком функција и значења бугарских облика који изражавају прошла времена бави се и **Katia McClain**, али из перспективе усвајања језика, у прилогу „Verbal Categories in Bulgarian: Evidence from Acquisition“ [Глаголске категорије у бугарском језику: докази из усвајања језика].

Jane Hacking проблему модалности у македонском језику приступа уз помоћ ставова према језику, испитујући ставове говорника македонског према две условне конструкције код којих постоји изразити раскорак између прописане језичке норме и стварне употребе језика: у питању су конструкције са *доколку* и *би*. Прилог под насловом „Attitudes to Macedonian Conditional Formation: The Use of *dokolku* and *bi*“ [Ставови према формирању условних конструкција: употреба *доколку* и *би*] има за циљ да утврди колико је у овом тренутку систем стабилан, и шта подаци о употреби ове две условне конструкције говоре о односу између књижевног стандарда и колоквијално успостављене норме. **Stephen M. Dickey** у прилогу „Distributive Verbs in Serbian and Croatian“ [Дистрибутивни глаголи у српском и хрватском језику] анализира глаголе који изражавају расподелу предиката на све чланове објекта датог у множини и за које је карактеристичан префикс *йо-* (нпр. *йобийти*, *йобрисајти*, *йоошварайти*) користећи концепте из когнитивне граматике, теорије о језику који првенствено развија **Ronald Langacker**. Текст „Clitic Pronoun Ordering in the Balkan Languages“ [Распоред клитичких заменица у балканским језицима] чији је аутор **Catherine Rudin**, представља покушај систематизације, поређења и објашњења функција распореда оваквих заменица у балканским језицима.

1.2. ТИПОЛОШКА ПИТАЊА. **Donald D. Dyer** у тексту „The Balkans and Moldova: One Sprachbund or Two?“ [Балкан и Молдавија: један језички савез или два?] поставља питање да ли Молдавију у лингвистичком смислу треба сматрати проширењем Балкана, или се на њеном језичком простору формирао посебан језички савез, или је,

пак, данашња језичка територија Молдавије некад била део балканског језичког савеза, а данас то више није. Да би дошао до одговора, аутор анализира морфологију и синтаксу румунских и бугарских говора у Молдавији, долазећи до закључка да молдавску језичку територију треба сматрати *новим* језичким савезом, различитим од балканског, који се најмање век и по формира на овом простору, захваљујући у великој мери присуству руског језика као суперстрата. **Mark J. Elson** у прилогу „The Case for Agglutinative Structure in East Balkan Slavic Verbal Inflection“ [Пример аглутинативне структуре у источнобалканскословенским глаголским променама] разматра еволуцију глаголских облика презента, аориста и имперфекта у бугарском и македонском језику; ови облици одликују се структуром иначе нетипичном за словенске језике. По ауторовом мишљењу, та структура је аглутинативног карактера, и мада таква структура није у складу са општом тенденцијом ка аналитичности у балканском језичком савезу коме источни балканскословенски говори припадају, она ипак доприноси општој тежњи ка морфолошком упрошћавању карактеристичној за језике балканског савеза. Текст **Edwarda Stankiewicza** „The Compounded Plural Endings and Grammatical Categories of the Balkan Masculine Nouns“ [Сложени наставци за множину код балканских именица мушког рода] има за тему један од аспеката у коме балкански језици показују огромну подударност — у питању су сложени наставци за множину код именица мушког рода (нпр. *-es/ov + -u* у српском језику). Разматрајући наставке за множину мушког рода у српском, румунском, албанском, македонском и бугарском, **Stankiewicz** истиче да балкански језици показују заиста велику подударност у развоју сложених наставака за именице мушког рода, али да се исто тако разликују у резултатима тог развоја, што јасно показује поређење румунских и албанских облика са одговарајућим облицима у бугарском и македонском језику.

1.3. ДИЈАХРОНИЈСКА ЛИНГВИСТИКА. **Bill J. Darden** у прилогу „Macedonian as a Model for the Development of Indo-European Tense and Aspect“ [Македонски језик као модел развоја индоевропских времена и глаголског вида] полази од опажања да глаголски систем македонског језика у великој мери подсећа на индоевропски глаголски систем како је реконструисан на почетку 20. века, утврђујући да структура и историја времена и глаголског вида у македонском језику може пружити значајне податке о развоју ових категорија у праиндоевропском језику. **Eric P. Hamp** на индоевропском плану прати развој система латералних дистинкција и алтернација у тексту под на-

словом „On Serbo-Croatian’s Historic Laterals“ [О српскохрватским историјским латералима]. **Brian D. Joseph** у прилогу „On an Oddity in the Development of Weak Pronouns in Deictic Expressions in the Languages of the Balkans“ [О необичности развоја слабих заменица у конструкцијама које изражавају деиксу у језицима Балкана] бави се посебностима у појави одређеног типа слабих (неакцентованих, клитичких) заменица у овим конструкцијама у балканским језицима. Ове посебности, како истиче аутор, нису раније биле примећене или нису још увек објашњене; наведена грађа и представљена анализа указују на то да се у случају оваквих заменица ради пре о аналогiji у којој морфологија и синтакса имају врло важну улогу, него о искључиво фонолошким процесима.

1.4. ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА. У коауторском раду „The Border between South Slavic and Balkan Slavic: Key Morphological Features in Serbian Transitional Dialects“ [Граница између јужнословенског и балканскословенског: кључне морфолошке особине српских прелазних дијалеката], **Sofija Miloradović** и **Robert D. Greenberg** указују на морфолошке особине именичке деклинације и коњугације српских дијалеката из области параћинског Поморавља. Ови дијалекти представљају прелаз између косовско-ресавских и призренско-тимочких (торлачких) говора. Зато они показују особине косовско-ресавских дијалеката, али истовремено на различитим нивоима имају карактеристике балканских говора које су резултат дијалекатског контакта. Говор параћинског Поморавља је тако у потпуности сачувао прозодијске карактеристике староштокавских дијалеката, али је попримио и низ балканских особина, што се нарочито огледа у губитку падежних наставака и у усвајању балканске глаголске морфологије. **Tom Priestly** покушава да одгонетне зашто у говору корошких Словенаца у селу Селе долази до врло необичних морфолошких алтернација које се заснивају на гласовним променама, и ову појаву објашњава утицајем семантике на морфонолошке промене; то, да је до исте алтернације дошло само код одређене групе именица, аутор објашњава њиховим значењем и чињеницом да су у одређеним падежима оне коришћене у конверзацији много чешће него у осталим облицима. У прилогу под насловом „Southwest Bulgarian Dialect Features in the Fakija (Grudovo) Dialect of Southeastern Bulgaria: (с)кина ‘to pluck’“ [Југозападне особине говора Факије (Грудово) у југоисточној Бугарској: (с)кина ‘кидати/откинути’], **Joseph Schallert** пише о југоисточним бугарским дијалектима који показују карактеристике југозападних бугарских и ма-

кедонских говора, посебно пратећи изоглосу буг. *кин-* које у стандардном бугарском одговара облику *кџс-*.

1.5. ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА. **Ali Eminov** у прилогу „The Nation-State and Minority Languages: Turkish in Bulgaria“ [Национална држава и језици мањина: турски језик у Бугарској] разматра идеологију национализма која се налази у основи већине модерних националних држава и утицај такве идеологије на образовање говорника турског језика на њиховом матерњем језику у Бугарској у другој половини 20. века. Са језичком политиком и њеним последицама повезан је и текст **Kostas Kazazisa** „High-Low Diglossic Code-Switching in a Greek Announcement“ [Диглосијске промене између високог и ниског кода у објави на грчком језику]. Аутор се бави језиком новинских објава као што су умрице, најаве венчања, крштења, имендана, захвалнице и сл., које су до средине седамдесетих година писане искључиво на високом стилу (грч. *καθαρεύουσα*), покушавајући да детектује и објасни оне језичке елементе који су се у овом типу текста одржали пошто је пуристички језик високог стила избачен из употребе у Грчкој 1976. године.

1.6. ОДНОС ИЗМЕЂУ КЊИЖЕВНОСТИ И КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА. **Masha Belyavski-Frank** у прилогу под насловом „Turkisms in Bosnian Literature after 1992“ [Турцизми у босанској књижевности после 1992. године] истиче да су турцизми после 1992. године у стандардном босанском/бошњачком језику добили кључну улогу као маркери дистинктивног бошњачког идентитета. Прилог се бави функцијом турцизама (оријентализама, како се овај лексички слој именује у Босни) у делима босанске књижевности аутора различитих националности која су објављена после 1992. године, а посебна пажња поклоњена је оним контекстима у којима је могуће направити избор између турцизма и лексеме словенског порекла. Анализа показује да се велики број турцизама који су у Босни раније сматрани архаизмима поново јавља у савременој књижевности у најразличитијим контекстима, док су раније били карактеристични само за фолкорне текстове и књижевна дела из времена отоманске владавине. **Christina Kramer** разматра улогу дела *Печалбари* македонског писца Антона Панова, написаног између два рата, у стандардизацији македонског језика, анализирајући интервенције уредника у различитим издањима ове драме које одражавају развој процеса стандардизације. **Henry R. Cooper** (млађи) упоређује два савремена превода Светог писма на словеначки и македонски, са циљем да оне који се баве библијским студијама упозна са ова два превода, и да их постави у историјски, лингви-

стички и теолошки контекст у оквиру општије историје словенских превода Библије.

2. Зборник *Of All the Slavs My Favorites*, будући да на неки начин представља карактеристични скуп радова проучавалаца балканских и јужнословенских језика са северноамеричког континента и рефлектује њихова интересовања, правце истраживања и кључне теме у оквиру америчке балканологије, вишеструко је интересантан за лингвисте са Балкана и из осталих европских земаља, јер даје могућност да се упознају са темама и методама које се у њиховој обради користе у САД и Канади и упорседе их са сопственим интересовањима и методолошким и теоријским приступима. Таква нам се поређења чине корисним и важним, будући да се је, као и у већини сличних научних дисциплина, тешко отети утиску да научне парадигме јужнословенске и балканске лингвистике на две стране океана у великој мери одликује самодовољност, да се оне развијају паралелно и баве сличном проблематиком, али без много прожимања и без правог дијалога.

Београд

Тања Пејровић

П. Балтова, А. Ефимова, А. Липовска, К. Петрова: *Български асоцијативен речник*, прав и обратен: **Софийски Универзитет Св. Климент Охридски** — Факултет по славјански филологии — **Руска Академија на науките** — Институт за руски език **В. В. Виноградов**

1. Бугарски асоцијативни речник као део Словенског асоцијативног речника.

У славистици се последњих година велика пажња посвећује проучавању вербалних асоцијација, а преко њих и анализи стереотипа, комуникативног понашања појединца или неке друштвене групе и других видова испољавања језичке слике света. Први корак у испитивању асоцијација представља израда асоцијативних речника.¹ Најобимнији и најмодернији асоцијативни речник који је до сада објављен јесте шестотомни *Руски асоцијативни речник*, чији су аутори Ю. Н. Караулов, Е. Ф. Тарасов, Н. В. Уфимцева и Г. А. Черкасова. На издавању овог речника радило се од 1994. до 1998. године, а грађа се скупљала и концепција му се осмишљавала од 1988. године. Након израде *Руског асоцијативног речника* постало је јасно оно што се пре тога само наслућивало — када више од 500 испитаника одговори првом речју која им падне напамет на задату реч — стимулус и када се одговори распореде по фреквенцији у асоцијативна поља, свако такво поље представља фрагмент слике света испитиване социјалне групе. Ю. Н. Караулов је у поговору овог речника сажео информације које је могуће извући из асоцијативног речника и поделио их је на оне које одсликавају екстралингвистичко знање и на оне које се односе на језичко искуство руских говорника. Анализирајући реакције испитаника, упознајемо се са антропонимима, топонимима, називима институција, фирми, актуелним натписима, рекламама, упознајемо искуство

¹ П. Пипер (2003) износи детаљан преглед словенске асоцијативне лексикографије, наводећи при том и типове асоцијативних речника, као што су, на пример, једнојезични и двојезични или речници општијег и речници специфичнијег профила.

руских испитаника у вези с науком, књижевношћу, архитектуром, сликарством, филмом, позориштем. У језичком смислу, на основу реакција испитаника могу се испитивати семантичка поља којима припадају стимулуси, њихове најчешће синтагматске везе са другим речима, типови синтагматских и парадигматских веза међу речима итд.²

Аутори *Руског асоцијативног речника* су, имајући у виду разноврсност и многострану употребљивост података који се могу извући из *Речника*, осмислили *Словенски асоцијативни речник*, са циљем да се језичка слика света Руса упореди са језичком сликом света Белоруса, Украјинаца, Бугара и Срба. Као део тог широког словенског пројекта, у Софији је 2003. године објављен *Бугарски асоцијативни речник*, чијем излажењу је посвећен овај рад. Речник се састоји из два дела. Први део је организован од стимулуса ка реакцији, а други од реакције ка стимулусу. Обрађено је 112 стимулуса, које су пажљиво одабрали аутори *Руског асоцијативног речника*, на челу са Уфимцевом, и који ће бити обрађени и у асоцијативним речницима белоруског, украјинског и српског језика. Испитаници су били студенти Софијског универзитета „Климент Охридски“.³ Анкетирано је око 600 студената.⁴ На анкетним листићима налазило се 112 стимулуса, који су на сваком листићу били изнесени другим редоследом.

2. Технички подаци. Реакције су обрађене и представљене као у *Руском асоцијативном речнику*. Оне су распоређене по фреквенцији на десној страни речника. Иза сваке реакције стоји цифра која показује колико је испитаника одговорило том речју. Ако има више одговора с истом фреквенцијом, они су распоређени по азбучном реду, а број на крају низа показује колика је њихова учесталост. На крају речничког чланка, у загради, изнесене су 4 цифре — прва указује на општи број реакција на стимулус, друга на број различитих реакција, трећа на број

² О могућности употребе асоцијативних тестова и асоцијативних речника у лингвистичким истраживањима в. Драгићевић 2002.

³ Пошто је тешко организовати равномерно испитивање свих узрасних, образовних и других социјалних група једног народа, аутори *Словенског асоцијативног речника* су се одлучили за испитивање студената, као једне, али по много чему репрезентативне друштвене групе. У предговору *Руског асоцијативног речника* (из кога је преузето и ово решење) стоји да су студенти најобразованији део популације и да су носиоци будућег језичког, духовног и материјалног живота народа коме припадају. На основу њихових асоцијација могу се предвидети неке тенденције у друштвеном развоју заједнице.

⁴ Статистичка испитивања су показала да је у асоцијативним тестовима довољно имати 500 испитаника. Резултати се неће променити повећавањем броја испитаних.

испитаника који на задати стимулус нису имали реакцију, а четврта на број појединачних одговора, тј. одговора с учесталашћу ¹⁵.

На левој страни обратног речника (од реакције ка стимулусу) налази се реакција, а на десној страни су стимулуси који су изазвали ту реакцију. Иза сваког стимулуса је број који показује колико је пута тај стимулус изазвао одговор који се обрађује у речничком чланку. На крају чланка су две цифре — прва показује колико се укупно пута дата реакција појављује као одговор на свих 112 стимулуса у речнику, а друга цифра показује број различитих стимулуса на које се као одговор јавила реакција која се обрађује.

3. Компаративна истраживања вербалних асоцијација. Пошто је свих 112 стимулуса обрађених у *Бугарском асоцијативном речнику*, обрађено и у *Руском асоцијативном речнику*, као и у *Белоруском* и *Украјинском речнику*, постоје могућности за различита компаративна истраживања вербалних асоцијација ових словенских народа.

Најелементарније компаративно испитивање јесте поређење асоцијативних поља појединачних стимулуса у два језика. Ако се упореде, на пример, асоцијације на руски стимулус *голова* и бугарски стимулус *глава*, може се запазити следеће: 1) Бројке на крају асоцијативног поља указују на сличан број различитих, као и сличан број уникатних одговора, а да бугарски испитаници чешће него руски нису имали одговор на задати стимулус. То указује да је дивергенција одговора слична и да су обе групе испитаника скоро подједнако „асоцијативно домишљате“. 2) Руски испитаници су чешће имали синтагматске асоцијације (*болит, умная, садовая, светлая, пустая*) а бугарски парадигматске (*ум, коса, мозък, голяма, ѝяло*). Ова разлика је, како показује наведених пет најфреквентнијих одговора, врло упадљива. 3) Ако се узму у обзир сви одговори, уочљиво је да су фреквентније пожељне него непожељне асоцијације. Чести су одговори у вези с умом, памећу, мишљењем, мозгом, којима се наглашава да је глава „центар за мишљење“. 4) Нема национално обележених одговора, којима се открива нека национална специфичност.

Ако се упореде одговори на неке стимулусе, има изненађујућих сличности у вези са најфреквентнијим одговорима. На стимулус *много* два најфреквентнија одговора и руских и бугарских испитаника је-

⁵ Када само један од 600 испитаника има одређену реакцију на стимулус, таква одговор сам по себи не привлачи нарочиту пажњу истраживача. Што је асоцијација учесталија, она је релевантнија за све облике анализе стимулуса. Међутим, важан је податак колико је испитаника дало уникатни одговор. Велики број таквих одговора повећава укупну дивергенцију реакција, а стимулуси могу да се пореде и по томе колико су њима изазване асоцијације уједначене.

су *мало* и *новца*. Први одговор је антоним стимулусу и зато је врло фреквантан, а други одражава значај новца у обе културе. На стимулус *глуи* најфреквентнији одговори у обе групе су *човек* и *јамеџан*. Као реакције на стимулус *говориџи* честе су реакције *брзо*, *гласно*, *много*. Изгледа да су, универзално, у нашој свести упадљивије оне крајности у манифестовању неке појаве које су маркиране као изразите у количинском смислу, по интензитету, броју, величини итд⁶. Овакве системске сличности, као што су антонимске или синонимске асоцијације, пожељне асоцијације итд. значајан су извор за различите типове лингвистичких, и не само лингвистичких, истраживања.

Осим оваквих, најједноставнијих, компаративних истраживања асоцијација, постоје могућности и за озбиљније анализе. Једну од њих представила је Н. В. Уфимцева у предговору *Бугарског асоцијативног речника*. Она је упоређивала првих 30 лексема које сачињавају *једро језичког сазнања* Руса, Белоруса, Бугара и Украјинаца на основу података из асоцијативних речника ових народа. Једро језичког сазнања састоји се из лексема које имају највећи број веза са другим лексемама асоцијативног сета, што се изводи из оног дела асоцијативног речника у коме се асоцијације наводе од реакције ка стимулусу. Ако се упореде првих 10 речи које улазе у једро језичког сазнања сва четири народа, испоставља се да се оне поклапају 60%, односно да постоји 6 истих речи, а то су *живоџи*, *човек*, *љубав*, *радосџи*, *друг* и *сређа*. За Белорусе, Русе и Украјинце поклапање је чак 80%: *живоџи*, *човек*, *куђа*, *љубав*, *радосџи*, *добро*, *друг*, *сређа*. У испитиваном фрагменту једра језичког сазнања највећи проценат поклапања постоји између Белоруса и Украјинаца, а најмањи између Белоруса и Руса.

Пошто је лексема *човек* у једру језичког сазнања сва четири народа, Н. В. Уфимцева је поредила асоцијативна поља за овај стимулус у сва четири језика и закључила да се човек у асоцијацијама чешће третира као добар него као лош, као друг него као непријатељ, чешће као паметан, добар, велик него обрнуто.⁷

⁶ Управо због тога и деца кад усвајају антонимске парове при развоју говора, увек прво науче значење оног члана антонимског пара којим се означава највиши степен интензитета (исп. Кларк 1985).

⁷ Уфимцева је, дакле, запазила за сва четири народа исту тенденцију као ми за Русе и Бугаре — да су асоцијације чешће позитивне него негативне. Било би корисно истражити разлоге који доводе до тога, јер док се у асоцијацијама позитивно односимо према људима и околини, у именовању људи склонији смо да их називамо према непожељним особинама. И у дијалектима и у стандардном српском језику, далеко је више деривата од придева којима се означавају непожељне него пожељне људске особине (исп. Драгићевић, 2001).

Српски асоцијативни речник. Компаративна истраживања асоцијација очигледно отварају широке могућности у семантичким и другим језичким испитивањима и због тога је врло важно сваки нови асоцијативни речник радити по испробаном моделу постојећих речника. По истом моделу по коме је урађен *Бугарски асоцијативни речник*, Слободанка Гашић-Павишић добила је задатак да као део *Словенског асоцијативног речника*, изради *Српски асоцијативни речник*. Поред овог речника, у завршној фази израде је још један српски асоцијативни речник, на коме раде професор др Предраг Пипер, доцент др Рајна Драгићевић и доцент др Марија Стефановић. Он се ради по моделу наведених речника, али му је обим шири. Уместо 112 стимулуса, у овом речнику је обрађено 600 стимулуса, уместо 500 испитаника, за потребе овог речника анкетирано је 800. За разлику од стимулуса у *Словенском асоцијативном речнику* који су дати у основном облику, у овом речнику ће бити обрађено 100 стимулуса у зависном облику (а то су именице и придеви који нису у номинативу или глаголи који су дати у личном глаголском облику), што је корисно за морфолошке и синтаксичке анализе.

Истраживања асоцијација узело је широког маха у савременој славистици, а резултатима ових истраживања могу се, осим лингвиста, користити и психолози, социолози, антрополози. *Бугарски асоцијативни речник* ће у том смислу сасвим сигурно имати широку примену и у Бугарској, али и далеко изван њених граница.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Драгићевић 2001:** Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2002:** Рајна Драгићевић, „Нека запажања о могућности употребе асоцијативних тестова у лингвистичким истраживањима“, *Славистика*, књ. VI, 116–124.
- Кларк 1985:** Ив Кларк, „Шта садржи реч: О дететовом усвајању семантике“, у: *Развој говора код деце*, изабрани радови, приредила Н. Игњатовић-Савић, Београд.
- РАС:** Ю. Н. Караулов, Е. Ф. Тарасов, Н. В. Уфимцева и Г. А. Черкасова, *Русский ассоциативный словарь*, 1–6, Москва, 1994–1998.
- Пипер 2003:** Предраг Пипер, „Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи“, *Славистика*, књ. VII, 22–32.

Београд

Рајна Драгићевић

Јаворка Маринковић, **Микротопонимија бујановачког и прешевског краја**. — Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности. Одбор за ономастику, Београд, 2002, 169 стр.

Уводу ове монографије претходе Садржај, Литература и Скраћенице. Искоришћена литература коју чине 181 библиографска јединица из области лингвистике и 15 наслова из географије, историје и сродних дисциплина, сама по себи је показатељ озбиљности којом је ауторка пришла задатој теми.

Као што је иначе уобичајено за радове из дијалектолошке проблематике, Маринковић у *Уводу* даје границе распрострања испитиваног подручја и наводи називе 45 насеља са српским становништвом чију је микротопонимију представила у овој монографији. Пре лингвистичке и топономастичке интерпретације грађе, научна и стручна јавност се може упознати са антропогеографским обележјима бујановачког и прешевског краја, као и са њиховим културно-историјским развојем (20–28).

У првом делу монографије насловљеном *Досадашња дијалектолошка и топонимастичка проучавања ове области* (29–34), прокоментарисани су у најсажетијем виду резултати истраживања говора Врања и шире околине, односно говора источне и јужне Србије у монографијама Броха и Белића, у радовима Д. Барјактаревића са посебним освртом на специфичности говора Бујановца и Прешева и раду *Говор Пољанице* Владимира Стевановића. Истакнут је и значај проучавања акценатског система Пољанице А. Пеца, као и допринос М. Павловића сагледавању историје врањског говора у периоду од краја 19. века до половине 20. века. На пољу ономастичких проучавања наведене области, ауторка скреће пажњу на допринос М. Павловића, З. Павловић и М. Златановића.

Други део *Микротопонимија бујановачког и прешевског краја* даје по насељима (35–75) садржи попис свих топонима у оквиру на-

сеља, дакле топонима забележених на терену у фонетској транскрипцији и одговарајућем акценатском лику, затим топонима из катастра и литературе. Уз сваки наведени топоним конкретизује се природа објекта који је њиме именован.

Било би идеално када би троструком табелом био обухваћен сваки топоним. Компаративном анализом оваквих јединица били бисмо у могућности да сагледамо максималан број језичких црта овог говора и њихових промена током историје. Но, и постојећи узорак који је ауторки монографије био доступан, свакако омогућава извођење занимљивих закључака о лику топонима на временској оси: топоним данас (забележен на терену) — топоним записан у катастру пре 40 година — топоним сачуван у старим списима. Овом проблематиком Ј. Маринковић се бави у трећем делу монографије *Однос њодаџака из кайасџира, литерајуре о овом крају и назива месџа као дијалектолошких њодаџака са џерена* (76–81). Ауторка прати један мањи узорак топонима на релацији катастар–савремено стање на терену и закључује да међу њима постоји несклад „због потребе да се испуне и захтеви прецизности и тачности које катастру налаже административни стил“. Коментаришући околности које су довеле до тога, она наглашава „да им је свима заједничка, некад несвесна, а најчешће свесна тежња за уређивањем ових докумената према принципима стандардног језика“. Тако је *Чивљџ* у катастру забележен као *Чивлак*, *Ѕадина* је *Задина*, *Длибоки дол* је *Дубоки дол*, *Бџл камен* је *Бели камен*, *Зајски камен* је *Зечји камен*, *Рамњак* је *Равњак*, *Цреџњин дол* је *Трешњи до* и сл. Рекли бисмо да је постојање несклада које Маринковић констатује сувише блага квалификација за наведене разлике између аутентичног дијалекатског лика топонима и покњижевљеног катастарског записа. Такође, разлике су видљиве и између данашњих назива насеља и њихових облика сачуваних у литератури од 14. до 18. века: *Бараљеваџ* је *Баралевџ*, *Бујановце* је *Буановци*, *Петџка* је *Света Петка*, *Узово* је *Хузово* и сл. Историчару језика је јасно да се језичке промене назива места у средњевековним документима не односе само на графичку, већ и на извршене фонетске промене (назив *Русце* је у средњевековном документу записан са сугласничком трупом *џр-* и гласио је *Прусце*; стари називи *Пратихна* и *Братихна* за данашњи назив *Преџина* као и *Узово* уместо старог *Хузово* сведоче о постојању гласа *х*). Однос данашњег назива *Лукарџе* и средњевековног *Лукариџа* говори о промени рода и сл.

Фонетске и морфолошке особине микротопонима (82–96) које су изложене у четвртном делу монографије јасно говоре о значају бележења топонима као језичког материјала за проучавање не само исто-

ријске дијалектологије, већ и историје језика. Разлог свакако лежи у томе што су топоними као језички знаци најмање подложни језичким променама. Овде се наводе примери, од којих ћемо ми пренети само по један, за најзначајније фонетске и морфолошке одлике призренско-тимочке дијалекатске зоне, односно јужноморавског говора коме испитивано подручје припада: *Скоруша* < Оскоруша (потпуна редукција вокала); *Песък* (чување полугласника); *Раскрсја* (вокално р гради слог) и *Вр* (вокално р у финалном положају након ишчезавања сугласника х); *Длџга бара* — рефлекс *љ* за вокално *л*; *Јабукарник* — вокално *л* даје рефлекс *у*; *Слуј* — вокално *л* даје *лу*; *Длибоки дол* — вокално *л* има рефлекс *ли*; *Бел камен* (неизмењено *-л* на крају слога); *Анишиџе* (губљење иницијалног *х-*; *Таирка* — ишчезавање интервокалног *-х-*; *Кривоора* — губљење финалног *-х-*); *Црешња* (сугласничка група *цр* < *чр*); *Турска башча* (чување групе *шч*); *Бајрамова чеџма* (група *шм* према стандардној *см*); *Рамни рид* (асимилацијом *вн* > *мн*); *Речишиџе* < река (палатализацијом *к* > *ч*); *Гложје* < глог + је — палатализацијом *г* > *ж*; *Орљак* (*орљь* + *јак*) — старо јотовање; *Зайађе* (*зайад* + *је*) — ново јотовање; *Сџаро гробје* (изостанак новог јотовања); *Гройче*, *Врџче*, *Ливајке*, *Раскрсја* (једначење сугласника по звучности); *Пченичишиџе* (африкатизацијом *пш* > *пч*); *Орлов брес* (губљење сугласника на крају речи); *Сџаро лојзе* (метатеза групе *зј*), *Пладнишиџе* (метатеза групе *нд*).

Од морфолошких карактеристика занимљива је појава преобликовања назива насеља у званичној, административној комуникацији: *Бујановце* (с. р.) у *Бујановац* (м. р.), *Рисџовце* (с. р.) у *Рисџовац* (м. р.). Ауторка на примерима синтагматских микропонима од предлога и именица потврђује специфичан вид аналитичке деклинације и остваривање различитих падежних функција уз помоћ одговарајућег предлога и зависног падежа: *Више село*, *Куде воду* (функција генитива); *Подш њругу*, *Над Божњевац* (функција инструментала); *На шојолу*, *У врбе* (функција ликатива). У овом делу Маринковић, такође, скреће пажњу на врло продуктивне, за ово подручје карактеристичне суфиксе, као и на преовлађујућу употребу придева неодређеног вида: *Бел камен*, *Голем дуб*, *Кус³ дол*, *Црн дол* и др.

Посебно занимљива поглавља јесу *Семанџичка класификација* изложена у петом делу монографије (96–118) и *Сџрукџурална класификација назива* у шестом делу (119–135).

Класификација микропонима, како сама ауторка истиче, урађена је по угледу на класификацију назива дату у монографији Петра Шимуновића *Тойонимија оџока Брача*. Показало се, да се без обзира на различите идиолекте, највећи број микропонима с овог подручја

уклопио у неку од класификационих група датих код Шимуновића. Слично искуство има и аутор овог приказа у својој докторској дисертацији *Микроџононимија доњег џока слива Јабланице (семантичко-џворбени аспекти)*, одбрањеној 1993. г. на Филолошком факултету у Београду. На сличан начин је класификована македонска топонимија (В. Пјанка, *Тоџономаџтика на Охридско-џресџанскиоџ басен*) или бугарска топонимија (Георги Христов, *Месџниџте имена в Маданско*) и др. Ово иде у прилог чињеници да словенски народи, без обзира на различитости у језичкој реализацији, за овај сегмент стварности (именовање локалитета у чијем су окружењу) користе претежно исте мотиве именовања.

Микротопоними су у монографији **Микротопонимија бујановачког и прешевског краја**, сходно семантичкој мотивисаности разврстани у шест семантичких група, у оквиру којих се даље диференцирају одговарајуће подгрупе: I. *Географски називи моџивисани физиогеографским својџивима џла* са седам подгрупа (I. 1. Географски термини у топонимији — *Брег, Река* и др.; I. 2. Називи с обзиром на облик, положај и изглед тла — *Голи чукар, Мрџвица, Плоча, Руџа, Средње џоље, Криве џиве, Врло било*; I. 3. Називи који означавају површинска својства и састав тла — *Црвенуша, Бел камен, Блаџо, Смолница, Росуља*; I. 4. Топоними изведени од назива биљака (фитоними) — *Благуџ, Врбица, Глоџје*; I. 5. Топоними изведени од назива животиња (зооними) — *Булуџница, Зајковица, Славујевац* и др.; I. 6. Топоними одређени односом према другим топонимима — *Горња дедовица, Доњо језеро* и др.; I. 7. Посебни географски називи — *Перница, Теџало* и др.). II. *Географски називи настали од других џононима*: *Буџиџрањска долиџа, Кумановска џива* и др. III. *Хидронимија* са пет подгрупа: III. 1. Географски термини у хидронимији — *Кладанац, Врело, Вирче* и др.; III. 2. Називи који означавају различита својства водних објеката — *Кисела вода, Смрдљиво кладанче* и др.; III. 3. Називи настали према другим хидронимима и топонимима — *Лийар, Бујановачко језеро* и др.; III. 4. Називи антропонимског порекла — *Василиџ кладанац, Миџино кладанче* и др.; III. 5. Називи настали џудском делатношћу — *Воденички јаз, Ајдучко кладанче* и др. IV. *Човек — живоџ и рад* са три подгрупе: IV. 1. Одрози духовног живота у хидронимији — *Градџиџте, Куџиџте, Селиџте* и др.; IV. 2. Културе, тло и његово искоришћавање — *Гумниџте, Пладниџте, Бачевина* и др.; IV. 3. Одроз духовног живота у топонимији — *Манастџриџте, Црквиџте* и др. V. *Тоџоними анџроџонимског џорекла*: *Цвеџин дол, Пеџков рид, Бејковица, Таирка* и др. VI. *Тоџоними несигурног џо-*

сѣанка или нејасне мошѣвисаностѣи: Цунга, Реја и још десетак микропонима.

На основу прегледаних семантичких група и подгрупа микропонима, намеће се закључак о великом броју мотива именовања локалитета, а све у функцији диференцијације објеката на дотичном подручју. Ауторка се приликом интерпретације многих назива по семантичком критеријуму позива на незаобилазне лексикографске изворе (Скок, Шкаљић, РЈАЗУ, Вујаклија), али такође и полемише са ономастичком литературом с наших простора и из непосредног окружења. Ово је, наравно, врло значајно, јер се на тај начин искристалисао ауторкин сопствени став о појединим питањима везаним за ономастику, односно микротопонимију.

Основни критеријум за структуралну класификацију микротопонимске грађе јесте степен сложености микропонима. Тако је као прва издвојена група названа I. *Топономастички айелативни без икаквих дојуна у служби топонима*, а у оквиру ње су издиференциране три подгрупе: I. 1. Географски и пољопривредни термини у топонимији — *Бара, Руја* и др. као *nomina topographica*; I. 2. Топономастичке метафоре — *Грло, Китке, Уши* и др. као *nomina metaphorica* и I. 3. Називи настали топонимизацијом апелатива из области биљног света — *Благуи, Брес* и др.

Знатно продуктивнији вид творбе микропонима јесте *Афиксална теорба* (II), при чему ауторка издваја три подгрупе. Прву међу њима (II. 1.), која је уједно и најпродуктивнија, чини подгрупа микропонима насталих суфиксацијом. Овде су посебно издвојени називи са именичким и називи са придевским суфиксима. Суфикси су размотрени по продуктивности. Најпродуктивнији именички суфикс је *-ица* (*Мршвица, Смолница* и др.). Приближно једнаке продуктивности су суфикси: *-ка, -ишије, -ина*. За њима долазе: *-че, -чики, -ак (-јак), -ло*. Ево по једног примера за сваки од наведених суфикса: *Долинка, Босѣанишије, Језерина, Вирче, Колийчики, Трѣак, Врбљак, Бачкало*. Од придевских суфикса издвојени су: *-ин, -ов (-ев), -ски*: *Љубичино, Качарово, Црквено, Цинцарска*. Слабо продуктивни видови творбе јесу: II. 2. Префиксална творба и II. 3. Префиксално-суфиксална творба (*Осоје, Присоје, Пресвѣта, Преод, Преслај, Загумник, Загузина, Раскрсја*).

Трећу структуралну групу микропонима чине III. *Сложени топоними* у оквиру које су успостављене две подгрупе: III. 1. Топономастичке сраслице (*Средорек, Широко̀рница* и др.) и III. 2. Двочлане и вишечлане топономастичке синтагме (*Големо дрво, Лекина њива, Кладанац у дубље* и др.).

У седмом делу књиге *Страни елементи у микротопонимији бујановачког и прешевског краја* (136–144), Маринковић констатује „да топонимија ове области има доминантно словенски, српски карактер“, јер на топонимске називе несловенског порекла (балканизми, турцизми) отпада 130 микротопонима, односно 9% од укупно 1464 забележена назива.

На основу детаљно спроведене семантичке и структуралне анализе микротопонимске грађе, ауторка у осмом делу монографије (145–147), насловљеном *Најчешће топонимске основе за творбу назива на територији бујановачког и прешевског краја* закључује да су то основе из ономастичког лексичког слоја (имена, презимена, надимци) и слоја апелативне лексике везане за природне услове географских објеката из којег су посебно занимљиви називи по именима биљака и животиња.

У последњем, деветом делу књиге (149–154) налазе се текстови из аутентичног говора с овог подручја.

На самом крају монографије (155–168) дати су *Регистар назива* и *Резиме* на енглеском језику (169).

На основу пажљивог ишчитавања монографије **Микротопонија бујановачког и прешевског краја** Ј. Маринковић, можемо закључити да је реч о вредној библиографској јединици из српске ономастике. Њена се вредност не мери само кроз допринос српској ономастици, дијалектологији и лингвистици уопште, већ и по чињеници да ће у будућности бити материјални, писани доказ, историјско сведочанство о српском Бујановцу и српском Прешеву.

Београд

Радмила Жугић

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 2002. годину¹

расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији и Црној Гори, Републици Српској и Македонији Библиографију уредила и грађу из Србије и Републике Српске прикупила *Ана Голубовић*

грађу из Црне Горе прикупиле *Соња Ненезић* и *Миодарка Тејавчевић* грађу из Македоније прикупила *Радмила Баскић*

Списак обрађених часописа

АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд; YU ISSN 0522–8468
АП	Археографски прилози, Београд; YU ISSN 0351–2819 Balcanica, Београд; YU ISSN 0350–7653 Баштина, Приштина–Лепосавић; YU ISSN 0353–9008
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње; YU ISSN 0409–3739
ВаО	Васпитање и образовање, Подгорица; YU ISSN 0350–5065
Глас	Глас САНУ : Одељење језика и књижевности, Београд; YU ISSN 0351–7365 Гласник ЦАНУ, Подгорица; YU ISSN 0350–5480
ГФФН	Годишњак Филозофског факултета у Никшићу; YU ISSN 0354–9992
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду; YU ISSN 0374–0730 Даница, Београд ISSN 0354–4974 Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, Сврљиг; YU ISSN 0354–7485
Ж	Живи језици; YU ISSN 0514–7743
ЗБСЈКУ	Зборник српског језика, књижевности и умјетности, Бања Лука; ISSN 1451–2963
ЗБМСКС	Зборник Матице српске за класичне студије, Нови Сад; YU ISSN 1450–6998
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад; YU ISSN 0543–1220
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад; YU ISSN 0352–5007
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад; YU ISSN 0352–5724
ЗБФФН	Зборник радова Филозофског факултета у Нишу; YU ISSN 0350–2414
ЗБФФП	Зборник радова Филолошког факултета у Приштини
ЗБФФБ	Зборник Филозофског факултета у Београду; YU ISSN 0350–848x
ЈД	Језик данас, Нови Сад; YU ISSN 0354–9720
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд; YU ISSN 0350–185x
КњЈ	Књижевност и језик, Београд; YU ISSN 0454–0689

¹ Библиографске јединице из ранијих година су означене са *.

Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
Кодови	Кодови словенских култура, Београд; YU ISSN 0354-964X
Крајина	Крајина : часопис за књижевност и културу, Бања Лука
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад; YU ISSN 0025-5939
ЛА	Лингвистичке актуелности, Београд; YU ISSN 1450-9083
LA	Lingvističke aktuelnosti, www.public.asu.edu/~dsipka/la.htm
ЛЗБ	Литературен збор; ISSN 0024-4791
МЈ	Македонски јазик; ISSN 0025-1089
НССУВД	Научни састанак слависта у Вукове данс, Београд; YU ISSN 0351-9066
НЈ	Наш језик, Београд; ISSN 0027-8084
ОП	Ономатолошки прилози, Београд; YU ISSN 0351-9171
	Преводилац, Београд; YU ISSN 0351-8892
ПКЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд; YU ISSN 0350-6673
ПрилМАНУ	Прилози — Македонска академија на науките и уметностите. Одделение за лингвистика и литературна наука; ISSN 0350-1914
ППЈ	Прилози проучавању језика, Нови Сад; YU ISSN 0555-1137
ПП	Просвјетни рад, Подгорица; YU ISSN 0033-1686
Радови	Радови : часопис за хуманистичке и друштвене науке = Works : Magazin for Humanist and Social Studies, Бања Лука; ISSN 1512-505X
РФФ	Радови Филозофског факултета, Пале Расковник : часопис за књижевност и културу, Београд; YU ISSN 0486-0187
Ријеч	Ријеч — часопис за науку о језику и књижевности, Никшић; YU ISSN 0354-6039
	Славистика, Београд; YU ISSN 1450-5061
СЈ	Српски језик, Београд; YU ISSN 0354-9259
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд; YU ISSN 0350-1906
	Стил, Београд; ISSN 1451-3145
FU	Facta universitatis, Ниш; YU ISSN 0354-4702
ФП	Филолошки преглед, Београд; YU ISSN 0015-1807

Обрађени зборници радова

XXVII* научна конференција на XXXIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 14–15 август 2000. / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“; Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2001. — 280. | Темџ : „Македонскиот јазик наспрема другите јазици“ и „Јазикот на Македонците во дијаспора и во соседните земји“.

XXVIII научна конференција на XXXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура : Охрид, 13–14. август 2001. година / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“; Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2002. — 641. | Темџ : „Лексичко-семантичкиот систем на македонскиот јазик“ и „Македонскиот јазик наспрема другите словенски и балкански јазици“.

ЖИВОТ и дјело академика Михаила Стевановића : радови са научног скупа Подгорица, 16. и 17. мај 2002. године / уредник Бранислав Остојић. — Подгорица : ЦАНУ, 2002. — 388.

ЗБОРНИК реферати од Четвртата македонско–северноамериканска славистичка конференција за македонистика : студии за македонскиот јазик, литература и култура, Охрид 5–6 август 2000. / редакциски одбор Виолета Чепјуновска, Вера Стојчевска–Антиќ, Милан Ѓурчинов, Алекса Поповски, Снежана Велковска. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 2002. — 350.

ЉУБОМИР Стојановић : живот и дело : научни скуп : Ужице, април 18–19. 2002. — Ужице : Учитељски факултет, 2002. — 481.

МАКЕДОНСКАТА* лексикологија и лексикографија : зборник на трудови од собирот одржан на 15–16. март 2001. / редакциски одбор Снежана Велковска, Олгица Додевска–Михајловска, Елена Јованова–Груевска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 257. — (Јазикот наш денешен, 6)

МАКЕДОНСКИОТ* глагол — синхронија и дијахронија : зборник на трудови од собирот одржан на 1–2. март 2000. / редакциски одбор Снежана Велковска, Олгица Додевска–Михајловска, Лидија Тантуровска, Катица Топлиска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 245. — (Јазикот наш денешен, 4)

ПРЕВОЃЕЊЕ „Горског вијенца“ на стране језике : радови са научног скупа, Подгорица, 28. и 29. мај 1998. — Подгорица : ЦАНУ, 2001. — 182.

СЛОБОДАТА на јазикот на творештвото : научен собир одржан на 22. март 2000. / уредувачки одбор Блаже Ристовски, Димитар Пандев, Снежана Велковска. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2001. — 168 стр.

I. Општи теоријско-методолошки проблеми и историја лингвистике

1. БОГАТИРЈОВ, Андреј А.

Концептуализација и идеализација как техники интерпретации художественного текста / Андрей А. Богатырёв // Стил. — 1 (2002), 153–164. | Summary

2. БОЈОВИЋ, Ивана

Radoje Simić : Opšta lingvistika. Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2001, 180 / Ivana Bojović // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 12

3. БОНДАРКО, А. В.

Инварианти и прототипы в сфере временного дейксиса и перцептивности / А. В. Бондарко // ЗМСС. — 61 (2002), 19–28. | Резиме

4. БУГАРСКИ, Наташа

Lingvistika Ranka Bugarskog u svetlu njegovih sabranih dela : Sabrana dela, 1–12, Čigoja štampa / XX vek, Beograd, 1996–1997 / Nataša Bugarski // ЗМССФЛ. — 45, 1–2 (2002), 390–407.

Приказ | Уп. 821

5. ВИРВАС, Катажина

Skarga poetycka / Katarzyna Wyrwas // Стил. — 1 (2002), 249–264. | Summary

6. ВЛАХОВА, Радка

Conversation — Strategies of Understanding and Pseudo-Understanding / Radka Vlahova // Стил. — 1 (2002), 165–172. | Резюме

7. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

Аспектуално-темпорални односи у светлу граматике функционално-семантичких поља и категоријалних ситуација : А. В. Бондарко „Основи функционалне граматике: Јазикова интерпретација идеи времени“, Санкт-Петербург, Изд. С.-Петербуршког университета, 1999, 260 / Дојчил Војводић // ЗМСС. — 61 (2002), 192–199.

Приказ

8. ВУКОВИЋ, Ненад

О неким питањима приступа књижевном језику Јована Вуковића (српскохрватском) и Блажа Конеског (македонском) / Ненад Вуковић // Рјеч. — 8, 1–2 (2002), 43–51.

9. ВУЛОВИЋ, Наташа

Милосав Ж. Чаркић, Увод у стилистику, Научна књига, Београд 2002, 289 / Наташа Вуловић // Стил. — 1 (2002), 396–399. | Уп. 45

Приказ

10. ВУЧКОВИЋ, Петар

Značenje i kognitivna lingvistika / Petar Vučković // Prevodilac. — 21, 3/4 (2002), 9–28. + Графикон | Summary

11. ГАЈДА, Станислав

Aleksander Wilkoń, Spójność i struktura tekstu. Wstęp do lingwistyki tekstu, Kraków : Uniwersytas, 2002, 304 / Stanisław Gajda // Стил. — 1 (2002), 387–390.

Приказ

12. ГЛУШИЦА, Рајка

Пут ка спознаји суштине језика : Радоје Симић Општа лингвистика, Научно друштво за његовање и проучавање српског језика, Београд, 2001 / Рајка Глушица // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 193–195.

Приказ | Уп. 2

13. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Љиљана Суботић, Историјска лингвистика, Лингвистичке свеске 2, Филозофски факултет, Нови Сад 2002, 182. / Јасмина Грковић–Мејцор // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 383–385.

Приказ | Уп. 38, 46

14. ДУДОК, Мирослав

Стилска раслојавања данас / Мирослав Дудок // Стил. — 1 (2002), 119–127. | Summary

15. БУРОВИЋ, Жарко Ј.

Stogorski jezik u Gorskom vijencu / Žarko L. Đurović. — Cetinje : „Cetinje“, 2002. — 170.

16. ИВАНЕНКО, Свитлана

Wechselbeziehungen Stilistik — Poetik. Musikalität eines literarischen Werkes / Switlana Iwanenko // Стил. — 1 (2002), 209–218. | Резюме

17. ИВИЋ, Милка

Red reči : lingvistički ogledi, četiri / Milka Ivić. — Beograd : Biblioteka XX vek : Čigoja štampa : Knjižara Krug, 2002. — 174. — (Biblioteka XX vek ; 130) | Уп. 31, 39

18. ЈАКЛОВА, Алена

Poetika ve službách persvaze / Alena Jaklová // Стил. — 1 (2002), 265–272. | Zusammenfassung

19. ЈЕЛИНЕК, Милан

Implicitnost a explicitnost komunikace a stylu / Milan Jelinek // Стил. — 1 (2002), 45–53. | Zusammenfassung

20. КОТЈУРОВА, Марија П.

Научная коммуникация и толерантность / Мария П. Котюрова // Стил. — 1 (2002), 105–118. | Summary

21. КРЕЧМЕР, Ана

О категоријалном статусу градуалности / Анна Кречмер // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 29–39. | Резиме

22. КУНЦМАН–МИЛЕР, Барбара*

Језичке промене као лингвистички проблем / Barbara Kunzmann–Müller // НССУВД. — 30, 1 (2000), 21–28.

23. МАРКОВИЋ, Александра

[Formal] Approaches to [Slavic] Linguistics. Michigan Slavic Publications, Ann Arbor 1994, 181 ; 1997, 333 ; 1999, 433 ; 2001, 344 / Aleksandra Marković // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

24. МИЛАНОВИЋ, Александар

Бранко Тошовић, Функционални стилови, Београдска књига, Београд 2002, 574 / Александар Милановић // Стил. — 1 (2002), 399–401. | Уп. 42

Приказ

25. МИЛАНОВИЋ, Александар

Ново Вуковић, Путеви стилистичке идеје, Универзитет Црне Горе — Јасен, Подгорица — Никшић, 2000, 235 / Александар Милановић // Стил. — 1 (2002), 394–396.

Приказ | Уп. 36

26. МИНОВА-ЋУРКОВА, Лилјана

Текстовите и функционалните стилови / Лилјана Минова-Ћуркова // МЈ. — 53 (2002), 1–26. | Summary

27. НЕДИЋ, Јован

Dr. Nikola Andrić : Branič jezika hrvatskoga : Pergamena, Zagreb 1997, 160 : Biblioteka Croaticum ; 1 : reprint 2. izdanja iz 1911. godine / Jovan Nedić // LA. — 3, 8/9 8 (2002).

Приказ

28. ОБРАДОВИЋ, Радмила

Огледи из примењене лингвистике : I / Радмила Обрадовић. — Косовска Митровица : [Филозофски факултет], 2002. — 164.

29. ПАНЕВОВА, Јармила

K valenci substantiv : s ohlednem na jejich derivaci / Jarmila Panevová // 36MCC. — 61 (2002), 29–37. | Резюме

30. ПАТРАШ, Владимир

Čechova, Marie. Komunikační a slohová výchova. — Praha: Institut sociálních vztahů–nakladatelství, 1998. — 226 / Vladimír Patráš // Стил. — 1 (2002), 391–393.

Приказ

31. ПИПЕР, Предраг

Red reči : lingvistički ogleđi, četiri / Milka Ivić. — Beograd : Biblioteka XX vek : Čigoja štampa : Knjižara Krug, 2002. — 174. / Предраг Пипер // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 347–351.

Приказ | Уп. 17, 39

32. ПОЛОВИНА, Весна

Milka Ivić, Pravci u lingvistici (1–2), deveto dopunjeno izdanje, Beograd, XX vek / Vesna Polovina // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

33. ПРАВДА, Елена А.

J. Sokolová, Tri aspekty jazykovéj nominácie. Nitra: UKF, 2002, 104 / Елена А. Правда // 36MCC. — 62 (2002), 268–269.

Приказ

34. РАДЗИЕВСКА, Тетјана В.

Тексти спогадів у прагматистичному аспекті (до питання про стилетвірні чинники) / Тетјана В. Радзівєська // Стил. — 1 (2002), 181–193. | Summary

35. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

О dvema novim knjigama [k]od Džona Bendžaminsa : Pavel Štekauer „An Onomasiological Theory of English Word-Formation“, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 1998, 192 (=Studies in Functional & Structural Linguistics, 46) : Carols Martin (ed.) „Issues in Mathematical Linguistics“. Workshop in Matemactical Lunguitsics, State College, PA, April 1998, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, 1999, 214 (=Studies in Functional & Structural Linguistics, 47) / Milorad Radovanović // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 386–390.

Приказ

36. РАДУЛОВИЋ, Зорица

Мјера ријечи : или о књижи „Путеви стилистичке идеје“ Нова Вуковића / Зорица Радуловић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 188–193.

Приказ | Уп. 25

37. СТАНИШИЋ, Вања

Типолошка проблематика класификације система писма / Вања Станишић // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 41–57. | Резюме

38. СУБОТИЋ, Љилјана

Istorijska lingvistika : fonološke i morfološke alternacije, mladogramatičari, strukturalizam, generativna gramatika / Ljiljana Subotić. — Novi Sad : Filozofski fakultet, Katedra za srpski jezik i lingvistiku, 2002. — 165. | Уп. 13, 46

39. ТАНАСИЋ, Срето

Уз четврту књигу Лингвистичких огледа Милке Ивић / Срето Танасић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 281–285.

Приказ | Уп. 17, 31

40. ТАРЛАНОВ, Замир К.

Стил — структура — функционални диапазон языка / Замир К. Тарланов // Стил. — 1 (2002), 33–44. | Summary

41. ТОШОВИЋ, Бранко

Естетика језичког односа / Бранко Тошовић // Стил. — 1 (2002), 11–32. | Zusammenfassung

42. ТОШОВИЋ, Бранко

Функционални стилови / Бранко Тошовић. — Београд : Београдска књига, 2002. — 574. | Уп. 24

43. ХОФМАНОВА, Јана

Vyjadřování příslušníků nejstarších generací jako specifický „věkový styl“ / Jana Hofmannová // Стил. — 1 (2002), 173–180. | Zusammenfassung

44. ЧАРКИЋ, Милосав Ж.

О појму стила / Милосав Ж. Чаркић // Стил. — 1 (2002), 67–77. | Summary

45. ЧАРКИЋ, Милосав Ж.

Увод у стилистику / Милосав Ж. Чаркић. — Београд : Научна књига, 2002. — 289. | Уп. 9

46. ЧЕНЕЈАЦ, Исидора

Ljiljana Subotić, Istorijska lingvistika (Fonološke promene i morfološke alternacije. Mladogramatičari, strukturalizam, generativna gramatika), Novi Sad : Filozofski fakultet, Katedra za srpski jezik i lingvistiku, 2002, 180 / Исидора Ченејац // Књ. — 49, 3/4 (2002), 327–331.

Приказ | Уп. 13, 38

47. ШЧЕРБОВСКИ, Тадеуш

Różne sposoby rozumienia stylu a szansa integracji / Tadeusz Szczerbowski // Стил. — 1 (2002), 55–65. | Summary

**II. Интердисциплинарна проучавања језика
(етиолингвистика, неуроллингвистика, психоллингвистика,
социоллингвистика и сл.)**

48. АЈДУКОВИЋ, Јован

Контактолошки принципи идентификације русизама у лексикографским изворима / Јован Ајдуковић // Славистика. — 6 (2002), 108–115. | Резюме

49. АРНАУДОВА, Виолета*

Социокултурна средина и развојот на јазикот / Виолета Арнаудова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 89–100.

50. БИЛБИЈА, Снежана

Европски енглески у европском протекторату / Снежана Билбија // СЈ. — 7 (2002), 463–470.

51. БИЛБИЈА, Снежана

Лингвистичка и прагматичка анализа три поруке Међународне заједнице оглашене на јавним мјестима у федералном Сарајеву / Снежана Билбија // РФФ. — 3–4 (2001–2002), 191–202. | Резюме

52. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Етно–културолошке теме / Недељко Богдановић. — Сврљиг : Етно–културолошка радионица, 2002. — 122. — (Културна историја Сврљига ; 1)

53. БОНДАРЕНКО, Н. А.

Идея славянской взаимности в школьном преподавании : на примере славянской гимназии г. Братиславы / Н. А. Бондаренко // ЗМСС. — 61 (2002), 177–180.

54. БУГАРСКИ, Ранко

Lica jezika : sociolingvističke teme / Ranko Bugarski. — 2. izd. — Beograd : Biblioteka XX vek : Čigoja štampa : Knjižara Krug, 2002. — 246. — (Biblioteka XX vek ; 116) | Уп. 78

55. ВАНГЕЛОВ, Атанас*

Творештвото на јазикот / Атанас Вангелов // Слободата на јазикот... — 27–36. | Summary

56. ВЛАДОВА, Јадранка*

Слободата на јазикот во слободата да се надмине жанрот / Јадранка Владова // Слободата на јазикот... — 53–59. | Summary

— ВУКОВИЋ, Ненад²

О неким питањима приступа књижевном језику Јована Вуковића (српскохрватском) и Блажа Конеског (македонском) / Ненад Вуковић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 43–51. | Уп. 8

57. ГРИНБЕРГ, Роберт

Language and the National Idea / Robert Greenberg // ПрилМАНУ. — 26, 1–2 (2001–2002), 75–88. | Резиме

58. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

Нека запажања о могућности употребе асоцијативних тестова у лингвистичким истраживањима / Рајна Драгићевић // Славистика. — 6 (2002), 116–124. | Резюме

² Библиографске јединице без редног броја испред, распоређене су на два места у библиографији, а имају само један редни број.

59. ЂУБА, Јоланта*

Српске и полске крилатице у савременом политичком контексту / Jolanta Dziuba, Regina Wyzkiewicz-Maksimov // НССУВД. — 30, 1 (2000), 81–88.

— ЂУРОВИЋ, Жарко Л.

Stogorski jezik u Gorskom vijencu / Žarko L. Đurović. — Cetinje : „Cetinje“, 2002. — 170. | Уп. 15

60. ИВИЋ, Павле

Балкански језички савез и лингвистичка географија / Павле Ивић // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 7–12. | Резюме

61. ИЛИЋ, Марија

Etymology u Srbiji / Marija Ilić // 36МСС. — 62 (2002), 211–234.

62. ЈАНКОВИЋ, Катарина

Sudski diskurs / Katarina Janković // ППЈ. — 33 (2002), 154–181. | Summary

63. ЈОЦИЋ, Мирјана

Usvajanje i razvoj padežnog sistema srpskog jezika / Mirjana Jocić // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 231–244. | Резюме

64. КОПРИВИЦА, Верица

František Ladislav Čelakovský, Mudroslovní národu slovanského ve příslovních, Lika Klub, Praha 2000. / Verica Koprivica // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 346–348.

Приказ

— ЛУЧИЋ, Р.

Lexical Norm and National Language : Language Policy and Lexicography in South-Slavic Languages after 1989, R. Lučić, ed. / R. Lučić // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

65. МАРКОВИЋ, Љилјана

English for Modern Politicians / Ljiljana Marković. — Niš : Odbor za građansku inicijativu, 2002. — 212.

66. МИЛИЋЕВИЋ, Зорана

Josiane F. Harems, Michal Blanc : Bilinguality and Bilinguals, Cambridge University Press, revised edition 2000. / Zorana Milićević // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

67. МИНОВА–ЋУРКОВА, Лилјана*

Слободата на творештвото на јазикот / Лилјана Минова–Ћуркова // Слободата на јазикот... — 15–20. | Summary

— НЕДИЋ, Јован

Dr. Nikola Andrić : Branič jezika hrvatskoga : Pergamena, Zagreb 1997, 160 : Biblioteka Croaticum ; 1 : reprint 2. izdanja iz 1911. godine / Jovan Nedić // LA. — 3, 8/9 8 (2002).

Приказ | Уп. 27

68. НИКОЛИЋ, Видан

Дистрибуција базе осам у ономастици и лексици : етнолингвистичка и антропогеографска разматрања / Видан Николић // РФФ. — 3–4 (2001–2002), 243–264. | Резюме

69. НИКОЛОВСКА, Јелица*

Методички и психоллингвистички аспекти во развивањето на јазичната компетенција кај децата : теоретско-практиколошки пристап / Јелица Николовска // ЛЗБ. — ISSN 0024–4791. — 48, 1–2 (2001), 81–87.

70. НИКЧЕВИЋ, Милорад

Filološke gasprave : interkulturalni kontekst / Milorad Nikčević. — Podgorica : Geos ; Cetinje : Crnogorsko-hrvatsko prijateljsko društvo „Ivan Mažuranić“ ; Osijek : Hrvatsko-crnogorsko društvo prijateljstva RH, 2002. — 270. — (Biblioteka Crnogorsko kulturno nasljeđe ; 1)

71. ОКУКА, Милош

Језик, мржња и насиље / Милош Окука // СЈ. — 7 (2002), 395–442.

72. ПАНДЕВ, Димитар*

Семантички аспекти на графо- и фоностилемеите / Димитар Пандев // Слободата на јазикот... — 119–121. | Résumé

73. ПЛОТНИКОВА, Ана

Етнолингвистическое картографирование фрагментов масленичной обрядности южных славян / Анна Плотникова // Balcanica. — 32–33 (2001–2002), 95–121. | Резиме

74. ПРИЛОЗИ из филолингвистике : зборник радова 3 / приредила Јордана Марковић. — Ниш : Филозофски факултет, 2002. — 108. — (Лексиколошка проучавања ; 6)

75. ПУПОВАЦ, Милорад

Šutnja u lingvistici / Milorad Pupovac // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 417–420.

76. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Neke sociolingvističke teme s kraja XX i na početku XXI veka : prilog komentarisanoj bibliografiji / Milorad Radovanović // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 435–441. | Summary

77. РИСТОВСКИ, Блаже*

Духот на нормираниот јазичен систем како мерка за слободата на авторот / Блаже Ристовски // Слободата на јазикот... — 7–13. | Summary

78. САВИЋ, Дејана

Ранко Бугарски, Лица језика : Библиотека XX век, Београд, 2001. / Дејана Савић // 36СЈКУ. — 2, 2 (2002), 231–233.

Приказ | Уп. 54

79. СЛОБОДАТА* на јазикот на творештвото : научен собир одржан на 22. март 2000. / уредувачки одбор Блаже Ристовски, Димитар Пандев, Снежана Велковска. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2001. — 168.

80. СТАРДЕЛОВ, Георги*

Јазикот како творештвото / Георги Старделов // Слободата на јазикот... — 21–26. | Summary

81. ТЕРЗИЋ, Богдан

Бранислав Брборић : О језичком расколу, Београд — Нови Сад 2000. [Бранислав Брборић] С језика на језик, Београд–Нови Сад 2001. / Богдан Терзић // Славистика. — 6 (2002), 332–335.

Приказ | Уп. 86

82. ТИР, Михал

Статус матерњег језика у основној школи : паралела Словачка — Југославија / Михал Тир // Славистика. — 6 (2002), 220–2. | Résumé

83. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

За релацијата : автор — текст / Зузана Тополињска // Зборник реферати... — 57–65. | Со примери од македонскиот јазик.

84. ТОПОЛИЊСКА, Зузана*

Текст mówiony a tzw. zdanie złożone / Zuzanna Topolińska // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 75–85. | Резиме

85. ТОШОВИЋ, Бранко

Изоморфизм коррелационних систем / Бранко Тошовић // Славистика. — 6 (2002), 39–46. | Резиме

86. ЋУПИЋ, Драго

Бранислав Брборић : Социолингвистички огледи I-II : (о језичком расколу, ЦЛП Београд — Прометеј Нови Сад, 2000, 1–474; [Бранислав Брборић] С језика на језик, ЦЛП Београд — Прометеј Нови Сад, 2001, 1–384) / Драго Ћупић // 36МСС. — 62 (2002), 260–262.

Приказ | Уп. 81

87. УРОШЕВИЋ, Владо*

Магијата на заумност / Владо Урошевић // Слободата на јазикот... — 37–44. | Summary

88. ФЕКЕТЕ, Егон

Језички пуризам у теорији и пракси / Егон Фекете // Славистика. — 6 (2002), 267–273.

89. ХОРАКОВА, Радмила

О словачко–српском билингвизму / Радмила Хоракова // Славистика. — 6 (2002), 256–266. | Résumé

90. ХУРТАЈОВА, Зузана

Ljubivoje Cerović, Srbi na Slovensku / Srbi u Slovačkoj, Báčsky Petrovec — Nový Sad : Kultúra, 1999. — 342. / Zuzana Hurtajová // 36МСС. — 62 (2002), 249–252.

Приказ

91. ШИПКА, Милан

Jezik i demokratizacija : zbornik radova, Sarajevo: Institut za srpski jezik, 2001. — 348. / Милан Шипка // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 293–310.

Приказ

III. Примењена лингвистика**а) Превођење****92. АЈДАЧИЋ, Дејан**

О турцизмима у руским и украјинским преводима српске народне поезије / Дејан Ајдачић // 36МСС. — 61 (2002), 113–118.

93. АНДРИЈЕВСКА, Наталија

Преводот на грчкото *алфа* во старите македонски текстови / Наталија Андријевска // МЈ. — 53 (2002), 113–121. | Summary

94. БАРАКОВА, Пенка

Моделът *омогу̀лѝти* и неговите решения в българския език / Пенка Баракова // СЈ. — 7 (2002), 187–193. | Резюме

95. БУЊАК, Петар

Нека стилска обележја „Горског вијенца“ у полском преводу Хенрика Батовског / Петар Буњак // Превођење... — 149–163. | Резюме

96. ГОРДИЋ, Владислава

Превођење постмодерне књижевности : два таласа америчког постмодернизма и њихова рецепција у Југославији / Владислава Гордић // ГФФНС. — 30 (2002), 55–58. | Summary

97. ДИРИНГ, Михаел

Jonathan Swifts „A Modest Proposal“ in russischer und serbokroatischer Übersetzung / Michael Düring // СЈ. — 7 (2002), 237–249. | Резиме

98. ЂУКАНОВИЋ, Бојка*

Prevođenje Gorskoga vijenca na engleski jezik / Bojka Đukanović // Превођење... — 87–97. | Summary

99. ЕРАКОВИЋ, Борислава

O prevođenju urbanog američkog supstandarda : na primerima romana „Lovac u raži“ Dž. D. Selindžera i „Na putu“ Dž. Keruaka / Borislava Eraković. — Novi Sad : Pokrajinski sekretarijat za kulturu, obrazovanje i nauku, 2002. — 246.

100. ЈОВАНОВИЋ, Гордана*

Славенизми у пољском преводу „Горског вијенца“ Хенрика Батовског / Гордана Јовановић // Превођење... — 139–149. | Summary

101. КАРАНФИЛОВИЋ, Наташа

Australijski nobelovac u srpskom prevodu / Nataša Karanfilović // Prevodilac. — 21, 3/4 (2002), 69–83.

102. КИЛИБАРДА, Весна*

O Njegošu i Gorskom vijencu na italijanskom jeziku u XIX vijeku / Vesna Kilibarda // Превођење... — 107–128. | Riassunto

103. КИТАНОВСКИ, Наум*

Отстапувања од изговорот и транскрипцијата на италијанските имиња во сегашниот правопис на македонскиот литературен јазик / Наум Китановски // ЛЗ. — 48, 3–4 (2001), 33–37.

104. КОСАНОВИЋ, Марија-Магдалена*

Пољски преводи Његошевог „Горског вијенца“ / Марија-Магдалена Косановић // Превођење... — 129–139. | Резюме

105. КУПЕР, Хенри

Modern Slovene and Macedonian Bible Translation Compared and Contrasted / Henry Jr. Cooper // Зборник реферати... — 107–136. | Резиме

106. ЛИЧЕН, Марина*

Schmaus-ov prevod „Gorskog vijenca“ / Marina Ličen // Превођење... — 79–87. | Zusammenfassung

107. МАРОЈЕВИЋ, Радмило*

Руски препјев Горског вијенца последњих деценија XX вијека : поетско-версолошка полемика Ј. Кузњецова и А. Шумилова / Радмило Маројевић // Превођење... — 71–79. | Резюме

108. МАТИЋ, Љиљана*

Његошев „Горски вијенац“ у француском преводу Дивне Вековић / Љиљана Матић // Превођење... — 97–107. | Résumé

109. НЕДКОВА, Емилија

Прояви на междузикова симетрија и асиметрија при преводу на фразеологија в художествениј текст / Емилија Недкова // ЗБМСС. — 62 (2002), 235–242.

110. НИКЧЕВИЋ, Војислав

Црногоризми у пријеводима „Горског вијенца“ / Војислав Никчевић // Превођење... — 163–178. | Summary

111. ПРЕВОЂЕЊЕ „Горског вијенца“ на стране језике : радови са научног скупа, Подгорица, 28. и 29. мај 1998. — Подгорица : ЦАНУ, 2001. — 182.

112. ПРИЦА, Слајана М.

Problemi prevođenja francuske vojne terminologije / Slađana M. Prica. — Beograd : Generalštab Vojske Jugoslavije, 2002. — 70.

113. РАДИЋ–ДУГОЊИЋ, Милана*

О превођењу непреводљивог : руски превод „Горског вијенца“ П. П. Његоша / Милана Радић–Дугоњић // Превођење... — 9–19. | Резюме

114. РАЗДОБУДКО–ЧОВИЋ, Лариса*

К вопросу о переводах устойчивых словесных комплексов со соматическим компонентом на близкородственный язык / Лариса Раздобудько-Чович // Превођење... — 19–32. | Резиме

115. ТРНАВАЦ, Радослава

Ewa Gruszczyńska : Linguistic Images of Emotions in Translation from Polish into Swedish, Uppsala, 2001. / Radoslava Trnavac // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

116. ЧОВИЋ, Бранимир*

Бинарна опозиција „славенизам — солезизам“ у структури слике Његошева „Горског вијенца“ и руски преводни еквиваленти / Бранимир Човић // Превођење... — 33–71. | Резюме

б) Учење страних језика**117. АНДРИЋ, Едита**

Teškoće pri usvajanju priloških odredaba za mesto u mađarskom kao stranom jeziku / Edita Andrić // ГФФНС. — 30 (2002), 227–237. | Summary

118. АРЕФЈЕВА, Татјана

Содержание грамматического приложения к описанию „Русский язык. Постпороговый уровень“ / Татьяна Арефьева // Славистика. — 6 (2002), 103–107. | Резиме

119. БАЊАЦ, Петар

Serbian for foreigners : with short grammar / Petar Banjac. — Beograd : Prosveta, 2002. — 201.

120. ВЕЛИЧКОВИЋ, Драгољуб

Ruski jezik : za studente biologije i ekologije / Dragoljub Veličković, Milanka Veličković, Irina Antanasijević. — Niš : Prirodno-matematički fakultet ; Srpsko Sarajevo : Filozofski fakultet, 2002. — 190.

121. ДИМИТРИЈЕВИЋ, Наум

Методика наставе страних језика. О неким терминолошким неуједначеностима / Наум Димитријевић // ПР. — 11–12 (12. септембар 2002), 9.

122. ДУНКОВА, Татјана*

Настава српског језика у Бугарској : проблеми и перспективе с обзиром на специфику проучавања два сродна јужнословенска језика / Татјана Дункова // НССУВД. — 30, 1 (2000), 253–261. | Резюме

123. ЗЕНЧУК, Валентина*

Садржај и организација курса за нову српску специјализацију на Московском Универзитету „Ломоносов“ / Валентина Зенчук // НССУВД. — 30, 1 (2000), 237–241.

124. IZBOR ruskih bioloških tekstova / [priređio] Boško Bošković. — Beograd : Grafopan, 2002. — 128.

125. IZBOR ruskih veterinarskih tekstova / [priređio] Boško Bošković. — Beograd : Grafopan, 2002. — 452.

126. IZBOR ruskih medicinskih tekstova / [priređio] Boško Bošković. — Beograd : Grafopan, 2002. — 336.

127. **IZBOR** ruskih stomatoloških tekstova / [priređio] Boško Bošković. — Beograd : Grafopan, 2002. — 120.

128. **IZBOR** ruskih farmaceutskih tekstova / [priređio] Boško Bošković. — Beograd : Grafopan, 2002. — 248.

129. ЈАРМАК, Вероника*

Нови аспекти наставе српског језика као страног за Украјинце и Русе : опште напомене, фонетика, акцентуација / Вероника Јармак // НССУВД. — 30, 1 (2000), 243–251.

130. КАЛБ, Хелмут

Изучавање српског језика на аустријским универзитетима / Хелмут Калб // Славистика. — 6 (2002), 291–298.

131. КИРШОВА, Маријана

Бројеви у настави руског језика у српској језичкој средини / Маријана Киршова // ВаО. — 1 (2002), 265–271.

132. КИРШОВА, Маријана

Др Јелица Јокановић–Михајлов, мр Весна Ломпар: Говоримо српски. Уџбеник српског језика за странце. МСЦ, Београд, 2001, 95. / Маријана Киршова // Славистика. — 6 (2002), 341–343.

Приказ

133. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Пројекат серије уџбеника руског језика за теолошки образовни профил / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 6 (2002), 189–196. | Резюме

134. КОСТИЋ, Вукашин

Руски језик : за студенте економије / Вукашин Костић. — Ниш : МБ Графика : Савез студената Економског факултета, 2002. — 271.

135. КРАЈИШНИК, Весна*

О активностима центра за српски језик као страни на Филолошком факултету у Београду / Весна Крајишник, Небојша Маринковић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 263–266.

136. ЛАКИЋ, Игор

Основни принципи наставе језика струке / Игор Лакић // ВаО. — 1 (2002), 147–161.

137. МАКАРА, Сергеј

Vytváranie predpokladov na prehľbenie tradícií slovensko-srbských vzťahov na Filologickej fakulte UMB v súčasnosti / Sergej Makara // Славистика. — 6 (2002), 231–234. | Резюме

138. МАРЈАНОВИЋ, Ђорђе

Видео у настави енглеског језика / Ђорђе Марјановић // Радови. — 5 (2002), 79–84. | Résumé

139. МОРЕТИ, Маријела

Otkrijmo engleski / Marijela Moreti. — Beograd : Evro, 2002. — [287].

140. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Snježana Kordić : Kroatish–Serbisch. Ein Lehrbuch für Fortgeschrittene mit Grammatik. Helmut Buske Verlag, Hamburg, 1997, 196 / Ђорђе Оташевић // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

141. ПЕРОВИЋ, Славица

Граматика је увијек „in“ : поводом другог издања књиге Лингвистика и учење страних језика Владимира Секулића / Славица Перовић // ВаО. — 4 (2002), 170–175.

142. ПИПЕР, Предраг

О актуелном статусу наставе руског језика у Србији : прилог дискусији / Предраг Пипер // Славистика. — 6 (2002), 377–379.

143. СЕКУЛИЋ, Владимир

Lingvistika i učenje stranih jezika : obrasci i pravila u nastavi engleskog jezika / Vladimir Sekulić. — [2. izd.]. — Podgorica : Univerzitet Crne Gore ; Cetinje : Štamparija Obod, 2002. — 296.

144. СЕКУЛИЋ, Владимир

O jeziku maternjem i stranom : ogledi i rasprave / Vladimir Sekulić. — Podgorica : Univerzitet Crne Gore ; Cetinje : Obod, 2002. — 230.

145. СЕКУЛИЋ, Владимир

Обрасци и правила у настави и учењу енглеског као страног језика / Владимир Секулић // ВаО. — 1 (2002), 69–86.

146. СМОЉСКА, Аделаида*

Улога текстова у изучавању српског језика као страног / Аделаида Смолска // НССУВД. — 30, 1 (2000), 231–236.

147. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Словакстике на Универзитету у Београду — генеза и перспективе / Далибор Соколовић // Славистика. — 6 (2002), 251–255. | Résumé

148. СТАНКОВИЋ, Богољуб*

Једно виђење актуелних организационих и методичких питања изучавања српског језика као страног / Богољуб Станковић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 225–230.

149. СТАНКОВИЋ, Богољуб

О функционалној методици учења словенских језика у савременим околностима / Богољуб Станковић // Славистика. — 6 (2002), 360–364.

150. СТРОЈЛО, Викторија

Приеме активизације перцептивних могућности ученика на занятия по руском језику у српској језичкој среди / Викторија Стројло // Славистика. — 6 (2002), 197–203. | Резиме

151. ТЕРЗИЋ, Богдан

Др Ксенија Кончаревић: Први дијалог. Уџбеник руског језика за први разред српских православних богословија. Издавач: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 2000, 168; Радост обшћенија. Уџбеник руског језика за други разред српских православних богословија. Издавач: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 2001, 247 / Богдан Терзић // Славистика. — 6 (2002), 335–337.

Приказ

152. ЋОРИЋ, Божо

Srpski za strance = Serbian for Foreigners / Božo Ćorić ; [ilustracije Radosav Rac Majdevac]. — 7. izd. — Beograd : Čigoja štampa, 2002. — 437. | Уп. 153

153. ЋОРИЋ, Божо

Srpski za strance = Serbisch für Ausländer / Božo Ćorić ; [ilustracije Radoslav Rac Majdevac]. — 7. izd. — Beograd : Mršesh, 2002. — 437. | Уп. 152

154. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија

Македонскиот јазик како странски : проблеми во усвојувањето на категоријата определност/неопределност кај именките / Емилија Црвенковска // Зборник реферати... — 301–310.

155. ШМИТ, Магда

Put do sertifikacije poljskog kao stranog jezika / Magda Szmyt // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 277–283. | Summary

в) Контрастивна проучавања језика

156. АЛАНОВИЋ, Миливој

Snježana Kordić, Riječi na granici punoznačnosti (Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2002, 227) / Миливој Алановић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 355–358.

Приказ | Уп. 225

157. АРИЗАНКОВСКА, Лидија*

Од семантиката и синтаксата на словенечките и македонските партикули (*še, že, samo, le, celo; уште, веќе, само, дури(и)*) / Лидија Аризанковска // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 71–78.

158. АРИЗАНКОВСКА, Лидија

Хиерархизација на јазиците во Р. Македонија во споредба со Р. Словенија во однос на јазицната политика на ЕУ / Лидија Аризанковска, Људмил Спасов // ЛЗБ. — 49, 1–2 (2002), 3–14.

159. АРСОВА, Татјана*

Модалниот глагол *can* во англискиот и неговите еквиваленти во македонскиот јазик / Татјана Арсова // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 79–89.

160. БИЦЕВСКА, Ките*

Темниот вокал *ǣ* во македонските и во албанските говори / Ките Бицевска, Агим Польска // XXVII научна конференција... — 35–43. | Резюме

161. БОРИСЕНКО, Вера

Занимательная фонетика русского языка : в сравнении с сербским языком / В. В. Борисенко–Свинарская // Славистика. — 6 (2002), 368–373.

162. ВАЛЕВСКА, Маргарита*

Инфинитивните конструкции во францускиот јазик и нивните еквиваленти во македонскиот јазик / Маргарита Валевска // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 61–69.

163. ВАЛЧАК–МИКОЛАЈЧАКОВА, Мариола*

Zestawienia arozycujne w niektórych językach słowiańskich / Mariola Walczak–Mikołajczakowa // XXVII научна конференција... — 107–116.

164. ВАСИЉЕВИЌ, Гордана*

Контрастивна анализа на партикулите *would* и *ќе* / Гордана Васиљевиќ // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 91–102.

165. ВЕЉЈАНОВСКА, Катерина*

За споредбените фраземи македонскиот и во словенечкиот јазик / Катерина Велјановска // XXVII научна конференција... — 153–156.

166. ВИДАЧИЋ, Анка

Borrowing vs. Code-Mixing within the Process of Language Change in Serbian / Anka Vidačić // ГФФНС. — 30 (2002), 121–130. | Резиме

167. ВОЈВОДИЋ, Дојчил

О корелацији императива и вокатива : на материјалу руског и српског језика / Дојчил Војводић // Славистика. — 6 (2002), 56–62. | Резюме

168. ВОЈВОДИЧ, Дојчил

О „принципу градуелне квантификације“ илокутивне моћи у перспективним говорним чиновима / Дојчил Војводић // ЗБМСС. — 62 (2002), 149–157. | Резюме

169. ВРУБЕЉ, Хенрик

Забелешки за полската и за македонската префиксација на глаголите / Хенрик Врубелъ // МЈ. — 53 (2002), 95–99.

170. ГОЛУБОВИЋ–БРАНЕК, Ксенија

Пропартиципи у функцији прилошких одредаба уметнутих чланова у турској реченици и њихови еквиваленти у српском језику / Ксенија Голубовић–БранеК // *Prevodilac*. — 21, 1/2 (2002), 9–31. | Summary

171. ДАБИЋ, Богдан

О неким паралелама између лужичкосрпског и с.–х. језика / Богдан Дабић // *НЈ*. — 34, 3–4 (2002–2003), 234–243. | Резюме

172. ДРОБЊАК, Драгана

Избор помоћног глагола у француском и италијанском језику / Драгана Дробњак // *ГФФНС*. — 30 (2002), 179–188. | *Résumé*

173. ЂОКИЋ, Маја Р.

Alina Kreisberg, *Le storie colorate*, Edizioni Tracce, Pescara 2001, 165 / Маја Р. Ђокић // *ЈФ*. — 58 (2002), 120–131.

Приказ

174. ЂОРЂЕВИЋ, Радмила

Uvod u kontrastiranje jezika / Radmila Đorđević. — 5. [dopunjeno] izd. — Beograd : Filološki fakultet, 2002. — 168.

175. ЂУРИЋ, Радмила

Conditionals in English and Serbian / Radmila Đurić // *ГФФНС*. — 30 (2002), 89–98. | Appendix. — Резиме

176. ИВАНОВИЋ, Милена

Конгруенција у нумеричким конструкцијама у српском и руском језику / Милена Ивановић // *Славистика*. — 6 (2002), 77–84. | Резюме

177. ИВИЋ, Милка

Зузана Тополинска, Полски–македонски. Граматичка конфронтација. 5. Zdanie w zdaniu. 5. Реченица во реченица, Скопје 2001, изд. Македонска академија на науките и уметностите, 202 / Милка Ивић // *ЈФ*. — 58 (2002), 87–88.

Приказ | Уп. 214

178. КАРАНФИЛОВСКИ, Максим

За некои разлики во функционирањето на глаголскиот вид во рускиот и во македонскиот јазик / Максим Каранфиловски // *Зборник реферати...* — 333–339.

179. КАРОЛАК, Станислав

O modelu składni porównawczej języków słowiańskich / Stanisław Karolak // *36MCC*. — 61 (2002), 7–18. | Резиме

180. КИРШОВА, Маријана

К вопросу о прагматическом аспекте интенций в русском языке в сопоставлении с сербским / Марианна Киршова // *Славистика*. — 6 (2002), 69–76. | Резиме

181. КИРШОВА, Маријана

К вопросу о принципах описания словообразовательных категории в славянских языках : на материале сербского, русского и македонского языков / Марианна Киршова // *XXVIII научна конференција...* — 337–343.

182. КИРШОВА, Маријана*

Прилог проучавању фразеологизама : руско–српске паралеле / Маријана Киршова // *НССУВД*. — 30, 1 (2000), 149–157. | Резюме

183. КИТИЋ, Слободанка

Компаративна studija usvojenosti reda reči u engleskom kod govornika srpskog i mađarskog jezika / Slobodanka Kitić. — Niš : Prosveta : Filozofski fakultet, 2002. — 222.

184. КИТИЋ, Слободанка

On Function of Word Order in English and Serbian / Slobodanka Kitić // FU. — 2, 9 (2002), 303–312. | Резиме

185. КОСАНОВИЋ, Марија–Магдалена

Русский, польский и сербский тюремный жаргон / Мария–Магдалена Косанович // Славистика. — 6 (2002), 63–68. | Резиме

186. ЛАИНОВИЋ–СТОЈАНОВИЋ, Надежда*

Беспредложниот инструментал во јазикот на струката : руско–српско–македонски паралели / Надежда Лаинович–Стојановиќ, Максим Каранфиловски // XXVII научна конференција... — 69–86.

187. ЛОМА, Александар

Једна српско–украјинска топономастичка паралела : *Семегъево* : *Семизинів* / Александар Лома // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 244–251. | Zusammenfassung

188. ЛУЧИЋ, Р.

Lexical Norm and National Language : Language Policy and Lexicography in South-Slavic Languages after 1989, R. Lučić, ed. / R. Lučić // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

189. МАРИЋ, Ана

Перфективност радње изразена префиксалним глаголима у словачком и српском језику / Ана Марић // Славистика. — 6 (2002), 235–241. | Résumé

190. МАРКОВИЋ, Александра

Dopune prelaznim i povratnim semikopulativnim glagolima u srpskom i hrvatskom jeziku : autoreferat o odbranjenoj magistarskoj tezi / Aleksandra Marković // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

191. МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка

Из проблема лексичко–семантичке спојивости у руском и српском језику : (на примеру речи субјективне оцене) / Јелка Матијашевић // Славистика. — 6 (2002), 30–38. | Резюме

192. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Helmut Schaller (Hrsg.), Grundfragen eines Südosteuropasprachatlas, Geschichte Problematik Perspektive Konzeption Methode Pilotprojekt, Biblion Verlag, Marburg and der Lahn, 2001... / Софија Милорадовић // ЈФ. — YU ISSN 0350–185x. — 58 (2002), 79–86.

Приказ

193. МИРИЋ, Душанка

Модалност и интерогативност: проблем суодноса смисаоних компонената : на материјалу руског и српског језика / Душанка Мирић // Славистика. — 6 (2002), 47–55. | Резюме

194. МИРКУЛОВСКА, Милица*

Инхоативност како семантичка и граматичка категорија : врз материјалот од македонскиот и полскиот јазик / Милица Миркуловска // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 181–193. | Streszczenie

195. МИРКУЛОВСКА, Милица

Спротивственоста на корените *ид-* (*e*) : *од-* (*u*) / *иџ-* (*é*) : *chodz-* (*i-é*) во македонскиот и во полскиот јазик / Милица Миркуловска // Зборник реферати... — 321–333.

196. МИТРИНОВИЋ, Вера*

Функције перфекта без помоћног глагола у српском наративном тексту : чињенице српског језика с освртом на ситуацију у македонском / Вера Митриновић // XXVII научна конференција... — 87–97.

197. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

За една обща особеност на стария църковен и книжовен език у Сърбите и Българите / Александар Младеновић // АП. — 24 (2002), 7–15. | Резиме

198. МУРТЕЗАНИ, Изаим

Турцизмите во јазикот на албанската и македонската народна поезија : споредбено истражување / Изаим Муртезани. — Скопје : Матица македонска, 2002. — 206.

199. МУШОВИЋ, Абдулах

Соматске фразеолошке јединице за изразување емоција и њихова синтаксичка функција : на материјалу руског и српског језика / Абдулах Мушовић. — Косовска Митровица : Филозофски факултет, 2002. — 308.

200. НАЈЧЕВСКА СИДОРОВСКА, Марија*

Уште еднаш за дативот и дативните односи и за падежните односи воопшто : врз материјалот на неколку словенски јазици / Марија Најчевска Сидоровска // XXVII научна конференција... — 157–176.

201. НИКОДИНОВСКА, Радица

Антронимски фраземи во италијанскиот и во македонскиот јазик / Радица Никодиноvsка // XXVIII научна конференција... — 203–218.

202. НИКОДИНОВСКА, Радица*

Просторни метафори во италијанскиот и во македонскиот јазик / Радица Никодиноvsка // XXVII научна конференција... — 177–185.

203. ПАНЧЕВСКА, Ангелина*

Дистрибуција на заменките во македонската и во полската реченица / Ангелина Панчевска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 193–202. | Summary

204. ПИПЕР, Предраг

Важније типолошке одлике граматичке структуре српског језика у поређењу са чешким / Предраг Пипер // ФП. — 29, 1 (2002), 45–54. | Резюме

205. ПИПЕР, Предраг

О граматичким особеностима бројева у српском и другим словенским језицима / Предраг Пипер // Глас. — 389, 19 (2002), 99–114. | Резюме

206. ПИПЕР, Предраг

Проспект синтаксе руског језика у поређењу са српским : на примеру категорије социјативности / Предраг Пипер // Славистика. — 6 (2002), 19–29. | Резюме

207. ПИПЕР, Предраг

Степеновање у граматички и речнику : у српском и у другим словенским језицима / Предраг Пипер // ЗМСС. — 61 (2002), 59–78. | Резюме

208. ПИПЕР, Предраг

Francesca Fici, *Le lingue slave moderne*. — Padova: Unipress, 2001. — 263. / Предраг Пипер // ЗМСС. — 62 (2002), 247–249.

Приказ

209. РАКИЋ, Станимир

О изведеницама од лексема које означавaju делове тела у српском и руском језику / Станимир Ракић // ЗМСС. — 61 (2002), 161–167.

210. СЛАВИЋ, Милена

Термини са суфиксондима *-метр* и *-мер* у руском језику и њихови еквиваленти у српском језику / Милена Славич // Славистика. — 6 (2002), 364–368.

211. СОЛЕЦКА, Марија Казимјера*

Полски-македонски граматичка конфронтација : 4 : македонско-полски синтаксички речник на глаголите и блискозначните перифрастички изрази / Марија Казимјера

Солецака. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2001. — 156. | Streszczenie

212. ТАНАСИЈЕВИЌ, Милена

Милица Миркуловска, Почеток на дејството / состојба како семантичка и граматичка категорија (врз материјал од македонскиот и полскиот јазик). — Скопје, 2000. — 147. (=Studia linguistica polono-meridianslavica, 10) / Милена Танасијевиќ // 36МСС. — 62 (2002), 263–268.

Приказ

213. ТАЛУШЕВСКА, Лидија*

Македонските инфинитивни глаголки форми во споредба со полскиот / Лидија Танушевска // Македонскиот глагол ... — 172–178.

214. ТОПОЛИЊСКА, Зузана*

Полски-македонски граматичка конфронтација : 5 : реченица во реченица / Зузана Тополињска. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2001. — 202. | Резиме. — Summary | Уп. 177

215. ТОЧАНАЦ, Душка

Morphème — signe des verbes moyens : une approche contrastive appliquée au français et au serbocroate / Duška Točanac // ГФФНС. — 30 (2002), 155–162. | Резиме

216. ТРНАВЦИ, Халит*

Српско-албанске везе у области лексике / Халит Трнавци // НССУВД. — 30, 1 (2000), 105–109.

217. ЂУПИЌ, Драго

Marijana Kiršova : Srbistika. Srpsko-ruske jezičke parelele. Univerzitet Crne Gore, Nikšić, 2001, 162 / Drago Ćupić // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

218. ФЕДОТОВА, Наталија*

Конекторите како елементи на текстот и проблемите на нивниот превод од руски на македонски јазик / Наталија Федотова, Максим Каранфиловски // XXVII научна конференција... — 125–129.

219. ХИЛ, Петер М.*

Германски влијанија врз македонскиот литературен јазик во споредба со соседните јужнословенски јазици / Петер М. Хил // XXVII научна конференција... — 25–34.

220. ХРИСТОВА, Дореана*

Начини на усно искажување во францускиот и во македонскиот говор / Дореана Христова // XXVII научна конференција... — 201–206.

221. ХРИСТОВА, Дореана*

Синхронско искажување на концесивноста во македонскиот и во францускиот глагол / Дореана Христова // Македонскиот глагол... — 157–164.

222. ЧЕРЕНКОВА, Ана Дм[итриевна]*

Предложные конструкции в русском и македонском языках : древнее наследие / Анна Дм. Черенкова // XXVII научна конференција... — 99–105.

223. ШИПКА, Данко

Poljski i srpski korisnički računarski diskurs : kontrastivna analiza / Danko Šipka // 36МСС. — 61 (2002), 169–176.

224. ШОЌ, Бранко Л.

Романизми и гречизми у црногорском језику : континентални дио Црне Горе / Бранко Л. Шоќ. — Цетиње : Централна народна библиотека Црне Горе „Ђурђе Црнојевиќ“, 2002. — 219. — (Посебна уздања ; 45)

225. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Са границе пунозначности : Snježana Kordić, Riječi na granici punoznačnosti, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2002, 227 / Михаило Шћепановић // СЈ. — 7 (2002), 529–532.

Приказ | Уп. 156

IV. Прасловенски језик, поједини словенски језици осим српског и старословенског

226. БАУК, Снежана

Занимљив прилог словенској компаративистици : Лили Лашкова, Увод в сравнителната граматика на славянските езици, София, 2000, 223 / Снежана Баук // СЈ. — 7 (2002), 537–540.

Приказ

227. БЕДНАРЧИК, Ана

O niektórych przekształceniach asocjacyjnych : na przykładzie wierszy Mariny Cwietajewej w tłumaczeniu Joanny Salamon / Bednarczyk Anna // Стил. — 1 (2002), 299–309. | Summary

228. БОРИСЕНКО, Вера

Занимательная грамматика русского языка / Вера Борисенко–Свинарская // Славистика. — 6 (2002), 90–96. | Резиме

229. БОШЊАКОВИЋ, Жарко

Маја Ђукановић, Жељко Марковић, Основи граматике словеначког језика, Филолошки факултет, Београд 2001, 146 / Жарко Бошњаковић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 414–416.

Приказ

230. БУЊАК, Петар

Словакистичка интересовања професора Ђорђа Живановића / Петар Буњак // Славистика. — 6 (2002), 242–250. + Ђорђе Живановић о словачко–српским везама : извод из библиографије | Резиме

231. ВИЋЕНТИЋ, Биљана

М. В. Вселоводова: Теория функционально–коммуникативного синтаксиса. Фрагмент прикладной (педагогической) модели языка. Учебник. Изд. Московского университета, Москва, 2000, 502 / Биљана Вићентић // Славистика. — 6 (2002), 323–324.

Приказ

232. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

В. Г. Скляренко, Праслов`янська акцентологія, Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Київ 1998, 342 / Јасмина Грковић–Мејцор // ЗБМСС. — 61 (2002), 184–189.

Приказ | Уп. 237

233. ДУДОК, Мирослав

Развој словакистичке мисли на југословенским просторима / Мирослав Дудок // Славистика. — 6 (2002), 225–230. | Résumé

234. ЗАГОРОВСКАЈА, Олга

Основные направления в развитии лексического состава русского языка на рубеже XX–XXI вв / Ольга Загоровская // Славистика. — 6 (2002), 97–102. | Резиме

235. ИБЛЕР, Рајнхард

Zum Verhältnis der beiden Fassungen von Boris Pasternaks Gedicht *Вокзал*: stilistische, semantische und funktionale Implikationen / Reinhard Ibler // Стил. — 1 (2002), 219–232. | Резиме

236. ИВАНОВА, Марија

Проблема образа автора в древнерусском тексте / М. В. Иванова // СЛ. — 7 (2002), 67–74. | Резиме

237. КАРПЕНКО, Јуриј

Скляренко В. Г. : Праслов'янська акцентологія. Київ: Укр. книга, 1998, 342. / Јуриј Карпенко, Аделаида Смольская // Славистика. — 6 (2002), 299–302.

Приказ | Уп. 232

238. КАЧАЛА, Јан

Kategoriálny systém v gramatike a v lexikóne : na materiáli slovenského jazyka / Ján Kačala // ЗБМСС. — 61 (2002), 49–57. | Резиме

239. КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

Н. Каверин (ред.) : Богослужбени јазик руской церкви. История. Попытки реформации. Изд. Сретенского монастыря, Москва, 1999, 411 / Ксенија Кончаревић // Славистика. — 6 (2002), 305–308.

Приказ

240. КУДРЕВАТИХ, Ирина П.

Категория времени как отражение системных отношений блоков информации в художественном тексте / Ирина П. Кудреватых // Стил. — 1 (2002), 319–338. | Summary

241. КУРЕШЕВИЋ, Марина

Hanna Delewska-Greń, Języki słowiańskie, Warszawa 2002 : Wydawnictwo naukowe PWN, 665 / Marina Kurešević // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 420–426.

Приказ

242. ЛАИНОВИЋ–СТОЈАНОВИЋ, Надежда

Практична граматика руског језика : фонетика и морфологија / Надежда Лаинович–Стојановић. — Ниш : Филозофски факултет, 2002. — 354.

243. ЛОМА, Александар

С.-х. дијал. *ѡрсѡѡѡ* „кресати, крчити“ у општесловенском и индоевропском контексту / Александар Лома // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 91–107. | Zusammenfassung

244. МАКАРИЈОСКА, Лилјана*

Две нови издања од областа на словенската палеографија : Владимир Мошин „Словенска палеографија“, приредио проф. др Сотир Галабовски, Менора, Скопје 2000, 235, Горѓи Поп-Атанасов „Палеографски албум“, том 1, Словенски ракописиво Македонија XIII–XVIII век, Менора, Скопје 2000, 182 / Лилјана Макаријоска // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 131–133.

Приказ

245. МАРКОВИЋ, Марјан*

Називите за *лов* во словенските дијалекти / Марјан Марковић, Дејан Геговски // Македонската лексикологија и лексикографија... — 189–192.

246. МИТРИЋЕВИЋ–ШТЕПАНЕК, Катарина

Jana Hoffmannová — Olga Müllerová — Jiří Zeman : Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách. Trizonia, Praha, 1999, 256 / Katarina Mitričević–Štěpánek // Славистика. — 6 (2002), 312–316.

Приказ

247. ПАНОВА, Лада Г.

Поэтическая тропика О. Мандельштама / Лада Г. Панова // Стил. — 1 (2002), 233–247. | Summary

248. ПЕТРОВИЋ, Тања

Alenka Šivic-Dular, Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih, Založba ZRC, Ljubljana 1999, 223 / Тања Петровић // ЈФ. — 58 (2002), 140–143.

Приказ

249. ПИПЕР, Предраг

А. К. Смольская. Славянские студии. — Одеса : Астропринт, 2001. — 228. / Предраг Пипер // 36МСС. — 62 (2002), 243–245.

Приказ

250. ПИПЕР, Предраг

Руски језик : изговор, граматика, конверзација, всјбе / Предраг Пипер, Мила Стојнић. — Београд : Завет, 2002. — 375. | Уп. 265

251. ПИПЕР, Предраг

Ю. Л. Воротников, Степени качества в современном русском языке. Азбуковник, Москва, 1999, 281 / Предраг Пипер // 36МСС. — 61 (2002), 200–201.

Приказ

252. ПЈАНКА, Влоѓимјеж

Пореклото и развојот на граматичката категорија род во словенските јазици / Влоѓимјеж Пјанка // МЈ. — 53 (2002), 27–53. | Zusammenfassung

253. ПОПОВИЋ, Људмила

Т. Б. Лукинова, Числвници в слов'јанских мовах (поривњално-историчнији нарис), Кијв, Наукова думка, 2000, 370 / Људмила Поповић // 36МСС. — 61 (2002), 189–192.

Приказ

254. ПРАВДА, Елена А.

„В мире русского языка“ : проспект пособия для занятий по русскому языку и русской культуре / Елена А. Правда // Славистика. — 6 (2002), 184–188. | Резиме

255. РАДУЛОВИЋ, Зорица

Из компаративистике словенских језика : Марија–Магдалена Косановић, Славистичка лингвистичка поређења, Никшић, Универзитет Црне Горе, 2002. / Зорица Радуловић // СЈ. — 7 (2002), 551–554.

Приказ

256. РИСТОВСКИ, Блаже

Има ли македонизми во „Notes on the Grammar of the Bulgarian Language“ (1884) од Elias Riggs? : првата граматика на бугарскиот јазик на англиски како превод / Блаже Ристовски // Зборник реферати... — 91–106.

257. СЈАТКОВСКИ, Јануш*

Хоризонтални значења на изразите со лексемата *дно* во јужнословенските јазици / Јануш Сјатковски // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 55–60. | Summary

258. СОБОЉЕВ, Андреј

Мурыянов М. Ф. „Слово о полку Игореве“ в контексте европейского средневековья. Вступительная статья и комментарии О. Н. Трубачева. Комментарии и послесловие А. Б. Страхова // Paleoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology. Volume 4. Cambridge, Massachusetts, 1996. / Андреј Н. Соболев // ЛА. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

259. СОБОЉЕВ, Андреј

Стојановићево учење о деоби словенских језика / Андреј Н. Соболев // Љубомир Стојановић... — 127–136. | Резиме

260. СОКОЛОВИЋ, Далибор

Ján Kačala: Syntaktický systém jazyka, Forma, Pezinok 1998, 144 / Dalibor Sokolović // 36МСС. — 61 (2002), 204–207.

Приказ

261. СТАБЕЈ, Марко

Deiktika v slovenskih pesniških besedilih 2. polovice 19. stoletja / Marko Stabej // Стил. — 1 (2002), 339–348. | Summary

262. СТАКИЋ, Милан

Палеославистичко учење Љубомира Стојановића / Милан Стакић // Љубомир Стојановић... — 151–158. | Summary

263. СУПРУН, В. И.

Дмитрисва Л. М. Ойкономический словарь Алтая. — Барнаул : Изд-во Алтайск. Ун-та, 2001, 416 / В. И. Супрун // ЛА. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

264. ТИР, Михал

К. В. Лифанов : Мофология словацкого языка. Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова — Филологический факультет, Москва, 1999, 168 / Михал Тир // Славистика. — 6 (2002), 311–312.

Приказ

265. ТЕРЗИЋ, Богдан

Предраг Пипер, Мила Стојнић, Руски језик. Изд. Завет, Београд, 2002, 376 / Богдан Терзић // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 357–363.

Приказ | Уп. 250

266. ТОМАНОВА, Нурија М.

Поэтика местоимений в лирике Иннокентия Анненского / Нурия М. Томанова // Стил. — 1 (2002), 285–297. | Summary

267. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Български диалектен атлас : обобщаващ том : I–II : фонетика, акцентология, лексика, изд. Българска академия на науките, Институт за български език; Книгоиздателска къща „Труд“, София, 2001. / Зузана Тополињска // ПрилМАНУ. — 26 (2001–2002), 67–73. | Summary

268. ТРНАВАЦ, Радослава

Концепт „наде“ у руском језику / Радослава Трнавац // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 245–268. | Резюме

269. ЦОЦКЈЕВИЧ, Вацлав

Wie viele Genera gibt es im Polnischen? / Waclaw Czekiewicz // СЈ. — 7 (2002), 263–270. | Резиме

270. ЦОНИЋ, Виолета

Начини грађења спортске терминологије у руском језику / Виолета Цонић // ВаО. — 2 (2002), 65–80.

271. ШИПКА, Данко

Т. Кульчицька Українська лексикографія XIII — XX ст., НБУ, Львів, 1999, 359 / Danko Širka // ЛА. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

V. Старословенски језик и његове редакције

272. АБОВИЋ, Миомир

Карактеристичне црте и неке занимљивости у вези са употребом замјенице *свои*, *-а*, *-е*, у старословенским јеванђељским споменицима / Миомир Абовић // Живот и дјело... — 225–233. | Резюме

273. ЃУРКОВА, Александра*

Несомнен придонес во проучувањата на синтаксата на старо(црковно)словенскиот јазик : Radoslav Večerka, *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax, Monumenta Linguae Slavicae, Freiburg* : продолжение од претходниот број / Александра Ѓуркова // MJ. — 51–52 (2000–2001), 217–227.

Приказ

274. КОСАНОВИЋ, Марија–Магдалена

Христо Трандафилов : Хазарската полемика на Константин — Кирил. Софија, 1999, 254 / Марија–Магдалена Косановић // Славистика. — 6 (2002), 302–303.

Приказ

275. КОСТОВСКА, Весна*

Научен труд за Кичевскиот октоих : др Ѓорѓи Поп–Атанасов, Кичевскиот октоих, македонски книжевен споменик од XIII век, Менора 2000. / Весна Костовска // ЛЗб. — 48, 3–4 (2001), 135–139.

Приказ

276. КУРЕШЕВИЋ, Марина

Јасмина Грковић–Мејур, Питања из старословенске синтаксе и лексике. Нови Сад : Филозофски факултет, Катедра за српски језик и лингвистику, 2001, 55 / Марина Курешевић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 349–353.

Приказ

277. МАКАРИЈОСКА, Лилјана*

Ново издание на Институтот за старословенска култура : Љ. Митревски, Дечански псалтир, Македонски средновековни ракописи кн. 5, Прилеп 2000, 224 / Лилјана Макаријоска // ЛЗб. — 48, 3–4 (2001), 141–145.

Приказ

278. МАКАРИЈОСКА, Лилјана*

Први свески од Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, Скопје 2001. / Лилјана Макаријоска // ЛЗб. — 48, 5–6 (2001), 119–122.

Приказ

279. МИЛОВСКА, Добрила*

Климент како пишувач на глаголица / Добрила Миловска // Слободата на јазикот... — 79–87. | Summary

280. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О једној заједничкој особини старог црквеног и књижевног језика код Срба и Бугара / Александар Младеновић // ЗбМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 59–65. | Резюме

281. НИКОЛИЋ, Светозар

Старословенски језик 1 : правопис, гласови, облици / Светозар Николић. — 10. изд. — Београд : Требник, 2002. — 252.

282. ПОП–АТАНАСОВА, Стоја*

Од лексичките особености на канонот за апостолот Андреј од Наум Охридски / Стоја Поп–Атанасова // ЛЗб. — 48, 3–4 (2001), 23–28.

283. ПОП-АТАНАСОВА, Стоја

Препис од оригинално Климентово дело во Скопскиот празничен минеј / Стоја Поп-Атанасова // МЈ. — 53 (2002), 55–66. | Резюме

284. УГРИНОВА-СКАЛОВСКА, Радмила*

Glagolitica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2000. / Радмила Угринова-Скаловска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 213–217.

Приказ

285. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија

Вокалниот систем на Орбелскиот триод / Емилија Црвенковска // ЛЗБ. — 49 (2002), 21–27.

286. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија*

Црковнословенската традиција во македонската литература / Емилија Црвенковска // Слободата на јазикот... — 89–96. | Summary

VI. Савремени српски језик**а) Опште****287. БАБИЋ, Миланка**

У срж проблема — и даље, и дубље : Милош Ковачевић, У одбрану језика српскога — и даље, Требник, Београд 1999, 413 / Миланка Бабић // РФФ. — 3–4 (2001–2002), 446–451.

Приказ

288. ДУРБАБА, Оливера*

Интернет провајдери у сајбер-спејсу : језик новог медија у (не)сагласју с книжевним језиком / Оливера Дурбаба // НССУВД. — 30, 1 (2000), 189–195. | Summary

289. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ, Јелица

Језички развој и ортоепска норма / Јелица Јокановић-Михајлов // Живот и дјело... — 289–299. | Резюме

290. ЛУБАШ, Владислав*

Савремено польско интересовање за српски језик / Władisław Lubaś // НССУВД. — 30, 1 (2000), 119–129.

291. МИКИЋ, Ђорђе

Растакање српског језика / Ђорђе Микић // Крајина. — 1, 2 (2002), 150–157.

292. МИЛАНОВИЋ, Александар

Љубомир Стојановић и борба против пуризма у српском језику / Александар Милановић // Љубомир Стојановић... — 287–296. | Резюме

293. МИЛАНОВИЋ, Александар

О оригиналном у језику писаца : Зорица Радуловић, Алхемија ријечи, Унирекс, Подгорица, 2002, 248 / Александар Милановић // СЈ. — 7 (2002), 533–536.

Приказ | Уп. 420

294. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Српски језик у контексту актуелне језичке политике на Косову и Метохији / Софија Милорадовић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 336–341.

295. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Петар

Љубомир Стојановића и основа србистике / Петар Милосављевић // Љубомир Стојановић... — 79–96. | Резюме

296. МРШЕВИЋ–РАДОВИЋ, Драгана

Михаило Стевановић и неговање језика српског / Драгана Мршевић–Радовић // Живот и дјело... — 275–285. | Summary

297. ПИПЕР, Предраг

Српски језик на почетку века / Предраг Пипер // ЛМС. — 178, 470, 6 (дец. 2002), 840–853.

298. РИСТИЋ, Стана

Српски књижевни језик у граматичком опису Љубомира Стојановића / Стана Ристић // Љубомир Стојановић... — 265–276. | Резюме

299. СИМИЋ, Радоје*

Нека иновациона жаришта и иновациони процеси у савременом српском језику / Радоје Симић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 29–37.

300. СРБИ и њихов језик : хрестоматија / [приредио и пропратне текстове написао] Петар Милосављевић. — Београд : Требник, 2002. — 551. — (Изабрана дела Петра Милосављевића)

301. ТУТЊЕВИЋ, Станиша

О матичном карактеру српског језика / Станиша Тутњевић // Крајина. — 1, 2 (2002), 144–149.

б) Фонетика, фонологија, прозодија**302. ЂУРИЋ, Радослав**

Још о акценту аориста / Радослав Ђурић // РФФ. — 3–4 (2001–2002), 203–214. | Summary

303. ЂУРОВИЋ, Радосав

О акценту Врњаци данас : трагом Стојановићевих дијалектолошких бележака / Радосав Ђуровић // Љубомир Стојановић... — 233–256. | Summary

304. ИВИЋ, Павле

О српскохрватским акцентима / Павле Ивић, Илсе Лехисте ; приредио Драгољуб Петровић. — Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2002. — 639. — (Целокупна дела Павла Ивића ; 7/1)

305. ЈОКАНОВИЋ–МИХАЈЛОВ, Јелица*

Ортоепска и прозодијска норма и актуелне тенденције у развоју говорног језика / Јелица Јокановић–Михајлов // НССУВД. — 30, 1 (2000), 61–67. | Резюме

306. ЛОНЧАР, Александра

Стојановићево бележење и проучавање акцената / Александра Лончар // Љубомир Стојановић... — 257–264. | Резюме

307. СТАКИЋ, Милан

Дијахрони и синхрони аспекти гласовних закона / Милан Стакић // СЈ. — 7 (2002), 251–261. | Резюме

308. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Значајан прилог настави српског акцента : Милорад Дешић, Мали акцентски речник српског језика, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2001. / Михаило Шћепановић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 339–341.

Приказ

в) Графија и правопис

309. **БАБИЋ, Миланка**
О исказу у загради / Миланка Бабић // СЈ. — 7 (2002), 303–320. | Summary
310. **БАКОВЉЕВ, Милан**
Лектори, запете и односне речнице / Милан Баковљев // ЈД. — 6, 15 (2002), 17–19.
311. **БАКОВЉЕВ, Милан**
О месту завршне тачке у односу на знак извода / Милан Баковљев // ЈД. — 6, 16 (2002), 25–28.
312. **БРБОРИЋ, Вељко**
Писање скраћеница код ученика основних и средњих школа / Вељко Брборић // КњЈ. — 49, 1/2 (2002), 55–69 + табеле
313. **БУКУМИРОВИЋ, Србислав**
Интернет и ћирилица / Србислав Букумировић // Славистика. — 6 (2002), 13–18. | Резюме
314. **ВУКСАНОВИЋ, Јован**
Није — него : школски речник погрешно написаних речи, израза и реченица : I и II : за ученике средње школе и општу употребу / Јован Вуксановић. — 2. допуњено и побољшано изд. — Београд : Алтера, 2002. — 59.
315. **ЗБИЉИЋ, Драгољуб**
Ломови у српском језику или : слом српског писма / Драгољуб Збиљић // ЛМС. — 178, 470, 5 (нов. 2002), 660–667.
316. **МИЋУНОВИЋ, Љубо**
Цепни правопис српскога језика : с правописним речником / Љубо Мићуновић. — 5. допуњено издање. — Београд : Алтера, 2002. — 302.
317. **НИКОЛИЋ, Мирослав**
Правопис српског језика : нацрт за лексиконску одредницу / Мирослав Николић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 241–245.
318. **ОТАШЕВИЋ, Ђорђе**
Jovan Vuksanović : Govoreno i napisano. Dosije, Beograd, 2001, 366 / Đorđe Otašević // LA. — 3, 8/9 (2002).
Приказ
319. **ПЕШИКАН, Митар**
Правопис српскога језика / приредили Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица. — Нови Сад : Матица српска ; Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. — 521.
320. **ПИЖУРИЦА, Мато**
Сужавање правописних и граматичких двојстава / Мато Пижурица // КњЈ. — 49, 1/2 (2002), 27–30.
321. **ПРЋИЋ, Љубица**
Правопис српског језика у стрипу / Љубица Прћић ; цртеж Душан Вукојев ; дигитални колор Бане Керац. — Нови Сад : Змај, 2002. — 54.
322. **ПРЋИЋ, Твртко**
Предлози за нови правопис : 1 : транскрипција властитих имена из енглеског језика / Твртко Прћић // ЈД. — 6, 15 (2002), 23–31.
323. **ПРЋИЋ, Твртко**
Предлози за нови правопис : 2 : ка стандардизованом писању англицизама / Твртко Прћић // ЈД. — 6, 16 (2002), 14–25.

г) Граматика (морфологија, творба речн, синтакса)

324. АЛАНОВИЋ, Миљивој

Лексема зуб у фразеолошким јединицама / Миљивој Алановић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 263–275. | Zusammenfassung

325. БАБИЋ, Миланка

Синтаксички облик реторичког питања са ријечцом *зар* / Миланка Бабић // ЗБСЈКУ. — 2, 2 (2002), 181–195. | Summary

326. БАУК, Снежана

Неки аспекти дијакроније у научном опусу Михаила Стевановића / Снежана Баук // Живот и дјело... — 299–309. | Summary

327. БРБОРИЋ, Вељко

Одличан граматички приручник : Душка Кликовац, Граматика српскога језика за основну школу, Београд, Српска књига, 2002, 224 / Вељко Брборић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 317–320.

Приказ | Уп. 339

328. БУГАРСКИ, Наташа

Morfološka adaptacija glagola pozajmljenih iz engleskog jezika / Nataša Bugarski // ППЈ. — 33 (2002), 58–77. | Summary

329. ВОЈНОВИЋ, Јелена

Категорија граматичког броја у семантичко–деривационом гнезду лексема *око* / Јелена Војновић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 257–261.

330. ГОРТАН–ПРЕМК, Даринка

Rajna Dragičević, Pridevi sa značenjem ljudskih osobina u savremenom srpskom jeziku — tvorbeni i semantička analiza, Institut za srpski jezik, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, 18, Beograd 2001, 281 / Darinka Gortan–Premk // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

331. ГРИЦКАТ, Ирена

Поводом неких непроменљивих речи / Ирена Грицкат // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 177–180. | Резюме

332. ДРВОШАНОВ, Васил

Повеќевековно јазично зрачење : Првослав Радић, Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском. Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, 17, Београд / Васил Дрвошанов // ЛЗБ. — XLIX, 3–4 (2002), 115–133. | Уп. 336, 352

Приказ

333. ДРАЖИЋ, Јасмина

Семантичко–деривациона гнезда лексема *браћ* и *сестра* / Јасмина Дражић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 247–255.

— ЂУРИЋ, Радослав

Још о акценту аориста / Радослав Ђурић // РФФ. — 3–4 (2001–2002), 203–214. | Summary | Уп. 302

334. ИВИЋ, Милка

О именицама у парапроминалној служби / Милка Ивић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 13–19. | Summary

335. ИВИЋ, Милка

О појму „одговорност“ и „агентивној“ у улози оруђа за вршење радње / Милка Ивић // ЈФ. — 58 (2002), 15–22. | Summary

336. ИЛИЋ, Слађана

Prvoslav Radić : Turski sufiksi u srpskom jeziku : sa osvrtom na stanje u makedonskom i bugarskom. Institut za srpski jezik SANU (Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, 17), Beograd, 2001, 211 / Slađana Ilić // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 332, 352

337. КИРШОВА, Маријана

Перспективе транспонованја у праксу неких Стевановићевих идеја о глаголском систему српског језика / Маријана Киршова // Живот и дјело... — 147–153. | Резюме

338. КЛАЈН, Иван

Творба речи у савременом српском језику : део I : слагање и префиксација / Иван Клајн. — Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Институт за српски језик САНУ ; Нови Сад : Матица српска, 2002. — 372.

339. КЛИКОВАЦ, Душка

ГраMATика српског језика за основну школу / Душка Кликовац. — Београд : Српска школска књига, 2002. — 224. | Уп. 327

340. КЛИКОВАЦ, Душка

О неким граматичким питањима из наставе језика у основној школи / Душка Кликовац // КњГ. — 49, 3/4 (2002), 309–315.

341. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Негација у функцији исказивања силазне компарације / Милош Ковачевић // ЗБСЈКУ. — 2, 2 (2002), 67–90. | Summary

342. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Партикуларна негација у српскоме језику / Милош Ковачевић // СЈ. — 7 (2002), 157–185. | Summary

343. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Синтаксичка негација у српскоме језику / Милош Ковачевић. — Ниш : Издавачка јединица Универзитета, 2002. — 187.

344. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Стевановићеве синтаксичке анализе / Милош Ковачевић // Живот и дјело... — 85–95. | Summary

345. МАРИНКОВИЋ, Ружица

О синтаксичкој негацији — студиозно : Милош Ковачевић, Синтаксичка негација у српскоме језику, Издавачка јединица Универзитета у Нишу, Ниш, 2002, 187 / Ружица Маринковић // СЈ. — 7 (2002), 541–546.

Приказ

346. НЕНЕЗИЋ, Соња

Ендоцентричне придејске сложенице у српском језику / Соња Ненезић // СЈ. — 7 (2002), 361–372. | Резюме

347. НЕНЕЗИЋ, Соња

О неким питањима творбене структуре сложеница / Соња Ненезић // Живот и дјело... — 195–207. | Резюме

348. НЕНЕЗИЋ, Соња

Придејске сложенице са глаголским управним чланом / Соња Ненезић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 117–131.

349. НИКОЛИЋ, Мирослав

Природни и граматички род именица / Мирослав Николић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 181–194. | Summary

350. ПЕТРОВИЋ, Владислава*

Атрибуција објеката уз глаголе перцепције : дијахроно-синхрони план / Владислава Петровић, Љиљана Суботић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 53–59. | Резюме

351. ПЕТРОВИЋ, Владислава

Ivana Antonić, Vremenska rečenica. — Sremski Karlovci — Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001. — 409. / Владислава Петровић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 410–414.

Приказ | Уп. 353

352. ПЕТРОВИЋ, Снежана

П. Радић, Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, 17, Београд 2001. / Снежана Петровић // ЈФ. — 58 (2002), 132–136.

Приказ | Уп. 332, 336

353. ПИПЕР, Предраг

Ivana Antonić, Vremenska rečenica. — Sremski Karlovci — Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001. — 409. / Предраг Пипер // ЈФ. — 58 (2002), 110–119.

Приказ | Уп. 351

354. ПИПЕР, Предраг

Лили Лашкова, Србо–хрватска граматика, Софија (ИК „Емас“), 2001, 359 / Предраг Пипер // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 352–357.

Приказ

355. ПОПОВИЋ, Љубомир

Informativna struktura rečeničnih modela / Ljubomir Popović // КъЈ. — 49, 3/4 (2002), 213–240. | Summary

356. РАДИЋ, Јованка

Суфиксне интеракције у топонимији / Јованка Радић // СЈ. — 7 (2002), 471–477.

357. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Још о појави декомпоновања језичких јединица / Милорад Радовановић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 21–28. | Summary

358. РАДОВИЋ–ТЕШИЋ, Милица

Именице с префиксима у српском језику / Милица Радовић–Тешић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2002. — 215. — (Библиотека Јужнословенског филолога ; 20) | Уп. 377

359. РАДОВИЋ–ТЕШИЋ, Милица

Стевановићев приступ творби речи / Милица Радовић–Тешић // Живот и дјело... — 187–195. | Summary

360. РАДУЛОВИЋ, Зорица

О придјевима на *-ив* и *-љив* у српском језику / Зорица Радуловић // Живот и дјело... — 241–247. | Summary

361. РАКИЋ, Станимир

О алтернацији квантитета у творби речи / Станимир Ракић // ЈД. — 6, 15 (2002), 31–33.

362. РАКИЋ, Станимир

О парадигматском извођењу глагола од именичких основа у српском језику / Станимир Ракић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 143–183. | Резюме

363. РАКИЋ, Станимир

О проблему конверзије придева у именице / Станимир Ракић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 195–208. | Резюме

364. РАКИЋ, Станимир

О улози сугласничких алтернација у парадигматској деривацији глагола од именичких основа у српском језику / Станимир Ракић // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 209–230. | Резюме

365. РЕЉИЋ, Митра

Улога афикса у грађењу имена становника Космета / Митра Рељић // Славистика. — 6 (2002), 146–149. | Резюме

366. СААВЕДРА, Димка*

Темпорални генитив и акузатив без предлога — савремено стање опозиције / Димка Сааведра // НССУВД. — 30, 1 (2000), 179–187.

367. САВИЋ, Дејана

Структура слога у савременом српском језику / Дејана Савић // Радови. — 5 (2002), 63–77.

368. СИМИЋ, Радоје

Морфонолошки процеси у српскохрватском језику : њихови узроци и последице / Радоје Симић. — Београд : Филолошки факултет : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика ; Никшић : Јасен, 2002. — 381.

369. СИМИЋ, Радоје

Нешто о Стевановићевим погледима на „именичке одредбе“ / Радоје Симић // Живот и дјело... — 95–110. | Summary

370. СИМИЋ, Радоје

О линеарној структури исказних форми у српском језику / Радоје Симић // 36СЈКУ. — 2, 2 (2002), 9–42. | Zusammenfassung

371. СИМИЋ, Радоје

Паукалне и сродне конструкције / Радоје Симић, Јелена Јовановић // СЈ. — 7 (2002), 83–155. | Summary

372. СИМИЋ, Радоје

Српска граматика 1 : увод, фонологија, морфологија / Радоје Симић. — Ијекавско изд. — Београд : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика ; Никшић : Јасен, 2002. — 212. — ([Студије српске и словенске] / Научно друштво за неговање и проучавање српског језика : сер. 3, бр. 4)

373. СИМИЋ, Радоје

Српска граматика 2 : синтакса / Радоје Симић. — Ијекавско изд. — Београд : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика ; Никшић : Јасен, 2002. — 218. — ([Студије српске и словенске] / Научно друштво за неговање и проучавање српског језика : сер. 3, бр. 5)

374. СИМИЋ, Радоје

Српска синтакса : 1–2 / Радоје Симић, Јелена Јовановић. — Београд : Филолошки факултет : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика ; Никшић : Филозофски факултет, Јасен ; Подгорица : Црногорски универзитет, 2002. — 1424.

375. СИМИЋ, Радоје

Српска синтакса : 3–4 / Радоје Симић, Јелена Јовановић. — Београд : Филолошки факултет : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика ; Никшић : Филозофски факултет, Јасен ; Подгорица : Црногорски универзитет, 2002. — 1650.

376. СТАКИЋ, Милан

Морфонологија и деривација : чланци и расправе / Милан Стакић. — Београд : Филолошки факултет : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 2002. — 317.

— СТАКИЋ, Милан

Морфонолошке појаве у граматичком систему Михаила Стевановића / Милан Стакић // Живот и дјело... — 219–225. | Резюме | Уп. 848

— СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Из Стевановићевих учења о реченици / Живојин Станојчић // Живот и дјело... — 247–259. | Summary | Уп. 852

377. СТАНОЈЧИЋ, Живојин

Милица Радовић-Тешић, Именице с префиксима у српском језику, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, 20, Београд 2002, 216 / Живојин Станојчић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 290–292.

Приказ | Уп. 358

378. СТЕФАНОВИЋ, Марија

Аниматна форма релативне заменице *који* у српском језику и инаниматни антецедент — пример „неправилне“ употребе или маркер непрепознатог система / Марија Стефановић // Славистика. — 6 (2002), 140–145. | Резюме

379. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Употреба конструкције *к+д* и њена конкурентна средства у дијахронији и савременом српском језику / Јелица Стојановић // Живот и дјело... — 331–349. | Резюме

380. ТАНАСИЋ, Срето

Љубомир Стојановић о употреби глаголских облика — између језичког осећања и науке свога времена / Срето Танасић // Љубомир Стојановић... — 277–286. | Резюме

381. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

О једном типу безличних реченица са логичким субјектом у акузативу / Миодарка Тепавчевић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 100–105.

382. ТОМА, Пол-Луј*

Запажања о глаголском виду у императиву у српском језику / Paul-Louis Thomas // НССУВД. — 30, 1 (2000), 197–206. | Résumé

383. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Антропоцентричка теорија језика и српски падежни систем / Зузана Тополињска // ЈФ. — 58 (2002), 1–13. | Summary

384. ТОШОВИЋ, Бранко*

Деривациони однос глагола и именице / Бранко Тошовић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 39–52. | Резюме

385. ЋОРИЋ, Божо

Деривациони појмовни апарат у српском језику / Божо Ћорић // СЈ. — 7 (2002), 195–204. | Summary

386. ЋОРИЋ, Божо

Нека општа теоријска питања творбе ријечи / Божо Ћорић // ЗБСЈКУ. — 2, 2 (2002), 91–106. | Summary

387. ЋОРИЋ, Божо

О формално–семантичкој класификацији изведеница / Божо Ћорић // КњЈ. — 49, 1/2 (2002), 18.

д) Лексикологија (лексичка семантика и стилистика, терминологија, етимологија, ономастика и др.)

388. БЈЕЛЕТИЋ, Марта

Пројекат етимолошког речника српског језика / Марта Бјелетић // Славистика. — 6 (2002), 125–134. | Резюме

389. БОГДАНОВИЋ, Недељко*

Жупски виноградарски речник / Недељко Богдановић, Драгана Вельковић. — Александровац : Скупштина општине Александровац, Музеј винарства и виноградарства, 2001. — 93.

390. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Маглен и Вейрен као могућа сабраћа *Повлену и Маљену* / Недељко Богдановић // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 321–322.

391. БУКУМИРИЋ, Милета

Ономастика горњег и средњег Лаба / Милета Букумирић. — Лепосавић : Институт за српску културу ; Косовска Митровица : Филозофски факултет ; Исток : Дом културе „Свети Сава“, 2002. — 208. | Уп. 427

392. БУКУМИРИЋ, Милета

Из воденичке лексике Горње Метохије / Милета Букумирић // Баштина. — 14 (2002), 159–174. + Мапе

393. ВЕЛИЧКОВА, Славка*

О граматичкој терминологији у развоју модерног књижевног језика код Срба / Славка Величкова // НССУВД. — 30, 1 (2000), 75–79. | Резюме

394. ВЛАЈИЋ–ПОПОВИЋ, Јасна

Историјска семантика глагола ударања у српском језику : преко етимологије до модела семасиолошког речника / Јасна Влајић–Поповић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2002. — 424. — (Библиотека Јужнословенског филолога ; 21)

395. ВЛАЈИЋ–ПОПОВИЋ, Јасна

С.–х. *кода* „*dorsum montis, montis genus; clivus*“ : етимолошко–семантички поглед / Јасна Влајић–Поповић // ЈФ. — 58 (2002), 29–40. | Summary

396. ЖУГИЋ, Радмила

Лични надимци у околини Лебана и Лесковца / Радмила Жугић // ОП. — 15 (2002), 201–214. | Регистар личних надимака. — Summary

397. ЖУГИЋ, Радмила

Микротопоними слива доњег тока Јабланице мотивисани природним обликом, положајем и изгледом тла : семантички аспект / Радмила Жугић // ОП. — 15 (2002), 215–224. | Zusammenfassung

398. ЗУКОРЛИЋ, Менсур

Muslimanska lijera imena / Mensur Zukorlić. — Novi Pazar : El-Kelimeh, 2002. — 196.

399. ИВИЋ, Милка

Кулинарски рецепти у Вуковом „Рјечнику“ / Милка Ивић // Даница. — 10 (2002), 318–322.

400. ИВИЋ, Павле

Марен / Павле Ивић // Balcanica. — 32–33 (2001–2002), 89–94. | Zusammenfassung

401. ИЊАЦ, Горан

Engleski jezik u com. medi@ : prilog proučavanju srpske kompjuterske terminologije / Goran Injac // ППЈ. — 33 (2002), 78–122. | Summary

402. ЈЕРКОВИЋ, Јован

Један вид богаћења лексике стандардног језика : на примеру романа „Певач“ Бошка Петровића / Јован Јерковић // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 129–142. | Резюме

403. ЈОВАНОВИЋ, Габриеле

Лексика куће и покућства села Семче / Габриеле Јовановић. — Ниш : Филозофски факултет, 2002. — 87.

404. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

Име једне шарпланинске жупе / Радојица Јовићевић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 105–110.

405. КОЗОМАРА, Драгомир

Млинарска терминологија Бастаса / Драгомир Козомара // ЗБСЈКУ. — 2, 2 (2002), 197–200. | Резюме

406. ЛОМА, Александар

Старосрпски топоним *быш* и нека питања супстратних и–основа / Александар Лома // ОП. — 15 (2002), 171–184. | Zusammenfassung

407. МАРИНКОВИЋ, Јаворка В.

Микротопонимија бујановачког и прешевског краја / Јаворка В. Маринковић // ОП. — 15 (2002), 1–169. | Регистар назива. — Summary

408. МАРКОВИЋ, Александра

О значењу речи *йаведрина* / Александра Марковић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 276–280.

409. МРШЕВИЋ–РАДОВИЋ, Драгана*

Фразеологија — огледало српског народног књижевног језика / Драгана Мршевић–Радовић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 139–148. | Резюме

410. НИКОЛИЋ, Видан

Етнографски и ономастички аспекти студије Старо Ужице Љубомира Стојановића / Видан Николић // Љубомир Стојановић... — 457–478. | Резюме

411. ПАВЛОВИЋ, Благоје

Топоними насеља општине Лепосавић : с освртом на четири села на Rogozni / Благоје Павловић // Баштина. — 13 (2002), 175–186. + Графикон

412. ПАВЛОВИЋ, Звездана

Језичке фигуре у хидронимима / Звездана Павловић // ОП. — 15 (2002), 185–199. | Zusammenfassung

413. ПАВЛОВИЋ, Звездана

О неким ишчезлим географским терминима и топонимима насталим од њих : са освртом на исте типове у руским говорима / Звездана Павловић // Славистика. — 6 (2002), 274–281.

414. ПЕЦО, Асим

Из живота наших речи : *крио*, *крошња* и *сейетѝ* / Асим Пецо // Даница. — 10 (2002), 339–345.

415. ПЕЦО, Асим

Поглед на номенклатурне називе домаћих животиња / Асим Пецо // СЈ. — YU ISSN 0354–9259. — 7 (2002), 391–394.

416. ПОПОВИЋ, Љубомир

Синтаксичка терминологија Михаила Стевановића / Љубомир Поповић // Живот и дјело... — 71–85. | Summary

417. ПРАЛИЦА, Дејан

Лексичке особине посланица патријарха Павла / Дејан Пралица // ППЈ. — 33 (2002), 123–132. | Summary

418. ПУЈИЋ, Саво

Зашто пчеле *умиру*? / Саво Пујић // Даница. — 10 (2002), 346–351.

— ПУЈИЋ, Саво

Херцеговачке одгонетке Вукових пчеларских загонетака / Саво Пујић // Даница. — 10 (2002), 352–357. | Уп. 859

419. РАДИЋ–ДУГОЊИЋ, Милана

Српски језички тип и преводна лексикографија / Милана Радић–Дугоњић // Стил. — 1 (2002), 311–318. | Summary

420. РАДУЛОВИЋ, Зорица

Алхемија ријечи / Зорица Радуловић. — Подгорица : ИТП Унирекс, 2002. — 248. | Уп. 285

421. РИСТИЋ, Стана

Основни принципи Михаила Стевановића у представљању јединица лексичког система / Стана Ристић // Живот и дјело... — 111–125. | Summary

422. СИМОВЉЕВИЋ, Ивана

Лексика народних веровања у речнику Матице српске / Ивана Симовљевић // ППЈ. — 33 (2002), 182–198. | Лексичка грађа. — Zusammenfassung.

423. СТЕВОВИЋ, Саво

Позајмљенице — потреба или незнање / Саво Стевовић // ПР. — 3–4 (12. март 2002), 11; 1–2 (8. фебруар 2002), 10; 5–6 (12. април 2002), 16; 7–8 (22. мај 2002), 19; 11–12 (12. септембар 2002), 18.

424. СТИЈОВИЋ, Данило

Ономастика шест села у околини Витине / Данило Стијовић // ОП. — 15 (2002), 227–263. | Zusammenfassung

425. СТОЈАНОВИЋ, Миодраг

Грецизми у српском језику / Миодраг Стојановић // Даница. — 10 (2002), 323–330.

426. ЋОРИЋ, Божо

Михаило Стевановић као дериватолог — терминолошка питања / Божо Ћорић // Живот и дјело... — 259–269.

427. ЋУПИЋ, Драго

Ономастика Косовског Полабља : Милета Букумирић „Ономастика горњег и доњег Лаба“ / Драго Ћупић // Баштина. — 14 (2002), 293–297.

Приказ | Уп. 391

428. ЋУПИЋ, Жељко

Ономастичка делатност Атанасија Урошевића / Жељко Ћупић // Живот и дело Атанасија Урошевића : зборник радова. — Београд : Географски институт „Јован Цвијић“ ; Приштина : Институт за српску културу, 2002. — 135–139.

429. ХЛЕБЕЦ, Борис

Лексичко–семантичка анализа српских придева са значењем једне димензије / Борис Хлебец // СЈ. — 7 (2002), 213–236. | Summary

430. ЦРЊАК, Ивана

Прилог лексичко–семантичкој анализи фразеологизама за квалификацију човека / Ивана Црњак // ППЈ. — 33 (2002), 133–153. | Резюме

431. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Зооним као ономастички термин / Михаило Шћепановић // СЈ. — 7 (2002), 321–326. | Summary

ђ) Нормативистика**432. БРБОРИЋ, Бранислав**

Одбор за стандардизацију српског језика : задаци и учинци : реферат на Научно–стручном скупу „Интернет и ћирилица“, Београд, 11–12. фебруара 2002. / Бранислав Брборић // ЈД. — 6, 15 (2002), 3–7.

433. КЛИКОВАЦ, Душка

О класификацији функционалних стилова у нашој стручној литератури : извештај Комисији за корпус Одбора за стандардизацију српског језика / Душка Кликовац // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 272–275.

434. КОСАНОВИЋ, Јелена

Култура говора са реториком / Јелена Косановић. — 2. изд. — Сомбор : Учитељски факултет, 2002. — 220.

435. ПЕЦО, Асим*

За реформу наше стандардне акцентуације / Асим Пецо // НССУВД. — 30, 1 (2000), 69–73. | Резюме

436. ПИПЕР, Предраг

Слово о језику : Језички поучник. Књига друга / Драго Ћупић, Егон Фекете, Богдан Терзић. — Београд : Партенон, 2002. — 257. : поводом нове књиге / Предраг Пипер // ЈД. — 6, 16 (2002), 28–33.

Приказ | Уп. 440, 442

437. СПИСИ одбора за стандардизацију српског језика : 5 / приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић, Радојко Гачевић. — Београд : Институт за српски језик, 2002. — 324.

438. СТЕВОВИЋ, Саво

Незнање разара стандардни језик / Саво Стевовић // ПР. — 13–14 (12. октобар 2002), 15.

439. СТОЈИЧИЋ, Ђоко

Много нечег — значи мало нечег / Ђоко Стојичић // ЈД. — 6, 15 (2002), 14–17.

440. ТАНАСИЋ, Срето

Допринос изграђивању језичке културе : Драго Ћупић, Егон Фекете и Богдан Терзић, Слово о језику. Језички поучник. Књига друга, Београд, Партенон, 2002, 258 / Срето Танасић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 333–337.

Приказ | Уп. 436, 442

441. ТРНАВАЦ, Миљивоје К.

Мали језички поучник : педесет и две по(р)уке из културе говора / Миљивоје К. Трнавац. — Београд : Партенон, 2002. — 163.

442. ЋУПИЋ, Драго

Слово о језику : језички поучник : књ. 2 / Драго Ћупић, Егон Фекете, Богдан Терзић. — Београд : Партенон, 2002. — 257. | Уп. 436, 440

443. ФЕКЕТЕ, Егон

Језичке недоумице : чланци објављени у Политици од 26. маја 2001. до 12. октобра 2002. / Егон Фекете. — Београд : Београдска књига : Апостроф, 2002. — 180.

444. ШИПКА, Данко

Каж ми кажи како да те изведем / Данко Шипка // ЈД. — 6, 16 (2002), 11–14.

445. ШИПКА, Милан

Лексичке дилеме / Милан Шипка // ЈД. — 6, 16 (2002), 4–8.

446. ШИПКА, Милан

Milorad Telebak : Pragovor : usta nisu štamparija, Zadužbina „Petar Kočić“ Banja Luka — Beograd, IGP „Školska knjiga“ Novi Sad — Banja Luka, Biblioteka „Novi milenijum“, 1, 2001, 167 / Milan Šipka // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

447. ШИПКА, Милан

Предлог кодекса употребе српског стандардног језика / Милан Шипка // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 253–271. | Summary

448. ШИПКА, Милан

Хашки трибунал и београдске „испоруке“ / Милан Шипка // ЈД. — 6, 15 (2002), 11–14.

е) Стилистика**449. БОЖОВИЋ, Маринко**

Језик и стил у роману Стрма обала / Маринко Божовић // Баштина. — 13 (2002), 151–156. + Факсимил Филиповићевог рукописа

450. ЈОВАНОВИЋ, Јелена

Језичка структура и стилистичка природа српских народних пословица / Јелена Јовановић // СЈ. — 7 (2002), 271–301. | Summary

451. КЛИКОВАЦ, Душка

Из проблематике функционалних стилова у српском језику / Душка Кликовац // КњЈ. — 49, 1/2 (2002), 9–25. + Графикон | Summary

452. МАРИНКОВИЋ, Ружица

Нова књига о функционалним стиливима : Радоје Симић и Јелена Јовановић, Основи теорије функционалних стилова, Београд и Никшић, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен, 2002. / Ружица Марковић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 321–326.

Приказ | Уп. 455

453. РИСТИЋ, Стана*

Актуелни аспекти експресивизације и суфемизације у савременом српском језику / Стана Ристић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 167–178. | Резюме

454. СИМИЋ, Радоје

Начела функционално стилистичког раслојавања језика / Радоје Симић, Јелена Јовановић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 9–32.

455. СИМИЋ, Радоје

Основи теорије функционалних стилова / Радоје Симић, Јелена Јовановић. — Београд : Филолошки факултет : Научно друштво за неговање и проучавање српског језика ; Никшић : Јасен, 2002. — 272. — (Мала лингвистичка библиотека ; сер. 5, бр. 5) | Уп. 452

456. СТОЈАНОВИЋ, Андреј

Функционална стилистика на српском језичком подручју / Андреј Стојановић // Стил. — 1 (2002), 79–103. | Summary

ж) Метрика**з) Методика наставе српског књижевног језика****457. ВУКСАНОВИЋ, Јован**

Језик и изражавање 1 : експериментални приручник српског језика : за први разред гимназија и средњих школа / Јован Вуксановић. — Београд : Наука, 2002. — 97.

458. ВУЛЕТИЋ, Данка

Неки проблеми у настави српског језика у нижим разредима основне школе / Данка Вулетић, Тамара Минић // ВаО. — 2 (2002), 101–109.

459. КОВАЧЕВИЋ, Милош

Добар уџбеник стилистике : Марина Катнић–Бакаршић, Стилистика, Научна и универзитетска књига, Сарајево, 2001, 388 / Милош Ковачевић // СЈ. — 7 (2002), 521–527.
Приказ

460. КОСАНОВИЋ, Марија–Магдалена

Михаило Стевановић и настава језика / Марија–Магдалена Косановић // Живот и дјело... — 309–315. | Резюме

461. ПЕТРОВАЧКИ, Љиљана

Место и улога методика струке у изради наставних планова и програма и помоћ педагога и психолога / Љиљана Петровачки // КњЈ. — 49, 1/2 (2002), 103–106.

462. ПОПОВИЋ, Љубомир

Реформа образовања и настава српског језика / Љубомир Поповић // КњЈ. — 49, 1/2 (2002), 97–102. + Табеле

463. СМИЉКОВИЋ, Стана

Настава српског језика и књижевности I : огледи, студије, истраживања у области методичке науке / Стана Смиљковић. — Врање : Учитељски факултет, 2002. — 214.

464. ТРИВУНЧИЋ, Милан

Настава српског језика као нематерњег у основној школи у национално хетерогеним срединама / Милан Тривунчић // ЈД. — 6, 16 (2002), 1–4.

и) Дијалектологија**465. АЈЦАНОВИЋ, Милан**

Прилог проучавању лексике северозападне Лике / Милан Ајцановић // ПП. — 33 (2002), 199–257. + Речник | Summary

466. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Поводом завршетка једног века српске дијалектологије : Љубисав Ћирић „Говор понашања“ (СД36, XLIV, Београд 1999, 262) : Јордана Марковић „Говор Запаља“ (СД36, XLVII, Београд 2000, 307) : Радивоје Младеновић „Говор шарпланинске жупе Гора“ (СД36, XLVIII, Београд 2001, 606) / Недељко Богдановић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 363–370.

Приказ

467. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Предлошко–падежне синтагме у топонимији сврљишког краја / Недељко Богдановић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 285–290. | Резюме

468. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Призренско–тимочки говори / Недељко Богдановић // Даница. — 10 (2002), 331–338.

469. БОГДАНОВИЋ, Недељко

Речник српских говора Војводине : 1, 2000. (161, А–Б) : 2, 2002. (288 + карта, В–Д) / Недељко Богдановић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 372–378.

Приказ | Уп. 488, 495

470. БОЖОВИЋ, Маринко

Говор Ибарског Колашина / Маринко Божовић. — [2. изд.]. — Приштина : Институт за српску културу ; Косовска Митровица : Филозофски факултет, 2002. — 204.

471. БОЈАНИЋ, Михаило

Рјечник дубровачког говора / Михаило Бојанић, Растислава Тривунац // СД36. — 49 (2002), 9–458.

472. БОЈОВИЋ, Драга

О неким рефлексима „јата“ у сјеверноцрногорским говорима / Драга Бојовић // Живот и дјело... — 213–219. | Резюме

473. БОРИЧИЋ, Вук

Рјечник васојевићког говора / Вук Боричић Тиврански. — Београд : Просвета, 2002. — 372.

474. БУКУМИРИЋ, Милета

Акцентски дублети у говорима северне Метохије / Милета Букумирић // СЈ. — 7 (2002), 327–338. | Summary

— БУКУМИРИЋ, Милета

Из воденичке лексике Горње Метохије / Милета Букумирић // Баштина. — 14 (2002), 159–174. + Мапе | Уп. 392

— БУКУМИРИЋ, Милета

Ономастика горњег и средњег Лаба / Милета Букумирић. — Лепосавић : Институт за српску културу ; Косовска Митровица : Филозофски факултет ; Исток : Дом културе „Свети Сава“, 2002. — 208. | Уп. 391, 427

475. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Дијалектолошки текстови из данашњег говора требавских Срба / Милан Драгичевић // ЗбСЈКУ. — ISSN 1451–2963. — 2, 2 (2002), 203–209.

476. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Судбина самогласничких секвенци у данашњем говору требавских Срба / Милан Драгичевић // СЈ. — 7 (2002), 205–211. | Резюме

— ЂУРОВИЋ, Радосав

О акценту Врњача данас : трагом Стојановићевих дијалектолошких бележака / Радосав Ђуровић // Љубомир Стојановић... — 233–256. | Summary | Уп. 303

— ЖУГИЋ, Радмила

Лични надимци у околини Лебана и Лесковца / Радмила Жугић // ОП. — 15 (2002), 201–214. | Регистар личних надимака. — Summary | Уп. 396

— ЖУГИЋ, Радмила

Микротопоними слива доњег тока Јабланице мотивисани природним обликом, положајем и изгледом тла : семантички аспект / Радмила Жугић // ОП. — 15 (2002), 215–224. | Zusammenfassung | Уп. 397

— ЈОВАНОВИЋ, Габриеле

Лексика куће и покућства села Семче / Габриеле Јовановић. — Ниш : Филозофски факултет, 2002. — 87. | Уп. 403

477. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Паштровски говор у односу на неке приморске и околне континенталне говоре / Миодраг Јовановић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 61–81.

478. ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

Систем акцентуације у говору Пипера — од Стевановићевог описа до савременог стања / Миодраг Јовановић // Живот и дјело... — Подгорица : ЦАНУ, 2002. — 133–147.

— КОЗОМАРА, Драгомир

Млинарска терминологија Бастаса / Драгомир Козомара // ЗбСЈКУ. — 2, 2 (2002), 197–200. | Резюме | Уп. 405

— МАРИНКОВИЋ, Јаворка В.

Микротопонија бујановачког и прешевског краја / Јаворка В. Маринковић // ОП. — 15 (2002), 1–169. | Регистар назива. — Summary | Уп. 407

479. МАРИЋ, Биљана

Из лексике Ченеја (румунски Банат) / Биљана Марић // ППЈ. — 33 (2002), 258–326. | Речник. — Zusammenfassung

480. МИЛОРАДОВИЋ, Софија

Значај изучавања синтаксичких система прелазних говора косовско–ресавске зоне / Софија Милорадовић // Славистика. — 6 (2002), 135–139. | Резюме

481. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Генитив именских речи у северношарпланинским и јужнометохијским говорима : флексија и аналитизација / Радивоје Младеновић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 291–320. | Резюме

482. МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје

Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије / Радивоје Младеновић // ЈФ. — 58 (2002), 41–63. | Résumé

483. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Лексичка слојевитост језерско–шаранског говора / Бранислав Остојић // СЈ. — 7 (2002), 75–82. | Summary

484. ОТАШЕВИЋ, Душан

Романизми у говору Старе Црне Горе / Душан Оташевић // БВ. — 31, 1–2–3 (2002), 185–201.

— ПАВЛОВИЋ, Благоје

Топоними насеља општине Лепосавић : с освртом на четири села на Rogozini / Благоје Павловић // Баштина. — 13 (2002), 175–186. + Графикон | Уп. 411

485. ПЕТРОВИЋ, Тања

Етнолингвистичка грађа о Божићу код Срба у Белој Крајини / Тања Петровић // ЈФ. — 58 (2002), 65–78. | Summary

486. РАДОВАНОВИЋ, Драго

Јотоване у мајевичком говору / Драго Радовановић // СЈ. — 7 (2002), 339–346.

487. РАДОСАВЉЕВИЋ, Ненад

Поглед на северозападну границу призренско–тимочког дијалекта / Ненад Радосављевић // СЈ. — 7 (2002), 501–514.

488. РЕЧНИК српских говора Војводине : св. 2 : В–Д / редактор Драгољуб Петровић. — Нови Сад : Матица српска : Тиски цвет, 2002. — 288. | Уп. 469, 495

489. СОБОЉЕВ, Андреј

Mihai N. Radan, Graiurile carașovane azi. Fonetica și fonologia. Timișoara: Uniunea Sărbilor din România, 2000, 328 = Михай Н. Радан, Карашевские говоры сегодня. Фонетика и фонология. Тимишоара: Союз сербов Румынии, 2000, 328 / А. Н. Соболев // ЈФ. — 58 (2002), 89–109.

Приказ | Уп. 490

490. СОБОЉЕВ, Андреј

Mihai N. Radan, Graiurile Carașovene azi. Fonetica și fonologia. Timișoara 2000, 328 / Andrej Sobolev // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 489

491. СОКОЛОВИЋ, Мирјана

Лесковачко Ч : о променама у изговору појединих гласова у говору јужне Србије / Мирјана Соколовић // СЈ. — 7 (2002), 487–500.

492. СТЕПАНОВИЋ–НИКОЛИЋ, Слађана

Службена и народна топонимија Сврљига / Слађана Степановић–Николић. — Сврљиг : Етно–културолошка радионица, 2002. — 110. — (Културна историја Сврљига ; 2)

— СТИЈОВИЋ, Данило

Ономастика шест села у околини Витине / Данило Стијовић // ОП. — 15 (2002), 227–263. | Zusammenfassung | Уп. 424

493. ТАНАСИЋ, Срето

Слободан Павловић, Детерминативни падежи у говору северозападне Боке, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, 16, Београд 2000, 170 / Срето Танасић // ЈФ. — 58 (2002), 137–139.

Приказ

494. ЋУПИЋ, Драго

Говори Црне Горе у проучавању Михаила Стевановића / Драго Ћупић // Живот и дјело... — 125–133. | Резюме

— ЋУПИЋ, Драго

Ономастика Косовског Полабља : Милета Букумирић „Ономастика горњег и доњег Лаба“ / Драго Ћупић // Баштина. — 14 (2002), 293–297.

Приказ | Уп. 391, 427

495. ЋУПИЋ, Драго

Речник српских говора Војводине, књига друга (В–Д), (Матица српска, Нови Сад, 2002, 268 + карта пунктова) / Драго Ћупић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 370–372.

Приказ | Уп. 469, 488

496. ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Научноистраживачки приступ у дијалектолошким радовима Михаила Стевановића. Питање метода и терминолошке апаратуре / Михаило Шћепановић // Живот и дјело... — 207–213. | Резюме

VII. Историја српског језика**а) Опште****497. ГРИЦКАТ, Ирена**

О сакралном писму и његовој секуларизацији у српским ћирилским споменицима / Ирена Грицкат Радуловић // Глас. — 389, 19 (2002), 1–15. | Summary

498. МИЛАНОВИЋ, Александар

Rosanna Morabito, Tradizione e innovazione linguistica nella cultura serba del XVIII secolo, Laboratorio di comparatistica, Dipartimento di Linguistica e Letterature comparate, Università di Cassino, Cassino, 2001, 326 / Александар Милановић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 374–376.

Приказ

499. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Почетак писане речи у Срба : Ђорђе Трифуновић „Ка почецима српске писмености“ / Александар Младеновић // ЗБМСКЈ. — 50, 1–2 (2002), 393–395.

Приказ

500. ПОПОВИЋ, Љубомир*

Српски књижевни језик између народног и књижевног језика / Љубомир Поповић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 207–221. | Summary

501. ТРИЈИЋ, Владан

О сокалницима / Владан Тријић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 3–28.

б) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло**502. АНЂЕЛКОВИЋ, Маја**

Два нова преписа трепетника / Маја Анђелковић // ЗБМСКЈ. — 50, 1–2 (2002), 377–391.

503. БАРАЋ, Драган

Рад Стојана Новаковића на изучавању и описивању старих српских писаних споменика / Драган Бараћ // АП. — 24 (2002), 311–323. | Резюме

504. БИГОВИЋ–ГЛУШИЦА, Рајка*

Неке од језичких одлика „Исправа црногорских судова (1879–1899)“ / Рајка Биговић–Глушица // НССУВД. — 30, 1 (2000), 89–95. | Summary

505. БОЈОВИЋ, Драгиша

Где се налазио манастир Промеће : прилог проучавању Сопоћанског споменика / Драгиша Бојовић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 173–207.

506. ДЕМИДОВА, А. Д.

Сербский рукописный памятник, Опыт лингво–палеографического описания / А. Д. Демидова // 36МСС. — 62 (2002), 181–185.

507. ЖИВОЈИНОВИЋ, Драгић М.

Хрисовуља Стефана Уроша II Милутина Карејској келији Светог Саве из 1317/1318. године и однос келија — манастир у светлу аделфата / Драгић М. Живојиновић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 111–121.

508. ИВАНОВА, Климентина

„Възпявам те, отче Ахилие, на архиереите украса“ : издание на текста на србската служба за Св. Ахил / Климентина Иванова // АП. — 24 (2002), 143–176. | Резиме

509. ИВИЋ, Милка

О језику законских прописа којима су утемелјиване „претече Српске академије наука и уметности“ / Милка Ивић // Глас. — 389, 19 (2002), 17–26. | Summary

510. ИЛИЋ, Мирјана

Народни језик у повељама цара Стефана Уроша у издању Љ. Стојановића / Мирјана Илић // Љубомир Стојановић... — 175–186. | Резюме

511. ЈОВАНОВИЋ, Гордана*

О лексици у повељама деспота Стефана Лазаревића / Гордана Јовановић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 5–9. | Summary | Уп. 512, 525

512. ЈОВАНОВИЋ, Томислав

Александар Милановић, Повеље кнеза Лазара. Текст, коментари, снимци. „Чигоја штампа“, Београд 2003, 366 / Томислав Јовановић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 411–414.

Приказ | Уп. 511, 525

513. ЛЕТИЋ, Бранко

„Стари српски записи и натписи“ Љ. Стојановића у савременом културном и књижевном контексту / Бранко Летић // Љубомир Стојановић... — 299–304. | Summary

514. МАНО–ЗИСИ, Катарина

Зборник за путнике Вићенца Вукотића (1547) из цркве Св. Ђорђа у Николинцима код Вршца / Катарина Мано–Зиси // АП. — 24 (2002), 177–188. | Резюме

515. МИЛИНЧЕВИЋ, Васо

Љубомир Стојановић и Стојан Новаковић и њихова сарадња са чешким научницима око издавања српских споменика / Васо Милинчевић // Љубомир Стојановић... — 305–320. | Резюме

516. ПАНИЋ–БАБИЋ, Биљана

Мушка лична имена словенског поријекла у „Старим српским повељама и писмима“ Љ. Стојановића / Биљана Панић–Бабић // 36СЈКУ. — 2, 2 (2002), 171–180. | Zusammenfassung

517. ПЕКИЋ, Миленко

Тирилички натписи Далмације и Љубомир Стојановић / Миленко Пекић // Љубомир Стојановић... — 201–232. | Резюме

518. РОДИЋ, Никола

Љубомир Стојановић и Мирослављево јеванђеље / Никола Родић // Љубомир Стојановић... — 187–200. | Résumé

519. САМАРЦИЈА, Снежана

Две „Стематографије Цигана“ с почетка XIX века и шаљиве народне приповетке / Снежана Самарџија // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 209–221.

520. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Ортографија и језик Бјелополског четворојеванђеља : 13/14. вијек / Јелица Стојановић. — Подгорица : Универзитет Црне Горе, 2002. — 377. | Уп. 521

521. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Ortografske i jezičke karakteristike Četvorjevanđelja iz manastira Nikoljca : XIII/XIV vijek : autoreferat doktorske disertacije / Jelica Stojanović // LA. — 3, 8/9 (2002). | Уп. 520

522. СУБОТИН–ГОЛУБОВИЋ, Татијана

Служба светом Ивану Рилском у српском рукописном наслеђу / Татијана Суботин–Голубовић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 135–145.

523. ЋИРИЋ, Љубисав

Стојановићево и Миклошичево издање старих српских повеља и њихов значај за изучавање историје српскога језика / Љубисав Ћирић // Љубомир Стојановић... — 159–174. | Резюме

524. УБИПАРИН, Миланка

Трагом књиге писане за царицу Јелену / Миланка Убипарин // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 125–133. + Фотографије рукописа

525. ЧИГОЈА, Бранкица

Александар Младеновић, Повеље кнеза Лазара (текст, коментари, снимци), Чигоја штампа, Београд, 2003, 349 / Бранкица Чигоја // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 286–289.

Приказ | Уп. 511, 512

526. ШУБАРИЋ, Сања

Императивна значења футура I у документима Црногорског сената / Сања Шубарић // СЈ. — 7 (2002), 347–360. | Summary

527. ШУБАРИЋ, Сања

Презент са императивним значењем у документима Црногорског сената / Сања Шубарић // Ријеч. — 8, 1–2 (2002), 131–151.

**в) Историјска фонетика, граматика, лексикологија,
историја писма и правописа**

528. ВЕЉКОВИЋ–СТАНКОВИЋ, Драгана

Проблем неусаглашености терминологије у настави фонетике српског језика током друге половине XIX века / Драгана Вељковић–Станковић // СЈ. — 7 (2002), 479–485.

529. ВУКОМАНОВИЋ, Славко

Развитак полугласника у српскохрватском језику / Славко Вукомановић // СЈ. — 7 (2002), 443–462.

530. ГРКОВИЋ–МЕЈЦОР, Јасмина

Понављање предлога у старосрпском језику / Јасмина Грковић–Мејџор // ЗМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 69–81. | Summary

531. ДРАГИН, Наташа

Морфолошки систем у Теодосијевом Житију Петра Коришког / Наташа Драгин // 36МСФЛ. — 45, 1-2 (2002), 109-120. | Резюме

532. ИВИЋ, Милка

О неким Вуковим месним и временским придевским одредбама / Милка Ивић // НЈ. — 34, 3-4 (2002-2003), 173-176. | Summary

533. МИЛАНОВИЋ, Александар*

Настанак српске новинске фразеологије / Александар Милановић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 97-104. | Резюме

534. СЕДЛАЧЕК, Јан

Vybrané kapitoly ze starosrbské textové syntaxe / Jan Sedláček // ЈФ. — 58 (2002), 23-27. | Резиме

535. ШТРБАЦ, Гордана

Апсолутни датив у Доментјановом „Житију Светог Саве“ / Гордана Штрбац // ППЈ. — 33 (2002), 5-18. | Summary

г) Историја српског књижевног језика**536. ВОЈНОВИЋ, Јелена**

Синтаксичке допуне и одредбе у језику Јована Стерије Поповића / Јелена Војновић // ППЈ. — 33 (2002), 41-57. | Резюме

537. ГЛУШИЦА, Рајка

Употреба придјева одређеног и неодређеног вида у црногорској приповједачкој прози XIX вијека / Рајка Глушица // Живот и дјело... — 233-240. | Riassunto

538. ГРИЦКАТ, Ирена

Интересантна и оригинално осмишљена књига : Мирослав Јовановић: Језик и друштвена историја, Београд 2002, 232 / Ирена Грицкат // СЈ. — 7 (2002), 517-519.

Приказ | Уп. 539, 549, 550

539. ЈОВАНОВИЋ, Мирослав

Језик и друштвена историја : друштвеноисторијски оквири полемике о српском књижевном језику / Мирослав Јовановић. — Београд : Стубови културе, 2002. — 232. | Уп. 538, 549, 550

540. ЈОВИЋЕВИЋ, Радојица

Поводом црквенословенизама у Стевановићеву и Бошковићеву Рјечнику уз Цјелокупна дјела Петра II Петровића Његоша / Радојица Јовићевић // Живот и дјело... — 355-363.

541. КАРАЦИЋ, Вук Стефановић

Изабрани списи / Вук Стефановић Караџић. — Пожега : Епоха, 2002. — 120.

542. КРЕЧМЕР, Ана*

Уочи стандардизације српског језика : језик „Хроника“ Ђ. Бранковића / Анна Kretschmer // НССУВД. — 30, 1 (2000), 11-19. | Резюме

543. ЛАШКОВА, Лили*

Типолошки осврт на нормирање књижевног језика код Срба / Лили Лашкова // НССУВД. — 30, 1 (2000), 131-137. | Резюме

544. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

О Марчу у Горском вијенцу / Радмило Маројевић // 36СЈКУ. — 2, 2 (2002), 43-65. | Резюме

545. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Реконструкција рефлекса јата у критичком издању Горског вијенца / Радмило Маројевић // СЈ. — 7 (2002), 5–65. | Резюме

546. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Реконструкција сугласника у критичком издању Горског вијенца / Радмило Маројевић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 209–233. | Резюме

— МИЛАНОВИЋ, Александар

Стевановићева виђења предвуковског периода развоја српског књижевног језика / Александар Милановић // Живот и дјело... — 315–331. | Summary | Уп. 839

547. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Неке напомене о процесу посрбљивања славеносрпског књижевног језика : друга деценија XIX века / Александар Младеновић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 121–127. | Резюме

548. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

О континуитету у развоју српског књижевног језика : до средине XIX века / Александар Младеновић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 83–90. | Резюме

549. МЛАДЕНОВИЋ, Александар

Полемика о књижевном језику и историографија : Мирослав Јовановић, Језик и друштвена историја, Београд, Стубови културе, 2002. / Александар Младеновић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 343–347.

Приказ Уп. 538, 539, 550

550. НИКОЛИЋ, Ненад

Мирослав Јовановић, Језик и друштвена историја: друштвено–историјски оквири полемике о српском књижевном језику, Стубови културе, Београд, 2002. / Ненад Николић // ПКЈИФ. — 68–69 (2002–2003), 399–408.

Приказ | Уп. 538, 539, 549

551. ОСТОЈИЋ, Бранислав*

Књижевни језик у Црној Гори у другој половини 19. века / Бранислав Остојић // НССУВД. — 30, 1 (2000), 159–165. | Резюме

552. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Његошев „Горски вијенац“ у језичким и лексичко–семантичким тумачењима Љубе Стојановића / Бранислав Остојић // Љубомир Стојановић... — 321–330. | Summary

553. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Његошев удео у стварању Вукова модела књижевног језика / Бранислав Остојић // ПР. — 13–14 (12. октобар 2002), 11; 15–16 (12. новембар 2002), 10; 17–18 (12. децембар 2002), 15.

554. ОСТОЈИЋ, Бранислав

Његошево дјело у језичким и лексичко–семантичким тумачењима Михаила Стевановића / Бранислав Остојић // Живот и дјело... — 59–70. | Резюме

555. ПАВЛОВИЋ, Михаило

Језик романа Јанка Веселиновића „Јунак наших дана“ виђен сто година касније / Михаило Павловић // ЈД. — 6, 16 (2002), 8–11.

556. ПАНИЋ–БАБИЋ, Биљана

Још једна књига о језику фрањеваца : Бранкица Б. Чигоја: Језик Павла Папића, босанског фрањеваца из прве половине XVII века. Београд, Институт за српски језик САНУ, 2001. / Биљана Панић–Бабић // СЈ. — 7 (2002), 547–550.

Приказ

557. СЕЛИМОВИЋ, Меша

Za i protiv Vuka : studija / Meša Selimović. — Zemun : Book ; Novi Beograd : Marso, 2002. — 129. — (Sabrana dela u deset knjiga / Meša Selimović)

558. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

Пасив и пасивне реченице с конкретизованим агенсом у језику Петра II Петровића Његоша / Миодарка Тепавчевић // СЈ. — 7 (2002), 373–388. | Резюме

559. ТЕПАВЧЕВИЋ, Миодарка

Речца *се* као граматичко средство уопштавања и обезличавања у дјелу Петра II Петровића Његоша / Миодарка Тепавчевић // Живот и дјело... — 173–187. | Резюме

560. ЧЕНЕЈАЦ, Исидора

Предикативни и апозитивни атрибути у језику Јована Стерије Поповића и Јована Хаџића / Исидора Ченејац // ППЈ. — 33 (2002), 19–40. | Резюме

VIII. Македонски језик

561. XXVII* научна конференција на XXXIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид 14–15 август 2000. / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“; Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2001. — 280. | Темџ : „Македонскиот јазик наспрема другите јазици“ и „Јазикот на Македонците во дијаспора и во соседните земји“.

562. XXVIII научна конференција на XXXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура : Охрид, 13–14. август 2001. година / главен и одговорен уредник Максим Каранфиловски. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“; Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, 2002. — 641. | Темџ : „Лексичко-семантичкиот систем на македонскиот јазик“ и „Македонскиот јазик наспрема другите словенски и балкански јазици“.

563. АЈЦАНОВИЋ, Милан

Лидија Аризанковска, Функционално оптоварување на наследените словенски суфикси за *potina agentis* : со посебан осврт на суфиксот *-tel'ь врз фонот на изофункционалните суфикси : Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 146 / Милан Ајцановић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 429–433.

Приказ

564. АНГЕЛОВ, Кирил*

Србизмите обработени низ книгите „Јазикот наш денешен“ од Благоја Корубин / Кирил Ангелов // Македонската лексикологија и лексикографија... — 74–81.

565. АНДОНОВСКА, Христина*

Глаголите на *сѣрав* во македонскиот јазик : обид за интенцијално–синтаксичка анализа / Христина Андоновска // Македонскиот глагол... — 73–80.

566. АНДРИЈЕВСКА, Наталија

Катица Трајкова, Лексиката на Станиславиовиот пролог, Скопје 2002, 258 / Наталија Андријевска // МЈ. — 53 (2002), 155–158.

Приказ | Уп. 737

567. БАНДИЛОВСКА–РАЛПОВСКА, Елизабета

Колоквизалната лексика во македонскиот јазик : Елена Јованова–Грујовска, Валоризација на колоквизализмите во македонската јазична средина, Јазикот наш денешен, 7, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2002. / Елизабета Бандиловска–Ралповска // МЈ. — 53 (2002), 152–154.

Приказ

568. БЕЛИАВСКИ–ФРАНК, Маша

The Use of Turkisms in Contemporary Macedonian / Masha Belyavski–Frank // Зборник реферати... — 271–290.

569. БОГУСЛАВСКА, Магдалена*

Транскрипција на полскиот имиња / Магдалена Богуславска // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 53–55.

570. БОЈКОВСКА, Стојка*

Говорот на Македонците во Мегленско (Егејска Македонија) / Стојка Бојковска // XXVII научна конференција... — 233–244.

571. БОЈКОВСКА, Стојка*

Наставата по македонски јазик на Македонците во Албанија / Стојка Бојковска, Гордана Алексова // XXVII научна конференција... — 267–272.

572. БРАУН, Кит

Macedonian Identity on Trial : Notes from a Pennsylvania countryhouse, 1948. / Keith Brown // Зборник реферати... — 221–235.

573. БУЖАРОВСКА, Елена*

Глаголските асиндетски дублети во македонскиот јазик / Елена Бужаровска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 95–110. | Summary

574. БУЖАРОВСКА, Елена*

Финалните реченици во македонскиот јазик / Елена Бужаровска // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 87–107. | Summary

575. БУЗАЛКОВСКА–АЛЕКСОВСКА, Маргарите*

Транскрипција на имињата од старогрчкиот и од новогрчкиот јазик / Маргарите Бузалковска–Алексовска // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 43–47.

576. ВЕЛКОВСКА, Снежана

Антонимијата кај глаголот / Снежана Велковска // XXVIII научна конференција... — 145–150. | Со примери од македонскиот јазик

577. ВЕЛКОВСКА, Снежана*

За толковниот речник на македонскиот јазик / Снежана Велковска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 7–12.

578. ВЕЛКОВСКА, Снежана*

Некои лексички елементи во јазикот на Македонците во Албанија / Снежана Велковска // XXVII научна конференција... — 253–258.

579. ВЕЛКОВСКА, Снежана*

Од проблематиката на „Интенцијално–синтаксичкиот речник на македонските глаголи“ / Снежана Велковска // Македонскиот глагол... — 31–40.

580. ВЕЛКОВСКА, Снежана*

Транскрипција од романски на македонски јазик / Снежана Велковска // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 29–32.

581. ВЕЛКОВСКА, Снежана

Фразеологизми со значење *количина* / Снежана Велковска // ЛЗБ. — 49 (2002), 15–20.

582. ВЕНОВСКА–АНТЕВСКА, Снежана

Некои јазични особености Зборникот на Миладиновци : Туку во Зборникот на Миладиновци / Снежана Веновска–Антевска // XXVIII научна конференција... — 91–95.

583. ВЕНОВСКА–АНТЕВСКА, Снежана

Некои согледувања околу сврзникот *но* во македонскиот јазик : дијакронија, синхронија, перспективи / Снежана Веновска–Антевска // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 69–76.

584. ВЕРИЖНИКОВА, Елена*

Транскрипција на руските имиња во македонскиот јазик / Елена Верижникова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 49–52.

585. ВИНДИК, Кевин*

Македонски пословици како што се претставени во македонско–руските реченици / Kevin Windic, Margaret Travers // XXVII научна конференција... — 117–123.

586. ГАЈДОВА, Убавка*

Водич низ македонската дијалектологија : Божидар Видоевски, Прашалник за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас МДА I, Институт за македонски јазик, Скопје 2000. / Убавка Гајдова // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 137–140.

Приказ

587. ГАЈДОВА, Убавка*

Ке- конструкциите во кукушкиот говор од функционален аспект / Убавка Гајдова // Македонскиот глагол... — 179–190.

588. ГАЈДОВА, Убавка*

Што има ново — ветро (ne var eskiyeni) во македонската лингвистичка литература : турските лексички елементи во македонскиот јазик од акад. Оливера Јашар–Настева / Убавка Гајдова // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 125–130.

Приказ | Уп. 596

589. ГАРЕЈ, Ким

On the Role of Indefiniteness in the Keenancomrie Accessibility Hierarchy : The Macedonian Case / Kim Gareiss // Зборник реферати... — 147–164. | Резиме

590. ГЕГОВСКИ, Дејан*

Божидар Видоевски, Текстови од дијалектите на македонскиот јазик, „Крсте Мисирков“ Скопје, 2000. / Дејан Геговски // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 121–123.

Приказ

591. ГЕГОВСКИ, Дејан

Околу конструкциите со каузативни глаголи : врз примери од дијалектите на македонскиот јазик / Дејан Геговски // ЛЗБ. — 49 (2002), 39–43.

592. ГЕГОВСКИ, Дејан*

Свзнички показатели на релацијата „причина“ во дијалектите на македонскиот јазик / Дејан Геговски // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 181–192. + Карта | Summary

593. ГРИНБЕРГ, Роберт Д.*

The Dialects of Macedonia and Montenegro : Random Linguistic Parallels or Evidence of a Sprachbund? / Robert D. Greenberg // Зборник реферати... — 341–347.

594. ГРУЕВСКА–МАЦОСКА, Симона*

Синонимски низ кај глаголите / Симона Груевска–Мацоска // Македонскиот глагол... — 128–133.

595. ГУШЕВСКА, Лилјана*

Топоними образувани од именки кои означуваат општествени функции и занимања / Лилјана Гушевска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 239–253.

596. ДАВКОВА–ЃОРГИЕВА, Светлана*

Божидар Георгиевски — Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик : МАНУ, Скопје, 1999. / Светлана Давкова–Ѓоргиева // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 133–135.

Приказ

597. ДАВКОВА–ЃОРГИЕВА, Светлана*

Говорот на селото Чифлицик–Демирхисарско / Светлана Давкова–Ѓоргиева // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 71–80.

598. ДАВКОВА–ЃОРГИЕВА, Светлана*

Македонската лексикографија во светлината на дијалектолошките истражувања : Коста Пеев; Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел, том I, Скопје

1999, 412 / Светлана Давкова-Ѓоргиева, Гоце Цветановски // Македонската лексикологија и лексикографија... — 43–50.

Приказ

599. ДАВКОВА-ЃОРГИЕВА, Светлана*

Маса и стол во македонските дијалекти / Светлана Давкова-Ѓоргиева // Македонската лексикологија и лексикографија... — 180–188.

600. ДАВКОВА-ЃОРГИЕВА, Светлана

Називите на замјаните и дрвените посатките за вода во македонските дијалекти / Светлана Давкова-Ѓоргиева // XXVIII научна конференција... — 273–280.

601. ДЕЛОВА, Јасминка*

Глаголските префикси *с-* и *з-* во чешкиот јазик и нивниот одраз во македонскиот јазик / Јасминка Делова // Македонскиот глагол... — 165–171.

602. ДЕСПОДОВА, Вангелија*

Блаже Ристовски, Крсте Мисирков, Нови истражувања и сознанија, Книгоиздателство „Матица македонска“, Скопје 2000, 556 / Вангелија Десподова // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 227–233.

Приказ

603. ДЕСПОДОВА, Вангелија*

Зборообразувачки модели во Трескавечкиот сухологум од XIII век / Вангелија Десподова // Македонската лексикологија и лексикографија... — 132–143.

604. ДЕСПОДОВА, Вангелија*

Придонесот на писарите на македонските средновековни текстови за развојот на нашиот јазик / Вангелија Десподова // Слободата на јазикот... — 67–78. | Summary

605. ДИМИТРЕСКИ, Боге

Транскрипција на македонската азбука на основен латински коден распоред : при комуникација со електронска пошта / Боге Димитрески // ЛЗБ. — XLIX (2002), 45–49.

606. ДОДЕВСКА-МИХАЈЛОВСКА, Олгица

За некои тенденции во развојот на лексичко-семантичкиот систем на македонскиот јазик / Олгица Додевска-Михајловска // XXVIII научна конференција... — 111–119.

607. ДОДЕВСКА-МИХАЈЛОВСКА, Олгица*

Интересот на Тодор Димитровски за македонската лексичка проблематика / Олгица Додевска-Михајловска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 68–73.

608. ДОДЕВСКА-МИХАЈЛОВСКА, Олгица*

Снежана Велковска, Изразување на резултативноста во македонскиот стандарден јазик, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1998. / Олгица Додевска-Михајловска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 238–241.

Приказ

609. ДОДЕВСКА-МИХАЈЛОВСКА, Олгица*

Улогата на термините во развојот на глаголската лексика / Олгица Додевска-Михајловска // Македонскиот глагол... — 121–127.

610. ДРВОШАНОВ, Васил*

За анатомските лексеми во трудовите на Оливера Јашар-Настев објавувани во списанието „Македонски јазик“ / Васил Дрвошанов // Македонската лексикологија и лексикографија... — 51–67.

611. ДРВОШАНОВ, Васил*

За некои јазични црти во песните на Благоја Корубин / Васил Дрвошанов // Македонскиот глагол... — 234–241.

612. ДРВОШАНОВ, Васил

Лексичките колебања на називите *йрејйриемач* и *йрејйриемашиџво* / Васил Дрвошанов // XXVIII научна конференција... — 169–177.

613. ДУЧЕВСКА, Анета*

Кон второто издание на „Синтакса на македонскиот стандарден јазик“ од Лилјана Минова-Ѓуркова / Анета Дучевска // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 115–116.

Приказ

614. ЃОРГИЕВСКА ТАНТУРОВСКА, Лидија

Добрата книга не губи вредност : Оливера Јашар-Настева, Турските лексички елементи во македонскиот јазик, Скопје, 2001, 301 / Лидија Ѓоргиевска Тантуровска // МЈ. — 53 (2002), 133–139.

Приказ | Уп. 588

615. ЃОРГИЕВСКА-ТАНТУРОВСКА, Лидија*

За третманот на две групи зборови во „Толковниот рачник“ / Лидија Ѓоргиевска-Тантуровска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 99–108.

616. ЃУРКОВА, Александра*

Глаголи што воведуваат декларативни зависни реченици во „Крнинскиот дамаскин“ / Александра Ѓуркова // Македонскиот глагол... — 222–233.

617. ЃУРКОВА, Александра

За македонските состојби : јазична политика или политика на јазикот / Александра Ѓуркова // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 77–80.

618. ЃУРКОВА, Александра

Предлогот *ради* во Крнинскиот дамаскин / Александра Ѓуркова // МЈ. — 53 (2002), 101–112. | Summary

619. ЃУРКОВА, Александра*

Речениците со *ради да* во Крнинскиот дамаскин / Александра Ѓуркова // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 163–180. | Summary

620. ЗБОРНИК реферати од Четвртата македонско-северноамериканска славистичка конференција за македонистика : студии за македонскиот јазик, литература и култура, Охрид 5–6 август 2000. / редакциски одбор Виолета Чепјуновска, Вера Стојчевска-Антиќ, Милан Ѓурчинов, Алекса Поповски, Снежана Велковска. — Скопје : Универзитет „Св. Кирил и Методија“, 2002. — 350.

621. ИВАНОВА, Олга*

Обратен речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница / Олга Иванова. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 118.

622. ИЛИЕВСКИ, Петар Хр.

Значење на дијалектолошките студии на југоисточните македонски говори за палеославистиката : неколику фонетски особености на староцрковнословенскиот и нивните континуанти во југоисточните македонски говори / Петар Хр. Илиевски // ПрилМАНУ. — 26, 1–2 (2001–2002), 25–40. | Summary

623. ИЛИЕВСКИ, Петар Хр.

Писмо „Без оустренија“ (Црноризец Храбар) / Пстар Хр. Илиевски // Зборник реферати... — 35–56. | Summary

624. ИЛИЈА-НЕСТОР, Валентина*

Јазикот, културата и статусот на Македонците во Република Албанија / Валентина Илија-Нестор // XXVII научна конференција... — 259–266.

625. ЈАЧЕВА-УЛЧАР, Елка*

За некои бионими вградени во македонската топонимија / Елка Јачева-Улчар // Македонската лексикологија и лексикографија... — 231–238.

626. ЈОВАНОВА-ГРУЈОВСКА, Елена*

Лексичко-семантичка анализа на глаголите *йрави* и *онади* во македонскиот стандарден јазик / Елена Јованова-Грујовска // Македонскиот глагол... — 143-148.

627. ЈОВАНОВА-ГРУЈОВСКА, Елена*

Начин на изразување на особината *мало живојино* во македонскиот јазик / Елена Јованова-Грујовска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 161-163.

628. КАВКА, Макеј

За развојот на македонската текстологија односно за научното издаваштво / Макеј Кавка // XXVIII научна конференција... — 371-374.

629. КАРОЛАК, Станислав*

Инкоативна видска конфигурација во македонскиот јазик : (Inchoatywna konfiguracja aspektualna w języku macedońskim / PAN, Instytut slawistyki, Warszawa 2000, 265 / Slavia Meridionalis) / Станислав Каролак, Милица Миркуловска // МЈ. — 51-52 (2000-2001), 249-255.

Приказ

630. КИТАНОВ, Блаже*

Творечката слобода : традицијата и јазикот во поезијата на Ацо Шопов и Матеја Матевски / Блаже Китанов // Слободата на јазикот... — 137-150. | Summary

631. КОНЕСКИ, Блаже*

Историска фонологија на македонскиот јазик : со општ поглед врз фонолошкиот развојот на македонскиот јазик и со карта на македонските дијалекти од Божидар Видоевски / Блаже Конески. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите ; Фонд Тригун Костовски, 2001. — 329. | Со библиографии и индекси. — Напореден текст и на англиски. | Уп. 725

632. КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, Марија*

Кон зборникот од предавањата на XXXIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура : Охрид, 5-25. август 2000. / Марија Коробар-Белчева // ЛЗБ. — 48, 3-4 (2001), 113-119.

Приказ

633. КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, Марија*

Населените места во Албанија со македонско население / Марија Коробар-Белчева // XXVII научна конференција... — 245-251.

634. КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, Марија

Презимиња од имиња на места во македонскиот јазик / Марија Коробар-Белчева // Зборник реферати... — 77-90. | Со литература и списокот на презимењата

635. КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, Марија*

Пурде, крже, рулче и други синоними во македонската дијалектна лексика / Марија Коробар-Белчева // Македонската лексикологија и лексикографија... — 174-179.

636. КОРОБАР-БЕЛЧЕВА, Марија

Херматонимите во македонскиот јазик / Марија Коробар-Белчева // XXVIII научна конференција... — 151-157.

637. КОРУБИН, Благоја*

Јазикот наш денешен / Благоја Корубин. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 205.

638. КОРУБИН, Јован*

Актуелните општествени промени и јазичната ситуација кај нас : социолошки аспекти / Јован Корубин // Слободата на јазикот... — 61-66. | Résumé

639. КОСТОВСКА, Весна

Значењата на лексемата *вѣк* во македонските црковнословенски текстови / Весна Костовска // XXVIII научна конференција... — 329–333.

640. КОСТОВСКА, Весна*

Лексикографската обработка во Одделението за историја на македонски јазик / Весна Костовска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 37–42.

641. ЛАБРОСКА, Веселинка

Васил Дрвошанов, Дијалектолошки студии, „Детска радост“, Скопје, 2001. / Веселинка Лаброска // МЈ. — 53 (2002), 149–152.

Приказ

642. ЛАБРОСКА, Веселинка

Говорите на македонскиот јазик низ призмата на филологијата : Божидар Видоевски: Филолошките бази на говорите на македонскиот јазик, МАНУ, Скопје, 2000, 321 / Веселинка Лаброска // ЛЗб. — 49 (2002), 135–137.

Приказ

643. ЛАБРОСКА, Веселинка*

Од лексиката на кичевскиот говор / Веселинка Лаброска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 193–199.

644. ЛОЗАНОСКИ, Раско

Годишен план за работа на часовите по македонскиот јазик во петто одделение / Раско Лозановски // ЛЗб. — XLIX, 3–4 (2002), 91–102.

645. ЛОЗАНОСКИ, Раско*

Дополнителната настава : видувања и специфичности / Раско Лозановски // ЛЗб. — 48, 1–2 (2001), 101–103.

646. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Девербативните именки во македонските црковнословенски ракописи / Лилјана Макаријоска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2002. — 508. — (Посебни издања, 32) | Уп. 695

647. МАКАРИЈОСКА, Лилјана*

За глаголите со префикс *вѣз-* (*вѣс-*) во македонските црковнословенски ракописи / Лилјана Макаријоска // Македонскиот глагол... — 214–227.

648. МАКАРИОСКА, Лилјана*

За девербативните именки во македонските црковнословенски ракописи / Лилјана Макаријоска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 137–152. | Резюме

649. МАРАКИЈОСКА, Лилјана*

Кон „Зборникот на трудов од научниот собир македонскиот јазик во јавното општење“ : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2000. / Лилјана Макаријоска // ЛЗб. — 48, 1–2 (2001), 127–130.

Приказ

650. МАРАКИЈОСКА, Лилјана

Кон изданието „Македонистички студии“ : Георги Георгиевски, Македонистички студии, Менора 2001. / Лилјана Макаријоска // ЛЗб. — XLIX (2002), 131–134.

Приказ

651. МАКАРИОСКА, Лилјана*

Нова книга во едицијата „Јазикот наш денешен“ / Лилјана Макаријоска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 244–249.

652. МАРАКИЈОСКА, Лилјана*

Прилог кон проучувањето на историјата на македонскиот јазик : Кита Бицевска, Правописни и фонетски особености во ракописите од Северна Македонија од XIII и XIV век, Скопје 2000. / Лилјана Макаријоска // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 117–120.

Приказ

653. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Роднинската терминологија од историски аспект / Лилјана Макаријоска // ЛЗБ. — 49 (2002), 29–37.

654. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Семантичката група *оружје* во македонските средновековни ракописи / Лилјана Макаријоска // XXVIII научна конференција... — 315–322.

655. МАКАРИЈОСКА, Лилјана*

Црковнословенската лексика како одраз на средновековната материјална култура / Лилјана Макаријоска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 144–153.

656. МАКАРИЈОСКА, Лилјана

Црковнословенската лексика од областа на храната / Лилјана Макаријоска // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 53–67.

657. МАКЕДОНСКАТА* лексикологија и лексикографија : зборник на трудови од собирот одржан на 15–16. март 2001. / редакциски одбор Снежана Велковска, Олгица Додевска–Михајловска, Елена Јованова–Груевска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 257. — (Јазикот наш денешен, 6)

658. МАКЕДОНСКИОТ* глагол — синхронија и дијахронија : зборник на трудови од собирот одржан на 1–2. март 2000. / редакциски одбор Снежана Велковска, Снежана Веновска–Ангевска, Олгица Додевска–Михајловска, Лидија Тантуровска, Катица Топлиска. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 245. — (Јазикот наш денешен, 4)

659. МАРКОВ, Борис

За хибридниот образувања во македонскиот јазик / Борис Марков // XXVIII научна конференција... — 133–144.

660. МАРКОВ, Борис*

Различни гледишта во определувањето на албанизмите во македонскиот јазик / Борис Марков // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 151–179. | Резюме

661. МАРТИНОСКА, Ана

Неколку белешки за систематиката на црвената боја во македонските народни гатанки / Ана Мартиноска // ЛЗБ. — 49 (2002), 65–72.

Приказ

662. МИЛЕНКОВСКА, Соња

Линеаризација и референцијална карактеристика на номинативните (субјектните) именски синтагми / Соња Миленковска // МЈ. — 53 (2002), 123–129. | Summary

663. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана*

Има(ло) ли пуризам во македонскиот стандарден јазик / Лилјана Минова–Ѓуркова // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 39–54. | Summary

664. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана

Кон излегувањето од печат на „Интенцијално–синтаксичкиот рачник на македонските глаголи“, том 6. и „Јазикот наш денешен“, 6 / Лилјана Минова–Ѓуркова // ЛЗБ. — 49 (2002), 121–125.

Приказ

665. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана*

Кон јазичниот израз на Македонците во пиринскиот крај : сврзувачки средства во Разлошкиот говор / Лилјана Минова–Ѓуркова // XXVII научна конференција... — 209–216.

666. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана

Македонскиот јазик на крајот на двеесетиот век / Лилјана Минова–Ѓуркова // Зборник реферати... — 67–76. | Summary

667. МИНОВА–ЃУРКОВА, Лилјана*

Современи состојби во македонскиот глаголски систем / Лилјана Минова–Ѓуркова // Македонскиот глагол... — 7–16.

668. МИТЕВА, Димка*

Нови зборови во македонскиот јазик / Димка Митева // XXVII научна конференција... — 130–137.

669. МИТКОВСКА, Лилјана*

Глаголските *се-* конструкции како семантичка категорија / Лилјана Митковска // Македонскиот глагол... — 61–72. | Со примери од македонскиот јазик

670. МИТКОВСКА, Лилјана*

За употребата на предлозите *на* и *од* во посесивна функција во македонскиот стандарден јазик / Лилјана Митковска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 123–136. | Summary

671. МОМИРОВСКА, Мери*

Имиња од животинскиот свет засведочени во презимењата кај Македонците / Мери Момировска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 224–230.

672. НИКОДИНОВСКИ, Звонко

Семиологијата на *ракаџа* во македонскиот јазик / Звонко Никодиноски // XXVIII научна конференција... — 219–253.

673. ОГНЕНОВСКИ, Трајко

Опсцености, скатологии, поганства и погрдни зборови / Трајко Огненовски // XXVIII научна конференција... — 179–195.

674. ОШЛИС, Волф*

Печалбар, аргат или гастарбајтер? : грст набљудувања кон германизми во современиот македонскиот јазик / Волф Ошлис // XXVII научна конференција... — 187–199.

675. ПАЛМЕР, Весна

Дијалог на близнаци / Весна Палмер // Зборник реферати... — 311–320. | За детскиот јазик.

676. ПАНДЕВ, Димитар

Правописниот систем во Зборникот на Миладиновци / Димитар Пандев // XXVIII научна конференција... — 85–90.

677. ПАНДЕВА, Лилјана*

Воената терминологија во македонскиот литературен јазик / Лилјана Пандева // Македонската лексикологија и лексикографија... — 126–131.

678. ПАНОВСКА–ДИМКОВА, Искра*

Валентноста на префиксираните глаголи со лимитативна видска конфигурација / Искра Пановска–Димкова // Македонскиот глагол... — 90–97. | Со примери од македонскиот јазик

679. ПАНОВСКА–ДИМКОВА, Искра

Нацрт за испитување на хабитатуалната видска конфигурација во македонскиот јазик / Искра Пановска–Димкова // XXVIII научна конференција... — 363–370.

680. ПЕЕВ, Коста*

За изразувањето на чувствените односи во источното македонско наречје / Коста Пеев // XXVII научна конференција... — 217–225.

681. ПЕЕВ, Коста

Книга што промовира културен натпревар на Балканот а не глобализација : „Во одбрана на македонскиот литературен јазик“ од Тр. Стаматоски / Коста Пеев // ЛЗБ. — XLIX (2002), 127–130.

Приказ

682. ПЕЕВ, Коста*

Македонската народна лексика и толковниот речник / Коста Пеев // Македонската лексикологија и лексикографија... — 13–24.

683. ПЕТКОВСКА, Благица

Структурирање на лексиката во македонските ерминии од XIX век по семантички сфери / Благица Петковска // XXVIII научна конференција... — 291–314.

684. ПЕТКОВСКА, Благица*

Уметноста на зборот низ призмата на јазикот во „Животот занает најтежок“ од Бошко Смакоски : стандардно-језичната норма и јазикот на уметничката литература или уметничколитературниот стил / Благица Петковска // Слободата на јазикот... — 151–166. | Summary

685. ПЕТРОВА, Снежана*

Белешки околу употребата на модалниот глагол *ѝреба* во печатот / Снежана Петрова // Македонскиот глагол... — 108–111. | Со примери од македонскиот јазик

686. ПЕТРОСКА, Елена*

За двојното согласување на конструкциите од типот *група деца* во современиот македонски јазик / Елена Петроска // XXVII научна конференција... — 141–151.

687. ПЕТРОСКА, Елена*

За „итеративноста“ во македонскиот јазик / Елена Петроска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 111–122. | Summary

688. ПЕТРОСКА, Елена*

Количествени категории во македонскиот јазик / Елена Петроска // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 213–224. | Summary

689. ПЈАНКА, Влоѓимјеж*

Нацрт на морфемски речник на македонскиот јазик / Влоѓимјеж Пјанка // XXVII научна конференција... — 7–17.

690. ПОП–АТАНАСОВА, Стоја*

Лексиката во поетските дела на македонските средновековни книжевници / Стоја Поп–Атанасова // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 153–162. | Summary

691. ПОП–АТАНАСОВА, Стоја

Лексиката на македонската црковна поезија / Стоја Поп–Атанасова. — Скопје : Мелора, 2002. — 288.

692. РАДИЧЕВСКИ, Науме*

Маргиналии за македонските специфичности во јазично — литературната конвергенција / Науме Радичевски // Слободата на јазикот... — 45–51. | Summary

693. РАЛПОВСКА, Елизабета*

За семантичката структура на глаголите што означуваат движење / Елизабета Ралповска // Македонскиот глагол... — 98–107. | Со примери од македонскиот јазик

694. РАЛПОВСКА, Елизабета*

Обид за семантичко претставување на лексичко-семантичка група со архисема *овошје* / Елизабета Ралповска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 164–173.

695. РИБАРОВА, Зденка

Нови книги во едицијата „Посебни изданија“ : Лилјана Макаријоска, Девербативните именки во македонските црковнословенски ракописи од XI до XVI век, Скопје 2002, Посебни изданија 32 : Катица Трајкова, Лексиката на Станиславобиот пролог, Скопје 2002. Посебни изданија 34 / Зденка Рибарова // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 107–113.

Приказ | Уп. 646

696. РИБАРОВА, Зденка*

Транскрипција на имињата од чешкиот и од словачкиот јазик / Зденка Рибарова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 39–47.

697. РИСТОВСКИ, Блаже*

„Мемоарските записи за Охридскиот заговор“ : на македонски јазик од Зафир Белев / Блаже Ристовски // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 49–68. | Summary

698. РОДРИГЕЗ, Валерија

Индириктен начин за изразување на барање / Валерија Родригез // XXVIII научна конференција... — 345–352.

699. САЗДОВ, Симон*

За метафорската основа на „пренесеното значење“ / Симон Саздов // Македонската лексикологија и лексикографија... — 109–118.

700. САЗДОВ, Симон

Предлозите во македонскиот јазик од семантичката гледна точка / Симон Саздов // XXVIII научна конференција... — 159–167.

701. СМИЛЕВСКИ, Веле*

Погледите на Блаже Конески за творечката функција на јазикот... / Веле Смилевски // Слободата на јазикот... — 129–136. | Summary

702. СОКОЛОВСКИ, Јан*

Зборообразувачката проблематика во трудовите на Божидар Видоевски / Јан Соколовски // XXVII научна конференција... — 61–67.

703. СПАСОВ, Људмил

Глаголите *оди* и *фрли* како речнички статии од семантички аспект / Људмил Спасов, Елизабета Ралповска // XXVIII научна конференција... — 627–635.

704. СПАСОВ, Људмил*

Говорот на Бобошн(шч)ица денес : врз основа на нов снимен материјал / Људмил Спасов // XXVII научна конференција... — 227–231.

705. СПАСОВ, Људмил*

Дали префиксите можат да се претставуваат лексикографски статии / Људмил Спасов // Македонската лексикологија... — 88–98.

706. СПАСОВ, Људмил

За македонскиот перфект / Људмил Спасов // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 269–276. | Резюме

707. СПАСОВ, Људмил

Описот на македонскиот јазик : социолингвистички факти, семантички факти, дијалектни факти, фонологија, лексикологија и граматика на стандардниот јазик : од Виктор Фридман / Људмил Спасов // Зборник реферати... — 165–170.

708. СПАСОВ, Људмил

Разултативната аспектна конигурација кај перифрастичките конструкции и фразеологизмите во македонскиот јазик / Људмил Спасов // XXVIII научна конференција... — 353–361.

709. СПАСОВ, Људмил

Few words to „A historical Phonology of the Macedonian Language by Blazhe Koneski“ / Људмил Спасов // МЈ. — 53 (2002), 139–149.

Приказ

710. СТАМАТОСКИ, Здравко

Статусот на македонскиот јазик во 2001 година : во светлина на меѓуетничкиот конфликт во одделни региони во Република Македонија / Здравко Стаматоски // 36МСС. — 62 (2002), 197–210.

711. СТАМАТОСКИ, Трајко*

За „Речникот на презимињата кај Македонците“ / Трајко Стаматоски // Македонската лексикологија и лексикографија... — 25–36.

712. СТАМАТОСКИ, Трајко*

Кратки црковни текстови на тетовскиот говор од почетокот на XIX век / Трајко Стаматоски // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 225–236. | Summary

713. СТАМАТОСКИ, Трајко*

Македонскиот јазик во весникот „Македонија“ : (Скопје, септември 1944.) / Трајко Стаматоски // Слободата на јазикот... — 109–118. | Summary

714. СТАМАТОСКИ, Трајко

На ономастички теми / Трајко Стаматоски. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2002. — 199. — (Посебни издања ; 35)

715. СТАНКОВСКА, Љубица*

За глаголските образувања кај топонимите со суфиксот *-ица* / Љубица Станковска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 208–223.

716. СТАНКОВСКА, Љубица

Името на реката Шемница и нејзините притоки / Љубица Станковска // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 37–52.

717. СТАНКОВСКА, Љубица

Интерпретација на непознати македонски лични имиња / Љубица Станковска // МЈ. — 53 (2002), 77–93. | Summary

718. СТАНКОВСКА, Љубица*

Остатоци од партиципните форми кај топонимите на *-ица* / Љубица Станковска // Македонскиот глагол... — 201–213.

719. СТАНКОВСКА, Љубица*

Пореклото на имињата на селата Бедиње, Брешко, Доброшане и Довезенце / Љубица Станковска // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 13–21.

720. СТАНКОВСКА, Љубица

Хидронимската лексика за мочурливи терени во македонската топонимија / Љубица Станковска // XXVIII научна конференција... — 281–289.

721. СТЕРЈОВСКИ, Александар*

Доблесното значење на лексемата „копиле“ / Александар Стерјовски // Слободата на јазикот... — 123–127. | Summary

722. СТЕФАНОВСКА-РИСТЕСКА, Фани*

Околу лексичките показатели на модалноста : за модалните зборови *сигурно, без-друго, веројатно и можеби* / Фани Стефановска-Ристеска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 119–125.

723. СТЕФАНОВСКА-РИСТЕСКА, Фани*

Семантичка анализа на глаголот *чини* / Фани Стефановска-Ристеска // Македонскиот глагол... — 149–156.

724. СТОЈАНОВ, Стојан*

Подготовки за наставни часови по македонскиот јазик / Стојан Стојанов // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 109–118.

725. СУБОТИЌ, Љиљана

Блаже Конески, Историска фонологија на македонскиот јазик / Љиљана Суботиќ // 36МСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 378–383.

Приказ | Уп. 631

726. ТАНТУРОВСКА, Лидија*

Објектот со двовалентните глаголи во првите две книги од „Интенцијално-синтаксичкиот речник на македонските глаголи“ / Лидија Тантуровска // Македонскиот глагол... — 112–120.

727. ТОПЛИСКА, Катица*

Лидија Ѓорѓиевска Тантуровска, Директниот и индиректниот објект во јазикот на македонските автори од XIX век, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1998. / Катица Топлиска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 241–244.

Приказ

728. ТОПЛИСКА, Катица*

Околу валентноста на глаголот при употребата на предлогот *за* / Катица Топлиска // Македонскиот глагол... — 81–89.

729. ТОПЛИСКА, Катица*

Снежана Веноска-Антевска, Спротивната реченица кај македонските автори од XIX век, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1998. / Катица Топлиска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 233–237.

Приказ

730. ТОПОЛИЊСКА, Зузана*

Балкански карактер на македонскиот глаголски систем / Зузана Тополињска // Македонскиот глагол... — 17–24.

731. ТОПОЛИЊСКА, Зузана

Темпоралната карактеристика на финитните глаголски конструкции во југоисточните македонски говори : изд. ИМЈ, Скопје 2002. / Зузана Тополињска // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 103–105.

Приказ

732. ТОФОСКА, Станислава*

За еден тип креативни глаголи / Станислава Тофоска // Македонскиот глагол... — 134–142.

733. ТОЦИНОВСКИ, Васил*

Македонскиот литературен јазик и македонскиот литературен кружок во Софија : 1938–1941. / Васил Тоциновски // Слободата на јазикот... — 97–108. | Summary

734. ТРАЈКОВА, Катица*

За некои називи на садови во црковнословенските текстови / Катица Трајкова // Македонската лексикологија и лексикографија... — 154–160.

735. ТРАЈКОВА, Катица*

За магијата во старите македонски текстови / Катица Трајкова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 63–69.

736. ТРАЈКОВА, Катица*

Кон македонско-чешкиот речник од Карел Хора / Катица Трајкова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 125–126.

Приказ

737. ТРАЈКОВА, Катица

Лексиката на Станиславиновиот порлог / Катица Трајкова. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2002. — 258. — (Посебни издања, 34) | Уп. 566

738. ТРАЈКОВА, Катица

Називи на *алајти* во македонските црковнословенски текстови / Катица Трајкова // XXVIII научна конференција... — 323–328.

739. ТРАЈКОВСКИ, Кирил

Основни карактеристички и современи тенденции во битолскиот градски говор / Кирил Трајковски // XXVIII научна конференција... — 255–272.

740. УСИКОВА, Рина*

Кон моделно-темпоралниот систем на глаголот во современиот македонски јазик / Рина Усикова // XXVII научна конференција... — 53–60.

741. ФИЛДЕР, Грејс Е.

The Perfect in Eastern Macedonian Dialects / Grace E. Fielder // Зборник реферати... — 137–146.

742. ФИЧИ ВУСТИ, Франческа

Перфект как граматикализација сложеното процесно мислење : на примери македонскогo јазика / Франческа Фичи Джусту // 36МСС. — 61 (2002), 37–48. | Резиме

743. ФОСТЕР, Пол

Тоуга велика оу чужде землоу : „Foreign“ Participants in the Child School / Paul Foster M. Jr. // Зборник реферати... — стр. 291–300.

744. ФОСТЕР, Пол*

Транскрипција на англиските имиња на македонски / Пол Фостер // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 39–42.

745. ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце*

Глаголите со значење „менување влакно кај добитокот“ во дијалектите на македонскиот јазик / Гоце Цветановски // Македонската лексикологија и лексикографија... — 200–207.

746. ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце*

Местото на перфектот во темпорално-модалниот систем на каршијачкиот говор / Гоце Цветановски // Македонскиот глагол... — 191–200.

747. ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце

Убавка Гајдова, Темпоралната карактеристика на финитните глаголски конструкции во југоисточните македонски говори, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2002. / Гоце Цветановски // МЈ. — 53 (2002), 158–164.

Приказ

748. ЦВЕТКОВСКИ, Живко

Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи / Живко Цветковски // МЈ. — 53 (2002), 131–133.

Приказ

749. ЦВЕТКОВСКИ, Живко*

Категоријата преодност и глаголските групи (раздели) / Живко Цветковски // Македонскиот глагол... — 25–30.

750. ЦВЕТКОВСКИ, Живко*

Монографии на странски слависти за македонскиот јазик : Р. П. Ушкова, Македонскиот јазик, Скопје 2000. / Живко Цветковски // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 111–113.

Приказ

751. ЦВЕТКОВСКИ, Живко*

Сум како полнозначен глагол? / Живко Цветковски // Македонската лексикологија и лексикографија... — 82–87.

752. ЦВЕТКОВСКИ, Живко

Условувања на лексичките значења / Живко Цветковски // XXVIII научна конференција... — 105–110.

753. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија*

Тркалезна маса на тема „Македонскиот јазик денес“ / Емилија Црвенковска // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 145–146. | Одржана на 19. дек. 2001 год. по повод 80 години од раѓањето на Блаже Конески

754. ЧУНДЕВА, Нина*

Категоријата *Шаксис* и нејзиниот израз во македонскиот јазик / Нина Чундева // Македонскиот глагол... — 41–60.

IX. Лексикографија**755. БЕЧЕВА, Ничка***

Семантичка структура речи као модел представљања полисемије у двојезичним речницима / Ничка Бечева // НССУВД. — 30, 1 (2000), 111–117. | Резюме

— БЈЛЕТИЌ, Марта

Пројекат етимолошког речника српског језика / Марта Бјелетић // Славистика. — 6 (2002), 125–134. | Резюме | Уп. 388

— БОГДАНОВИЌ, Недељко*

Жупски виноградарски речник / Недељко Богдановић, Драгана Велковић. — Александровац : Скупштина општине Александровац, Музеј винарства и виноградарства, 2001. — 93. | Уп. 389

— БОГДАНОВИЌ, Недељко

Речник српских говора Војводине : 1, 2000. (161, А–Б) : 2, 2002. (288 + карта, В–Д) / Недељко Богдановић // ЗМФЛ. — 45, 1–2 (2002), 372–378.

Приказ | Уп. 469, 488, 495

— БОЈАНИЌ, Михаило

Рјечник дубровачког говора / Михаило Бојанић, Растислава Тривунац // СДЗБ. — 49 (2002), 9–458. | Уп. 471

— БОРИЧИЌ, Вук

Рјечник васојевићког говора / Вук Боричић Тиврански. — Београд : Просвета, 2002. — 372. | Уп. 473

— ВЕЛИКОВСКА, Снежана*

За толковниот речник на македонскиот јазик / Снежана Великовска // Македонската лексикологија и лексикографија... — 7–12. | Уп. 577

— ВИНДИК, Кевин*

Македонски пословици како што се претставени во македонско–руските речници / Kevin Windic, Margaret Travers // XXVII научна конференција... — 117–123. | Уп. 585

— ВОЈВОДИЋ, Станко

Речник славизама у румунском језику : око 9000 одредница / Станко Војводић. — Кикинда : Народна библиотека „Јован Поповић“, 2002. — 347. | Уп. 784

756. ГЕРЗИЋ, Боривој

Rečnik anglo-američkog slenga : preko 5000 žargonskih reči i izraza = A dictionary of Anglo-American slang : over 5000 entries / Borivoj Gerzić. — 5. izd., prerađeno i dopunjeno. — Beograd : Istar, 2002. — 253.

757. ГЕРЗИЋ, Боривој

Rečnik savremenog beogradskog žargona : preko 4500 žargonskih reči i izraza = A Dictionary of Contemporary Belgrade Slang : over 4500 entries / Borivoj Gerzić, Nataša Gerzić. — 2., prerađeno i dopunjeno izd. — Beograd : Istar, 2002. — 335.

758. ГОРТАН–ПРЕМК, Даринка

Vera Vasić, Tvrko Prčić, Gordana Nejgebauer, Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama, Novi Sad, 2002. / Darinka Gortan–Premk // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 768, 772

759. ГОРТАН–ПРЕМК, Даринка*

Речник деривационих гнезда као основа за упоредно испитивање лексичких система словенских језика / Даринка Гортан–Премк // XXVII научна конференција... — 19–24. | Резиме

760. ГОРТАН–ПРЕМК, Даринка

Семантичко–деривациони двојезични речници. Семантичко–деривациони српско–македонски речник : оглед / Даринка Гортан–Премк, Милица Миркуловска // XXVIII научна конференција... — 197–202.

761. ДЕСКРИПТИВНА лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе / Међународни научни скуп о лексикографији и лексикологији, Нови Сад, Београд, [10–12. априла 2001.] : [превод на енглески Предраг Новаков]. — Београд : САНУ : Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска, 2002. — 380.

762. ЂОКИЋ, Данка

Englesko-srpski rečnik frazalnih glagola / Danka Đokić. — Beograd : autor, 2002. — 356.

763. ЖУГИЋ, Радмила

Марин Младенов, Бугарско–српски речник (Българско–србски речник), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2000, 583 / Радмила Жугић // 36МСС. — 61 (2002), 218–221.

Приказ

— ИВАНОВА, Олга*

Обратен речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница / Олга Иванова. — Скопје : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2001. — 118 стр. | Уп. 621

764. КИТАНОВИЋ, Драгана

Wordplay : A curious Dictionary of Language Oddities / Dragana Kitanović // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

765. КЛАЈН, Иван

Rečnik jezičkih nedoumica / Ivan Klajn. — 4., prerađeno i dopunjeno izd. — Beograd : Čigoja štampa, 2002. — 207.

766. КОПРИВИЦА, Верица

„Чешко–српски речник“ (у два тома) = „Česko-srbský slovník“ (ve dvou dílech) : САНУ, I т. А–О, 2000, II т. Р–Ž, 2001. / Верица Копривица // 36МСС. — 62 (2002), 262–263.

Приказ | Уп. 767

767. КОПРИВИЦА, Верица

„Чешко-српски речник“ (у два тома) = „Česko-srbský slovník“ (ve dvou dílech) : САНУ, Одбор за израду чешко-српског и пољско-српског речника. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, I т. А-О, 2000, 1133, II т. Р-Ž, 2001, 1469 / Верица Копривица // Славистика. — 6 (2002), 331-332.

Приказ | Уп. 766

768. ЛАЛИЋ, Гордана

Vera Vasić, Tvrtko Prčić, Gordana Nejgebauer : Du ju speak anglo-srpski? : rečnik novijih anglicizama : Zmaj, Novi Sad 2001, 277 / Гордана Лалић // ЈФ. — 58 (2002), 144-148.

Приказ | Уп. 758, 772

— МАКАРИЈОСКА, Лилјана*

Први свески од Речникот на црковнословенскиот јазик од македонска редакција : Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, Скопје 2001. / Лилјана Макаријоска // ЛЗБ. — 48, 5-6 (2001), 119-122.

Приказ | Уп. 278

769. МИЛИНКОВИЋ, Љубо

Концепцијске посебности преводног стручног речника / Љубо Милинковић // РФФ. — 3-4 (2001-2002), 237-242. | Резюме

770. ОТАШЕВИЋ, Алма

Српско-руски ономастички речник / Алма Оташевић, Ђорђе Оташевић // Славистика. — 6 (2002), 85-89. | Резюме

771. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Velibor Lazarević : Srpski imenoslov : odabrane rukoveti. Book — Marso, Beograd, 2001, 986 / Ђорђе Оташевић // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

772. ПИЖУРИЦА, Мато

Vera Vasić, Tvrtko Prčić, Gordana Nejgebauer : Du ju speak anglo-srpski? : rečnik novijih anglicizama : Zmaj, Novi Sad 2001, 277 / Мато Пижурица // ЗБМСФЛ. — 45, 1-2 (2002), 407-409.

Приказ | Уп. 758, 768

773. ПИПЕР, Предраг

Пољско-српски речник : I, II : Завод за издавање уџбеника, Београд, 2001, 1548+2001 / Предраг Пипер // ЗБМСС. — 61 (2002), 216-217.

Приказ

774. ПОЛАЊСКИ, Казимјеж

Aspekty semantyczno-syntaktyczne słownika czasowników polskich : na marginesie Słownika syntaktyczno-generatywnego czasowników polskich, I-V, 1980-1992, Wrocław-Kraków / Kazimierz Polański // MJ. — 53 (2002), 67-76. | Резиме

775. РЕМЕТИЋ, Слободан

Мирослав Николић : Обратни речник српскога језика. — Београд (Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Палчић [извршни издавач], 2000, XVI + 1400. / Слободан Реметић // Славистика. — 6 (2002), 328-330.

Приказ

— РЕЧНИК српских говора Војводине : св. 2 : В-Д / редактор Драгољуб Петровић. — Нови Сад : Матица српска : Тиски цвет, 2002. — 288. | Уп. 469, 488, 495

776. РЕЧНИК српскохрватског књижевног и народног језика : књ. 11 : Кукутка — маква. — Фототипско изд. — Београд : САНУ, 2002. — 800.

777. РЕЧНИК српскохрватског књижевног и народног језика : књ. 12 : Маквен — мозурица. — Фототипско изд. — Београд : САНУ, 2002. — 800.

778. САБО–ЈЕРКОВ, Олга

Đorđe Otašević : Glossary of Verbal Forms. Beografiti, Beograd, 2001, 131 / Olga Sabo–Jerkov // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

779. СИКИМИЋ, Биљана

Slovenska mitologija : enciklopedijski rečnik / redaktori Svetlana M. Tolstoj i Ljubinko Radenković. — Beograd, 2001, 593 / Biljana Sikimić // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

780. SRPSKI jezik za svaki dan : reči i termini koji se najviše koriste u jeziku naroda Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Makedonije / sakupio Mahmoud Fazilat. — Beograd : Kulturni centar Islamske Republike Iran, 2002.

— СУПРУН, В. И.

Дмитриева Л. М. Ойкономический словарь Алтая. — Барнаул : Изд-во Алтайск. Ун-та, 2001, 416 / В. И. Супрун // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 263

— ТРАЈКОВА, Катица*

Кон македонско-чешкиот речник од Карел Хора / Катица Трајкова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 125–126.

Приказ | Уп. 736

— ЋУПИЋ, Драго

Речник српских говора Војводине, књига друга (В–Д), (Матица српска, Нови Сад, 2002, 268 + карта пунктова) / Драго Ћупић // ЗБМСФЛ. — 45, 1–2 (2002), 370–372.

Приказ | Уп. 469, 488, 495

781. ШИПКА, Данко

Obratni enigmatski glosar : dio 1 : osnovni oblici / Danko Šipka. — Beograd : Alma, 2002. — 1230.

— ШИПКА, Данко

Т. Кульчицька Українська лексикографія XIII — XX ст., НБУ, Львів, 1999, 359 / Danko Šipka // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 271

— ШЋЕПАНОВИЋ, Михаило

Значајан прилог настави српског акцента : Милорад Дешић, Мали акценатски речник српског језика, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2001. / Михаило Шћепановић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 339–341.

Приказ | Уп. 308

Х. Несловенски језици**782. АНДРИЋ, Едита**

Leksikologija i morfologija mađarskog jezika / Edita Andrić. — Novi Sad : Odsek za hungarologiju Filozofskog fakulteta, 2002. — 197.

783. БОРИЧИЋ, Ефстратија

Uvod u grčki jezik / Efstratia Boričić, Aleksandros Pefku. — Beograd : Partenon, 2002. — 247.

784. ВОЈВОДИЋ, Станко

Речник славизама у румунском језику : око 9000 одредница / Станко Војводић. — Кикинда : Народна библиотека „Јован Поповић“, 2002. — 347.

785. ЂОЛИЋ, Слободанка

Design your English : a textbook for students of visual arts / Slobodanka Đolić. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002. — 144.

786. ЂОЛИЋ, Слободанка

The English language : the story of its development / Slobodanka Đolić. — Beograd : Zavet, 2002. — 168.

787. ЂОРЂЕВИЋ, Радмила

Gramatika engleskog jezika : [univerzitetski udžbenik] / Radmila Đorđević. — [3. izd.]. — Beograd : R. Đorđević, 2002. — 756.

788. ЈАНКОВИЋ, Олга

Gramatika engleskog jezika / Olga Janković. — Beograd : Zavet, 2002. — 155.

789. ЈОВАНОВИЋ, Ивона

O skraćenicama i siglama u savremenom francuskom jeziku / Ivona Jovanović // Prevodilac. — 21, 3/4 (2002), 29–38. | Résumé

790. ЈОВКОВИЋ, Љилјана

English for Business Purposes / Ljiljana Jovković. — 2. prošireno izd. — Beograd : Utilia, 2002. — 295.

791. ЈОРДАЧЕ, Роксана*

Remarques sur le processus d'apparition de l' „accusativus cum infinitivo“ — proposition subordonnée indépendante — en latin. La disparition de cette formule en latin / Roxana Iordache // ПрилМАНУ. — 25, 1–2 (2000–2001), 109–150. | Резиме

792. ЈУБИАН, Ма

Kineski jezik [I] : udžbenik kineskog jezika za prvu godinu studija / Ma Yubian ; sa kineskog preveli Jin Xiaolei i Radosav Pušić. — Beograd : Filološki fakultet ; Kragujevac : Nova svetlost, 2002. — 244.

793. КРСТИЋ, Ненад

Le modèle théorique de la traduction : le modele de transformation / Nenad Krstić // ГФФНС. — 30 (2002), 173–178. | Резиме

794. МИЛИЋЕВИЋ, Зорана

Bill Teck, Bill Cruz : The Official Spanish Dictionary, An User's Guide to More Than 300 Words and Phrases that Aren't Exactly Espanol or Ingles. The Editors of Generation N, 1998. / Zorana Milićević // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

795. ПЕТРОВИЋ, Нада

Francuska glagolska vremena 2 : imperfekat, aorist, perfekat / Nada Petrović. — Beograd : Filološki fakultet : Narodna knjiga — Alfa, 2002. — 144.

796. ПОЛОВИНА, Пера

Francuski pravopis : sa vežbama u laboratoriji i slušaonici / Pera Polovina. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002. — 199.

797. ПОПОВИЋ, Љубица

Gramatika engleskog jezika kroz testove / Ljubica Popović, Marina Popović. — 3. izd. — Beograd : Zavet, 2002. — 189.

798. ПОПОВИЋ, Љубица

Gramatika engleskog jezika sa vežbanjima / Ljubica Popović, Vera Mirić. — 12. izd. — Beograd : Zavet, 2002. — 312.

799. РАДИЋ, Биљана

Negative Prefixes in English : Productivity and Blocking / Biljana Radić // ГФФНС. — 30 (2002), 89–98. | Резиме

800. РАКИЋ, Станимир

Врсте речи и класификација сложенице у енглеском језику / Станимир Ракић // ФП. — 29, 1 (2002), 55–65. | Summary

801. РАНКОВИЋ, Мирјана-Ади

Français — langue de la danse = Francuski jezik — jezik baleta / Mirjana-Adi Ranković. — Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2002. — 126.

802. СТИПЧЕВИЋ, Никша

Osnovi italijanskog jezika / Nikša Stipčević, Erio Franchi. — 7., dopunjeno izd. — Beograd : Prosveta, 2002. — 627.

803. СТОЈАДИНОВИЋ, Зорица

Engleski jezik : za rudare i geologe / Zorica Stojadinović. — [4. izd.]. — Beograd : Mrlješ, [2002]. — 254.

804. ХЛЕБЕЦ, Борис

A Textbook of English Phonology / Boris Hlebec. — 3rd ed. — Beograd : Trebnik, 2002. — 113.

805. ХОБЕРГ, Рудолф

Mali Duden : gramatika nemačkog jezika / Rudolf i Ursula Hoberg ; preveo i priredio Jovan Đukanović. — 2. izd. — Beograd : Utilia, 2002. — 319.

XI. Балканологија**806. ДИМИТРОВА-ШМИГЕР, Нина***

Нечленувани предлошки синтагми во македонскиот јазик во балканскиот контекст / Нина Димитрова-Шмигер, Роланд Шмигер // XXVII научна конференција... — 45–52.

— ДРВОШАНОВ, Васил

Повеќевековно јазично зрачење : Првослав Радић, Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском. Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, 17, Београд / Васил Дрвошанов // ЛЗБ. — XLIX, 3–4 (2002), 115–133.

Приказ | Уп. 332, 336, 352

807. ИЛИЕВСКИ, Петар Хр.*

Дамаскините и нивниот удел во развојот на современите балкански литературни јазици врз народна основа : со посебен осврт кон македонските дамаскинари / Петар Хр. Илиевски // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 2–30. | Summary

— ИЛИЋ, Слађана

Prvoslav Radić : Turski sufiksi u srpskom jeziku : sa osvrtom na stanje u makedonskom i bugarskom. Institut za srpski jezik SANU (Biblioteka Južnoslovenskog filologa, Nova serija, 17), Beograd, 2001, 211 / Slađana Ilić // LA. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 332, 336, 352

808. ЛАБРОСКА, Веселинка*

Les études balkaniques tchèques X, Univerzita Karlova, Prague, 1999. : Зборник на реферати од чешко-македонската научна конференција, одржана во рамките на одбележувањето на Карловиот универзитет во Прага на Катедрата за славистиката на Филозофскиот факултет, 1–4 јуни 1998. / Веселинка Лаброска // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 255–260.

Приказ

— ПЕТРОВИЋ, Снежана

П. Радић, Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, 17, Београд 2001. / Снежана Петровић // ЈФ. — 58 (2002), 132–136.

Приказ | Уп. 332, 336, 352

809. ПЛАС, Питер

„Вучја имена“ у контексту обичаја и веровања око рођења на западном Балкану / Питер Плас // Кодови. — 7 (2002), 88–101.

810. СТАНИШИЋ, Вања

О табуизацији назива миша на централном Балкану / Вања Станишић // *Balkanica*. — 32–33 (2001–2002), 155–174. | Summary

811. ФОТИЋ, Александар

Уговори на „другим“ језицима и османски шеријатски суд : XVI–XVIII век / Александар Фотић // *Balkanica*. — 32–33 (2001–2002), 175–182. | Summary

812. ФРИДМАН, Виктор*

Грамматикализацијата на балканизмите во македонскиот јазик / Виктор Фридман // *МЈ*. — 51–52 (2000–2001), 31–38. | Summary

813. ФРИДМАН, Виктор

The Indefinites of *one* in its Macedonian and Balkan Context = Неопределеноста на *еден* во неговиот македонски и балкански контекст / Victor A. Friedman // Зборник реферати... — 25–33.

ХII. Библиографија

814. БИБЛИОГРАФИЈА за 2000/2001. годину : расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији и Републици Македонији / уредила Радмила Жугић // *ЈФ*. — 58 (2002), 179–246.

815. БЕЛИЋ, Наташа

Библиографија радова професора др Гордане Вуковић / Наташа Белић // *ЗБМСФЛ*. — 45, 1–2 (2002), 327–331.

816. ЗДРАВКОВИЋ, Александра

Biljana Vičentić, Marijana Paprić, Dragan Milojević, Časlav Mančić : Građa za bibliografiju srpske sintakse. Institut za srpski jezik SANU, Beograd, 2001. / Aleksandra Zdravković // *LA*. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

817. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Danko Šipka : A Bibliography of Serbo–croatian Dictionaries : Serbian, Croatian and Bosnian Muslim. Dunwoody Press, Springfield, 2000, XXVIII + 201 / Đorđe Otašević // *LA*. — 3, 8/9 (2002).

Приказ

818. ПРИЛОГ кон библиографијата на македонскиот јазик, 2 : 1954–1970 : со дополнувања за 1950, 1951, 1952, 1953 / уредувачки одбор Зузана Тополињска, Милица Миркуловска, Соња Миленковска. — Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2002. — 199. — (Истражувачки центар за ареална лингвистика, 1)

819. PRILOZI za građu leksikološke i metaleksikografske bibliografije : važniji časopisi i zbornici do 1988. godine // *LA*. — 3, 8/9 (2002).

820. РАДУЛОВИЋ, Здравка

Библиографија радова Љубомира Стојановића / Здравка Радловић // Љубомир Стојановић... — 11–75.

821. СЕПЕ, Јасна

Bibliografija uz Sabrana dela Ranka Bugarskog. Čigoja štampa ; XX vek, Beograd, 1997. / Jasna Sepe // *LA*. — 3, 8/9 (2002).

Приказ | Уп. 4

822. ШУКОВИЋ, Радивоје

Црногорска библиографија : том III : књ. 13 / Радивоје Шуковић, Љиљана Липовина // *БВ*. — 31, 1–2–3 (2002), 249–250.

XIII. Personalia (биографије, аутобиографије, некролози и слично)

- 823. БЈЕЛЕТИЋ, Марта**
Франшишек Славски : 1916–2001. / Марта Бјелстић // 36МСС. — 61 (2002), 224 стр.
- 824. БОНДАРЕНКО, Н. А.**
Профессор С.А. Никитин и его историческая школа / Н.А. Бондаренко // 36МСС. — 62 (2002), 281.
- 825. БОРИСЕНКО, Вера**
Памяти Михаила Викторовича Панова / Вера Борисенко // 36МСС. — 62 (2002), 271–275.
- 826. ВУКОВИЋ, Ненад**
Данашњи однос према култури језика и језичко чистунство — некада и сада у свјетлу дјела Михаила Стевановића / Ненад Вуковић // Живот и дјело... — 285–289.
- 827. ГАЈДОВА, Убавка***
Др Маријана Киш : 2. V 1946 — 23. III 2000. / Убавка Гајдова // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 256–268.
- 828. ГАЈДОВА, Убавка***
Маријана Киш : 1946–2000. / Убавка Гајдова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 107–109.
- 829. ДЗЕНДЗЕЛИВСКИ, Јосиф**
Листи С. Перфецького до В. Јагіча / Й. Дзэндзелівський // 36МСС. — 61 (2002), 79–112.
- 830. ДЕШИЋ, Милорад**
Михаило Стевановић као лексикограф / Милорад Дешић // Живот и дјело... — 269–275. | Summary
- 831. ЖИВОТ и дјело академика Михаила Стевановића : радови са научног скупа Подгорица, 16. и 17. мај 2002. године / уредник Бранислав Остојић. — Подгорица : ЦАНУ, 2002. — 388.**
- 832. КОРОБАР–БЕЛЧЕВА, Марија***
Тодор Димитровски : 1922–2000. / Марија Коробар–Белчева // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 105–106.
- 833. КОСАНОВИЋ, Богдан**
Гордана Бесаровић : 1936–2000. / Богдан Косановић // 36МСС. — 61 (2002), 225–226.
- 834. КОСАНОВИЋ, Богдан**
И. Г. Воробьева : професор — славист Нил Александрович Попов. Тверь, 1999, 191 / Богдан Косановић // Славистика. — 6 (2002), 303–304.
Приказ
— ЛЕТИЋ, Бранко
„Стари српски записи и натписи“ Љ. Стојановића у савременом културном и књижевном контексту / Бранко Летић // Љубомир Стојановић... — 299–304. | Summary | Уп. 513
- 835. ЛОМА, Александар**
Олег Николајевич Трубачов : 1930–2002. / Александар Лома // ЈФ. — 58 (2002), 173–177.
— ЛОНЧАР, Александра
Стојановићево бележњe и проучавање акцената / Александра Лончар // Љубомир Стојановић... — 257–264. | Резюме | Уп. 306
- 836. ЉУБОМИР Стојановић : живот и дело : научни скуп : Ужице, април 18–19. 2002. — Ужице : Учительски факултет, 2002. — 481.**

837. МАРОЈЕВИЋ, Радмило

Михаило Стевановић као његошолог / Радмило Маројевић // Живот и дјело... — 153–173. | Резюме

838. МАРТИНОСКА, Ана*

Достојно навраќање кон животот и делото на Партениј Зографски / Ана Мартиноска // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 143–144.

— МИЛАНОВИЋ, Александар

Љубомир Стојановић и борба против пуризма у српском језику / Александар Милановић // Љубомир Стојановић... — 287–296. | Резюме | Уп. 292

839. МИЛАНОВИЋ, Александар

Стевановићева виђења предвуковског периода развоја српског књижевног језика / Александар Милановић // Живот и дјело... — 315–331. | Summary

— МИЛИНЧЕВИЋ, Васо

Љубомир Стојановић и Стојан Новаковић и њихова сарадња са чешким научницима око издавања српских споменика / Васо Милинчевић // Љубомир Стојановић... — 305–320. | Резюме | Уп. 515

— МИЛОСАВЉЕВИЋ, Петар

Љубомир Стојановића и основа србистике / Петар Милосављевић // Љубомир Стојановић... — 79–96. | Резюме | Уп. 295

840. МИТРИНОВИЋ, Вера

Казимјеж Фелешко : 18. IX 1939 — 3. VII 2001. / Вера Митриновић // ЗБМССФЛ. — 45, 1–2 (2002), 331–333.

841. МУРАТАГИЋ–ТУНА, Хаснија

Михаило Стевановић о другим лингвистима / Хаснија Муратагић–Туна // Живот и дјело... — 37–59. | Summary

842. ПЕЦО, Асим

Професор Михаило Стевановић очима једног свог сарадника / Асим Пецо // Живот и дјело... — 17–37. | Summary

843. ПИПЕР, Предраг

Академик Станислав Урбањчик : 1909–2001. / Предраг Пипер // ЗБМСС. — 61 (2002), 223 стр.

844. ПИПЕР, Предраг

Др Нада Ђорђевић : 1915–2001. / Предраг Пипер // ЗБМСС. — 62 (2002), 275–279. + Библиографија сорабистичких радова др Наде Ђорђевић : чланци и прикази

845. РАДОВАНОВИЋ, Милорад

Kazimierz Feleszko : 18. IX 1939 — 3. VII 2001. / Milorad Radovanović // ЗБМССФЛ. — 45, 1–2 (2002), 334–335.

846. РЕМЕТИЋ, Слободан

Никола Родић : 1940–2003. / Слободан Реметић // НЈ. — 34, 3–4 (2002–2003), 311–314.

847. СОКОЛОВСКИ, Јан*

Kartka z dziejów polsko-macedońskich stosunków naukowych / Jan Sokołowski // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 89–94. | За доделувањето почесен докторат на Б. Конески на Универзитетот во Вроцлав. — Резиме

848. СТАКИЋ, Милан

Морфонолошке појаве у граматичком систему Михаила Стевановића / Милан Стакић // Живот и дјело... — 219–225. | Резюме

849. СТАМАТОСКИ, Трајко*

Примерот на Јоаким Крчовски / Трајко Стаматоски // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 203–211. | По повод 250-та од раѓањето на Ј. К.

850. СТАМАТОСКИ, Трајко

Тодор Димитровски : 1922–2000. : неуморен научен работник / Трајко Стаматоски // МЈ. — 51–52 (2000–2001), 261–264.

851. СТАНКОВИЌ, Станислав

Михаило Стевановиќ и савремена словеномакедонска култура / Станислав Станковиќ // Живот и дело... — 349–355. | Résumé

852. СТАНОЈЧИЌ, Живојин

Из Стевановиќевих учења о реченици / Живојин Станојчиќ // Живот и дело... — 247–259. | Summary

853. СТАНОЈЧИЌ, Живојин

Hommage Михаилу Стевановићу / Живојин Станојчиќ // Живот и дело... — 11–17. | Summary

854. СУБОТИЌ, Љиљана

Гордана Вуковиќ : 2. мај 1941 — 2. новембар 2001. / Љиљана Суботиќ // ЗбМССФЛ. — 45, 1–2 (2002), 323–327.

— ТАНАСИЌ, Срето

Љубомир Стојановиќ о употреби глаголских облика — измеѓу језичког осећања и науке свога времена / Срето Танасиќ // Љубомир Стојановиќ... — 277–286. | Резюме | Уп. 380

855. ТЕРЗИЌ, Богдан

Казимјез Фелешко : 18. IX 1939 — 3. VII 2001. / Богдан Терзиќ // Славистика. — 6 (2002), 391–392.

856. ФРОЛОВ, Н. К.

Памят профессора В. И. Собинниковой / Н.К. Фролов, С.М. Белякова, А.П. Ушакова // ЗбМСС. — 62 (2002), 279–280.

857. ЦРВЕНКОВСКА, Емилија*

По повод 75-годишнината од раѓањето на проф. др. Радмила Угринова-Скаловска / Емилија Црвенковска // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 3–5.

858. ШИПКА, Данко

Prof. Kažimjež Feleško — u sećanje / Danko Šipka // LA. — 3, 8/9 (2002).

XIV. Народне умотворине**859. ПУЈИЌ, Саво**

Херцеговачке одгонетке Вукових пчеларских загонетака / Саво Пујиќ // Даница. — 10 (2002), 352–357.

XV. Институције, научни скупови, часописи, удружења

860. VIII* интернационален конгрес за Југоисточна Европа : Букурешт 24–29. август 1999. / уредувалачки одбор Петар Хр. Илиевски, Милан Гурчинов, Блаже Ристовски // ПрилМАНУ. — 24, 1–2 (1999–2001), 88.

861. XIV државен натпревар по македонски јазик и литература за средното образование и **XXV** државен натпревар по македонски јазик и литература за основното образование // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 157–160.

- 862. АЈДУКОВИЋ, Јован**
Меѓународна конференција у Вукрешту / Јован Ајдуковиќ // LA. — 3, 8/9 (2002).
- 863. БАБИЋ, Биљана**
Научни skup Филозофско-филолошке науке на почетку 21. vijeka / Biljana Babić // LA. — 3, 8/9 (2002).
- 864. БЈЕЛЕТИЋ, Марта**
Три полска јубиларна зборника радова / Марта Бјелетић // ЈФ. — 58 (2002), 164–171.
Приказ
- 865. ВЕЛЈАНОВСКА, Катерина***
Словенечко–македонска конференција во Љубљана / Катерина Велјановска // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 135–137. | Одржана на 26 и 27 октомври 2000. на Филозофскиот факултет
- 866. ВОЈВОДИЋ, Дојчил**
Меѓународни празник поводом 210-годишњице рођења С. Т. Аксакова / Дојчил Војводић // ЗБМСС. — 61 (2002), 228–229.
- 867. ВУЈИСИЋ, Ванда**
Лист основаца на руском језику „Бајковити прозор“ („Сказочнос окно“) као подстицај и мотивација за иновирање наставе руског језика / Ванда Вујисић // Славистика. — 6 (2002), 343–346.
Приказ
- 868. ГИНИЋ, Јелена**
ХЛ skup слависта Србије и Годишња скупштина Славистичког друштва / Јелена Гинић // ЗБМСС. — 62 (2002), 283–284.
- 869. ГРУЕВСКА–МАЦОСКА, Симона**
Норма и речник : научен собир одржан на 13-ти и 14-ти март 2002. година во чест на Благоја Корубин / Симона Груевска–Мацоска // ЛЗБ. — 49, (2002), 153–155.
- 870. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан**
Ивићу у част : Јужнословенски филолог, LVI/1–4, Београд, 2000. / Милан Драгичевић // ЗБСЈКУ. — 2, 2 (2002), 227–230.
Приказ | Уп. 900
- 871. ДУЧЕВСКА, Анета***
XXVIII научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура : Охрид, 13–14. август 2001 година / Анета Дучевска // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 167–169.
- 872. ЗЕНЧУК, Валентина**
Конференција : Иследование славјанских јазыков у русле традиций сравнительно–исторического и сопоставительного языкознания / В. Н. Зенчук // Славистика. — 6 (2002), 374–375.
- 873. ИВАНОВИЋ, Милена**
Слов’янський збірник, Одеса, Астропринт, 2000, вип. VII / Милена Ивановић // ЗБМСС. — 62 (2002), 245–247.
Приказ
- 874. ЈАРНОВИЧ, Уршка**
37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture / Urška Jarnovič // ЗБМСС. — 62 (2002), 282–283.
- 875. КАРАНФИЛОВСКИ, Максим***
Прва македонско–германска научна конференција одржана во Охрид од 16 до 19 август 2000. година / Максим Каранфиловски // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 131–134.

876. КОЗОМАРА, Драгомир

Друга књига бањалучког Зборника за српски језик : Зборник за српски језик, књижевност и умјетност 2, Бања Лука, Јавна установа Књижевна задруга, 2002, 242 / Драгомир Козомара // СЈ. — 7 (2002), 555–557.

Приказ

877. КОРОБАР–БЕЛЧЕВА, Марија*

Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески, на тема „Делото на Блаже Конески : остварувања и перспективи“ / Марија Коробар–Белчева // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 141–143.

878. ЛАИНОВИЋ–СТОЈАНОВИЋ, Надежда

XV конгрес Савеза славистичких друштва Југославије : Ниш, 11–13. октобра 2001. / Надежда Лаиновић–Стојановић, Данијела Костадиновић // Славистика. — 6 (2002), 354–359.

879. МАРКОВИЋ, Александра

Наш језик, XXXIV/1–2 : Београд, Институт за српски језик САНУ, 2001, 172 / Александра Марковић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 359–362.

Приказ

880. МИЛУТИНОВИЋ, Јулијана

Kongres slavista : jezik u savremenim okolnostima / Julijana Milutinović // LA. — 3, 8/9 (2002).

881. ОБУЋИНА, Предраг

„Паланистыќа — Полонистыќа — Polonistyќa“ 2000. У гонар К. М. Гюлумянц, редактар А. К. Киклевич, Минск, Рэспублікански институт вышэйшай школы, 2001, 205 / Предраг Обућина, Далибор Соколовић // ЗМСС. — 61 (2002), 210–212.

Приказ

882. ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

Меѓународни научни скуп о лексикографији и лексикологији : дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе : Београд — Нови Сад, 10–12. априла 2001. године / Ђорђе Оташевић // Славистика. — 6 (2002), 349–351.

883. ПАВЛОВИЋ, Михаило

Катедра за француски језик у Београду : историја катедре у светлости француско–српских веза / Михаило Павловић. — Београд : Филолошки факултет : Народна књига, 2002. — 97.

884. ПАНОВСКА–ДИМКОВА, Искра

Прва македонско–српска научна конференција од областа на јазикот и литература / Искра Пановска–Димкова // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 149–152.

885. ПАНОВСКА–ДИМКОВА, Искра*

Свечен собир за Блаже Конески : осумдесет години од раѓањето / Искра Поповска–Димкова // ЛЗБ. — 48, 5–6 (2001), 147–148.

886. ПЕТАКОВИЋ, Славко

Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор : књ. LXVII, св. 1–4, 2001, (Београд, Филолошки факултет, 2002, 456) / Славко Петаковић // КњЈ. — 49, 3/4 (2002), 369–373.

Приказ

887. ПЕТРОВА, Снежана*

Научен собир „Македонската лексикологија и лексикографија“ / Снежана Петрова // ЛЗБ. — 48, 1–2 (2001), 139–141. | Одржан при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје на 15 и 16 март 2001.

888. ПИПЕР, Предраг

26. седница комисије за проучавање граматичке структуре словенских језика Међународног славистичког комитета / Предраг Пипер // 36МСС. — 61 (2002), 227.

889. ПОСПИШИЛ, Иво

Konference v Opole : Společný projekt stylistiky a poetiky na počátku nového tisíciletí / Ivo Pospíšil // Славистика. — 6 (2002), 351–353.

890. РАДИЋ, Првослав

Научни скупови о јужнословенским и балканским језицима, литератури и фолклору / Првослав Радић // СЈ. — 7 (2002), 559–564.

891. РАКИЋ, Станимир

Slavičeskij sbornik. Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo Universiteta, 1998, 340 / Stanimir Rakić // LA. — 3, 8/9 (2002).

892. СОБОЉЕВ, Андреј

Три књиге часописа Paleoslavica / Андреј Соболев // ЈФ. — 58 (2002), 149–163.
Приказ

893. СОКОЛОВИЋ, Далибор

80-godišnjica slovakistike na Filoložkom fakultetu u Bratislavi : 05. 02. 2002. / Dalibor Sokolović // LA. 3, 8/9 (2002).

894. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Материјали и одлуке са годишње скупштине Славистичког друштва Србије / Богољуб Станковић // Славистика. — 6 (2002), 375–377.

895. СТАНКОВИЋ, Богољуб

Четрдесет славистичких окупљања као наслеђе и надахнуће / Богољуб Станковић // Славистика. — 6 (2002), 7–12. | Резюме

896. СТОЈАНОВИЋ, Јелица

Časopis „Riječ“, Institut za jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Nikšiću / Jelica Stojanović // LA. — 3, 8/9 (2002).

897. ТАЛУШЕВСКА, Лидија

Шеста македонско–полска научна конференција од областа на лингвистиката и литературната наука / Лидија Танушевска // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 153–156.

898. ТАСЕВСКА, Роза*

XXXIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура / Роза Тасевска // ЛЗБ. — 48, 3–4 (2001), 163–166.

899. ТАСЕВСКА, Роза

XXXV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура / Роза Тасевска // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 145–148.

900. ТЕРЗИЋ, Богдан

Јужнословенски филолог, LVI/1–2; LVI/3–4. : посвећено Павлу Ивићу. Београд, 2000. / Богдан Терзић // Славистика. — 6 (2002), 324–327.

Приказ | Уп. 870

901. ТИР, Михал

Slováci v Juhoslávii. Zborník materiálov z odborného seminára Slováci v Juhoslávii na konci milénia. (Bratislava 27. októbra 2000.) Bratislava, Dom zahraničných Slovákov, 2001, 144 / Михал Тир // Славистика. — 6 (2002), 346–347.

Приказ

902. ТИРОВА, Зузана

О међународном симпозијуму : Михал Годра и његово доба / Зузана Тирова // Славистика. — 6 (2002), 353–354.

903. ТОЦИНОВСКИ, Васил

Научен симпозиум „Димитрија и Константин Миладиновци“ / Васил Тоциновски // ЛЗБ. — 49, 3–4 (2002), 143–144.

XVI. Разно**904. АНДРИЋ, Иво**

Писци о језику / Иво Андрић // ЈД. — 6, 15 (2002), 46–48.

905. БУГАРСКИ, Ранко

Откривамо нове скривалице / Ранко Бугарски // ЈД. — 6, 15 (2002), 7–11.

906. ДРАГИЧЕВИЋ, Милан

Уводно излагање : округли сто : „Језик / језици у Републици Српској и Босни и Херцеговини“ / Милан Драгичевић // Крајина. — 1, 2 (2002), 138–143.

907. КОЗОМАРА, Драгомир

Извештај о округлом столу „Језик / језици у Републици Српској и Босни и Херцеговини : аргументи за одлучивање о амандманима на Устав Републике Српске“ / Драгомир Козомара // Радови. — V (2002), 345–346.

908. РАДОШ, Јово

Језик носталгије : Панорама српске књижевне речи у Словенији, Друштво српска заједница, Љубљана 2001. / Јово Радош // ЛМС. — 178, 470, 1–2 (јул–авг. 2002), 180–182.

Приказ

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

безлична реченица 41–55

дијатеза

активна 41

пасивна 41–43, 46, 48

рефлексивна 42

обезличена реченица 42, 46, 52, 53

уопштени агенс 41–45, 49–55

глаголске *ће*-конструкције 135–145

балканизам 135, 136

балканизација 146

миксоглотија 135

футурске конструкције 135, 136, 145

зооними 177–192

именовање животиња 177, 192

лексичко-семантичка класификација зоонима 178–188

зооними мотивисани белогом 182, 191

зооними мотивисани бојом 178, 191

зооними мотивисани временом млађења или редоследом доласка на свет
188, 192

зооними мотивисани карактеристичним телесним ознакама или општим
телесним изгледом 184, 191

зооними мотивисани узрастом, расом, пореклом, понашањем, нарави,
брзином и сл. особинама 187, 191

лична имена 177, 190, 192

лични надимци 177, 182, 190, 192

мотивисаност 177, 180, 186

номинатор 177, 178, 190, 192

референт 177, 178, 190, 192

комплементизатори у савременом српском језику 57–65

врсте комплементизатора 57–65

да 57–63, 65

да ли 57, 59, 63, 65

где 61, 62, 65

како 57, 59, 61–63, 65

и *што* 57–61, 65

прилози 57, 58, 63

упитне заменице 57, 58, 63

клаузалне допуне 57, 58

- нефактиван 58–60, 64
 нефинитне глаголске допуне 57
 сентенцијалнотранзитивни глаголи 57, 58, 60
 фактиван 58–60, 64
- лексичка динамика 99–111
 генератори промена 101–104
 лексичка норма 107, 108
 стандард 107, 108
 супстандард 107, 108
 лексички систем 100, 101, 103, 105
 последице лексичких промена 108
 граматичка структура 108–110
 ортографска конвенција 110
 творбена структура 108, 109
 спољна лексичка промена 99, 100
 интлузивна 99
 прегрупирајућа 99
 унутрашња лексичка промена 99
 семантичка 99
 употребна 99
- лингвистичка географија 125, 126, 128, 131, 134
 дијалекатски атлас 126, 127, 131
- метафора 148, 149, 151, 153, 154, 159, 161, 162, 166, 168, 169, 170, 172, 174, 175
 метафоризација 172
 сложни метафорички називи 148, 150, 151, 159
- неочекиваност 15–20
 прагматика 15, 16
 прагматске ознаке 15, 19
 прагматске партикуле 15, 16, 19
 veћ 16–20
 више 17–20
 joш 16–18, 20
 joш увек 18, 20
 прагматски информативни принципи 17, 18
- одредба *разговейно* 1–6
 комуникативне активности 1, 2
 материјализовање изговорних/писаних знакова 1
 податност 1
 прилог 1, 2
 спознајне димензије 1, 3
 тотални и парцијални модификатори глаголског значења 1, 6
- прасловенска реч **čelъ* 7–9
 етимологија 7, 8
- синтакса и семантика датива 67–97
 место у падежном систему 67
 структурни лик 68
 датив основа/критерија 92, 97

етички датив 93, 94, 97
каузални (узрочни) датив 91, 97
концесивни (допусни) датив 93
објекатски директивни датив 77, 97
посесивни датив 85–87, 97
предикатски датив 76, 97
спацијални (просторни) директивни датив (датив правца) 88, 97
субјекатски датив 68, 76, 97

српски народни говори Косова и Метохије 113–123, 125–134, 135–145
косовско-ресавски дијалекат 113, 117, 120, 121, 123, 127, 129
македонизми 117, 120
међујезичке интерференције 113
међудијалекатске интерференције 113
морфологија 113
несловенски језици 113, 114, 118, 123
 албански језик 113, 114, 123
 турски језик 113, 114, 116, 123
призренско-јужноморавски дијалекат 113, 114, 117–120, 123, 127, 129
фонетика 113

сџргуни 11–14

етимологија 13
семантика 13
старосрпски језик 11

турцизми 21–40

балкански 23, 26–29, 31, 32, 34–40

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Абовић, Миомир 278 [272]*
 Аванесов, Р. И. 126
 Ајдачић, Дејан 264 [92]
 Ајдуковић, Јован 261, 324 [48, 862]
 Ајвановић, Милан 292, 300 [465, 563]
 Акмајиан, Адриан 61, 64
 Аксаков, С. Т. 324 [866]
 Алановић, Миливој 269, 282 [156, 324]
 Албахари, Давид 93
 Александер, Ронел [Alexsandcr, Ronelle]
 117, 122, 237
 Алексова, Гордана 301 [571]
 Ангелов, Кирил 300 [564]
 Анић, Вл. 32
 Андоновска, Христина 300 [565]
 Андрејчин, Ј. 237
 Андријевска, Наталија 264, 300 [93, 566]
 Андрић, Едита 266, 317 [117, 782]
 Андрић, Иво 44–51, 73, 327 [904]
 Андрић, Никола 262 [27]
 Анђелковић, Маја 295 [502]
 Антанасијевић, Ирина 266 [120]
 Антонић, Ивана 67–97, 284 [351, 353]
 Апросјан, Јуриј 202, 207
 Арефејева, Татјана 266 [118]
 Аризановска, Лидија 216, 269, 300 [157,
 158, 563]
 Арнаудова, Виолета 261 [49]
 Aronson, Howard I. 236, 237
 Арсова, Татјана 269 [159]
- Бабић, Биљана 324 [863]
 Бабић, Миланка 279, 281, 282 [287, 309,
 325]
 Бабић, Стјепан 150, 158, 174, 226, 229
 Babič, Matjaž 195
 Baker, M. 15, 20
 Баковљев, Милан 281 [310, 311]
 Балтова, П. 243
 Бандиловска-Ралповска, Елизабета 300
 [567]
 Бањац, Петар 266 [119]
 Баракова, Пенка 264 [94]
 Бараћ, Драган 296 [503]
- Барић, Е. 210
 Барјактаревевић, Данило 119, 122, 138–139,
 145, 248
 Батовски, Хенрик 264, 265 [94, 100]
 Баук, Снежана 274, 282 [226, 326]
 Беднарчик, Ана 274 [227]
 Bedharczuk, Leszek 216
 Beekes, Robert P. S. 222
 Белев, Зафир 310 [697]
 Белиавски–Франк Маша [Belyavski–Frank,
 Masha] 140, 143, 241, 300 [568]
 Белић, Александар 248
 Белић, Наташа 320 [815]
 Beličova, Helena 16, 20
 Белјакова, С.М. 323 [856]
 Бенсон, Мортон [Benson, Morton] 100, 101,
 110, 148, 154, 156–157, 165, 168, 174
 Бениаминс, Џон 260 [35]
 Берлин, Б. [Berlin, B.] 147, 163, 174
 Бесаровић, Гордана 321 [833]
 Бећар, Драгица 96
 Бечева, Ничка 314 [755]
 Биговић-Глушица, Рајка 296 [504]
 Билбија, Снежана 261 [50, 51]
 Bitca, Joan 16, 20
 Бицевска, Ките 269, 307 [160, 652]
 Бјелетић, Марта 133, 213–217, 286, 314,
 321, 324 [388, 823, 864]
 Бланк, Мишел 262 [69]
 Бован, Владимир 138, 143
 Богатирјов, Андреј А. 257 [1]
 Богдановић, Недељко 187, 190, 261, 287,
 292, 314 [52, 389, 390, 466, 467, 468,
 469]
 Богуславска, Магдалена 301 [569]
 Boguslawski, Andrej 216
 Божовић, Маринко 138, 143, 291, 292
 [449, 470]
 Бојанић, Михаило 292, 314 [471]
 Бојковска, Стојка 301 [570, 571]
 Бојовић, Драга 293 [472]
 Бојовић, Драгиша 296 [505]
 Бојовић, Ивана 257 [2]
 Бондаренко, Н. А. 261, 321 [53, 824]

* Бројеви у углатим заградама су редни бројеви из Библиографије.

- Бондарко, А. В. 257 [3, 7]
 Bonfante, Giuliano 194
 Борисенко, Вера 269, 274, 321 [161, 228, 825]
 Боричић, Вук 293, 314 [473]
 Боричић, Ефстратија 317 [783]
 Бошковић, Бошко 266, 267
 Бошњаковић, Жарко 274 [229]
 Brown, C. 163, 165, 174
 Браун, Кит 301 [572]
 Bresnan, Joan 57, 64
 Брборић, Бранислав 211, 263, 264, 289, 290 [81, 86, 432, 437]
 Брборић, Велько 281, 282 [312, 327]
 Брозовић, Далибор 209–211
 Брозовић-Рончевић, Дуња 101, 110
 Бугарски, Наташа 257, 282 [4, 328]
 Бугарски, Ранко 257, 261, 263, 320, 327 [4, 54, 78, 821, 905]
 Бужаровска, Елена 215, 301 [573, 574]
 Бузалковска-Алексовска, Маргарите 301 [575]
 Букумирић, Милета 138, 143, 287, 289, 293, 295 [391, 392, 427, 474]
 Букумировић, Србислав 281 [313]
 Буњак, Петар 264, 274 [95, 230]
 Бурзан, Мирјана 206
- Вајзовић, Ханка 212
 Валевска, Маргарита 269 [162]
 Валковски, Снежана 208
 Валчак-Миколајчакова, Мариола 269 [163]
 Валевац, Наила 212
 Вангелов, Атанас 261 [55]
 Васиљевић, Гордана 269 [164]
 Васић, Вера 202, 207, 315, 316 [758, 768, 772]
 Vaupot, Sonia 196
 Waugh, L. R. 237
 Webster 167
 Всковић, Дивна 265 [108]
 Величкова, Славка 287 [393]
 Величковић, Драгољуб 266 [120]
 Величковић, Миланка 266 [120]
 Велјановска, Катерина 269, 324 [165, 865]
 Велковска, Снежана 263, 301, 304, 307, 314 [79, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 614, 620, 657, 658]
 Велковић-Станковић, Драгана 287, 297, 314 [389, 528]
 Веновска-Антевска, Снежана, 301, 307, 312 [582, 583, 658, 729]
 Верижникова, Елена 301 [584]
 Verschueren, J. 15, 20
 Вечерка, Радослав 278 [273]
 Видачић, Анка 269 [166]
 Videsott, Paul 195
 Видоевски, Божидар 121, 139, 142, 143, 215, 302, 306, 310 [586, 590, 631, 642, 702]
 Визкјевич-Максимов, Регина 262 [59]
 Wilkoń, Aleksander 258 [11]
 Виндик, Кевин 302, 314 [585]
 Вирвас, Катажина 257 [5]
 Wisniewski, E. J. 148, 175
 Витас, Душко 207
 Vitez, Primož 196
 Вићентић, Биљана 274, 320 [231, 816]
 Wierzbicka, A. 175
 Владова, Јадранка 261 [56]
 Влајић-Поповић, Јасна 287 [394, 395]
 Влахова, Радка 257 [6]
 Војводић, Дојчил 257, 269, 324 [7, 167, 168, 866]
 Војводић, Станко 315, 317 [784]
 Војновић, Јелена 282, 298 [329, 536]
 Wojsikowska, Elżbieta 215
 Воробьева, И. Г. [834]
 Воротњиков, Ју. Л. 276 [251]
 Врана, Ј. 221
 Врубелъ, Хенрик 269 [169]
 Вселоводова, М. В. 274 [231]
 Вујаклија, Милан 252
 Вујисић, Ванда 324 [867]
 Вукићевић, Милосав 138, 143
 Вуковић, Гордана 206, 320, 323 [815, 854]
 Вуковић, Јован [8]
 Вуковић, Ненад 257, 321 [8, 826]
 Вуковић, Ново 259, 260 [25, 36]
 Вукојевић, Душан [321]
 Вукомановић, Славко 297 [529]
 Вуксановић, Јован 281, 290, 291 [314, 437, 457]
 Вулетић, Данка 291 [458]
 Вуловић, Наташа 258 [9]
 Вучетић, Зорица 195, 196
 Вучковић, Петар 258 [10]
- Гајда, Станислав 258 [11]
 Гајдова, Убавка 141, 143, 302, 321 [586, 587, 588, 747, 788, 827]
 Галабовски, Сотир 275 [244]
 Галис, Арне 95
 Гарашанин, Илија 4
 Гареј, Ким [Gareiss, Kim] 302 [589]
 Гачевић, Радојко 290 [437]

- Гашић-Павишић, Слободанка 247
 Gebauer, J. 8
 Геговски, Дејан 215, 302 [246, 590, 591, 592]
 Георгиевски, Георги 306 [650]
 Герзић, Боривој, 315 [756, 757]
 Герзић, Наташа [757]
 Гсров, Н. 35
 Гинић, Јелена 324 [868]
 Гловинская, Марина 207
 Gluksberg, S. 166, 171, 174, 176
 Глушица, Рајка 258, 298 [12, 504, 537]
 Годра, Михал 327 [902]
 Goldvarg, Y. 166, 171, 174, 176
 Голубовић-Бранек, Ксенија 270 [170]
 Гордић, Владислава 264 [96]
 Гортан-Премк, Даринка 79, 83, 96–97, 202, 217, 226–235, 282, 315 [330, 758, 759, 760]
 Грахек, Сања 16, 20
 Grebe, Paul 57, 65
 Grepl, Miroslav 65
 Grimshaw, Jane 57, 65
 Гринберг, Роберт 240, 261, 302 [57, 593]
 Грицкат, Ирена 60, 62, 65, 79, 95, 282, 295, 298 [331, 497, 538]
 Грковић-Мејуор, Јасмина 221–225, 258, 274, 278, 297 [13, 232, 276, 530]
 Груевска-Маџоска, Симона 302, 324 [594, 657, 869]
 Грушчињска, Ева 266 [116]
 Гурчинов, Милан 323 [860]
 Гушевска, Лилјана 302 [595]
 Густавсон, Свен 210

 Дабић, Богдан 270 [171]
 Давкова-Ѓоргиева, Светлана 303 [596, 597, 598, 599, 600]
 Duer, Donald L. 236, 238
 Даљ, В. 12, 13
 Dapeš, František 57, 65
 Даничић, Ђуро 4, 11, 21, 23
 Darden, Bill J. 239
 Дсановић, М. 148, 173, 174
 Devoto, G. 12–13
 Della Bella, Ardelio 11–13
 Делевска-Грен, Хана 275 [241]
 Deli, Manlio Cortelazzo 12–13
 Делова, Јасминка 303 [601]
 Демидова, А. Д. 296 [506]
 Десподова, Вангелија 303 [602, 603, 604]
 Дешић, Милорад 206, 280, 317, 321 [308, 830]

 Дзенделевски, Јосиф 321 [829]
 Dickey, Stephen M. 238
 Димитрески, Боге [605]
 Димитријевић, Наум 266 [121]
 Димитрова-Шмигер, Нина 319 [806]
 Димитровски, Тодор 321, 323 [613, 832, 850]
 Дириг, Михаел 264 [97]
 Дмитријева, Ј. М. 317 [263]
 Додевска-Михајловска, Олгица 303–304, 307 [606, 607, 608, 609, 657, 658]
 Драгин, Наташа 298 [531]
 Драгићевић, Рајна 207, 243–247, 261, 282 [58, 330]
 Драгичевић, Милан 293, 324, 327 [475, 476, 870, 906]
 Дражић, Јасмина 282 [333]
 Дрвошанов, Васил 282, 304, 306, 319 [332, 610, 611, 612, 641]
 Дробњак, Драгана 270 [172]
 Дудић, Коста 79, 96
 Дудок, Мирослав 258, 274 [14, 233]
 Дункова, Татјана 95, 266 [122]
 Дурбаба, Оливера 279 [288]
 Дучевска, Анета 304, 324 [613, 871]

 Gendre, Renato 195
 Ђокић, Данка 315 [762]
 Ђокић, Маја Р. 270 [173]
 Ђолић, Слободанка 317, 318 [785, 786]
 Ѓоргиевска-Тантуровска, Лидија 302 [614, 615, 658, 726]
 Ђорђевић, Нада 322 [844]
 Ђорђевић, Радмила 270, 318 [174, 787]
 Ђорђић, Петар 32, 38, 42, 53
 Ђуба, Јоланта 262 [59]
 Ђукановић, Бојка 265 [98]
 Ђукановић, Владо 207
 Ђукановић, Јован 319 [805]
 Ђукановић, Маја [229]
 Ђурић, Радмила 270 [175]
 Ђурић, Радослав, 280, 282 [303]
 Ѓуркова, Александра 278, 302, 303 [273, 616, 617, 618, 619]
 Ђуровић, Жарко Ј. 258 [15]
 Ђуровић, Радосав 136, 138, 139, 143, 280, 293 [303]
 Ѓурчинов, Милан 304 [620, 860]

 Elson, Mark J. 239
 Eminov, Ali 241
 Ераковић, Борислава 265 [99]
 Ефтимова, А. 243

- Живановић, Ђорђе 274 [230]
 Живојиновић, Драгић М. 296 [507]
 Жугић, Радмила 177–192, 248–253, 287,
 293, 315, 320 [396, 397, 763, 814]
- Загоровскаја, Олга 274 [234]
 Zagon, Zofia 217
 Збиљић, Драгољуб 281 [315]
 Здравковић, Александра 320 [816]
 Зенчук, Валентина 266, 324 [123, 872]
 Zeman, Jiří 275 [246]
 Златановић, Момчило 177–181, 183–187,
 191, 248
 Зукорлић, Менсур 287 [398]
- Иблер, Рајнхард 274 [235]
 Иваненко, Свитлана 258 [16]
 Иванова, Климентина 296 [508]
 Иванова, Марија 275 [236]
 Иванова, Олга, 304, 315 [621]
 Ивановић, Милена 270, 324 [176, 873]
 Ивић, Милка 1–6, 15–20, 43, 45, 46, 53, 58,
 61, 65, 67, 68, 82, 86, 95–97, 148, 150,
 174, 189, 191, 193–198, 202–204, 216,
 258–260, 270, 282, 287, 296, 298 [17, 31,
 32, 39, 177, 334, 335, 399, 509, 532]
 Ивић, Павле 115–117, 120–122, 125–129,
 131–135, 145, 211, 262, 280, 287, 326
 [60, 304, 400, 870, 900]
 Илиевска, Красимира 216
 Илиевски, Петар Хр. 136, 137, 140, 143,
 217, 304, 319, 323 [622, 623, 807, 860]
 Илија-Нестор, Валентина 304 [624]
 Илић, Марија 262 [61]
 Илић, Мирјана 296 [510]
 Илић, Слађана 283, 319 [336]
 Ис, Gašper 196
 Ињац, Горан 287 [401]
- Јагић, Ватрослав 321 [829]
 Јаклова, Алена 258 [18]
 Јанковић, Катарина 262 [61]
 Јанковић, Олга 318 [788]
 Јармак, Вероника 267 [129]
 Јарнович, Уршка 324 [874]
 Јахић, Џевад 210
 Јачева-Улчар, Елка 304 [625]
 Јашар-Настева, Оливера 302, 304 [588,
 596, 616]
 Јелинек, Милан 258 [19]
 Јерковић, Јован 281, 287 [319, 402]
 Јернеј, Ј. 148, 173, 174
 Jesenšek, Vida 197
- Јованова-Грујовска, Елена 300, 305, 307
 [567, 626, 627, 657]
 Јовановић, Габриеле 287, 293 [403]
 Јовановић, Гордана 202, 206, 265, 296
 [100, 511]
 Јовановић, Ивона 318 [789]
 Јовановић, Јелена 285, 291 [371, 374, 375,
 450, 452, 454, 455]
 Јовановић, Миодраг 293 [477, 478]
 Јовановић, Мирослав 298, 299 [538, 539,
 549, 550]
 Јовановић, Томислав 296 [512]
 Јовићевић, Радојица 288, 298 [404, 540]
 Јовковић, Љиљана 318 [790]
 Јокановић-Михајлов, Јелица 267, 279, 280
 [132, 289, 305]
 Јордаче, Роксана [Jordache, Roxana] 195,
 318 [791]
 Joseph, Brian D. 240
 Јоцић, Мирјана 206, 262 [63]
 Јубиан, Ма 318 [792]
- Каверин, Н. 275 [239]
 Кавка, Макеј 305 [628]
 Кавчић, Ј. 194
 Kazazis, Kostas 241
 Калб, Хелмут 207, 267 [130]
 Каранфиловић, Наташа 265 [101]
 Каранфиловски, Максим 270, 271, 273,
 300, 324 [178, 186, 218, 561, 562, 875]
 Караулов, Ју. Н. 243, 247
 Караџић, Вук Стефановић 1, 3–6, 12,
 21–26 28–33, 35, 36, 38–40, 298 [541]
 Каролак, Станислав 270, 305 [179, 629]
 Карпенко, Јуриј 275 [237]
 Катамба, Ф. [Katamba, F.] 158, 174
 Катичић, Р. 221
 Катнић-Бакаршић, Марина 292 [459]
 Качала, Јан 275, 277 [238, 260]
 Quirk, R. 158, 174
 Керуак, Џек [99]
 Килибарда, Весна 265 [102]
 Kiparsky, Carol 58, 65
 Kiparsky, Paul 58, 65
 Киршова, Маријана 267, 270, 273, 283
 [131, 132, 180, 181, 182, 217, 337]
 Китанов, Блаже 305 [630]
 Китановић, Драгана 315 [764]
 Китановски, Наум 265 [103]
 Китић, Слободанка 270, 271 [183, 184]
 Киш, Маријана 321 [827, 828]
 Клаић, Б. 32–33, 39

- Клајн, Иван 97, 99, 101, 110, 202, 205, 212, 226, 227, 229, 224, 283, 315 [338, 765]
- Кларк, Ив. 246, 247
- Kleszczowa, Krystyna 208
- Кликовац, Душка 207, 282, 283, 290, 291 [327, 339, 340, 433, 451]
- Ковачевић, Милош 96, 283, 279, 292 [287, 341, 342, 343, 344, 345, 459]
- Kovačec, August 136, 144
- Козомара, Драгомир 288, 293, 325, 327 [405, 876, 907]
- Comrie 58
- Конески, Блаже 139, 140, 142, 144, 257, 305, 312, 325 [8, 631, 701, 725, 877, 885]
- Кончаревић, Ксенија 267–268, 275 [133, 151, 239]
- Копитар, Јернеј 21
- Копривица, Верица 262, 315, 316 [64, 766, 767]
- Кордић, Сњежана 267 [140, 156, 225]
- Коробар-Белчева, Марија 216, 305, 321, 325 [632, 633, 634, 635, 636, 832, 877]
- Корубин, Благоја 300, 304, 305, 324 [564, 617, 637, 869]
- Корубин, Јован 305 [638]
- Косановић, Богдан 321 [833, 834]
- Косановић, Јелена 290 [434]
- Косановић, Марија-Магдалена 265, 271, 276, 278, 292 [104, 185, 255, 274, 460]
- Костадиновић, Данијела [878]
- Костић, Вукашин 267 [134]
- Костић, Марина 118, 122
- Костовска, Весна 278, 306 [275, 639, 640]
- Котјурова, Марија П. 258 [20]
- Cruse, D. A. 174
- Ксиаолен, Јин 318 [792]
- Кудреватих, Ирина П. 275 [240]
- Куљчицка, Т. 277 [271]
- Кунцман-Милер, Барбара 96
- Курешевић, Марина 275, 278 [241, 276]
- Крајишник, Весна 267 [135]
- Крајсберг, Алина 270 [173]
- Kramer, Christina E. 215, 241
- Кречмер, Ана 258, 298 [21, 542]
- Крстић, Ненад 318 [793]
- Криз, Бил 318 [794]
- Крчовски, Јоаким [850]
- Кузњецов, Ј. [107]
- Кунцман-Милер, Барбара 258 [22]
- Купер, Хенри [Cooper, Henry R.] 241, 265 [105]
- Лаброска, Веселинка 215, 306, 319 [641, 642, 643, 808]
- Лазаревић, Велибор 316 [771]
- Ланновић-Стојановић, Надежда 271, 275, 325 [186, 242, 878]
- Лакић, Игор 267 [136]
- Лалић, Гордана 316 [768]
- Лампрехт, Арношт [Lamprecht, Arnošt] 224
- Langacker, Ronald 238
- Лашкова, Лили 202, 205, 274, 284, 298 [226, 354, 543]
- Lakoff, G. 149, 174, 175
- Летнић, Бранко 296, 321 [513]
- Лефелд, Вернер 212
- Лехисте, Илсе 280 [304]
- Лилич, Галина 208
- Липовна, Љиљана [822]
- Липовска, А. 243
- Лифанов, К. В. 277 [264]
- Личен, Марина 265 [106]
- Лозаноски, Раско 306 [644, 645]
- Лома, Александар 12, 118, 122, 271, 275, 280, 288, 321 [187, 243, 406, 835]
- Ломпар, Весна 267 [132]
- Лончар, Александра 321 [306]
- Лубаш, Владислав [Lubaš, Wladyslaw] 216, 279 [290]
- Лукинова, Т. Б. 276 [253]
- Лучић, Предраг 48, 51
- Лучић, Р. 262, 271 [188]
- Макара, Сергеј 267 [137]
- Макаријоска, Лилјана 275, 278, 306, 307, 310, 316 [244, 277, 278, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 695]
- Мандељштам, Осип [247]
- Мано-Зиси, Катарина 296 [514]
- Манчић, Часлав 320 [816]
- Маретић, Т. 150, 174
- Маринковић, Јаворка В. 248–250, 253, 288, 293 [407]
- Маринковић, Небојша 267 [135]
- Маринковић, Ружица 283, 291 [345, 452]
- Марков, Борис 307 [659, 660]
- Марковић, Марјан 140, 144, 216, 275 [245]
- Марковић, Александра 259, 271, 288, 325 [235, 190, 408, 879]
- Марковић, Жељко 274 [229]
- Марковић, Јордан 292 [466]
- Марковић, Јордана 263 [74]
- Марковић, Љиљана 262 [65]
- Мариновић, Јован 4

- Марић, Ана 271 [189]
 Марић, Биљана 293 [479]
 Марјановић, Ђорђе 267 [138]
 Маројевић, Радмило 265, 298–299, 322 [107, 544, 545, 837]
 Мартиноска, Ана 307, 322 [661, 838]
 Масарик, Јан 236
 Матевски, Матеја 305 [630]
 Матијашевић, Јелка 207, 271 [191]
 Матић, Љиљана 265 [108]
 Machek 7
 Meillet, A. 8
 McClain, Katia 238
 McCawley, James 2, 5
 Менесфелд, Свеин 210
 Микић, Ђорђе 279 [291]
 Miklić, Tjaša 196
 Миклошић, Фрањо 11, 13, 21, 23
 Милановић, Александар 259, 279, 295, 296, 298, 299, 322 [24, 25, 293, 498, 512, 533, 839]
 Миленковска, Соња 215, 307, 320 [662, 818]
 Милерова, Олга 275 [246]
 Милинковић, Љубо 316 [769]
 Милинчевић, Васо 296, 322 [515]
 Милићевић, Зорана 262, 318 [66, 794]
 Милићевић, Милан Ћ. 3
 Милоvsка, Добрила 278 [279]
 Милојевић, Драган 320 [816]
 Milojević-Sheppard, Milena 196
 Милорадовић, Софија 125–134, 240, 271, 279, 294 [192, 294, 480]
 Милосављевић, Петар 279, 280, 322 [295, 300]
 Милошевић, Ксенија 41, 42, 50, 52–53
 Милутиновић, Јулијана 325 [880]
 Минић, Тамара [458]
 Минова-Гуркова, Лилјана 259, 262, 304, 307, 308 [26, 67, 619, 663, 664, 665, 666, 667]
 Мирић, Вера [798]
 Мирић, Душанка 271 [193]
 Миркуловска, Милица 215, 271, 273, 305, 320 [194, 195, 212, 629, 760, 818]
 Мисирков, Крсте 303 [608]
 Митева, Димка 308 [668]
 Митковска, Лилјана 215, 308 [669, 670]
 Митриновић, Вера 271, 322 [196, 840]
 Митрићевић-Штепанек, Катарина 275 [246]
 Мићуновић, Љубо 281 [316]
 Михаљевић, Милан 221
 Мишић, Синиша 11, 13
 Мишеска–Томић, Олга 216
 Младенов, Марин 185, 191
 Младеновић, Александар 272, 278, 295, 297, 299 [197, 280, 292, 499, 525, 547, 548, 549]
 Младенов, Марин 315 [763]
 Младеновић, Радивоје 139, 141, 144, 294, 292 [466, 481, 482]
 Момировска, Мери 308 [671]
 Montagu, Elizabeth 156
 Морабито, Росана 295 [498]
 Морети, Маријела 267 [139]
 Moszynski, Leszek 216
 Московљевић, Ј. 57–65
 Московљевић, С. М. 32, 38–39
 Мошин, Владимир 275 [244]
 Мршевић-Радовић, Драгана 202, 207, 280, 288 [296, 409]
 Муратагић-Туна, Хаснија 322 [841]
 Мурјанов, М. Ф. 276 [258]
 Муртезани, Изаим 272 [198]
 Мушовић, Абдулах 272 [199]
 Најчевска Сидоровска, Марија 272 [200]
 Невекловски, Герхард 209–210
 Недељков, Љиљана 205
 Недић, Јован 259, 262 [27]
 Недкова, Емилија 265 [109]
 Нејгебауер, Гордана 207, 315–316 [758, 768, 772]
 Ненезић, Соња 283 [346, 347, 348]
 Никитин, С. А. 321 [824]
 Никодиновска, Радница 272 [201, 202]
 Никодиновски, Звонко 308 [672]
 Николић, Видан 262, 288 [68, 410]
 Николић, Мирослав 204, 281, 283, 316 [317, 349, 775]
 Николић, Ненад 299 [550]
 Николић, Светозар 278 [281]
 Николоvsка, Јелица 262 [69]
 Никчевић, Војислав 265 [110]
 Никчевић, Милорад 263 [70]
 Новаковић, Стојан 4, 296 [503, 515]
 Обрадковић, Радмила 259 [28]
 Обућина, Предраг 325 [881]
 Огненоvски, Трајко 308 [673]
 Ožbot, Martina 194
 Окука, Милош 263 [71]
 Орешник, Варја Ц. 193, 197–198
 Орешник, Јанез 193, 197, 198
 Остојић, Бранислав 212, 294, 299, 321 [483, 551, 552, 553, 554, 831]

- Оташевић, Алма 316 [770]
 Оташевић, Душан 294 [484]
 Оташевић, Ђорђе 99, 101, 110, 267, 281,
 316–317, 320, 325 [140, 318, 770, 771,
 778, 817, 882]
 Ошлис, Волф 308 [674]
- Павловић, Благоје 288, 294 [411]
 Павловић, Звездана 248, 288 [412, 413]
 Павловић, Миливој 117, 118–120, 122,
 126, 134, 137–142, 146, 248
 Павловић, Михаило 299, 325 [555, 883]
 Павловић, Слободан 295 [493]
 Paliga, Sorin 195
 Палић, Исмаил 210
 Палмер, Весна 308 [675]
 Пандев, Димитар 263, 308 [72, 79, 676]
 Пандева, Лилјана 308 [677]
 Пансцова, Јармила 217, 259 [29]
 Панић-Бабић, Биљана 296, 299 [516, 556]
 Панов, Михаил Викторович 321 [825]
 Панова, Лада Г. 275 [247]
 Пановска-Димкова, Искра 308, 325 [678,
 679, 884, 885]
 Панчевска, Ангелина 205, 272 [203]
 Папић, Павле [556]
 Папрић, Маријана 320 [816]
 Парчић, Драгутин 12–13
 Пастернак, Борис 274 [235]
 Патраш, Владимир 259 [30]
 Пеев, Коста 309 [604, 680, 681, 682]
 Пекић, Миленко 297 [517]
 Perko, Gregor 194
 Перовић, Славица 267 [141]
 Перфецкиј, Е. [829]
 Петаковић, Славко 325 [886]
 Петковска, Благица 309 [683, 684]
 Петрова К. 243
 Петрова, Снежана 309, 325 [685, 887]
 Петровачки, Љиљана 292 [461]
 Петровић, Бошко 287 [402]
 Петровић, Владислава 79, 96, 207, 284
 [350, 351]
 Петровић, Драгољуб 202, 205, 280, 294,
 316 [304, 488]
 Петровић, Нада 318 [795]
 Петровић, Снежана 284, 319 [352]
 Петровић, Тања 236–242, 276, 294 [248,
 485]
 Петроска, Елена 215, 309 [686, 687, 688]
 Пефку, Александрос 317 [792]
 Пецо, Асим 127, 248, 288, 290, 322 [414,
 415, 435, 842]
- Пешикан, Митар 281 [319]
 Пижурица, Мато 187, 189, 191, 281, 316
 [319, 320, 772]
 Пипер, Предраг 202, 216, 233, 237, 259,
 267, 272, 276–277 280, 284, 290, 293,
 316, 322, 326 [31, 142, 204, 205, 206,
 207, 208, 249, 250, 251, 265, 297, 353,
 354, 436, 773, 843, 844, 888]
 Pisarkowa, Krystyna 216
 Пјанка, Влогимјеж 216, 251, 276, 309
 [252, 689]
 Плас, Питер 319 [809]
 Плотникова, Ана 263 [73]
 Погачник, Владимир 196
 Полањски, Казимјеж 316 [774]
 Половина, Весна 259 [32]
 Половина, Пера 318 [796]
 Пољоска, Агим 269 [160]
 Поп-Атанасов, Ѓорѓи 275, 278 [244, 275]
 Поп-Атанасова, Стоја 278–279, 309 [282,
 283, 690, 691]
 Попов, Бојан 136, 137, 144
 Попов, Нил Александрович [834]
 Поповић, Љубица 318 [797, 798]
 Поповић, Љубомир 42, 54, 156, 210, 211,
 284, 288, 292, 295 [355, 416, 462, 500]
 Поповић, Људмила 276 [253]
 Поповић, Марина 318 [797]
 Ropowska-Taborska, Hanna 216
 Поповски, Алекса 304 [620]
 Поспишил, Иво 326 [889]
 Правда, Елена А. 259, 276 [33, 254]
 Пралица, Дејан 288 [417]
 Прањковић, Иво 212
 Priestly, Tom 240
 Прица, Слађана М. 265 [112]
 Прћић, Љубица 281 [321]
 Прћић, Твртко 206, 281, 315–316 [322,
 323, 758, 768, 772]
 Пујић, Саво 288, 323 [418, 859]
 Пуповац, Милорад 263 [75]
 Пушић, Радосав 318 [792]
- Радан, Михаи 294 [489, 490]
 Раденковић, Љубинко 317 [779]
 Радзиевска, Тетјана В. 259 [34]
 Радић, Биљана 318 [799]
 Радић, Јованка 284 [356]
 Радић, Првослав 135–145, 282–284, 319,
 326 [332, 336, 352, 890]
 Радић-Дугоњић, Милана 206, 266, 289
 [113, 419]
 Радичевски, Науме 309 [692]
 Радовановић, Драго 294 [486]

- Радовановић, Милорад 96, 217, 222, 260, 263, 284, 322 [35, 76, 357, 845]
 Радовић-Тешић, Милица 205, 227, 284, 286 [358, 359, 377]
 Радосављевић, Ненад 294 [487]
 Радош, Јово 327 [908]
 Радуловић, Здравка 320 [820]
 Радуловић, Зорица 260, 276, 279, 284, 289 [36, 255, 293, 360, 420]
 Радуновић, Милорад 138, 144
 Раздобудко-Човић, Лариса 266 [115]
 Reiter, Norbert 137, 144
 Ракић, Станимир 147–176, 272, 284, 318, 326 [209, 361, 362, 363, 364, 800, 891]
 Ралповска, Елизабета 309, 310 [693, 694, 703]
 Рамача, Јулијана 206
 Ранковић, Мирјана-Ади 319 [801]
 Ransom, Evelyn N. 57, 65
 Rzetenska-Feleszko, Ewa 216
 Рељић, Митра 285 [365]
 Реметић, Слободан 113–123, 131, 132, 139, 144, 211, 316, 322 [775, 846]
 Рибаров, Кирил 217
 Рибарова, Зденка 310 [695, 696]
 Риђановић, Мидхат 58, 65
 Rylski, Neofit 22–25, 27–31, 33–36, 38–40
 Ристић, Стана 206, 280, 289, 291 [298, 421, 453]
 Ристовски, Блаже 263, 276, 303, 310, 323 [77, 79, 256, 608, 697, 860]
 Родић, Никола 297, 322 [518, 846]
 Родригез, Валерија 310 [698]
 Rosenbaum, Peter S. 57, 65
 Rudy, S. 237
 Rudin, Catherine 238
 Rusek, Jerzy 21–40, 216

 Сааведра, Димка 58, 65, 288 [366]
 Sawicka, Irena 216
 Сабо-Јерков, Олга 317 [778]
 Савић, Дејана 263, 288 [78, 367]
 Савицка, И. 215
 Саздов, Симон 310 [699, 700]
 Самарија, Снежана 297 [519]
 Sandfeld, K. 136, 137, 144
 Свифт, Џонатан 264 [97]
 Седлачек, Јан 298 [534]
 Секулић, Владимир 267–268 [141, 143, 144, 145]
 Селенић, Слободан 86, 87, 93
 Селимовић, Меша 95, 299 [557]
 Селинџер, Џон [99]

 Сепс, Јасна 320 [821]
 Сикимић, Биљана 317 [779]
 Симић, Радоје 156, 257–258, 280, 285, 291 [2, 12, 299, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 452, 454, 455]
 Симовљевић, Ивана 289 [422]
 Сјатковски, Јануш [Siatkowski, Janusz] 216, 276 [257]
 Скљаренко, В. Г. 274, 275 [232, 237]
 Скок, Петар 7, 12–13, 23–24, 26, 29, 33, 34, 37–39
 Slawejkova, Petko 22–24, 27–31, 33–36, 38–40
 Славић, Милена 272 [210]
 Славски, Франћишек 7, 8, 32, 321 [823]
 Смакоски, Бошко [684]
 Смилевски, Веле 310 [701]
 Смиљковић, Стана 292 [463]
 Смољска, Аделаида 268, 275, 276 [146, 237, 249]
 Собиннкоба, В. И. [856]
 Собољев, Андреј 276, 294, 326 [258, 489, 490, 892]
 Соколова, Ј. 259 [33]
 Соколовић, Далибор 268, 277, 325, 326 [147, 260, 881, 893]
 Соколовић, Мирјана 294 [491]
 Соколовски, Јан 310, 322 [702, 847]
 Солецка, Марија Казимјера 217, 272 [211]
 Спасов, Људмил 208, 269, 310, 311 [158, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709]
 Срезневски, И. И. 12, 13
 Стабеј, Марко 277 [261]
 Stachowski, S. 23, 34, 37
 Стакић, Милан 277, 280, 285, 322 [262, 307, 376, 848]
 Стаматоски, Здравко 311 [710]
 Стаматоски, Трајко 311, 323 [681, 711, 712, 713, 714, 849, 850]
 Станишић, Вања 260, 320 [37, 810]
 Stankiewicz, Edward 239
 Станковић, Богољуб 202, 268, 326 [148, 149, 894, 895]
 Станковић, Синиша 142, 144
 Станковић, Станислав 323 [854]
 Станковска, Љубица 216, 311 [715, 716, 717, 718, 719, 720]
 Станојчић, Живојин 42, 54, 63, 65, 96, 97, 210, 286, 323 [377, 852, 853]
 Старделов, Георги 263 [80]
 Стевановић, Владимир 248
 Стевановић, Михаило 42, 54, 57, 67, 95, 97, 115, 118–120, 122, 138, 139, 144, 158, 175, 280, 286, 288, 289, 292, 295,

- 321–323 [296, 326, 337, 344, 359, 369, 416, 421, 426, 460, 478, 494, 496, 540, 554, 826, 830, 831, 837, 839, 841, 842, 848, 851, 852, 853]
- Стеговић, Саво 289, 290 [423, 438]
- Степановић-Николић, Слађана 294 [492]
- Стерјовски, Александар 311 [721]
- Стефановић, Марија 247 [378]
- Стефановска-Ристеска, Фани 312 [722, 723]
- Стефановски, Љупко 215
- Стијовић, Данило 289, 294 [424]
- Стипчевић, Никша 11–14, 319 [802]
- Стојадиновић, Зорица 319 [803]
- Стојанов, Стојан 312 [724]
- Стојановић, Андреј 291 [456]
- Стојановић, Јелица 286, 297, 326 [379, 520, 521, 896]
- Стојановић, Љубомир 276, 277, 279, 280, 286, 288, 293, 296, 297, 320–323 [259, 262, 292, 295, 298, 303, 306, 380, 410, 510, 513, 515, 517, 518, 523, 552, 820, 836]
- Стојановић, Миодраг 289 [425]
- Стојановић, С. 172, 175
- Стојичић, Ђоко 290 [439]
- Стојнић, Мила 276, 277 [250, 265]
- Стојчевска-Антиќ, Вера 304 [620]
- Стројло, Викторија 268 [150]
- Stulli, Joakim 11, 13
- Суботин-Голубовић, Татијана 11, 13, 297 [522]
- Суботић, Љиљана 50, 52, 54, 258, 260, 284, 312, 323 [13, 38, 46, 350, 725, 854]
- Супрун, В. И. 277, 317 [263]
- Суреја, Јусуф 114, 123
- Танасијевић, Милена 273 [212]
- Танасић, Срето 41–45, 72, 97, 209–212, 260, 286, 290, 295, 323 [39, 380, 440, 493]
- Тантуровска, Лидија 312
- Танушевска, Лидија [Tanušewska, Lidia] 215, 273, 326 [213, 897]
- Тарасов, Е. Ф. 243, 247
- Тарланов, Замир К. 260 [40]
- Тасевска, Роза 326 [898, 899]
- Taylor, J. R. 149, 175
- Тек, Бил 318 [794]
- Текавчић, Павао 194
- Телебак, Милорад 290 [446]
- Тепавчевић, Миодарка 286, 300 [381, 558, 559]
- Терзић, Богдан 263, 268, 277, 290, 323, 326 [81, 151, 265, 436, 440, 442, 855, 900]
- Тир, Михал 263, 277, 326 [82, 264, 901]
- Тирова, Зузана 327 [902]
- Толстој, Светлана М. 317 [779]
- Тома, Пол-Луј 286 [382]
- Томанова, Нурија М. 277 [266]
- Томић, О. М. 158, 175
- Топлиска, Катица 307, 312 [658, 727, 728, 729]
- Тополињска, Зузана 68, 116, 123, 140, 144, 213, 214, 217, 263, 270, 273, 277, 286, 312, 320 [83, 84, 177, 214, 267, 383, 730, 731, 818]
- Тофоска-Јанеска, Станислава 205, 312 [732]
- Тоциновски, Васил 312, 327 [733, 898]
- Точанац, Душка 273 [215]
- Тошовић, Бранко 202, 207, 259, 260, 264, 286 [24, 41, 42, 85, 384]
- Траверс, Маргарет 302, 314 [585]
- Трајкова, Катица 300, 310, 312, 313, 317 [566, 695, 734, 735, 736, 737, 738]
- Трајковски, Кирил 313 [739]
- Трандафилов, Христо 278 [257]
- Тривунац, Растислава 292, 314 [471]
- Тривунчић, Милан 292 [464]
- Тријић, Владан 295 [501]
- Трифуновић, Ђорђе 295 [499]
- Трнавац, Миливоје К. 290 [441]
- Трнавац, Радослава 266, 277 [115, 268]
- Трнавци, Халит 273 [216]
- Трофимкина, Ольга 208
- Трубачов, Олег Николајевич 276, 321 [258, 835]
- Тутњевић, Станиша, 280 [301]
- Ћирић, Љубисав 297, 292 [466]
- Ћирковић, Сима 11, 13
- Ћопић, Бранко 44, 45
- Ћорић, Божо 268, 286, 289 [152, 153, 385, 386, 387, 426]
- Ћупић, Драго 264, 273, 289, 290, 295, 317 [86, 217, 427, 440, 442, 494, 495]
- Ћупић, Жељко 289 [428]
- Убипарин, Миланка 297 [524]
- Угринова-Скаловска, Радмила 279, 323 [284, 857]
- Удовичић, Свјетлана 42, 46, 50, 54
- Урбањчик, Станислав 322 [843]
- Урошевић, Атанасије 289 [428]
- Урошевић, Владо 264 [87]

- Ускова, Рина 313 [740]
 Уфимцева, Н. В. 243, 246, 247
 Ушакова, А. П. 323 [856]
 Ушкова, Р.П. [750]
- Фазилат, Махроуд 317 [780]
 Фасмер, Макс 8, 12–13
 Федотова, Наталија 273 [218]
 Фежете, Егон 202–208, 264, 290 [88, 436, 442, 443]
 Фелешко, Казимјеж 322, 323 [840, 855, 858]
 Филдер, Грејс Е. [Fielder, Grace E.] 237, 313 [741]
 Филиповић, Р. 148, 154, 156, 165, 167–168, 174
 Fillmore, Charles 15, 16, 20
 Фичи Ђусти, Франческа 272, 313 [208, 742]
 Формановская, Н. И. 62, 65
 Фостер, Пол 313 [743, 744]
 Фотић, Александар 320 [811]
 Франки, Ерио 319 [802]
 Freed, Alice. F. 57, 65
 Фридман, Виктор [Friedman, Victor A.] 216, 236, 237, 310, 320 [707, 812, 813]
 Фролов, Н. К. 323 [856]
- Халиловић, Сенахид 210
 Хармс, Џозиен 262 [66]
 Хасани, Харун 144
 Хаџић, Јован [560]
 Hayes, V. 159, 174
 Hacking, Jane 238
 Хемп, Ерик П. [Hamp, Eric P.] 7–9, 194, 239
 Хил, Петер М. 273 [219]
 Hlavsa, Zdenek 65
 Хлебец, Борис 289, 319 [429, 804]
 Хоберг, Рудолф 319 [805]
 Хоберг, Урсула [805]
 Хор, Карел 213, 317 [736]
 Хоракова, Радмила 264 [89]
 Hawkins 172
 Хофманова, Јана 260, 275 [43, 246]
 Христов, Георги 251
 Христова, Дореана 273 [220, 221]
 Хуртајова, Зузана 264 [90]
- Цветајева, Марина 274 [227]
 Цветановски, Гоце 303, 313 [604, 745, 746, 747]
 Цветковски, Владимир 216
- Цветковски, Живко 313, 314 [748, 749, 750, 751, 752]
 Zwitter, Anna 196
 Церовић, Љубивоје 264 [90]
 Цоцкјевич, Вацлав 277
 Црвенковска, Емилија 268, 279, 314, 323 [154, 285, 286, 753, 857]
 Црњак, Ивана 289 [430]
 Црњански, Милош 45
- Чаркић, Милосав Ж. 258, 260 [9, 44, 45]
 Чашуле, Илија 216
 Челаковски, Франтишек Ладислав 262 [64]
 Ченејац, Исидора 260, 300 [46, 560]
 Чепјуновска, Виолета 304 [620]
 Черенкова, Ана Дм. 273 [222]
 Черкасова, Г. А. 243, 247
 Чехова, Марије [30]
 Чигоја, Бранкица 297 [525, 556]
 Човић, Бранимир 266 [116]
 Чорак, Жељка 195
 Чундева, Нина 314 [754]
- Џонић, Виолета 277 [270]
- Шалер, Хелмут 271 [192]
 Schallert, Joseph 240
 Schamberger Brezer, Mojsa 196
 Шивиц-Дулар, Аленка 276 [248]
 Шимуновић, Петар 189, 191, 250–251
 Шипка, Данко 99–111, 207, 226, 229, 225, 273, 277, 290, 317, 320, 323 [223, 271, 444, 781, 817, 858]
 Шипка, Милан 204, 211, 264, 290, 291 [91, 445, 446, 447, 448]
 Шкаљић 252
 Шмигер, Роланд 319 [806]
 Шмит, Магда 268 [155]
 Шокларова-Љоровска, Германија 215
 Schooneveld, Cornelis H. van 16, 20
 Шопов, Ацо 305 [630]
 Шоћ, Бранко Л. 273 [224]
 Штасни, Гордана 206
 Штрбац, Гордана 298 [535]
 Шћепановић, Михаило 274, 280, 289, 295, 317 [225, 308, 431, 496]
 Шубарић, Сања 297 [526, 527]
 Шуковић, Радивоје 320 [822]
 Шумилов, А. 265 [107]
 Шчербовски, Тадеуш 261 [47]

Регистар урадиле
 Драгана Радовановић и Гордана Штрбац

